

**N.M. KARAMZİN'İN "ZAVALLI LİZA"
VE SAMİ PAŞAZADE SEZAI'NİN "SERGÜZEŞT"
ADLI ESERLERİNDE HALK KÜLTÜRÜ
YANSIMALARININ KARŞILAŞTIRMALI
ANALİZİ**

Pınar DİLEKÇİ

Doktora Tezi

Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Doç. Dr. Bahar DEMİR

2017

Her Hakkı Saklıdır

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RUS DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Pınar DİLEKÇİ

N.M. KARAMZİN'İN "ZAVALLI LİZA" VE SAMİ PAŞAZADE
SEZAI'NİN "SERGÜZEŞT" ADLI ESERLERİNDE HALK
KÜLTÜRÜ YANSIMALARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Bahar DEMİR

ERZURUM-2017

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum " N.M. KARAMZİN'İN "ZAVALLI LİZA" VE SAMİ PAŞAZADE SEZAI'NİN "SERGÜZEŞT" ADLI ESERLERİNDE HALK KÜLTÜRÜ YANSIMALARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ " adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

26/10/2017
Pınar DİLEKÇİ

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Bahar DEMİR danışmanlığında, Pınar DİLEKÇİ tarafından hazırlanan bu çalışma 26 / 10 / 2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Bahar DEMİR İmza: .....

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Svetlana AIUPOVA İmza: .....

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Hurşit İSAYEV İmza: .....

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Anjela DEMYANYUK İmza: .....

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Asuman GÖKHAN İmza: .....

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. .... / ..... / .....

Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
ÖNSÖZ.....	VI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

XVIII. YÜZYIL RUS EDEBİYATINDA FOLKLOR

1.1. RUS SENTİMENTALİZM AKIMI DÖNEMİNDE FOLKLOR.....	10
1.2. XVIII. YÜZYIL RUS FOLKLORU YAYIN VE DERLEMELERİ	23
1.3. XVIII. YÜZYIL EDEBİ ESERLERİNDE FOLKLOR.....	34

İKİNCİ BÖLÜM

TANZİMAT DÖNEMİ EDEBİYATINDA FOLKLOR

2.1. TÜRKİYE’DE FOLKLOR ÇALIŞMALARININ TARİHSEL SÜRECİ	49
2.2. TANZİMAT EDEBİYATI VE GENEL ÖZELLİKLERİ	61
2.3. TANZİMAT EDEBİYATI ESERLERİNDE FOLKLOR.....	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAMİ PAŞA-ZADE SEZAI VE N.M. KARAMZİN’İN YARATICILIKLARI

3.1. SAMİ PAŞAZADE SEZAI’NİN HAYATI VE YARATICILIĞI	76
3.1.1. Sami Paşa-zade Sezai’nin Hayatı ve Edebi Kişiliği	76
3.1.2. Sami Paşa-zade’nin Yazın Hayatı ve Edebi Kişiliği	78
3.2. N.M. KARAMZİN’İN HAYATI VE XVIII. YÜZYIL RUS EDEBİYATINDAKİ YARATICILIĞI.....	85
3.2.1. N.M. Karamzin’in Çocukluğu ve Gençliği	85
3.2.2. N.M. Karamzin’in Dergicilik Yönü ve Rus Dergiciliğine Etkisi.....	88
3.2.2.1. (Moskovskiy Jurnal) Moskova Dergisi	90
3.2.2.2. Vestnik Evropı (Avrupa Habercisi) Dergisi	95
3.2.3. Rus Edebi Dilinin Reformcusu N.M. Karamzin	98
3.2.4. Nikolay Mihayloviç Karamzin’in Tarihçi Kimliği	103
3.2.5. N.M.Karamzin ve Sentimentalizm Akımı.....	110

3.2.6. N.M.Karamzin'in Halk Yaratıcılığına Yaklaşma Evrimi	116
3.2.7. N.M. Karamzin'in Folklorik Ögeleri Kullandığı Eserlerine Genel Bir Bakış	118

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SERGÜZEŞT VE ZAVALLI LİZA ESERLERİNİN TAHLİLİ

4.1. SERGÜZEŞT ROMANININ TAHLİLİ	138
4.1.1. Kişi Kadrosu.....	138
4.1.2. Olay Örgüsü	149
4.2. ZAVALLI LİZA HİKÂYESİNİN TAHLİLİ	150
4.2.1. Kişi Kadrosu.....	150
4.2.2. Olay Örgüsü	157

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.1. SERGÜZEŞT ROMANI VE ZAVALLI LİZA ÖYKÜSÜNÜN GENEL BİR MUKAYESESİ

5.1.1. Eserlerin Yazarlarının Mukayesesi	158
5.1.2. Kahramanları Mukayesesi	161
5.1.3. Eserin Anlatıcılarının Mukayesesi	164
5.1.4. Eserlerin Konularının Mukayesesi	165
5.1.5. Eserlerdeki Edebiyat Akımlarının Mukayesesi	168
5.2. SAMİ PAŞAZADE SEZAI'İN "SERGÜZEŞT" ESERİNDE HALK KÜLTÜRÜ YANSIMALARI.....	172
5.3. N.M. KARAMZİN'İN ZAVALLI LİZA ESERİNDE HALK KÜLTÜRÜ YANSIMALARI.....	184
5.4. SERGÜZEŞT" VE "ZAVALLI LİZA" ESERLERİNDE HALK KÜLTÜRÜ ÖĞELERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	194

SONUÇ.....207

EKLER.....224

EK 1. N.M. Karamzin'in Zavallı Liza Adlı Öyküsünün Türkçe'ye Çevirisi. 224

EK 2. N.M. Karamzin'in Sierra Morena Adlı Öyküsünün Türkçe'ye Çevirisi. 236

III

EK 3. N.M. Karamzin'in Güzel Çarevna ve Mutlu Cüce Adlı Öyküsünün Türkçe'ye Çevirisi.	241
EK 4. N.M. Karamzin'in "Yevgeniy ile Yuliya" Adlı Öyküsünün Türkçe'ye Çevirisi.	249
EK 5. N.M. Karamzin'in "Boyar Kızı Natalya" Adlı Öyküsünün Türkçe'ye Çevirisi.	255
EK 6. RESİMLER.....	282
ÖZGEÇMİŞ.....	293

ÖZET

DOKTORA TEZİ

**N.M. KARAMZİN'İN “ZAVALLI LİZA” VE SAMİ PAŞAZADE SEZAI'NİN
“SERGÜZEŞT” ADLI ESERLERİNDE HALK KÜLTÜRÜ
YANSIMALARININKARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ****Pınar DİLEKÇİ****Tez Danışmanı: Doç. Dr. Bahar DEMİR****2017, 293 Sayfa****Jüri: Doç. Dr. Bahar DEMİR (Danışman)****Prof. Dr. Svetlana AİUPOVA****Prof. Dr. Hurşit İSAYEV****Doç. Dr. Anjela DEMYANYUK****Yrd. Doç. Dr. Asuman GÖKHAN**

Batı edebiyatında roman ve hikâye sözlü anlatılardan yazılı anlatılara doğru bir evrim süreci gerçekleştirmiştir. Türk edebiyatında ise batılı anlamdaki roman ve hikâye türlerine XIX. yüzyılın başları ile birlikte karşılaşmaya başlanır. Sözlü anlatıların bir devamı niteliğinde olan roman ve hikâyeler, folklor ve edebiyat etkileşiminin varlığını ortaya çıkarır.

“N.M. Karamzin’in “Zavallı Liza” ve Sami Paşa-zade Sezai’nin “Sergüzeşt” Adlı Eserlerinde Halk Kültürü Yansımalarının Karşılaştırmalı Analizi” adlı bu tez, Batı edebiyatında köklü bir geçmişe sahip olan Rus edebiyatının XVIII. yüzyılının sonlarına doğru meydana gelen ve varlığını sürdüren folklor- edebiyat etkileşimi ile Türk edebiyatının XIX. yüzyılının tümünde hakim olan edebiyat-folklor etkileşimini, dönemin büyük eserleri arasında yer alan “Zavallı Liza” adlı uzun öykü ve “Sergüzeşt” adlı romanın karşılaştırmalı bir analizi ile yansıtmak amaçlanmaktadır.

Çalışmamızda, eserlerin mukayesesi için karşılaştırmalı edebiyat biliminin metodlarından olan esere bağlı inceleme metodunun kullanılması amaçlanmaktadır.

Karşılaştırılma yapılırken farklı dönemlerde, farklı kültürlerinin ürünleri olan “Zavallı Liza” ve “Sergüzeşt” adlı eserlerde halk kültürü öğelerinin varlığı üzerinde durulmuş ve iki halk arasındaki kültürel etkileşimin varlığı edebiyat-folklor etkileşimi aracılığı ile ortaya çıkarmak hedeflenmiştir. Elbette bu karşılaştırmalar, eserler arasında birinin diğerinden dahaüstün veya daha iyi bir eser olduğunu ispatlama çabası ile yapılmamıştır ve böyle bir amaca hizmet etmez. Bu gibi bir durum karşılaştırmalı edebiyat bilimine de aykırıdır.

Çalışmamızın özünü oluşturan folklor ve edebiyat etkileşimi, aynı zamanda iki farklı kültürün halk bilimi açısından geçirdiği evrimi, yapılan bilimsel ve sistematik çalışmalarında gözlemlenmesini sağlar. Bu amaçla N.M. Karamzin’in yaşadığı dönemi oluşturan XVIII. yüzyılda halk bilimi çalışmaları ve bu dönemdeki edebiyat ve halk biliminin etkileşimi ve Sami Paşa-zade Sezai’nin yaşadığı dönem olan XIX. yüzyıl Tanzimat dönemi edebiyatı ile halk bilimi etkileşimi de kronolojik bilgiler eşliğinde çalışmamızda yer alacaktır.

Çalışmamıza esas olan her iki eserde geçen halk kültürü öğelerinin varlığının tesbiti, sözlü ve yazılı anlatı geleneğinin edebiyat eserlerine yansması ve her iki kültürde benzerlik gösteren halk kültürü öğelerinin karşılaştırmalı analizi, eserlerdeki metinler esas alınarak yapılmıştır.

Bu çalışmanın amacı; farklı dönemlerde yaşamış iki büyük yazarın farklı dillerde yazdıkları iki büyük eser üzerinden kendi halk kültürlerini nasıl yansıttıklarını karşılıklı olarak mukayese ederek, halk bilimi ile edebiyat etkileşimine örnek iki eserin karşılaştırılması ile hem halk bilimine hem de karşılaştırmalı edebiyat bilimine hizmet etmektir.

Anahtar Kelimeler: “Zavallı Liza”, “Sergüzeşt”, halk bilimi, karşılaştırmalı edebiyat, kültür, etkileşim.

ABSTRACT**Ph. D. DISSERTATION****“COMPARATIVE ANALYSIS FOR FOLK CULTURE REFLECTIONS” IN WRITINGS NAMED “POOR LISA” BY N. M. KARAMZIN AND “SERGÜZEŞT” BY SAMI PAŞAZADESEZAI”****Pınar DİLEKÇİ****Advisor: Assoc. Prof. Dr. Bahar DEMİR****2017; 293 Pages****Jury: Assoc. Prof. Dr. Bahar DEMİR (Advisor)****Prof. Dr. Svetlana AİUPOVA****Prof. Dr. Hurşit İSAYEV****Assoc. Prof. Dr. Anjela DEMYANYUK****Assist. Prof. Dr. Asuman GÖKHAN**

Novels and stories evolved from verbal expression to written expression in the history of western literature. We can see that the western type novels and stories started to influence Turkish literature in early 19th century. These novels and stories serving as a follow-up for verbal expression unveil the existence of interaction between folklore and literature.

The thesis called “Comparative Analysis for Folk Culture Reflections” in Writings Named “Poor Lisa” by N. M. Karamzin and “Sergüzeşt” by Sami Paşazade Sezai” recite to reflect the interaction between folklore and literature which occurred at the end of 18th century in Russian literature having a long standing history in western literature, and the interaction between literature and folklore dominated Turkish literature in 19th century. A comparative analysis for two important writings, a long story called “Poor Lisa” and a novel called “Sergüzeşt” was used to reflect these interactions.

We intend to use one of the methods in comparative literature called writing related review method to compare the works.

When making the comparison the elements of folk culture were discoursed in writings called “Poor Lisa” and “Sergüzeşt” which were created in different eras and in different cultures. In this manner it was intended to expose the existence of cultural interaction between two different communities. Of course these comparisons were not performed to prove that one of the writings is superior or better than the other one and they do not serve for a purpose as such. This kind of situation is against to comparative literature, too.

Interaction between folklore and literature that forms the substance of our study also provides to observe folkloric evolution for two different cultures through scientific and systematic studies. For this purpose folkloric studies in 18th century which N. M. Karamzin lived in, and interaction between literature and folklore in this era will be presented. Also the interaction between 19th century Tanzimat reform era literature which Sami Paşazade Sezai lived in and folklore will be presented along with chronological information in our study.

Determination process related to the existence of folkloric culture elements which involved in both writings that form our study, reflection of traditional verbal and written literature to writings, and comparative analysis for similar elements of both culture were performed based on the texts in writings.

The purpose of this study is to serve for both folklore and comparative literature by comparing how two great authors reflected their own folklore culture via two important writings which were engrossed in different languages and by comparing two writings that set an example for interaction between folklore and literature.

Keywords: “Poor Lisa”, “Sergüzeşt”, folklore, comparative literature, culture, interaction.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın konusunu, ifi farklı kültüre ait edebiyat ürünleri olan “Zavallı Liza” ve “Sergüzeşt” adlı eserlerinin halk kültürü ile bağlantısı oluşturur. Halk bilimi ve edebiyat arasındaki ilişkiye örnek nitelikteki bu eserler çalışmamızın esas kaynakları olarak, halk kültürünün edebiyata etkisini yansıtırken aynı zamanda kendi dönemlerinin belli başlı sorunlarına da parmak basarlar. Eserlerde özellikle aşk ekseninde yaşanan olaylar, insanlığın genel bir sorunu olan “sosyal eşitsizlik” ve bunun sonucunu doğuran çeşitli sorunların vurgusudur. Bu mesele halkların geçmişinde, sözlü ve yazılı anlatılarında da varlığını ortaya koymuştur. Çalışmamızda özellikle “sosyal eşitsizlik” konusu da halk kültürü ile harmanlanarak yer alacaktır.

Bir çalışmanın sonucu olarak ortaya çıkan ürün ve bunun getirisi olan mutluluk ortak bir emeğin sonucudur. Bu bağlamda çalışmama emek veren birçok isime teşekkür etmek, yetersiz olmakla birlikte, saygı ve sevgi ile bağlı olduğum bu insanlara vefa borcumdur.

Öncelikle bilgisi ve deneyimi ile bana yol gösteren, bütün sorularıma eşsiz bir sabırla yanıt veren, her soruna iyimserlikle yaklaşıp beni sakinleştiren, değerli danışmanım Doç. Dr. Bahar Demir’e teşekkür ederim. Çok istediğim bir alanda, edebiyat alanında çalışmamı sağladı, beni engelleyeceğini düşündüğüm her probleme inanılmaz çözümleriyle yeniden ayaklanmamı ve devam etmemi sağladı. Defalarca teşekkür ederim.

Lisans öğrenciliğimden bu yana kadar hep yanımda olan, babacan tavrı ve şefkati ile beni saran, engin bilgisini ve kütüphanesini sonuna kadar açan, bana edebiyatı sevdiren, değerli lisans hocam, yüksek lisans danışmanım Prof. Dr. Hurşit İSAYEV’e teşekkür ederim.

Desteğini her zaman gösteren değerli hocam Anjela Demyanyuk’a teşekkürler.

Çalışmamda büyük emeği olan canım aileme ve arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

GİRİŞ

Çağdaş filoloji biliminde geleceği olan yönelimlerden biri edebiyat ve folklor etkileşimi öğrenimidir. Bu problem ilk defa XIX. Yüzyıl sonunda ortaya atılmıştır, fakat çözümüne yönelik çalışmalar genelde fazla bilimsellik taşımaz: Araştırmacıların folklorlara olan yaklaşımı daha çok etnografik çalışmalara katkı olarak anlaşılmıştır.

Sovyet döneminde folklor ve edebiyat etkileşimi sözlü halk şiiri öğelerinin bulunduğu eserlerde kendini gösterir. XX. Yüzyılın 60'lı yıllarında “folklorizm” kavramı ortaya çıkar, fakat folklorizm teriminin açıklaması bu dönemde yapılmamıştır.

Türkiye’de ise bu terim, halkiyyat, halk bilimi, folklor terimleri olarak kullanılmaya başlanmıştır. Folklor teriminin ülkemize girişi ilk defa halk bilimi araştırmaları yapan, ünlü Macar bilim adamı Ignacz Kunos ile Ahmet Vefik Paşa arasında yapılan görüşmede kullanıldığı belirtilir.¹

Türkiye’de folklor çalışmaları Ziya Paşa, İbrahim Şinasi, Namık Kemal, Mehmed Fuad Köprülü gibi isimlerin çeşitli yazıları ile ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda halk bilimi çalışmalarının Tanzimat dönemi ile başladığını söylemek mümkündür. Fakat bilimsel ve sistematik olarak bu çalışmaların yapılmaya başlanması 1913 tarihi iledir. Bu açıdan bakıldığında Avrupa’da başlayan folklor çalışmalarında 50-60 yıl sonra ülkemizde bu tür çalışmalara hız verildiği gözlemlenmiştir.

Folklor çalışmalarının yanı sıra edebiyat ve folklor etkileşimi de yaşanmaya başlanmıştır. Türkiye ve Rusya’da bu etkileşim farklı şekillerde ortaya çıkar. Halka yönelişin temelinde yatan Fransız İhtilali her iki ülkede etkin rol üstlenmiş olmakla birlikte, folklor-edebiyat etkileşimi ilerleyen yıllarda etkisini göstermeye başlamıştır.

Rus folkloru ve edebiyatının etkileşimi folklorizm kavramının çıkışıyla etkin bir hal alır. XX. yüzyılın 70-80’li yıllarında edebiyat folklor etkileşimi problemi nitelikli bir seviyeye ulaşır. Bu dönemde araştırmacıların temel ilgisi folklorizm tiplerini, bağlantıların karakterlerini, çeşitli tarihi çağlara göre ve ideolojik esestetik seviyeye göre folklor edebiyat ilişkisinin mantığını belirlemeye yönelmişlerdir. Derinlemesine çalışılan konuların konusu “folklorizm” kavramının içeriği olmuştur.

---

¹ Bayram Durbilmez, “Halk Bilimi Araştırmalarının 100. Yılında “Halk Bilimi” ile “Edebiyat”ın Ortak Alanları ve “Halk Edebiyatı” Üzerine Bir Değerlendirme”, *Milli Folklor*, 99, 2013, 101-112, 102.

Estetik planda folklorizme tanımı V. E. Gusev vermiştir: “Folklorizm, sosyal determinist evrim aşamasında geleneksel folklorun var oluşu ve gelişiminden ayrılarak adaptasyonu, reproduksiyonu ve dönüşümüdür.”²

U. B. Dalgat “Edebiyat ve Folklor” (1981) çalışmasında folklorizmi edebiyat bilimine uygun olarak şöyle açıklar: “Yazarların folklor estetiğine bilinçli olarak “folklorizm” ismini vermelidirler. U.B.Dalgat’a göre edebi folklorizm yazılı edebiyatın doğuşundan itibaren ortaya çıkmıştır. Gelişimi iki aşamada olmuştur. “Erken yazılı edebiyat evresi ve edebiyatın gelişimi evresi.”³

XX. yüzyılın 80’li yıllarının başında ortaya çıkan D.N. Medriş’in çalışmalarında edebiyat ve folklor iki sözlü-poetik sistemde açıklar: “Gerçek etkileşim sadece bir sistemin diğer sistemin ögesiyle etkileşimi değil, iki bütün ve etkileşimli sistemdir folklor ve edebiyat.”⁴ Folklorizm böylelikle edebi eserlerde sanatsal niteliğe sahip olarak, iki sözlü-poetik sistem etkileşiminin sonucunda ortaya çıkan kavram olarak belirlenmiştir.

Bu probleme kendine özgü bir açıklama getirir A.İ. Lazarev. “Edebiyat folklorizminin tipolojisi” (1991) isimli eserinde araştırmacı folklorizm kavramını kendi anlayışıyla açıklar. Folklorizmi farklı sanatsal yapılara sahip olmakla birlikte, folklorde ve edebiyatta sanatsal prensiplerin parçası olarak gerçeği yansıtan kavram şeklinde bir bakış açısı getirir.⁵ A.İ.Lazarev özellikle edebi eserlerde folklorun hazır formlarının kullanımının (destan imgeleri, hikâye konuları, şarkı stilleri vb.) eserde sıkça kendi içinde folklorizmin gösterge olmakla birlikte özellikle bir terim talep etmediğinin altını çizer. Fakat daha çok romanda, poemada, siirde, piyeste folklorlardan alıntılar, şarkı alıntıları, deyim ve atasözlerinin kullanımı folklorizm anlamına gelmez.⁶

A.İ.Lazarev’in bu çalışması 11-20. Yüzyıl rus edebiyatında edebi folklorizmin tipolojisi sunulur. Folklorizm XVIII. yüzyıl edebiyatı folklorizmi “XVIII.yüzyılfolklorizminin amaçsal, ideolojik-estetik ve teknolojik tipleri” başlığı

² A.İ. Lazarev, *Tipologiya Literaturnogo Folklorizma: Na Materiale İstorii Russkoy Literaturi*, Uralski Gosudarstvenniy Un-t, Çelyabinsk 1991, 7.

³ U.B. Dalgat, *Literatura i Folklor. Teoretiçeskie aspektı*, Nauka, Moskva 1981, 4

⁴ D.N. Medriş, *Vzaimodeystvie Dvuh Slovesno-Poetiçeskih Sistem Kak Mejdissiplinarnaya Teoritıçeskaya Problema //Russkaya Literatura i Folklorıyaya Traditsiya*, Sbornik Nauçnih Trudov, Volgograd 1983, 5-6

⁵ Lazarev, *Tipologiya Literaturnogo Folklorizma: Na Materiale İstorii Russkoy Literaturi*, 8

⁶ Lazarev, *Tipologiya Literaturnogo Folklorizma: Na Materiale İstorii Russkoy Literaturi*, 9

altında analiz edilir. A.İ.Lazarev çalışmamız Karamzin prozalarında folklorizm sınırında kalır.

Karamzin prozalarında edebiyat ve folklor etkileşimi analizi monografik çalışma olarak yoktur. Problemin farklı yönlerini A.N. Sokolov, M.K.Azadovski, F.Z. Konunov, N.D. Koçetkov çalışmalarında incelemişlerdir.

Türk folkloru ve edebiyatı arasındaki etkileşiminin Tanzimat dönemi ile başladığını görmek mümkündür. Bu dönemde Batılı anlamda roman türü örneklerinin ilk defa ortaya çıkması ile birlikte, yazarların halk kültürüne yöneldikleri görülmüştür. Dönemin önemli yazarlarından Ahmet Mithat Efendi'nin birçok eserinde halk kültürü öğelerini yansımaları görülmektedir. Ahmet Mithat Efendi'nin yanı sıra Tanzimat döneminin birçok önemli ismi halk kültürü ile olan bağıni koparmamış ve eserlerinde bu kültürü yansıtmışlardır. Bu dönemde özellikle halk bilimi ve halk edebiyatı birbirine geçmiş bir biçimde Tanzimat edebiyatına yansır. Türk halk hikâyeleri dönemin eserlerine yansır. "Leyla ile Mecnun", "Arzu ile Kamber", "Tahir ile Zühre" gibi halk hikâyeleri örnek alınır.

Çalışmamızda Tanzimat döneminin önemli yazarlarından Sami Paşazade Sezaî'nin "Sergüzeşt" adlı eserindeki halk kültürü yansımaları analiz edilecektir. Bu analizde görüleceği üzere Tanzimat dönemi eseri olarak halk kaynaklarına başvuru olan bir eserdir.

Bu tezde karşılaştırmalı bir analizin temel kaynağını oluşturan diğer bir eser ise XVIII. Yüzyıl Rusya'sının önemli edebiyatçılarından N.M. Karamzin'in "Zavallı Liza" eseri olacaktır. Bu eser sentimentalizm akımı geleneğinin bir örneği olması bakımından önemlidir. Çünkü dönemin sentimental yazarlarının halk kaynaklarından uzak olduğu fikri ile halk kaynakları etkileşiminin bu dönem yazarlarının eserlerinde yoğunluk kazandığı düşünceleri tartışma yaratmıştır. Böylelikle bu dönem yazarlarının folklor ile olan ilişkisi ile ilgili çalışmalar yapılmaya başlar. N.M. Karamzin'in eserlerinde folklorun varlığı üzerine yapılan çalışmalar da bu dönemde yer bulur.

Karamzin'in prozalarında folklor problemine değilinilen ilk çalışmalardan biri L.V. Krestov'un "Karamzin'in romansal povesti Natalya, Boyarskaya Doç ve XVIII. yüzyıl ailesinin verilişi"(Романическая повесть Карамзина "Наталья боярская дочь" и семейные предание XVII века)(1967) çalışmasıdır. L.V.Krestov her şeyden önce tür

seviyesinde bir çalışma olarak hikâyelerin, lirik şarkıların, destanların, XVII. Yüzyıl aile hayatının verildiği eserlerin oluşturulma temelli olan povest ve folklor arasındaki bağlantıya işaret eder. Yazar araştırmasında aynı zamanda sanatsal oyun ve motiflerin benzerliği ve sözlü halk eserlerine de yönelmiştir. Fakat yazarın eserlerindeki folklor öğelerinin fonksiyonlarını incelenmemiştir.

F.Z.Konunov “Rus Povesti Tarihinden” (Из истории русской повести)(1967) çalışmasında Karamzin'in “Zavallı Liza”, “Köy Düğünü”, “Natalya Boyarskaya Doç” eserlerinde edebiyat-folklor etkileşimine işaret eder.⁷ Araştırmacı kahramanların ruhsal durumlarını verebilmek için kullandığı folklor araçlarından bahseder. F.Z Konunov Karamzin'in “Natalya” povestindeki folklor materyallerinin çeşitliliği üzerinde durur. Yazarın halk leksikasını kullanmasını, folklor türlerine yönelmesini ve halk etnoğrafyasına yönelişini yazarın çok dolu ve güzel bir şekilde ortaya koyduğunu söyler.

Karamzin'in dünya görüşü evrimini “Rus Edebiyatı ve Folkloru”(XI. XVIII. yüzyıl)monografisinde N.D.Koçetkov yazarın folklorla ilişkisi evrimini incelemeye çaba gösterir. Araştırmacının belirlemelerine göre Karamzin'in görüşlerinin biçimlenmesinde Batı Edebiyatı önemli rol oynar.⁸

Makale, eleştiri yazıları, Karamzin'in ayrı eserlerinin analizleriyle N.D. Koçetkov tartışmalı olan şu sonuca varır: “onun gözünde folklor geleceğin edebi kaynağı olması için folklorun ilkel formları var.”⁹ Karamzin'in eserlerinde folklorun öğretici rolü konusundaki şüpheleri ve düşünceleri ilk olarak bu çalışmada dile getirilmiştir: “Folklorun edebi değerini önemsememesine rağmen, Karamzin esaslı bir şekilde XIX. yüzyılda yazarların milli edebiyatın problemlerini çözmelerine yardım etti. Karamzin büyük bir ciddiyetle ülkenin geçmişini bilmenin ve sevmenin önemini ispat etti. “Rus Devleti Tarihi” Puşkin'in gerçek halk edebiyatını oluşturmasında kaynak oldu.”¹⁰

“Natalya” povesti ile sözlü efsanenin bağlantısına V.İ. Fedorov kendi ders kitabı olan “Литературные направления в русской литературе XVIII. века” (XVIII. yüzyıl Rus Edebiyatı Akımları”) (1979) çalışmasında işaret eder. V.İ.Fedorov eserinin leksik

⁷M.K.Azadovski, *İstoriya ruskkoy folkloristiki*, v 2 tomah, Moskva 1958, 140

⁸ V.G.Bazanov, *Russkaya Literatura iFolklor (XI-XVIII vv)* Nauka, Leningrad 1970, 386

⁹ Bazanov, 386

¹⁰ Bazanov, s.386

analizinin temelinden şu sonuca varmıştır: “Natalya” eserinde epik deyimlerin, tipik rus halk söyleyişlerinin olduğu konuşma dilinin olduğu öğeler çok fazladır.”¹¹ Araştırmacı povestin kompozisyon kurulumunda folklor etkisinin olduğunu söyler. Kanımızca V.İ Fedorov özellikle N.M. Karamzin’in sözlü poetik yaratıcılık düşüncesinin özelliklerini, psikolojik paralellik içeren sözlü poeziyanın altını çizer.¹²

N.M.Karamzin “Zavallı Liza” povestinin leksikasını E.G. Kovalevski “Karamzin’in“Zavallı Liza”eserinin analizi” (1981) çalışmasında özenle incelemiştir. E.G.Kovalevski araştırmacıların povestte kişilerin sosyal karakteristik konuşma dilinin olmadığı düşüncesini çürütmüştür. Yazar povestte poetik halk konuşmalarının olduğu kelime ve ifadelerin, duygusal anlatımlı son ekli kelimelerin, halk dili birimlerini, günlük leksikanın (kelime hazinesi) varlığına işaret eder. E.G.Kovalevski povestte karşılaşılan geleneksel-poetik folklor sembollerinin analizine özel bir yer vermiştir.

“N.M.Karamzin “Zavallı Liza” eserinde edebiyat ve folklor geleneği” adlı makalesinde bize göre T.P.Foht povestin dünya folkloru temasını başarılı bir şekilde işler ve Karamzin’n her sedyem önce rus folklorunun estetik dünyasına, manevi değerinin yüksekliğine yön vermiş olmasının altını çizmiştir.¹³ T.P. Foht povestin “yaşayış folklorizmine” işaret eder: “Eser lirik halk şarkı va balladalarının poetik renkliliğine yön vermiştir. “yaşayış halesi” Liza’nın iç dünyası lirik halk şarkılarının poetik renkliliği ile süslenmiştir.”¹⁴ Karamzin’in lirik halk şarkılarına ve baladlara poetik tür olarak yönelmesi povestinde insani kişiliği, enfes yüksek maneviyatı, ruh güzelliğini, maksimum içtenliği ve duyguların temizliğini kurmasına yardım etmiştir.

N.D.Koçetkov “Rus Sentimental Edebiyatı” eserinde Karamzin’in eserlerinde edebiyat ve folklor etkileşimi problemini birçok yönden ele almıştır. Bu arada Karamzin’in povesti “Prekrasnaya çarevan” eserinde folklor motiflerinin varlığına işaret etmiştir. N.D.Koçetkov’un N.M.Karamzin’in povestlerinde halk değerlerine yönelmesi

¹¹ V.İ. Fedorov, *Literaturnie Napravlenie v Russkoy Lireature*, XVIII v. Prosveşenie, Moskva 1979 s.116.

¹² Fedorov, *Literaturnie Napravlenie v Russkoy Lireature*, XVIII v., 116

¹³ G.P. Foht, *Literaturnie i Folklorne Traditsii v Povesti N.M. Karamzina “Bednaya Liza”// Folklorneya Traditsiya v Russkoy Literaure: Sbornik Nauçnih Trudov*. Volg. Goc. Ped. İnt. İm A.S.Serafimoviça, Volgograd 1986, 3-4

¹⁴Foht, *Literaturnie i Folklorne Traditsii v Povesti N.M. Karamzina “Bednaya Liza”// Folklorneya Traditsiya v Russkoy Literaure: Sbornik Nauçnih Trudov*, 5

bu nedenle de povestinde iyiliğin kötülüğü yendiği düşüncesini belirttiğini düşünüyoruz.¹⁵

N.M.Karamzin prozalarında folklorizm problemine S.B. Kamenetski “N.M. Karamzin’in bitmemiş eseri “Rıçar naşeuo” eserinde folklorik motifler”(1996)adlı makalesiyle önemli bir katkıda bulunmuştur. S.B. Kamenetski yazarın folklorle ilişkisinin evrimini, XVIII. yüzyıl sonu-XIX yüzyıl başında başvurduğu türleri, halk lirik şarkıları, hikâyeler, törenler, efsaneleri incelemiştir.”¹⁶

Sami Paşazade’nin eserlerinde folklor problemi üzerine çalışmalar mevcut değildir. Fakat çalışmamızda yer vereceğimiz “Sergüzeşt” eseri halk kültürü özellikle halk edebiyatı etkileşimine bir örnek niteliğindedir.

Yazarın “Küçük Şeyler” adlı hikâyelerden oluşan kitabında yer alan “Düğün” adlı hikâyesinde Türk adet, gelenek ve göreneklerine yer verilirken aynı zamanda sade halk dili, deyim ve atasözleri de geniş bir yer tutmaktadır. Düğün adlı eseri Zeynep Kerman’ın çalışmasında halk kisvesi olarak adlandırılır.¹⁷

Yazarın roman türünde tek eseri “Sergüzeşt” iken hikâyetüründe yazılmış “Küçük Şeyler” adlı kitabının dışında birçok makeleri mevcuttur. Bu eserlerin incelenmesi sonucunda Sezai’nin eserlerinde folklor etkileşimi üzerine çalışmalar yapılabilir.

Çalışmamızda halk bilimi ve edebiyat bilimi arasındaki ilişkiye örnek teşkil edebilecek iki önemli eser karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. “Zavallı Liza” hikâyesi ve “Sergüzeşt” romanının karşılaştırılması halk kültürü yansıması üzerinde yapılacaktır. Çalışmamızda Karşılaştırmalı Edebiyat biliminden faydalanılacaktır.

Karşılaştırmalı edebiyat biliminde eserler incelenirken belli başlı inceleme yöntemleri kullanılmaktadır. Bu inceleme yöntemlerini Gürsel Aytaç şöyle sıralar:

1. “Pozitivist İnceleme
2. Psikanalitik (Freudcu) İnceleme
3. Marksist İnceleme

¹⁵ N.D. Koçetkova, *Literatura Russkogo Sentimentalizma. (Estetiçeskie i Hudojestvennie İskaniya)*, Nauka, Sankt Petersburg, 1994, 135

¹⁶ İstoriya Russkoy Literaturı, v 4 t. / Pod red. D.S. Lihaçeva, G.p. Makogonenko, t.1, Nauka, Leningrad 1980, 52

¹⁷İsmail Parlatur, İnci Enginün, Ahmet B. Ercilasun, Zeynep Kerman, Abdullah Uçman, Nurullah Çetin, *Tanzimat Edebiyatı*, Akçağ, Ankara 2011, 572

4. Feminist İnceleme
5. Hesaplaşmacı İnceleme
6. Dilbilimsel İnceleme
7. Okuyucuya Yönelik İnceleme
8. Felsefeye Dayalı İnceleme
9. Metne Bağlı İnceleme (Werkimmanent)
10. Yorumlayıcı İnceleme (Hermeneutik)
11. Alımlama Estetiği (Rezeptionsasthetik)
12. Çoğulcu İnceleme”¹⁸

Karşılaştırmalı Edebiyat biliminin bu inceleme yöntemlerinden “Metne Bağlı İnceleme” yöntemi kullanılacaktır. Bu yöntemi Aytaç şöyle tanımlar: “Edebi eseri bir metin olarak görüp öz ve biçim bakımından irdelemeyi amaçlar. Öz, eserin içeriği, anlattığı konudur. Öze, içeriğe, konuya dayalı incelemede “motif, en küçük konu birimidir.”¹⁹

Karşılaştırmamızda eserlerin ortak konuları üzerinden halk kültürü motifleri incelenecektir.

Çalışmamıza kaynak olan Rusça kitap ve makalelerin birçoğunun Türkçe’ye çevirisi bulunmamaktadır. Bu nedenle başvurduğumuz Rus dilindeki kaynaklar tarafımızca Rusça’ya çevirilecektir.

Çalışmamızın birinci bölümünde N.M. Karamzin’in eserlerini verdiği yüzyıla paralel olarak XVIII. yüzyıl ve bu dönemdeki sentimentalizm akımı ve bu akımla yazılmış eserlerin halk bilimi ile etkileşimi incelenecektir.

İkinci bölümde Sami Paşazade Sezai’nin yazın hayatının geçtiği dönem olan Tanzimat dönemi edebiyatı ve bu dönemde yazılmış eserlerde halk bilimi yansımaları hakkında bilgi verilecek ve aynı zamanda Türkiye’de yapılmış folklor çalışmalarına da yer verilecektir.

Üçüncü bölümde yazarlar ve eserleri hakkında bilgi vermek amacıyla N.M. Kramzin ve Sami Paşazade Sezai’nin hayatları ve edebiyata katkıları hakkında bilgi verilecektir. Özellikle N.M. Karamzin’in hayatı ve eserleri ile ilgili Türkiye’de belli

¹⁸ Gürsel Aytaç, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, SayıYayınevi, İstanbul 2009, 97-101

¹⁹ Aytaç, 99.

başlı bir çalışma yapılmadığı için yazara bu bölümde daha geniş bir şekilde yer verilecektir.

Dördüncü bölümde çalışmamıza esas olan edebi eserler, “Zavallı Liza” hikâyesi ve “Sergüzeşt” romanının kişi kadrosu, genel özeti ve olay örgüsü üzerinde durulacaktır.

Beşinci bölümde ise “Zavallı Liza” ve “Sergüzeşt” eserlerinde halk kültürü unsurları incelenecek ve en sonunda her iki eserdeki benzer halk kültürü unsurları analiz edilecektir.

Bu çalışmanın analizi problemin farklı yönlerine değinildiği sonucuna varmamızı sağlamıştır. Böylelikle Karamzin’in uzun öyküsü “Zavallı Liza” ve Sami Paşazade Sezai’nin “Sergüzeşt” adlı romanında folklorizm, edebiyat biliminin aktüel problemlerinden biri olmuştur.

Tez araştırmasının aktüelliği ilk olarak sentimental edebiyat ve folklor, Tanzimat dönemi edebiyatı ve folklor etkileşimi aşamasının araştırılma sürecinin kaçınılmazlığı, ikinci ise N.M.Karamzin’in ve Sami Paşazade Sezai’nin eserlerinde edebiyat-folklor etkileşimi analizidir.

Araştırmanın konusu: N.M. Karamzin’in “Zavallı Liza” ve Sami Paşazade Sezai’nin “Sergüzeşt” adlı eserlerinde halk kültürü unsurları.

Araştırma materyalleri: N.M. Karamzin’in “Zavallı Liza”(1792) adlı uzun öyküsü

Sami Paşazade Sezai’nin “Sergüzeşt” (1888) adlı romanı

Araştırmanın amacı: “Zavallı Liza” ve “Sergüzeşt” eserleri üzerinde edebiyat ve halk bilim etkileşiminin varlığını göstermek. Her iki eserdeki ortak kültür öğelerinin yansıtmak.

Çalışmanın ulaşacağı hedefler aşağıdaki gibidir:

1. Sentimental edebiyatta folklorun yeri ve önemini belirlemek.
2. N.M. Karamzin’in folklorla olan ilişkisinin evrimini izlemek.
3. Tanzimat dönemi edebiyatında halk biliminin yeri ve önemini belirlemek.
4. Sami Paşazade Sezai’nin folklorla olan etkileşimini izlemek.

Araştırma Metodu: Bu çalışmada tarihi karşılaştırma-tipolojik analiz kullanılacaktır. Edebiyat materyali seçiminde kronolojik metod kullanılacaktır. Ayrıca eserlerin karşılaştırılmasında, karşılaştırmalı edebiyat bilimi inceleme yöntemlerinden metne bağlı incelenen (werkimmanent) yöntemi uygulanacaktır.

Çalışmanın bilimsel yeniliği:

1. Sentimental yazarların yaratıcılığında edebiyat-folklor ilişkisini ortaya çıkması ve izlenmesi
2. Karamzin eserlerinde folklor öğreniminin rolüne evrensel bir yaklaşım getirmesi.
3. Karamzin eserlerinde folklorizm tiplerini gün ışığına çıkarması.
4. Tanzimat edebiyatı yazarlarının eserlerinde folklor yaratıcılığını ortaya çıkarılması ve izlenmesi.
5. Sami Paşazade Sezai’ni folklor yönelimini izlenmesi.
6. “Zavallı Liza” ve “Sergüzeşt” eserlerinin karşılaştırması ile Karşılaştırmalı Edebiyat bilimine örnek oluşturması.
7. Eserlerdeki halk kültürü unsurlarının analizi sayesinde edebiyat bilimi ile halk bilimi arasındaki etkileşime örnek olması.

Çalışmanın teorik önemi: XVIII. yüzyılda Rus edebiyatında ve XIX. yüzyıl Türk edebiyatında folklorizm problemi araştırmaları aşamasında ortaya çıkan aktüel sorunların çözümü.

Çalışmanın pratik önemi: Tezin materyalleri ile XVIII. yüzyıl Rus edebiyatı ve özellikle Karamzin’in eserlerinin yükseköğretim kurumlarında, özel kurslar ve özel seminerlerde N.M.Karamzin yaratıcılığı açısından kullanılabilir bir kaynak olması ve ayrıca filoloji fakültelerinde edebiyat ve folklorizm ilişkisine örnek bir materyal olarak istifade edilebilir. Karşılaştırmalı edebiyat bilimi üzerine çalışanlar içinde örnek bir kaynak niteliği taşıyabilir.

BİRİNCİ BÖLÜM

XVIII. YÜZYIL RUS EDEBİYATINDA FOLKLOR

1.1. RUS SENTİMENTALİZM AKIMI DÖNEMİNDE FOLKLOR

XVIII. yüzyıl edebiyatında sentimentalizm akımının oluşumu ve gelişiminde folklorun büyük önem taşıdığı şüphesizdir. Çağdaş edebiyat biliminde sentimentalizm akımının oluşumu ve gelişiminde folklorun rolü hakkında tek bir bakış açısından söz etmek mümkün değildir.

XVIII. yüzyılın son üç döneminde “prostonapodnost” terimi ortaya çıkmıştır. Rusya için bu dönem karakteristik olarak halk bilincinin hızla yayıldığı süreçtir. “Narodnost” ve “prostonarodnost” kavramları bu dönemin eserlerin yansıtılmasında bir ilham kaynağı olarak kendini gösterir. “Narodnost” (milliyet) kavramını V.İ.Dal şöyle tanımlar: “Narodnost, bir halkı diğer halklardan ayıran özellikler bütünüdür”.²⁰

“Prostonarodnost” terimi ise dönemin eserlerinin yansıtılmasında önemli bir kavram olarak karşımıza çıkar. Bu nedenle terimin tam olarak nasıl bir anlam taşıdığını, içeriğinin ne olduğunu belirtmenin faydalı olacağını düşünüyoruz.

Terimi S.İ.Ojegov, soylu tabakada niteliklisade ve emekçi halka ait olan, şeklinde açıklar.²¹

“Prostonarodnost” terimi “Rusça Büyük Ansiklopedik sözlüğünde sade insanla bağlantılı olan (genelde kelimeler, ifadeler ve konuşma tarzı hakkında) tüm belirtilerin toplamı olarak tanımlanmıştır”.²²

Görüldüğü gibi prostonarodnost terimi genel itibari ile sade halkla ilgili olan, sade halkın kültürü ile ilgili olan her şey anlamını taşır. Buradan da anlaşılacağı gibi dönemin edebiyat akımı sentimentalizm prostonarodnost terimi ile yakından bir ilişki halindedir.

²⁰ V.İ.Dal, *Tolkovy Slovar Jivogo Velikorusskogo Yazıka Sovremennie Napicanie v četireh tomah*” *Tov Vtoroy*, Astrel, Moskova, 2006, s.757.

²¹ S.İ.Ojegov, *Slovar Russkogo Yazıka*, Oniks Mir i Obrazovanie, Moskova, 2008, 438

²² Perviy Tolkoviy, *Bes Bolşoy Ensiklopedičeskiy Slovar*, Pipol-Norint, Moskova, 2006, 1446.

“Prostonarodnost” terimi bu ile birlikte prostonarodnik yazar kavramı da yayılır. Bu yazarlar yaratıcılıklarında folklor ustalığını kullanan yazarlardır.

Bu dönemde ortaya çıkan halk problemi ve bunun çözümü için folklor etkileşimi ve kültürel eserler hakkında yazılmış eserler ve bu eserlerin özgünlüğü, yaratıcılığın özgürlüğü konuları çokça işlenmiştir. Birçok eleştiri yazısında ele alınan bu konularla, bu teorik sorunun kavranmasının ancak halk sorununun çözümüne dayandığı düşünülmektedir.

V.G. Belinski Rusya tarihini, Rus folkloru ve Petrov dönemine kadar ki yazılı eserlerle bağlantılı olarak ele alan yazar olarak, bu dönemde Rus folkloruna ilişkin derlemeler, şiirler, kültürel yazılara özel bir önemle yaklaşır ve bu konuyla ilgili yazılar yazar. V.G.Belinski'nin Rus folkloruna olan ilgisini Yu.Mann“В поисках новых концепций” “V poiskah novih konseptsi”(Yeni anlam arayışlarında) adlı yazısında şöyle ifade eder: “Belinski'nin Rus folkloruna olan aşkı, onun ruhuna ve sanat atmosferine nüfuzu; bunların hepsi çok açıktır.”²³ Belinski'nin rus folkloruna olan hayranlığını Rus bilina kahramanı Sadko hakkındaki şu düşüncelerinde de açık bir şekilde görebiliriz: “Nasıl büyük, nasıl geniş bir hayal gücü! Deniz çarının halk dansı! Evet, bu kuru, alegorik ve ritorik bir kişileştirme değil. Bu fikrin canlı bir örneği...”²⁴

V.G.Belinski yazdığı makalelerin birçoğunda “narodnost” kavramını işler. Onun anlayışına göre narodnost tanımı şöyledir: “Kişiliğin ve karakterin yansıtılması, bütün tipik ayrıntıları, renkleri ve benliği ile iç ve dış ruhun ifadesidir”.²⁵

V.G. Belinski ayrıca halk yazarı olmak için yetenekli olmanın gerekliliğine de vurgu yaparak Dmitriyev'in şu fablını örnek gösterir:

“О, дети, дети как опасны ваши лета!
Мышонок, не выдавший света
Попал было в беду,и вот как он об ней
Рассказывал в семье своей;-
Оставя нашу нору
И перебравшись чрез гору,

²³ V.G. Belinski, *Sobranie Soç.* v. 9 t, Hudoj. Lit, 1976-1982 t.4: Stati, Retsenzii i Zametki, Mart 1841- mart 1842, Hudoj Lit, Moskva 322

²⁴ Belinski, Stati, *Retsenzii i Zametki*, Mart 1841- Mart 1842, 322

²⁵ Belinski, Stati, *Retsenzii i Zametki*, Mart 1841- Mart 1842, 416

Границу наших стран пустился я бежать,
 Как молодой мышонок,
 Который хочет показать,
 Что он уж ребенок.
 Вдруг с розмаху на двух животных набежал:
 Какие звери, сам не знал;
 Один так смирен, добр, так плавно выступал,
 А озаряет голову безумца
 Гуляки праздного...”²⁶

V.G Belinski bu örnekle birlikte milli yaratıcılık özelliğinin, şiirde böyle bir yetenek demek²⁷ olduğuna işeret eder.

V.G.Belinski sentimental yazar Karamzin’in halkçı bir anlayışla, kendi kültürüne yakınlığını eleştirir. 1834 yılına ait“Literaturnie Meçtanie”(Edebi Hayaller) adlı makalesinde eleştirmen, kendisinin N.M.Karamzin’in eserlerindeki dili ile olan ilişkisini şöyle ifade eder: “N.M. Karamzin muhtemelen konuştuğu gibi yazmaya çaba göstermiştir. Bu durumda yazarın hatası rus dilindeki idiomaları(özel deyişleri) hor görmesi, sade vatandaşın diline kulak kabartmaması ve kendi halkının kaynaklarını hiç öğrenmemesidir. Fakat bu hatasını kendi “Rus Devleti Tarihi ” eserinde düzeltmiştir.”²⁸

XVIII. yüzyıl sonu ve XIX. yüzyıl başında Rus edebiyatında “Karamzin dönemi” olarak adlandırılan bir dönemin varlığından söz edilmektedir. Ve bu dönemde Karamzin’in görüşlerine, edebiyatta ve dilde yapılan yeniliklerine yakın olan bir “Karamzinist” grubun varlığından söz etmek mümkündür.

Bu dönemde, “Edebiyatta Karamzin dönemi”ne (sentimentalizm) karşıt olarak“Edebiyatta Puşkin dönemi” ortaya atılacaktır: “Romantizm işte bu ilk kelime Puşkin dönemi ile doludur; halkçılık yeni dönemin alfa ve omegasıdır. Bana öyle geliyor ki halkçılığa yönelme çabası her canlının edebiyatımızın sağlam olmadığını hissetmesinden ve eskiden kurmaya çalıştıkları taklidi edebiyat gibi halk edebiyatını kurmak istemelerinden geliyor. Bizim milliliğimiz, Rus hayatının tablosunu yansıtmaya inancıdır. Edebiyattaki bu milli akım Puşkin döneminde yapılmaya başladı; sadece o

²⁶ Belinski, Stati, *Retsenzii i Zametki*, Mart 1841- Mart 1842, 216

²⁷ Belinski, Stati, *Retsenzii i Zametki*, Mart 1841- Mart 1842, 216.

²⁸ Belinski, Stati, *Retsenzii i Zametki*, Mart 1841- Mart 1842, 3.

zaman bu kadar net bir şekilde gösterilmiyordu. Tertipçisi G. Bulgarin'di... İzafi olmayan, sadece yabancı etkisinden özgür insanlar içindi ve işte bu nedenle G.R. Derjavin halk yazarı idi"²⁹.

N.M. Karamzin'in halk yazarı olmadığını ve batı etkisinde, batıyı yansıtan bir edebiyat anlayışının olduğunu düşünen eleştirmen V.G. Belinski birçok çalışmasında buna vurgu yapar.

“Конек Горбунок. Сщчинения П. Ершова” (Konek Gorbunok. Soçineniya P. Erşova”(1834) adlı makalesinde bu düşünce gelişir. V.G. Belinski bu makalede birçok sentimental yazarın folklorik eserlerin üslubuna başvurduğuna işaret eder: “... şimdi herkes halk yazarı olmak istiyor, aç gözlülükle bütün kirliliği, ağza alınmazlığı ve katranı arıyorlar ve buradan makul düşüncüyü hor görmeye varıyorlar ve bunların hepsi halk yazarı olmak uğruna...”³⁰

V.G.Belinski yazarın eserlerinde Rus gerçeklerini değil, batıyı yansıttığına şöyle işaret eder:“N.M.Karamzin'in Rus toplumuna, Rus eğitimine, Rus edebiyatına büyük hizmetleri vardır, adı ölümsüz ve büyük olacaktır, fakat o kendi zamanının oğludur, kendi döneminin etkisi vardır, çalışmalarında Rus hayatı yoktur, Ruslar Avrupa hayatıyla tanışmıştır. Bu zamanla, okuma yazmayı bilmediğimiz zaman arasında yüzyıl geçti ancak ve biz artık kudretli engin halk ruhunun kendini göstermesiyle ve bazı kişilerle gurur duyuyoruz. Bunlar: M.V.Lomonosov, G.R.Derjavin, D.İ.Fanvizin, N.M.Karamzin, İ.A.Krılov, V.A. Jukovski, K.N.Batyuşkov, A.S.Puşkin, A.S. Gribayedov ve diğerleri...”³¹

XVIII. yüzyıl Rus edebiyatında ve özellikle Rus sentimentalizminde halka, halk yaratıcılığına ilgilinin olmadığı, dönemin yazarlarının halk kültürünü yansıtmadığına dair birçok eleştirel düşünceler gelişmiş ve bu konu hakkından birçok eleştiri makaleleri yazılmaya devam etmiştir.

V.G. Belinski 1846 yılındaki son makalelerinde N.M. Karamzin'in edebiyat alanında verdiği eserlere büyük bir kıymet verdiğini vurgularken aynı zamanda onun halk yazarı olmadığını tekrar belirtir: “Karamzin Rus edebiyatını Lomonosov etkisinden

²⁹ V.G. Belinski, *Polnoe Sobranie Soçineniy Hudojestvenie Proizvedeniya 1829-1835*, izd, Akademii nauk SSSR, Moskva 1953, 55.

³⁰ V.G. Belinski, *Polnoe Sobranie Soçineniy Hudojestvenie Proizvedeniya 1829-1835*, 155.

³¹ Belinski, *Stati, Retsenzii i Zametki*, Mart 1841- Mart 1842, 186.

çıkarmak istedi kesinlikle, fakat öyle devam etmedi, o Lomonosov'un etkisinden retoriği çıkarmak ve ulusal yapmak istiyordu. Bunun için çok şey yaptı, fakat bunu yapmadı, çünkü bunun için henüz çok uzaktı. Bunu yapan ilk Rus şair A.S. Puşkin'di."³²

N.M. Karamzin'in halk yazarı olmadığı, ulusal olmadığı, A.S. Puşkin'in ancak böyle bir yazar olabileceğine dair fikirler hükmünü sürdürmeye devam etmiştir. Bu fikirlere karşın N.M Karamzin'in halk yazarı olduğunu ifade eden, bu konuda çalışmalar yapan isimler de bu dönemde çalışmalar yapmışlardır.

Sentimental edebiyatta folklorun var olduğunu ifade eden yazarlardan biri A.N. Pıpin olmuştur. XVIII. yüzyıl Rus edebiyatı ve toplumu araştırmacısı olarak, sentimentalizm akımı yazarlarının folklordan ve halk yaratıcılığından uzak olduğunu reddeder: "Rus halk şiiri Moskova döneminin sonlarında olduğu gibi, sadece halk ağzında kalmıştı ve nihayet yazıda kendisine yerini buldu ve XVIII. yüzyıl boyunca sadece sade, kolay beğenir insanlar tarafından değil, bilim insanları ve yazarlar tarafından da ona olan ilgi yok olmadı, sözde klasiklerin tersine, yavaş yavaş bilinçli çalışmalar yapılmaya başlandı ve edebiyatta sonucunu gösterdi."³³

A.N. Pıpin bu sözleri ile XVIII. yüzyılda halk yaratıcılığına olan ilginin azalmadığını, tam tersine bu ilginin derin bir şekilde devam ettiğini göstermeye çalışır.

XVIII. yüzyıl Rus edebiyatında sentimentalizm akımı 60'lı yıllarda doğmaya başlar Diğer edebiyat akımlarında olduğu gibi sentimentalizm akımında dayazaların yaratıcılık metodlarında ayrılıklar yaşanmıştır. Yazarların sosyal ve politik düşüncelerindeki ayrılıklarla beraber Rus sentimentalizminde iki ayrı akım ortaya çıkmıştır. P.A. Orlov bu akımı demokratik ve soylu akımı olarak ikiye ayırabileceğimizi söyler.³⁴ Demokratik akımın öncüleri A.N. Radişev, N.S Smirnov gibi isimlerken, soylu akımın öncülerini ise M.M. Heraskov, İ.İ.Dmitriyev, N.M. Karamzin gibi isimleri sayabiliriz. Sentimentalizm akımının kendi arasında ayrılmış olması aslında bir akım içinde iki ayrı savaşın olduğuna işaret gibi görünse de, aslında her iki görüşünde olduğu demokratik bir akım ve temsilcilerinden bahsetmenin de mümkün olduğu görülmektedir.

³² Belinski, Stati, *Retsenzii i Zametki*, Mart 1841- Mart 1842, 225.

³³ A.N. Pıpin, *İstoriya Russkoy Literaturi*: v 3 t, Zt, Sankt Petersburg, 1902, 11

³⁴ P.A. Orlov, *İstoriya Russkoy Literaturi*, XVIII Veka. Vıssşaya Şkola, Moskva 1991, 131.

XVIII. yüzyıl sentimental akımın demokratik akımı tarafında duran A.N. Radişev'in yaratıcılığı sentimentalizm akımı için önemli bir yere sahip olmuştur. Yazar "Puteşestvie iz Peterburga v Moskvu" (Petersburg'dan Moskova'ya Yolculuk) adlı eserinde sentimental akımın öğelerini yansıtırken aynı zamanda diğer sentimental edebiyatçılar gibi halk yaratıcılığını, halk kültürünü de eserinde yansıtmayı başarmıştır. A.N. Radişev'in halk yaratıcılığına yönelimini Guvoski şöyle ifade eder: "A.N. Radişev folklorda ona kadar çalışmış olan yazarlardan farklı bir karakter taşır. Soylu yazarların halk şiirine öykünmesi estetik yasalarca kabul görülen bir varsayım anlamına gelir. M.D. Çulkov ve M.İ. Popov'un folklorizmini daha prensipsel görüyoruz. Fakat elbette onlarda halk şiirini yüksek bir değer olarak tanıma ve ona geniş bir biçimde prensipsel olarak yaklaşma yoktu. A.N. Radişev halkının ahlaksal kültürünü yüksek kültür olarak, halkın sanatsal yaratıcılığını sanatın temeli olarak görür. O Herder'in ulusal halk şiirine bakış açısını halkın sesi olarak görür ve kişisel eserlerinin bu halk sesinin eşsiz sistemine girmelerinin gerekli olduğunu varsayar."³⁵

A.N. Radişev XVIII. yüzyıl edebiyatında öne çıkan yazarlardan biri olmuştur. Eserlerinde folklor eğilimi, folklor öğelerinin kullanımında öne çıkış, halk yazarı olması gibi özellikler XVIII yüzyıl eserlerinde, sentimental edebiyattaki halk yaratıcılığının etkilerinin var olmadığını düşünen birçok eleştiriye karşı bir ispat niteliğindedir. Aynı durum N.M. Karamzin'in yaratıcılığı için de geçerlidir. Her iki yazarın da eserleri folklor ve edebiyatın etkileşimine önemli derecede katkı sağlar. Fakat XVIII. yüzyıl edebiyatında A.N. Radişev'in eserlerine ve eserlerindeki halk yaratıcılığını yansıtmaya biçimine daha fazla önem verildiği ve bu konuda daha derin araştırmalar yapıldığı görülmüştür. Bunun nedeni A.N. Radişev'in eserlerinde halk yaratıcılığını ortaya çıkarma uğraşının ön planda olmasıdır. N.M. Karamzin ise folklorik öğeleri insanın iç dünyasını yansıtmada bir araç olarak kullanır.

A.N. Radişev'in "Puteşestvie iz Peterburga v Moskvu" (Petersburgdan Moskova'ya yolculuk) eseri XVIII. yüzyılda özellikle derin bir araştırma konusu olmuştur. G.A. Gukovski'nin "Русская литература XVIII. века" (Russkaya Literatura XVIII veka, XVIII Yüzyıl Rus Edebiyatı) adlı ders kitabında "Petersburgdan'dan

³⁵ G.A Gukovski, *Oçerki Po İstorii Russkoy Literaturi i Obşestvennoy Mıslı XVIII. Veka*, Hudoj. Lit, Leningrad 1938, 383

Moskova'ya Yolculuk" eserinin derinlemesine incelendiğini görmek mümkündür. G.A. Gukovski bu eseri "temel, önemli ve gerçekten büyük bir eser"³⁶ olarak tanımlar.

"Petersburg'dan Moskova'ya yolculuk adlı kitap birçok başlığa ayrılmıştır ve bu başlıkların hepsi birbirinden farklı temalar içerir. Bu başlıklarda halkın yaşayış biçimine, sade halkın kültürüne yönelik başlıklar da mevcuttur. G.A. Gukovski eserinde bu başlıklara yer verir: Halk karakteri ve folklor "София"(Sofiya), toplumsal hijyen ve halk sağlığı "Яжелбицы" (Yajelbitsı)", halkın estetik ve ahlaki hayatı "Клин" (Klin)..."³⁷

A.N. Radişev halk kültürüne özellikle halk şarkılarına büyük değer verir. Ona göre bu şarkılar halk ruhunun yansımasıdır. G.A. Gukovski'nin "Halk karakteri ve folklor" şeklinde bir tespit ile sunduğu "Sofia" başlığında Radişev halk şarkılarına olan yönelimini ve halk ruhunun bu yansımasını gösterir:

"Лошади меня мчат; извозчик мой затаянул песню, по обыкновению заунывную. Кто знает голоса русских народных песен, тот признается, что есть в них нечто, скорбь душевную означающее. Все почти голоса таких песен суть тону мягкого. На сем музыкальном расположении народного уха умеи учреждать бразды правления. В них найдешь образование души нашего народа"³⁸

Radişev eserinde bu şarkılardan nasıl etkilendiğini de şu sözleri ile ifade eder:

Извозчик мой поет. Третий был час пополудни. Как прежде колокольчик, так теперь его песня произвела опять во мне сон. О природа, объяв человека в пелены скорби при рождении его, влача его по строгим хребтам боязни, скуки и печали чрез весь его век, дала ты ему в отраду сон. Уснул, и все скончалось. Несносно пробуждение несчастному. О, сколь смерть для него приятна.³⁹

N.M. Karamzin'de halk şiirselliğinin bu ögesi hakkındaki görüşlerine "Neckolko slov o russkoy literature" (Rus Edebiyatı hakkında birkaç kelime) adlı makalesinde yer

³⁶ G.A. Gukovski, *İstoriya Russkoy Literaturı v XVIII veka*, Aspekt Press, Moskova 1999, 536.

³⁷ G.A. Gukovski, *İstoriya Russkoy Literaturı v XVIII veka*, 534-535.

³⁸ A.N. Radişev, *Puteşestvie iz Peterburga v Moskvu*, Hudoj. Lit, Leningrad 1981, 199, 15

³⁹ Radişev, 15.

vermiştir: “Bizim, bunsan iki, üç asır önceye dayanan, içinde aşk, dostluk ve bunun gibi duyguların en hisli ve en sade ifadesini bulduğumuz şarkılarımız, romanslarımız var.”⁴⁰

A.N. Radişev’in eserlerindeki halk yaratıcılığına yönelişi ile ilgili araştırmalar yapan diğer bir isim M.K. Azadovski olmuştur. M.K. Azadovski edebiyat ve folklor alanında yaptığı incelemelerle tanınır. M.K. Azadovski “Petersburg’dan Moskova’ya Yolculuk” eserindeki folklorik öğelerle ilgili olarak şu sözleri ifade eder: “A..N Radişev folklorde eskilerin tanıklığının niteliği ile ve eski yaşam biçimiyle veya eski halk beğenileriyle, hatta dili ve edebiyatı yenileme materyali olarak bile bunlarla ilgilenmez, o halk düşünce yapısı olarak, halk bilincinin ifadesi olarak ilgilenir.”⁴¹

M.K. Azadovski A.N. Radişev’in folklorün farklı türlerinin eserlerinde yer bulmasının özellikler altını çizer. A.N. Radişev folklor türlerini kullanarak eserlerinde halk kaynaklarını inmeyi ve bu kaynakları doğu bir şekilde yansıtmaya çaba gösterir.

A.N. Radişev’in şiirleri de içinde halkın kültürünü barındırır. A.N. Radişev’in bilimsel-devrimci şiirselliğinin temelinde Rus kültürünün ulusal kaynaklarının öğrenimi vardır. Bu şiirlerden biri “Песни Древние” (Pesni Drevnie) (Eski şarkılar)dir. Yazarın bu eseri poema (uzun şiir) şeklinde yazılmıştır. Şiirin bir bölümünde şair şu dizeler yer verir:

“Наконец их
Опрокинув
Смерт им в сердце
Наносили
И, стараясь
Дать свободу
Девам пленным,
Тьмы врагов мы
Истрабили
И их души
Вероломны,
В крови черной

⁴⁰ N.M. Karamzin, “Neskolko slov o russkoy literature” Pismo v “zritel” o russkoy literature İzbrannie soçineniye v 2 tomah”. http://rvb.ru/18vek/karamzin/2hudlit_/01text/vol2/02criticism/52.htm

⁴¹ M.K. Azadovski, *Stati o literature i folklore*, Hudoj Lit, Moskva- Leningrad, 1960, 178

Источенны

Отослали...»⁴²

“Pesni drevnie” (Eski şarkılar) eserinde A.N.Radişev Rus halkının ezelden beri kendine özgü olan özgürlük ruhu ve yurtseverliğini yansıtır.

A.N. Radişev’in folklorun varlığını üzerinde bulundurduğu, şiirsel eseri “Бова” (Bova)’dır. Yine poema tarzında yazılmış bu eserde feodal dünya görüşünün yıkılışının coşkulu bir şekilde yansıtılması vardır. Şiirin ilk satırlarında A.N. Radişev eskiye, yaşam biçimine vurgu yapar:

“Из среды туманов серых

Времен бывших и протекших,

Из среды времен волшебных,

Где предметы все и лица,

Чародейной мглой прикрыты,

Окруженные нам казались

Блеском славы и сияньем;

Где являются все вещи

Исполинны и иройски,

Как то в камере-обскуре,-

Я из сих времен желал бы

Рассказать старину в повесть

И представитьбы картину

Мнений, нравов, обычаев...»⁴³

Halk eserlerine şiirin katılması XVIII. yüzyıl sonu Rus edebiyatını önemli ölçüde zenginleştirmiştir. Yazar ve şairler folklore yönelmenin halk bilincine yönelmek olduğu sonucuna varmıştır. Bu tarz bir anlayış kendini birçok semtimental yazar ve şairde kendini gösterir.

⁴² A.N.Radişev. Pesni, pete na sostoyazaniyah v chest drevnim slavyanskim bojestvam,<https://mybook.ru/author/aleksandr-nikolaevich-radishev/pesni-petye-na-sostyazaniyah-v-chest-drevnim-slavy/reader/>

⁴³A.N. Radişev, Bova, <http://ruspoeti.ru/aut/radishev/11036/>

Soylu sentimentallerin eserlerinde folklorun varlığını yok sayan ya da folklorun varlığının etkisinin azlığından şikâyet eden genel bir düşünce de XVIII. yüzyıl edebiyat ve folklor etkileşiminde varlığını sürdürmüştür.

A.N. Sokolov, sentimental yazarların folklorizmi hakkında şöyle der: “Elbette, folklor soylu sentimentalistlerin eserlerinde de vardır, fakat bu devrimci sentimentalistlerin halk eserleriyle kıyaslandığında zayıf bir cereyendir.”⁴⁴

Edebiyat bilimi çalışmalarında F.Z. Konunov, N.D. Koçetkov gibi isimlerin dâhil olduğu birçok araştırmacı soylu sentimental yazarların devrimci sentimentallere göre halk yaratıcılığında daha zayıf bir etkiye sahip olduğu fikrini savunurlar. N.D. Koçetkov bu konuyla ilgili şu fikirleri beyan eder: “Kendi edebi eserlerinde millilik fikrine yaklaşmayan sentimentaller, gelecek kuşakların milli folklor zenginliğini kullanmalarına yardım ettiler.”⁴⁵

Edebiyat çalışmalarında soylu sentimentallerin halk yaratıcılığındaki etkilerinin azlığına dikkat çeken edebiyat bilimciler ve folkloristler N.M. Karamzin’in öykülerinde de zayıf bir cereyanı vurgularlar.

XVIII. yüzyıl Rus edebiyatı yazarlarının bu dönemde eserlerindeki folklor öykünmesi göze çarpar. Ünlü yazarlar bile halk şarkılarına, hikâyelerine, destanlarına, atasözlerine yaklaştırmaya, bu öğeleri kullanmaya özen göstermeye başlamışlardır. Şairler halk şiirlerini ve onların ritimlerini özümsemeye çaba göstermişlerdir. Edebi şarkılar halktan alınmaya başlanmıştır. Halk şiirleri edebiyata dâhil olmuştur. Bu şiirsellik dönemin siyasi ve devrimci duygularını yansıtmada da kendini göstermiştir. Bunu en çok yapan sanatçı ise A.N. Radişev olur.

XVIII. yüzyılda edebiyat ve folklor etkileşimini gözlemleyen araştırmacılardan biri de T.M. Akimova’dır. Bu alanda yazdığı yazılarla tanınan araştırmacı 1984 yılına ait *Литература и Фолклор* (Literatura i Foklor) (Edebiyat ve Folklor) adlı makalesinde sentimental edebiyatın folklor ile etkileşimini şöyle ifade eder: “Aynı zamanda halk yaratıcılığında edebiyata gözle görülür bir eğilim vardır. Halk şarkı repertuarı sentimental stildeki edebi aşk romanları metinleri ile tamamlanır. Geleneksel halk şarkıları ilkel içeriklerini değiştirerek, aşk motifli metinleri kendine dâhil eder. Temel

⁴⁴A.N. Sokolov, *Oçerki Po İstorii Russkoy Poemy XVIII i Pervoy Polovini XIX veka*, izd. Moskovskogo un-ta, 1955, 281

⁴⁵Bazanov, 389

gelişimi, halk liriğinde aşk teması gösterir. Folklor edebiyat yakınlaşması kaygısı halk hikâye ve destan derlemecilerinde ortaya çıkar. Fakat bütün bu değişimler gelecekte edebiyattaki gelişimin etkisinin ortaya çıkmasında biçimseldir.”⁴⁶

XVIII. yüzyıl Rus edebiyatındaki folklor ve edebiyat etkileşiminin çok yoğun olmadığına yönelik düşüncelerini ifade eden araştırmacılar, gerçek folklor edebiyat etkileşiminin XIX. yüzyıl edebiyatında var olduğu görüşündedirler. Folklor türlerinin edebiyat eserlerine yansımalarının, halk yaratıcılığının edebiyatta kendine yer bulmasının XIX. yüzyıl edebiyatı ile başladığını savunurlar.

XIX. yüzyıl edebiyatında folklorun zayıf nitelikte olduğunu iddia eden araştırmacılardan biri de A.İ.Lazarev olmuştur.

XX. yüzyılın 60’lı yıllarında folklor ve edebiyat etkileşimi hakkındaki çalışmalar yoğunlaşmış ve bilim lügatında “folklorizm” kavramı ortaya çıkmıştır. A.A. Gorelov, V.E.Gusev, U.B. Dalgat, A.İ.Lazarev, gibi isimler eserinin halk eseri olmasının onun folklor estetiği ile olan bağlantısıyla olduğunu düşünürler. Folklorizm bir kavram olarak U.B. Dalgat “yazarların folklorla bilinçli olarak yakınlaşması” şeklinde tanımlarken, D.N. Medriş “tamamen farklı iki sanatsal sistemin etkileşimi”⁴⁷ şeklinde tanımlamışlardır. A.İ.Lazarev folklorizmi halk tipi prensibi temelinde ve folklor şiirselliğine uygun özgün canlı hayat örneği⁴⁸ olarak tanımlamıştır.

XIX. yüzyıl edebiyatında folklorizm ve edebiyat ilişkisinin zayıflığını A.İ.Lazarev şöyle ifade eder: “XVIII. yüzyıl edebiyatında folklor Eski Rusya’da olduğu gibi henüz öğretici rol oynar: temelinde şiir yapısı mevcuttur, türler gelişmiştir (komik opera, büyüleyici öykü, fabl, mesel), yeni şiirsel türler biçimlenir (pesennaya lirika (şarkısal lirik). Edebiyat-folklor ilişkisi bu dönemde olumlu sonuç vermemiştir, özellikle ideal-estetik içerikli edebi eserleri bakış açısına göre. Halk kahramanlığı edebiyatı ruhu ile yazılmış satirik hikâyeler, vatansever yönelimli eserler çoğusunda zarifliğini, ifade gücünü ve duygusallığını kaybetmiştir, yabancı folklor, edebiyat dilinin gölgesinde kalır, betimlemelerde, tamamen Rus halk ruhundan, eklektik imgeden mahsun, Rus beyleri veya hikâye kahramanlarının konuşmalarıyla, isimlerinin; antik tanrı ve

⁴⁶ T.M. Akimova, *O Folklorizme Russkih Pisateley*, Sarat un-ta, Saratov, 2001, 19

⁴⁷ A.İ. Lazarev, *Nekotore Voprosı Tipologii Folklorizma Literaturi Sovetskogo Vremeni*, http://www.lib.csu.ru/vch/2/1998_01/001.pdf.

⁴⁸ Lazarev, 8

titanlarının kıyafetlerinin uyumsuzluğu vardır. Bu tür komik opera örnekleri G.R. Radişev'in "Dobrinya", V.A. Jukovski'nin "Alöşa Popoviç", D.İ. Gorçekov'un "Baba Yaga"sıdır. Bütün bu ibret verici, didaktik trajedi, komedi, şiir ve öykülerde ağırlaştırılır. Bu yüzden XVIII. yüzyıl folklorizmini sahte ve aldatıcı olarak belirtebiliriz."⁴⁹

A.İ. Lazarev sentimental yazarların folklorla yönelimlerini halk yaratıcılığının taklidi olarak görerek XVIII. yüzyıl sentimental şair ve yazarlarının folklore olan yaklaşımları ile ilgili eleştirilerine şöyle devam eder: "Sentimental yazarlar folkloru kendi akımları çerçevesine sığdırmaya çaba göstermişlerdir. XIX. yüzyılın ilk kırk yılındaki şair ve yazarlar halkı öğrenmek için içten bir istekle folklorla yönelebiller fakat edebiyatın önde gelen gelişim süreçleri incelenmemiştir."⁵⁰

A.İ.Lazarev'in bakış açısına göre halkı tanımak, onun ruhunu ortaya çıkarmak ve yansıtmak sadece XIX. yüzyıl yazarlarının genel özellikleri idi. Elbette A.İ. Lazarev'in bakış açısı tartışmalıdır. Sentimental yazarların ortaya koyduğu eserlerdeki halk ruhunun yansıtılma süreci göz önüne alındığında, XIX. yüzyıl yazarları gibi sentimental yazar ve şairlerin de halk yaratıcılığına duydukları derin ilgi ve halk yaratıcılığını orta çıkarma arzusunun sentimental yazarlar içinde hep var olduğu düşüncesinin ispatı niteliğindedir.

XVIII. yüzyıl Rus edebiyatında folklorizm problemi, özellikle sentimental yazarların eserlerindeki folklore yönelimi, onların folklorla olan etkileşimlerinin varlığı ve etkileşimin zayıflığı gibi konular tartışmalı olarak varlığını sürdürmüştür. Özellikle soylu sentimental akımı yazarlarının eserlerindeki halk yaratıcılığı unsurlarının varlığı ve bu unsurların zayıflığının bize göre aslında bu akımın öncülerinin batıcı bir yaklaşıma sahip olmaları, Avrupa edebiyatı ile olan derin bir etkileşimleri sebebiyle daha fazla eleştirilirler. Fakat sonraki dönemde ortaya çıkan çalışmalar soylu sentimental yazarların folklorla olan derin ilgilerinin, kendi halkını ve tarihini anlamadaki çabalarının özünü anlamaya yönelik olarak ortaya çıkmıştır.

M.K. Azadovski soylu sentimental yazar Karamzin'in halk yaratıcılığına yönelimini ve batı ile olan etkileşiminin asıl amacının şöyle ifade eder: "Karamzin

---

⁴⁹ Lazarev, 25

⁵⁰ Lazarev, 27

bizim ulusal kaynaklarımızın yabancı okuyuculara özellikle gösterilmesi gerektiğini⁵¹ düşünüyordu.”

Soylu sentimental eserlerde folklorun varlığı ile ilgili N.D. Koçetkov, S.B. Kamenetskaya, F.Z. Konunov, T.P. Foht, M.V.Voznesenski, E.G. Kavalevskaya, S.O. Şmidt gibi isimlerin çalışmaları, soylu sentimental eserlerinde halk yaratıcılığı varlığının doğal bir süreç olduğunun göstergesi olan çalışmalar olmuştur.

XVIII. yüzyılın sonlarına doğru büyük gelişme kaydeden Rus sentimentalizmi kendi içinde ayrılmıştır. Bu akımın içinde büyük eserler vermiş iki büyük yazar. A.İ. Radişev ve N.M. Karamzin sentimental akımın içinde ayrışmaları özlerinde bulunan farklı bakış açılarına sahip olmaları ile açıklanabilir. Bu farklı bakış açıları ile beraber her iki yazar da eserlerinde Rusya'yı hem bu yeni akımla tanıştırmış aynı zamanda kendi ulusunun halk yaratıcılığını bu akımın içinde yansıtmayı başarmışlardır. O.B. Lebedeva bu durumu şöyle ifade eder: “Rus sentimenalizmi Avrupa kontekstinde ulusal topraklardan çıkmıştır.”⁵²

Sentimental edebiyatta folklorizm problemi uzun süre tartışma konusu olmuş ancak tam bir çözüm bulunamamıştır. Ulusal bir özgünlükle oluşturulan eserlerde folklorun etkisi tartışmasızdır. XVIII. yüzyıl Rus edebiyatında da sentimentalizmi için de öncü yazarların akımı Avrupa sınırlarından çıkarıp kendi kültürlerine katarken özgün, ulusal bir yapı oluşturma çabasıyla eserlerini aktarırken folklorun kaynaklarını kullanmışlardır. Halk yaratıcılığına yönelim, edeni dili zenginleştirmede kullanılan Rusça kökenli sözcükler, çeşitli deyimlerle canlı bir hava katılması Avrupa sentimentalizmini Rus sentimentalizmine dönüştürmede, özgün bir edebi yapı oluşturmada önemli bir etki yaratmıştır.

XVIII. yüzyıl Rus edebiyatında sentimentalizm akımı içinde Rus halk yaratıcılığının varlığının tartışmalı olması ve folklorizm probleminin bu dönemde varlığını hissettirmesi konusu göz önüne alındığında çalışmamız bu problemlere yeni bir bakış açısı getirebilir.

⁵¹ M.K. Azadovski, *İstoriya Russkoy Folkloristiki*, 139.

⁵² O.B.Lebedeva, *İstoriya Russkoy Literaturı XVIII veka*, Vıssşaya şıkola İzd. Sentr “Akademiya”, Moskva 2000, 374

1.2.XVIII. YÜZYIL RUS FOLKLORU YAYIN VE DERLEMELERİ

Halk yaratıcılığına olan yönelimin XVIII. yüzyılın sonlarına doğru daha belirgin ve etkili olduğunu söylemek mümkündür. Folklor alanındaki ilk teorik çalışmalar yine XVIII. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Özgün ulusal bir edebiyat kurulmasına yönelik çağrılar yine bu dönemde ortaya çıkar. Bu dönemde A.N. Radişev ve N.M. Karamzin tarafından yazılan makaleler folklor yönelimli ilk çalışmalardır. XVIII. yüzyıldaki edebi eserlerin dokusu folklorizm ve edebiyat etkileşiminin özelliği olarak ortaya çıkar.

XVIII. yüzyıl Rus folkloristikasının (russkaya folkloristika) doğduğu dönemdir. Folkloristika kavramını Ojegov “halk yaratıcılığı bilimi”⁵³ olarak tanımlar. Rus folklor bilimi veya halk bilimi alanında oluşturulmuş önemli eserlerden biri olarak A.N. Pıpin tarafından yazılmış 4 ciltlik “İstoriya russkoy etnografii” (Rus Etnografya Tarihi”) adlı 1890-1892 tarihleri arasında yazılmış bu eser örnek olarak gösterilebilir.

XVIII. yüzyıl Rus halkbiliminin doğuşunu Azadovski şöyle açıklar: “Rus halk bilimi tarihi XVIII. yüzyılda yeni Rus edebiyatı tarihi ile güçlü ulusal bir devletin biçimlenmesi ve ulusal kültürün kurulması döneminde başlar. XVIII. yüzyıl kelimenin tam anlamıyla Rusya tarihinin yeni dönemi ve Rus kültür tarihinin kritik dönemidir. Ulusal devletin biçimlenmesi sürecinde ve yeni bir kültürün oluşturulmasında doğal bir şekilde ideolojik akımların merkezinde ulusal bilinç problemi ortaya çıkmıştır.”⁵⁴

XVIII. yüzyılda edebiyat ve folklorun birbirine olan yaklaşması folklor kaynaklarının toplanmasına daha da hız verilmesini sağlamıştır. Bu kaynakların toplanmasında tarihi süreç büyük bir engel oluşturmuştur. Bu engel çar Aleksey Mihaloviç döneminde kendisinin halk sanatı eserlerinin toplanması ve yayımlanmasının yasaklaması ile ilgilidir. 1648 yılında gelen bu yasakla beraber halk yaratıcılığının örneklerine ulaşma süreci zayıflamaya başlamıştır. Bu dönem I. Petro’nun 1721 yılında bu yasağı kaldırması ile son bulur.

XVIII. yüzyılda Petro Reformları ülkenin bilim ve kültür alanında da yeniden düzenlenmesi ve daha ulusal bir devlet halini alması, bu dönemde Rus halk yaratıcılığının araştırılmasına ve halk kaynaklarına ulaşılmasına imkan sağlamıştır. Petro’nun reformları ile oluşan kültürel hayattaki canlanma ve ulusal güç bu dönemde

⁵³ Ojegov, 599

⁵⁴ Azadovski, *İstoriya Russkoy Folkloristiki*, 42.

eski kaynaklara dönme ve buradan güç almayı ifade eder. Pıpin bu güçle sadece reforma karşı olmayan, bu gücün varlığına işaret eden bir hadise ortaya çıkmıştır. XVIII. yüzyılda Rus topraklarını ve Rus halkını öğrenme gibi XVII. yüzyılın ruhuna yabancı olmayan bir eğitim sistemi gelmiştir.⁵⁵

Petro dönemi ile birlikte el yazması şarkılar ortaya çıkar. Rus folklorunun en önemli türlerinden biri olarak, Rus halk kültürünün tam anlamıyla yansımaları bulduğu halk şarkılarının gün yüzüne çıkması ile halk kültürü kaynaklarına ulaşım sağlanmış oldu.

XVIII. yüzyıl Rus yazar ve şairlerinin halk yaratıcılığına yönelmeleri sadece onlara özgü bir durum değildir. Batı edebiyatında folklore yönelim, halk yaratıcılığının unsurları derin bir anlam taşır. Folklor ve edebiyat etkileşimi batı edebiyatında da hâkim bir süreç olmuştur. 1789 yılı itibari ile başlayan Fransız ihtilali toplumsal olarak birçok alanda yenilenme dönemidir. Aydınlanma dönemi ile gelen bu yenilenme edebiyat alanında da kendini göstermiş, dünyaya bakış açısındaki değişiklik edebiyata da yansımıştır. Edebiyatta yeni formlar ve estetikler ortaya çıkmıştır. Klasizmin estetik anlayışına ve dönemin rasyonelizm akımına karşıt olarak yeni bir edebiyat hareketi gözlemlenmiştir. Bu yeni estetik anlayışına öncülük eden isimler İngiliz yazarlar olmuştur.

Bu dönemde İskoç edebiyatına ait önemli derlemeler yapılmıştır. İskoç şair Allan Ramsay'ın (1686-1758) "Scots Songs" (İskoç Şarkıları) (1719) dönemin önemli ilk derlemelerindendir.

Tüm Avrupa'da olduğu gibi Rusya'da da popülerlik kazanmış önemli derlemecilerden biri Thomas Percy (1729-1811) olmuştur. Percy 1765 yılında oluşturduğu çalışması "Religious of ancient english poetry" (Eski İngiliz Şiirinde Din) dir. Eserin büyük bölümü eski İngiliz ve İskoç baladlarından, İngiliz lirik şiir türü örneklerinden ve çağdaş şiir örneklerinden oluşur. T. Percy bu eserinde birçok el yazması baladaları toplayarak bilimsek bir çalışma oluşturmuştur. D.G. Alipova bu antolojinin önsözünde T.Percy'nin yazılan bir çok metnin bulunan el yazmalarından oluştuğunu, gerçekten de 176 el yazmasından 46'sının baladlardan oluştuğunu ifade

⁵⁵ A.N. Pıpin, *İstoriya Russkoy Literaturı v 3 t.*, Sankt Petersburg, Zt, 1902, 114

eder.⁵⁶

T.Percy bu derlemesinde bilimsellikten çok edebiyata olan ilgisiyle ortaya çıkar. M.K. Azadovski bu fikri şu ifadeleri ile vurgular: “Percy eski baladların sade yaratıcılığını kendi çağdaş stiline çokça yaklaştırabilecek şekilde kaynaklarını güçlü bir edebiyat sistemine maruz bıraktı. Karışık konuları basitleştirerek, açık olmayan yerlere açıklık getirdi. Onun kalemiyle eski baladlar sert siluetlerini yitirdiler...”⁵⁷

Batı edebiyatındaki folklor ve halk şiirine yönelimi James Macpherson’un “Ossian” ı ile başlar. XVIII. yüzyıl İskoçyalı halk şairlerinden James Macpherson’un bu eseri kendi çağını ve sonraki çağlarda birçok halkın ulus olma anlayışını oluşturmasında önemli bir yere sahip olmuştur. Emrah Pelvanoğlu “Ossiamizm ve Beş Hececiler” adlı makalesinde James Macpherson’un hayatı ve Ossian eseri ile ilgili şu bilgilere yer verir: “1736 yılında Ruthven’de dünyaya gelen Macpherson yükseköğrenimini daha sonra birleşip Aberdeen Üniversitesi’ni oluşturacak King’s College ve Marischal College’da görür. Bir yıla yakın Edinburg’da kalır ancak burada üniversite okuyup okumadığı belirsizdir. Öğrenciliği sırasında 4000 mısra şiir yazdığı söylenen Macpherson’un bunların bir kısmını 1758 yılında The Highlander (“Yaylalı”) adı altında yayımladığı bilinmektedir. Yükseköğrenimini tamamladıktan sonra tekrar Ruthven’e dönen Macpherson burada öğretmenlik yapmaya başlar. Macpherson, Moffat’ta Douglas müellifi John Home ile tanışır ki kendisi ezberden Galce şiir söyleyebilmektedir. Home’a yaylalardan ve civar adalardan toplandığı varsayılan Galce şiir yazmalarını gösteren Macpherson’u Home, bunları yayımlaması için cesaretlendirir ve 1760 yılında, İskoç Galcesinden çevirilmiş çeşitli şiir parçaları Fragments of Ancient Poetry collected in the Highlands of Scotland (İskoç Yaylalarından Toplanmış Eski Şiir Parçaları) adıyla Edinburgh’da yayımlanır. Bu şiirlerin otantikliğinin sıkı savunucularından olan Dr. Hugh Blair, Macpherson’un Gal araştırmalarında harcamak üzere bir ödenek almasına yardımcı olur. Sonbaharda Kuzeydoğu İskoçyayı ve başta Skye olmak üzere civar adaları gezen Macpherson, çeşitli Galce yazmalar toplar ve bunları Kaptan Morrison ile Rev. A. Gallie’nin yardımlarıyla çevirir. Ertesi yıl gezisini ve yazma toplama serüvenini daha güneydeki

⁵⁶ D.G. Alipova, “Problemi Literaturnogo Redaktirovaniya “Pamyatnikov Starinnoy Angliyskoy Poezii T.Persi” Vestnik, Sankt Petersburgskogo Universiteta, Sankt Petersburg 2011, 7-8

⁵⁷ Azadovski, *İstoriya Russkoy Folkloristiki*, 114

Mull, Argyll'e doğru genişletir. 1761'de Macpherson, Ossian (Fionn'un oğlu Ossian'a dayanan) adlı eski bir şair tarafından, İrlanda mitolojisinden "Fingal" (Fionn mac Cumhaill) üzerine yazılmış Galce bir epik bulunduğunu ilan eder ve aynı yıl bu epiği Fingal, an Ancient Epic Poem in Six Books, together with Several Other Poems composed by Ossian, The Son of Fingal translated from the Gaelic language (Fingal, Fingal'in oğlu Ossian tarafında yazılmış altı kitaplık epik ve beraberinde bazı şiirler, Galceden çevrilmiştir) adıyla yayımlar. Fingal, Macpherson'un ilk şiirlerinde kullandığı vezinlerle yazılmıştır. Bu kitabı 1763'de Temora ve 1765'de bir toplu basım olarak The Works of Ossian (Ossian'ın şiirleri) takip eder.⁵⁸

Rusya'da Ossian'a olan ilgi 1780'li yılların sonunda romantizm öncesi ve sentimenlizmin fikirlerinin doğması ile bağlantılı olarak ortaya çıkmıştır. 1792 yılında E. Kostrov tarafından Fransız dilinden çevirisi yapılmıştır. Ossian'ın ilk çevirenlerden biri N.M. Karamzin olmuştur. 1791 yılında Moskova Dergisi'nde Ossian'ın karakteristik özellikleri ve çıkış noktası hakkında bilgiler yer almıştır. N.M. Karamzin "Poeziya" adlı şiirinde Ossian'ı şöyle anlatır:

“Британия есть мать поэтов величайших.
Древнейший бард ее, Фингалов мрачный сын,
Оплакивал друзей, героев, в битве падших,
И тени их к себе из гроба вызывал.
Как шум морских валов, носясь по пустыням
Далеко от берегов, уныние в сердцах
Внимающих родит, -так песни Оссиана,
Нежнейшую тоску вливая в томный дух,
Настраивают нас к печальным представлениям;
Но скорбь сия мила и сладостна душе.
Велик ты, Оссиан, велик, неподражаем!”⁵⁹

Ossian şiirleri XVIII. yüzyılda halk şiirlerinin öğrenimine büyük bir ilginin doğmasını sağlamış ve bu alanda önemli teorilerin oluşmasını sağlamıştır. Ossian ile birlikte Rus edebiyatında kuzey mitolojisine ilgi artmıştır. Özellikle Ossian'daki Kelt kadın şarkıcı halk şarkısının sembolü olmuştur. Ossian eseri ile Rus edebiyatındaki

⁵⁸ Emrah Pehlivanoglu, "Ossianizm ve Beş Hececiler", *Milli Folklor*, sayı 75, 2007, 5-10, 6.

⁵⁹ N.M. Karamzin, *İzbrannie Soçineniya v 2 tomah*, Hudoj. Lit. Moskva 1964, 10

önemli eser İgor Destanı (Slova o polku İgoreve) karşılaştırılmıştır. Ossian eseri silüetinde, İgor Destanı sureti olan Bayana kavranılır ve Ossian ile İgor Destanı tamamen kavrayıp benimsenmiştir.

Ossian şiirleri ile İgor destanı arasındaki ilişkilerle ilgili ilk fikirler Derjavin'in "Rassujdeniya o liriçeskoy poezii" (Lirik şiir hakkında akıl yürütmeler) adlı çalışmasında ve E. Bolhovitinov'un "Kirşi Danilov" derlemelerinden metinlerinde karşımıza çıkar.

Ossian eseri ile birlikte Rusça "ossianizm" diye adlandırılan ossiancılık akımı ortaya çıkmış ve bu akım birçok toplumda yansımaları bulmuştur. Öcal Oğuz' a göre "ossiancılık halk kültürüne ve edebiyatına dayalı bir şiir okulu oluşturmuş ve bu okul, Ossiancılığı takip eden aydınların halk şiirine yönelmelerini sağlayan öncü bir akım yaratmıştır."⁶⁰ Buradan hareketle XVIII. yüzyılda Avrupanın olduğu kadar dünyanın da halk şiirindeki ilerleyişinde Ossian eserinin yerini ve önemini görmek mümkündür.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan "Russoizm" akımı, İ.G.Herder 'in halk yaratıcılığına yöneliminde önemli çıkış noktası olmuştur. "Russoizm"deki sınıfsal farklılıklara ve burjuvazinin gelişimine karşıt oluşturulmuş bir fikir olarak karşımıza çıkan ve demokratikleşme sürecinde önemli rol oynayan bu akımla birlikte İ.G. Herder'in halk yaratıcılığı alanındaki çalışmaları ortaya çıkmıştır.

Alman yazar İ.G. Herder halk şarkıları derlemeleri çalışmaları ile öne çıkar. Alman folkloru materyalleri ile ilk derlemesini oluşturur. 1778 yılına ait "Volkslieder" (Halk şarkıları) adlı çalışma yazarın bu ilk derleme eseridir. Eserde Alman şarkılarının yanı sıra İskoç, İtalyan, Fransız, Litvanya, Tatar v.b. birçok halkın şarkılarından derlemeler mevcuttur. Eser daha sonra "Stimmen der Volker in Liedern" (Halkların sesi) adıyla yeniden basılmış ve ünlenmiştir. T.G. Lazarev "Onun Alman halk şiirlerine öykünmesi.Alman liriğinde halk şarkılarının doğmasının başlangıcıdır" ⁶¹ der İ.G.Herder'in halk şarkılarına olan ilgisi için.

İ.G.Herder'in çeşitli kültürlere olan merakını bu eserindeki farklı halkların şarkılarından örneklerde görmek mümkündür. İ.G.Herder'in farklı kültürlerin eşdeğerliliği fikrini geliştirip bir kültürü anlamak ve değerlendirebilimek için o kültürün

⁶⁰ Öcal Oğuz, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker, İstanbul 2004, 34.

⁶¹ T.G. Lazarev, *Folklornie Traditsiya v Angliyskoy Literaturė Epohi Romantizma*, Kurganskogo Gos. Un-ta. Kurgan 2001, 27

halk yaratıcılığına yönelerek o kültürü anlamının gerekliliğine vurgu yapar. Farklı ülkeler ve kültürler ve onların değerini anlamadaki düşünceleri ile karşımıza çıkan İ.G.Herder, sentimental yazarlar tarafından da tanınmış ve önemsenmiştir.

XVIII. yüzyıl folklor derlemelerine ilk önce halk şarkıları derlemeleri ile başlanmıştır. İlk şarkı derlemeleri çalışmalarından biri M.D. Çulkov' a aittir. 1740-1793 yıllarında yaşamış yazar, XVIII. yüzyıl Rus edebiyatında verdiği önemli eserlerle ayrı bir yere sahip olmuştur. Kendisini ayrı yapan halk yaratıcılığı eserlerinin ortaya çıkarılmasında ve derlenmesinde gösterdiği büyük çabalardır da aynı zamanda. M.D. Çulkov 'un edebiyat hayatında halk şarkıları, masalları, adetleri ve batıl inançlarını öğrenmeye yönelik bir eğilimi vardır. Kendi dergisinde halk atasözleri ve deyimlerine çokça rastlanır ve etnografik notlara, halk şarkılarına sıkça yer verilmiştir. Derginin basımından sonra Çulkov etnografik karakterli büyük çalışmalara yönelmiştir. Bu çalışmalardan ilki “Собрание разных песен” (Sobranie raznih pesen) (çeşitli şarkılardan derlemeler) adlı çalışmasıdır.⁶² Bu derlemenin birinci bölümünde halk şarkılarındaki içtenliğin gösterildiği şu mısralara yer verilir:

“Воздыхаю и сшению, И прегорько плачу :
Ты, среди своих»,
Все приемлешь только
Как я жизнь ни трачу,
Сяосноль мн, что ты зовешь
Не меня драгою, И ссяонивъ меня, живешь
Ты въ любви съ другою
Славься, что мой умъ пл ня
Обмануть т ы могъ меня,
И люснмъ сталь мною.
Л вин на въ томъ предъ собой;
Только т ы меня какой Обличишь виною?
Въ часъ ненастный,
Въ сердце мн вселилась;
Й во злу минут у кровь

⁶² *Russkiy Biografiçeskiy Slovar*, <http://www.rulex.ru/01240093.htm>

Ты воспламенилась.⁶³»

Bu eserin ilk basımı Mihail Popov tarafından yapılmıştır. İkinci basımı ise 1780-1781 yılları arasında N.i. Novikov tarafından “Novoe i Polnoe Sobranie Rossiyskih Pesen” (Yeni ve Eksiksiz Rus Şarkı Derlemeleri adı ile yeniden yayınlanmıştır.

XVIII. yüzyıl folklor derlemelerinin ilklerini oluşturan bir diğer yazar V.A. Levşin 1746 yılında dünyaya gelen yazar döneminin önemli edebiyatçılarından biridir. Yazarın ilk çalışması bilmece (zagadka) derlemeleridir

V.A. Levşin Rus halk hikâyelerini derlemiştir. “Russkie Skazki” (Rus Hikâyeleri) adlı eserinde bu derlemeleri görmek mümkündür. Eser 1780-1783 yılları arasında yazılmıştır. Levşin derlemelerinin ilk bölümüne “bahadırılık hikâyeleri” diye adlandırılan bilinaları koymuş, daha sonra “halk hikâyeleri” ve sonrasında “macera” yazılarını eklemiştir.⁶⁴ V.A. Levşin kendine özgü sözlerle “eskilerimizin köklerini korumaya ve insanları “Rus Romanı Kütüphanesini” oluşturmak için tüm zamanlarını derlemelere ayırmaya”⁶⁵ teşvik etmeye çalışır. Bu dönemde derlemelere olan ilgi artmıştır. Halk yaratıcılığını doğrudan görebilme imkânı sağlayan halk kaynakları bu derlemeler sayesinde gün ışığına çıkmaya başlamıştır.

M.K. Azadovski, V.A. Levşin’in derlemelerini genel olarak “Levşinski derlemelerindeki materyaller onun sözlü şiirsellik ile iyi bir tanışıklığı olduğunu gösterir, o şüphesiz gerçek halk bilinalarını (destanlarını) biliyordu, hikâyelerini biliyordu, fakat onlardan istifade etme tarzı tamamen özgündü. Elbette halk eserlerini kesin bir biçimde aktarma yoktu konuşmalarda: Levşin bu eserlere özgür bir şekilde yaklaşıyor, batı şövalye macera romanının üslubunun egemenliği altında birçok türü birleştiriyor, hikâye ile bilinayı birleştiriyor. Onun hikâyelerinde Vasiliy Boguslaviç’le, Dobrinya Nikitiç’le, Aleşa Popoviç’le, Çurila ile ve diğer birçok bahadıyla karşılaşılır, fakat isimler dışında Rus kahramanlık destanları yoktur, onların işleri, eylemleri, konuşmaları yoktur, her şey sadece Slavyan, daha doğrusu sözde Slavyan örtüsünde, batı Avrupa şövalye romanı şiirselliği ile alakalıdır”⁶⁶ şeklinde açıklar.

⁶³ M.D. Çulkov, *Novoe i Polnoe Sobranie Rossiyskih Pesen Çast I*. Universitetskoy Tipografii. u N. Novikova. Moskova, 1780, 6

⁶⁴ V.A. Levşin, *Biografiçeskaya Spravka*. http://az.lib.ru/l/lewshin_w_a/text_1911_bio.shtml

⁶⁵ A.N. Sokolov, *Oçerki Po İstorii Russkoy Poemu XVIII i Pervoy Polovini XIX Beka*, Moskovskogo un-ta, Moskva 1955, 271.

⁶⁶ Azadovski, *İstoriya Russkoy Folkloristiki*, 67

XVIII. yüzyıla kadar toplumsal düşünce olarak veya Rus edebiyatında herhangi belirgin bir yaklaşım olarak bilinçli bir folklorik hareket gözlemlenmemiştir. XVIII yüzyıl itibari ile folklore olan ilgi somut olarak varlığını ortaya koyar. XVIII. yüzyılın ikinci yarısı ise ulusal, kültürel bilinçli bir yönelme olarak halk yaratıcılığı ön plana çıkmıştır. Halk şarkıları ve hikâyelerine özel bir ilgi oluşmuştur. Folklorun farklı türlerinin edebi eserlerde kullanımı ile birlikte özel bir okuyucu kesimi oluşmuştur. Folklore olan bu bilinçli eğilimi M.K.Azadovski şöyle vurgular: “Eğitim ve folklor ilişkisi eski cahilliklerini kalıntılarını veya kültürsüz halkın yerini halkın estetiğine, estetik değerine ve yetkinliğine bırakması ilişkisi gibidir.”⁶⁷

Petro dönemi ile ortaya çıkan bu yeni kültür sanat, kültür ve eğitim alanında yenilikleri de beraberinde getirmiştir. Aydınlanma dönemine paralel olarak eğitimin halk kültürü ile etkileşimi gözlemlenmiştir. Folklore olan bilinçli yönelim belli bir kültürel olay olarak XVIII. yüzyıl folkloristiği ile biçimlenmiştir.

M.D. Çulkov’un “Peresmeşnik” adlı eseri yazarın sistematik olarak mitolojik unsurlara ve halk adetlerine yöneldiği ilk tecrübelerinden biridir. 1789 yılında yazılmış bu eserde mitolojik materyaller geniş bir şekilde kullanılmıştır.

M.D. Çulkov’un halk yaratıcılığı unsurlarından biri olarak yöneldiği batıl inançlar, yazarın çalışma konularından biri olmuştur. Rusça’da “сueверие” (sueverie) olarak adlandırılan batıl inançlar yazarın 1782 yılında oluşturduğu “Slovar russkih sueveriy” (Rus Batıl İnançlar Sözlüğü) adlı çalışmasında derlenmiş ve gün yüzüne çıkmıştır. Eserin ikinci baskısı “Abevega russkih sueveriy, idolopoklonniçeskih jertvoprinoşeniy, svadebnih prostonarodnih obryadov, koldovstva, şemanstva i proç.” (Rus batıl inançları, putperest kurban verme, halk düğün adetleri, büyüler, şamanlık v.b.) adlı çalışmasıdır. Pıpin bu eseri XVIII. yüzyılın “sırf etnografik girişimi” olarak adlandırmıştır.⁶⁸

Halk yaratıcılığı örneklerinden olan atasözleri ve deyim derlemeleri XVIII. yüzyılda varlığını önemli şekilde gösterir. Ünlü Matematik profesörü (1725-1796) N.G. Kurganov XVIII. yüzyıldan eğitim alanındaki çalışmaları ünlenmiştir. Eğitim alanında verdiği önemli eseri “Pismovnik” tir. Yazar hayatı boyunca eğitim için, kültür

⁶⁷ Azadovski, *Stati o Literature i Folklore*, Hudoj. Lit, Moskva 1960, 43

⁶⁸ Azadovski, *İstoriya Russkoy Folkloristiki*, 64.

için çalışmıştır. N.G. Kurganov folklor alanında yaptığı çalışma Rus atasözleri derlemesi olan “Prisovokuplenie” adlı eseridir.

A.O. Ablesimov ilk Rus fabl yazarlarından. 1769 yılında “Skazki” (Hikâyeler) adlı eserini oluşturmuştur. A.O. Ablesimov 1781 yılında “Rasskazçik zabavnih basen” (Eğlenceli Fabl Anlatıcısı) adlı satirik dergiyi yayımlar.

XVIII. yüzyılın önemli halk derlemelerinden biri de İ.F. Bogdanoviç’ e aittir. XVIII. yüzyılın önemli şairlerinden İ.F. Bogdanoviç Moskova Üniversitesi mezunudur. Edebiyat faaliyetlerine M.M. Heraskov rehberliğinde başlamıştır. 1773 yılında şiir derlemesi olan “Lira”yı yayımlamıştır. 1785 yılında ise halk yaratıcılığı örneği olan atasözleri derlemesini oluşturmuştur. Çalışması “Russkie poslovitsi” (Rus Atasözleri) adı altında yayımlanmıştır.⁶⁹

İ.F. Bogdanoviç Rus atasözlerini derlemenin yanı sıra onları özgün bir formda yansıtmıştır. Yazar eserinde atasözlerini iki kıtalık veya dört kıtalık şiir formunda vermiştir. Bu şiirsellik eserin daha canlı ve ilgi çekici hale getirmiştir. Örneğin

“Сама себя раба бьет, коль не чисто жнет” (bu atasözünün tam Türkçe karşılığı yoktur. İşini iyi yapamayan kişinin kendisine eziyet etmesi anlamında kullanılır) atasözünü şöyle yorumlar:

Сама себя раба-скать бьет,
Когда не чисто ниву жнет.⁷⁰

“По одежке протягивай ножки”(ayağını yorganına göre uzat) atasözünün yorumunu ise dört kıtalık bu şiirde şu şekilde görürüz:

Всяк по одежке
Протягивай ножки;
Как хвост короткий,
Так сверяйся в комок.⁷¹

XVIII. yüzyılda gelişen edebiyat, müzikal bir paralelde folklor kaynaklarına başvurur. Bu nedenle bu dönemde halk şarkılarına yönelme ve birçok derleme ile

⁶⁹ *Russkaya Virtualnaya Biblioteka*, <http://rvb.ru/18vek/bogdanovich/>

⁷⁰ Bogdanoviç, *Soçineniye Bogdanoviça*, тI, izd. Aleksandra Smirdina, İmp. Akademii Nauk, San Petersburg, 485.

⁷¹ Bogdanoviç, *Soçineniye Bogdanoviça*, 493

karşılaşılır. T.Livanova Bu döneme ait çeşitli şarkı derlemeleri hakkında T. Livanova şöyle yazar: “ Karşımızda birçok el yazması derleme sahiplerinin isimleri ve imzaları görünüp kaybolur. Bunlara örnek eserler: “Ştudentı Akademi” v Yaroslave (1755), и “Kopeist Saratovskogo duhovnogo pravleniya İvan Egorov sın Popov” (1769), и «Novgorodskoy seminarii uçenik Afanasiy Gavrilov” (1768),“Student Petrov” i “Moskovskiy KupetsİlyaGomilin” (1747) v.b.⁷²

Çulkov’un derlemelerinden sonra, bu derlemelerin etkisiyle oluşturulmuş önemli halk şarkıları derlemeleri karşımıza çıkar. Bunlardan ilki Vasiliy Fedoroviç Trutovski’e ait olan “Sobranie russkihprostih pesens notami” (Notalarla yalın Rus Şarkıları Derlemeleri) adlı 1776 yılına ait eserdir. Eser Rus müzikal etnografisi için önemli bir yere sahiptir.

Halk şarkıları derlemeleri üzerinde çalışılmış önemli diğer bir eser İ. Praç’ın “Sobranie narodnih russkih pesen s ih golosami” (1790) (Sesleri ile Birlikte Rus Halk Şarkıları Derlemeleri) adlı derleme eseridir.

Folklor XVIII. yüzyılda çeşitli tabakaların yaşayış biçiminde önemli bir yer almıştır. Halk şarkıları sadece köylü tabakada değil soylu kesimde de kendine büyük bir yer bulmuştur. M.K. Azadovski şöyle yazar: “Yaşayış biçiminin yansıtılması otoritesi karakteristik olarak sadece köylü için değil, soylu taşra toprak ağası için değil, aynı zamanda saraya kadar tüm soylu aristokrasisi içindi. Halk şarkıları I. Petro sarayında söylendi. II. Ekaterina’nın sarayında bu halk etkisi daha da yoğunlaşmıştır ve II. Ekaterina’nın kendisi özellikle Potemkin halk şarkı severlerindendi ve bu dönemde farklı sınıflardan şarkıcılar, erbablar, derlemeciler ve yayımcılar teşvik edildi.”⁷³

XVIII. yüzyıl müzikal araştırmacısı T. Livanova I. Petro döneminde halk şarkılarına yönelimi ve bu şarkıların etkin rolünü şöyle ifade eder: “Müzik Petro döneminde sokaklara ve meydanlara çıktı... Rus silahlarının başarısı, Rus ordusunun zaferi geniş bir şekilde alenen Moskova ve Petersburg sokaklarında kutlandı. Zafer altılısı, müzikli, açık havada, övgülü sözlü törenlerle Petro sokağında gerçekleşen satirik maskeli balolarda müziğin katılımı, bütün bunlar yeniydi, bütün bunlar müziğin

⁷² P.E. Gennadyevna, *Folklorizm Prozu N.M. Karamzina*, Moskovskiy Gosudarstvennyy Universitet, Dissertatsiya (Doktora tezi), Moskva 2009, 35.

⁷³ Azadovski, *Stati o Literatüre i Folklore*, 47

olağanüstü toplumsal fonksiyonunu gösterdi.”⁷⁴

XVIII. yüzyılın önemli isimlerinden biri olan Nikolay Aleksandroviç Lvov, halk şiirselliğine katkıları ile ünlüdür. N.A. Lvov (1751-1783) yazar ve edebiyatçı, müzisyen, arkeolog ve coğrafyacıdır. Derjavin, Hemnitser ve Kapnist’in edebiyat ortamına dâhil olmuştur.⁷⁵ M.K. Azadovski’ye göre Lvov yeni şiirin kaynağını içinde görerek poetik yaratıcılığı halk liriğine yönlendirmiştir. Vostokov’u anlayarak şiirde özgürlüğe yönelmede ısrar etmiştir. Bu yönelmeyle ilgili ilk çalışması “Dobrynya”dır ve eserde Rus şarkılarına öykünme mevcuttur.⁷⁶

Vasiliy Vasiliyeviç Kapnist (1757-1823) XVIII yüzyıl halk şiirinin kuramcılarında biridir. “Ябеды”(Yabedi) (Gammazlar) adlı eseri ile ünlenmiştir. 1780 yılında “Ода на надежду” (Oda na nadejdu) adlı eserini 1818 yılında ise “Обуховка” (Obuhovka) adlı önemli şiirini yazar. Bu şiirinde yakında öleceğini ve kendi topraklarında gömüleceğini haber verir:

“Кто сюда придет,
Над свежей, скромною могилой
В чертах сих жизнь мою прочтет:
«Капнист сей глыбою покрылся;
Друг Муз, друг родины он был;
Отраду в том лишь находил,
Что ей, как мог, служба, трудился,
И только здесь он опочил».⁷⁷

Bu şiirinde de vatanına ve halkına olan aşkı gözler önüne serilmektedir.

V.V. Kapnist’in halk şiirine yaklaşımını M.K. Azadovski şöyle açıklar: “Lvov gibi o da sade halk ölçülerinin edebiyata girmesi savaşını verir. Uvarov’a gönderdiği mektuplarında tarihi, özgün Rus şiir dili olan Rus halk şarkılarının ölçülerinin araştırılıp bulunmasının gerekliliğinde ısrar eder. O Rus şiirindeki çeşitli tabloları ve duyguları

⁷⁴ T. Livanova, *Russkaya Muzikalnaya Kultura XVIII. Veka v eyo svyzyax s literaturoy, teatrom i bitom. İssledovaniya i materialı: v 2 t.* “Gosudarstvennoe muzikalnoe izdatelstvo, Moskova 1952-53, 16

⁷⁵ N.A Lvov, http://az.lib.ru/l/lxwow_n_a/text_0010.shtml

⁷⁶ Azadovski, *İstoriya Russkoy Folkloristiki*, 73

⁷⁷ P.N Berkov, V.V. Kapist, *Kak Yablenie Russkoy Kultury*, XVIII veka, 260-261 http://lib2.pushkinskijdom.ru/Media/Default/PDF/XVIII/04_tom_XVIII/Berkov257/Berkov257.pdf

ifade etmeye imkân sağlayan ölçülerin çeşitliliğine işaret eder.”⁷⁸

Folklorun sadece soylu yaşamına değil edebiyata etkisi de çok büyük olmuştur. Özellikle sentimental yazarların yaratıcılığı edebiyat-folklor etkileşiminde yeni ve çok esastır. A.P.Sumarokov ve ona yakın yazarlarla başlayan bu eğilim 60-70’li yıllarda daha da çok hissedilmeye başlar ve 90’lı yıllarda tam şeklini almıştır.

Duyguların savunuculuğu fikri temelinde gelişen halk yaratıcılığına eğilim N.M. Karamzin’in “köylü kadınlar de sevebiliyorlar” formülü ile sentimentallerin halk yaratıcılığına ona bakışlarının özgünlüğünü ortaya çıkarır. İnsana verilen yüksek değer akımın karakteristik temel özelliğidir.

Sentimental yazarlar için doğal, sade insan manevi yetkinliğin timsali olarak büyük önem taşır. Halka yönelmedeki neden de buna dayanır. Folklordeki doğallık ve duyguların özgürlüğü fikri sentimental yazarların dikkat odağı olmuştur.

XVIII. yüzyıl, özellikle de bu çağın ikinci yarısı halk şiirine ve halk kültürüne ilginin yoğun olduğu dönem olarak görülür. Araştırmalar, derlemeler, bu dönemdeki yazılı folklorik eserlerin korunması folklorla olan ilgilerin genel durumunu yansıtır. XVIII. yüzyıl itibarı ile Rus edebiyatında sentimental edebiyat temelinde yabancı teoriler etkileşimi ile halk sanatına istikrarlı bir yönelim başlamıştır. Folklor eserlerinin toplanması ve yayımlanması bu çağa yayılmış ve aktif bir gelişim göstermiştir.

1.3.XVIII. YÜZYIL EDEBİ ESERLERİNDE FOLKLOR

XVIII. yüzyıl şair ve yazarlarının oluşturduğu eserlerde sentimentalizm akımı belirleyici olmuştur. Bu dönemde insan duygularına verilen değer en üst seviyede olması ve bu duyguların en iyi şekilde yansıtılması gerektiği fikri ile ortaya konan eserlerde folklor kullanımı dikkat çekmiştir. Sentimentalistlerin eserlerinde özellikle yer verdikleri halk yaratıcılığı ögesi, halk şarkıları olmuştur. Halk şarkılarının eserlerde yoğun bir şekilde kullanımı yazarların insanın iç dünyasını yansıtmada temel araç olarak görmeleri ile ilişkilidir.

Halk şarkıları halkın canlı sesi olmakla birlikte halkın ulusal karakterini de ifade eder. Halk şarkılarında toplumların acılarını ve sevinçlerine tanık oluruz. Bu şarkıların

⁷⁸ Azadov, *İstoriya Russkoy Folkloristiki*, 67

duyguların derin ve içten bir yansımasıdır. Her toplumda olduğu gibi Rus toplumunda da halk şarkıları Rus halkının özgün yapısının yansımasıdır.

Çalışmamızda yer verdiğimiz XVIII. yüzyıl halk şarkıları derlemeleri çalışmaları dönemin çeşitli edebi türlerinde kullanılmıştır. Halk şarkılarının edebi eserlerde geniş yer bulmasının sebebi belirttiğimiz gibi halk şarkılarının duyguları içten bir şekilde ifade etmesi sebebiyle dönemin sentimental yazar ve şairlerinin de insanın iç dünyasına verdiği değerle tam olarak örtüşmesi bu dönemde folklor ve edebiyatın derin etkileşimine sahne olmuştur. Bu dönemde sentimental eserlerin popüler olmasında halk tarafından anlaşılır bir sadelik ve müzikallik ile yakından ilişkilidir.

Halk şarkılarındaki “голубка” (golubka) veya голубчик (golubçik)(kadın ya da erkeğe şefkatli yaklaşma ifadesi) teması sık sık karşımıza çıkar. Bu temayı birçok yazar eserlerinde kullanmıştır. M.D. Çulkov’un “novoe i polnoe sobranie rossiyskih pesen” isimli derlemesinde bu temeyla karşılaştığımız:

“мой сизенький, мой беленький голубчик,
Ты к чему рано с тепла гнезда слетаешь,
На кого ты меня, голубушку, покидаешь,
Али я тебе, голубчик мой, не по мысли,
Не по твоему голубиному воркованью...”⁷⁹

“Golubçik” temasını aynı zamanda halk düğün şarkılarında genç kız ve erkeklerin birbirlerine olan aşklarını yansıtmada kullanıldığı görülür:

Сизенький голубчик,
Сизенький, ли да, голубчик, ой,
По...,ой, полю ли да летает...⁸⁰

Sentimental yazarlar yaratıcılıklarının gereksinimine uygun bir şekilde, bu yaratıcılığa cevap veren halk şarkılarını, aracı olarak kullanmışlardır. Sentimental yazar İ.İ.Dmitriyev “Полное собрание стихотворений” (Polnoe sobranie stihotvoreni) eserinde “golubka, golubçik” temasını kullanır:

⁷⁹ Bazanov, 364.

⁸⁰ N.M. Beloborodova “Pravoslavie i svadebnie pensi russkih starojilov predbaykalya XIX. pervoy polovini XX . vek”, Omskiy Nauçny Vestnik, Moskva 2015, 15

“Стонет сизый голубочек,
Стонет он и день и ночь;
Миленький его дружечок
Отлетел надолго прочь.
Он уж боле не воркует
И пшенички не клюет;
Всё тоскует, всё тоскует
И тихонько слезы льет.

С нежной ветки на другую
Перепархивает он
И подружку дорогую
Ждет к себе со всех сторон.

Ждет ее.. увы! Но тщетно,
Знать, судил ему так рок!
Сохнет, сохнет неприметно
Страстный, верный голубок

Он ко травке прилегает,
Носик в перья завернул;
Уж не стонет, не вздыхает;
Голубок... навек уснул!

Вдруг голубка прилетела,
Приуныв, издалека,
Над своим любезным села,
Будит, будит голубка;

Плачет, стонет, сердцем ноя,
Ходит милого вокруг-

Но... увы! Прелестна Хля!
 Не проснется милый друг!⁸¹

İ.İ.Dmitriyev bu şiirindeki hüznü içeriği halk şarkılarındaki “golubçik” teması ile yansıtmaya çalışmıştır. Hüzün ve golubka imgesi Dmitriyev’in yaratıcılığında gelişmiştir. Halk şarkılarındaki hüzün büyük bir gerçeklik ve içtenlikle yansıtılır. Dmitriyev de insandaki bu hüzün hissini bu folklorik öge ile vermeyi doğru bulmuştur.

İ.İ.Dmitriyev’in üslubunda folklor dili azdır fakat şair halk poetik konuşmaları ile şiirselliğini renklendirir. E.G.Pozdnyakova Dmitriyev’in şarkılarındaki hüzün temasını folklorik öğelerle işleme şeklini şöyle ifade eder: “Diğer bir şarkıda İ.İ. Dmitriyev hüzün motifini, halk leksiğini, halk edetlerini ve psikolojik paralelizm yöntemini korur. Araştırmacılar “Ah! Kogda ya prejde znala” şiirini tamamiyle halk şarkısı öykünmesi olarak görürler.

“Ах! когда б я прежде знала,
 Что любовь родит беды,
 Веселясь бы не встречала
 Полуночные звезды!
 Не лила б от всех украдкой
 Золотого я кольца;
 Не была б в надежде сладкой
 Видеть милого льстеца!⁸²

A.F. Merzlyakov halk şarkıları üzerine çalışmış edebiyatçı olarak şarkı yaratıcılığında “golubka” ile hüznü bir arada kullanan şairlerden olmuştur. A.F. Merzlyakov’un 1778- 1830 yılları arasında yaşamış Rus şair, çevirmen, pedagoğtur. Sanatçının edebiyatçı kimliğini ve halk şarkıları çalışmalarını A.M. Novikova şöyle ifade eder: “Şarkılar A.F. Merzlyakov’un edebiyat faaliyetlerinin bir bölümünü oluşturur, fakat bu şarkılar onu edebiyat tarihinde sağlam bir üne kavuşturmuştur. Sıkı bir teorisyen, “yüksek stilde” yazılmış birçok od yazarı A.F. Merzlyakov, klasismin

⁸¹ İ.İ.Dmitriyev “Polnoe sobranie stihotvorenıe” <http://rvb.ru/18vek/dmitriev/01text/04songs/023.htm>

⁸² E.G. Pozdnyakova “Folklorizm pesen pisateley-sentimentalistov” <http://bezogr.ru/materiali-vtoroj-mejregionalnoj-nauchno-prakticheskoy-konfere.html?page=5>

сınırlarından çıkararak, çağdaşların düşüncelerine göre, Rus şarkı türünün kurucusu olmayı başarmıştır.»⁸³

«Ах, что ж ты, голубчик,
 Невесел сидишь
 И нерадостен?»-
 Ах! Как мне, голубчику,
 Веселему быть
 И радостному!
 Вчера вечерком я
 С глубокой сидел,
 На голубку гляделъ,
 Играл, целовался,
 Пшеничку клевал.
 Поутру голубка
 Убита лежит,
 Застреленная,
 Потерянная!
 Голубка убита
 Боярским слугой!
 Ах! Кстати бы было
 Меня с ней убить:
 Кому из вас мило
 Без милья жить?»-
 «Голубчик печальный,
 Не плач, не тужи!
 Ты можешь в отраду
 Хотя умереть
 Мне должно для горя
 И жить и терпеть!
 Голубка до смерти

⁸³ А.М. Novikova, *Russkaya poeziya XVIII-Pervoy Polovini XIX v. i narodnaya pesnya*: Uçeb. Posobie po spetskursu dlya studentov ped. İn-tov po spets. No 2101 "Rus. Yaz. İ. Lit."- Prosveşenie, Moskva 1982, <http://a-pesni.org/popular20/novikova5.htm>

Твоею была;
 Мою же голубку
 Живую берут
 Замуж отдают,
 Просватывают». ⁸⁴

Şiirde görüldüğü üzere A.F. Merzlyakov hayat gerçeği olan ölüm ve arkasından gelen hisleri halk şarkısı temasındaki içtenlikle, sadelik ve canlılıkla ifade etmiştir. Bu canlılık ve sadelik şiirde bu duygunun daha net ve anlaşılır bir biçimde verilmesini sağlamıştır.

Yu. A. Neledinski-Meletski (1752-1828) oda, epigram, fabl, çeviri türünde birçok eser vermiştir. Fakat çağdaşlara göre şair, şarkı yazarı olarak değerlendirir. G.R. Derjavin onu en iyi şarkı bestecisi olarak, Konstantin Batyuşkov ise şarkıları istenilen yetkinliğe yaklaştıran isim olarak tanımlar. ⁸⁵

Yu. A. Neledinski'nin şarkılarında halk şarkılarının etkisinin görüldüğü şiirlerinden biri “ Выйду я на реченку” (Vıydu na reçenku) adlı eseridir.

“Выйду я на реченку,
 Погляжу на быстрюю-
 Унеси мое ты горе,
 Быстра реченка, с собой!

Нет, унес с собой не можешь
 Лютой горести моей;
 Разве грусть мою умножишь
 Разве пищу дашь ты ей.” ⁸⁶

Şarkının ilk cümlesi ünlü halk şarkısından alınmıştır:

Выйду ль я на реченьку
 Посмотрю ль на быстрюю,
 Не увижу ль я свово милого,
 Сердечного друженька.

⁸⁴ A.F. Merzlyakov, <http://rvb.ru/19vek/merzlyakov/01text/01songs/005.htm>

⁸⁵ <http://a-pesni.org/popular20/vyjdujanar.htm>

⁸⁶ <http://a-pesni.org/popular20/vyjdujanar.htm>

Мы сойдемся, поклонимся,
 Посидим, повеселимся,
 Посидим, повеселимся,
 Мы домой пойдем, простимся.⁸⁷

Yu. Neledinski şarkısında bu halk şarkısına öykünme vardır, fakat Neledinski şarkısında hüznün varken halk şarkısında bu hüznün, can sıkıntısı, keder mevcut değildir. Sanatçı ilk satırı halk şarkısından almış fakat sonra şarkısındaki hüznü kendine özgü bir biçimde yansıtmıştır.

Yu. Neledinski'nin "Ох, тошно мне" Oh! toşno mne" (midem bulanıyor) adlı şarkısında da halk şarkılarına yönelme örneği mevcuttur.

Ох,тошно мне
 Начужойстороне
 Всепостыло,
 Всеуныло:
 Другамилогонет.⁸⁸

Halk şarkısı örneği ise şu şekildedir:

Ах, тошномне
 На чужойстороне!
 Все немило,
 Всепостыло:
 Друга милого нет.⁸⁹

Yu. A. Neledinski ve anonim halk şarkısını karşılaştırdığımızda sanatçının şarkısının ilk kıtasını anonim halk şarkısıyla çok benzer bir şekilde oluşturduğu gözlemlenir. Yu. A. Neledinski'nin bu şarkısının son kıtasında yine benzer ifadeler mevcuttur:

Ох! тошно мне
 На чужой стороне!
 Слезы льются,
 Не уймутся;

⁸⁷ <http://pesni.retroportal.ru/np1/21.shtml>

⁸⁸ <http://a-pesni.org/romans/ohtochnomne.htm>

⁸⁹ Gennadyevna, 63

В них отрада моя.

XVIII. yüzyıl rus edebiyatında Rus edebi şarkıları sentimental yazarlar tarafından halk şarkılarına öykünme şeklinde bazı değişikliklere uğrayarak karşımıza çıkar. V.V. Kapnist'in "Богатство убогого" (Bogatstvo Ubogogo) (Fakirin Zenginliği) adlı şiiri ile 1800 yılına ait el yazması şarkı derlemesindeki bir şarkı ile benzerlik karşımıza çıkar:

Капист'ın şiiri:

“Хоть хижина убога,
С тобой она мне храм;
Я в ней прошу от бога
Спокойства только нам.
Но века чтоб прибавить

О том я не молюсь:

Тебя, мой друг, оставить
И пережить боюсь.

Derlemedeki şarkı:

Мне хижина убога
С тобою будет храм,
А в ней прошу от бога
Здоровья только нам.

Не жизни алчу вечной,

Бессмертьем я не льщусь,
Тебя, мой друг сердечной,
Я пережить боюсь.⁹⁰

Bu derlemeye N.M. Karamzin'in şarkısı da dahildir. N.M. Karamzin derlemedeki şarkıdaki erkek karakterinin kadın karakteri olarak değiştirmiştir:

N.M. Karamzin'in şarkısı:

Доволен я судьбою
И милою богат.

---

⁹⁰ Bazanov, 370

О Лиза! кто с тобою
И в бедности не рад?

Derlemedeki şarkı:

Довольна я судьбою,
Не надобно отрад,
Мой милый, кто с тобою
И бедности не рад

N.M. Karamzin'in şarkılarında folklorla çok az yer verilmiştir fakat şair şarkılarındaki küçük folklorik nüanslarla bile herkes tarafında hemen sevilip söylenmeye başlamıştır. N.M. Karamzin 1797 yılında "Le spectateur du Nord" adlı derginin daveti üzerine rus edebiyatı ile ilgili makalesini koymuştur. "Lettre au Spectateur sur la litteraturerusse" adlı bu makale derginin 4. Basımında yer almıştır. Yazarın bu makalede rus şiirselliği ile ilgili düşüncelerini yansıtırken halk şarkıları ile ilgili kaleme aldığı fikirlerine Azadovski de yer verir: "Bizim bundan iki veya üç yüzyıl öncesinde oluşturulmuş içinde aşkın ve arkadaşlığın duygulu ve naif ifadesinin olduğu şarkılarımız var."⁹¹

XVIII. yüzyıl Rus edebiyatında şarkı yazma evresi kendini sentimental yazarlarla göstermiştir. Sentimental yazarların şarkı yazma denemeleri onları folklor kaynaklarına yönelmeye teşvik etmiştir. Böylece XIX. yüzyıl başı itibari ile folklor ve edebiyat yakınlaşması sentimental edebiyatçıların yaratıcılıkları eşliğinde daha da hızlanmaya başlamıştır.

XIX. yüzyıl itibari ile edebi halk şarkılarının oluşturulmasında A.V. Koltsov önemli rol oynar. Fakat Koltsov'un bu ünlü edebi halk şarkılarını oluşturmasında XVIII. yüzyılda dönemin önemli şair ve yazarlarının etkisi büyük bir etkiye sahip olmuştur. XVIII. yüzyılda yapılan çalışmalar sonraki dönemde oluşturulacak olan şarkılara temel oluşturmuştur. Bu konu ile ilgili olarak Gandaleyeva'ya göre "XVIII. yüzyıl şairlerinin şarkı yaratıcılıklarının önemi sadece A.V. Koltsov'un gerçek halk şarkılarını ortaya çıkarmasına hazırlama değildir. Daha önemli bir fark ise Rus folklorunun estetik değerini kabul etmedir. N.D. Koçetkov'un da belirttiği gibi XIX. yüzyılın en iyi

⁹¹ Azadovski, *İstoriya Russkoy Folkloristiki*, 139

yazarları, onların sosyal kökeni ile bağlantısız olarak halk şiirselliğine artık yabancı ve anlaşılmaz bir bölgede değildirler.”⁹²

Elbette A.V. Koltsov’un şarkı deneyimi büyük bir başarı örneği olarak karşımıza çıkar fakat onun öncesinde bu alanda yapılan ve gelecekteki çalışmalara ışık tutmuş önemli sanatçıların varlığını reddetmek doğru değildir. Özellikle daha önce de çalışmalarından bahsettiğimiz A.F. Merzlyakov’un folklor kokan şarkıları buna örnek teşkil eder. A.F. Merzlyakov’un “Среди долины ровныя” (Sredi dolini rovniya) adlı ünlü şarkısı folklor öykünmesinin en güzel örneklerinden biridir.

Среди долины ровныя,
На гладкой высоте,
Цветет, растёт высокий дуб
В могучей красоте.

Высокий дуб разсистый
Один у всех в глазах;
Один, один, бедняжка,
Как рекрут на часах!⁹³

Bu şarkısında A.F. Merzlyakov folklor öykünmenin yanı sıra, halk şiirselliğine derin bir şekilde nüfuz eder. Merzlyakov hüznü, kederi bu şarkısı ile yansıtır. V.G. Belinski şunu altını çizer: “A.V. Koltsov’ a kadar bizim edebi halk şarkımız yoktu, fakat A.V. Koltsov doğrudan eleştirmeni A.F. Merzlyakov’u “kendi rus şarkılarına kalbi sızlatan, ruhu kaplayan Rus hüznünü, rus kahramanlığını getirir.”⁹⁴

A.F. Merzlyakov’un bu şarkısının gelişme bölümünde temanın gelişim sürecine uygun olarak folklor tekniği kendini gösterir. sentimental öğeler ile birlikte halk şiirinin özelliklerinden paralelizm başrolöyner. A.F. Merzlyakov halk şarkılarının özü ilgili düşüncelerini “Биографическая словарь московского университета” (Biograficeskaya Slovar Moskovskogo Universiteta) (Moskova Üniversitesi Biyografi Sözlüğü) adlı eserde kendi ile ilgili olan makalede şu şekilde ifade eder: “«Güçlü bir

⁹² Bazanov, 66

⁹³ <http://www.mmsk.ru/notes/note/?id=44035>

⁹⁴ Russkaya Literatura i Folklor (XI-XVIII vv), 66

tutku, güçlü bir sevinç, şarkılar umutsuzluk şarkısı söylemezler; şarkı aslında derin bir hüznün, tatlı bir yakınmanın, şefkat ve sakinliğin tutkusunun ürünüdür.”⁹⁵

Halk hayatına, ulusal kültüre, tarihe olan ilgi ile birlikte sanatın birçok alanında yeni türlerin ortaya çıktığı görülmüştür. Halk şarkılarını öğrenerek yazar ve şarkı bestekçileri bu temel üzerinde yeni edebiyat ve müzikel türler geliştirmişlerdir. XVIII. yüzyıl Rus edebiyatında demokratikleşme süreci başlamıştır.

XVIII. yüzyılda halk yaratıcılığı ile birlikte sanatta ve özellikle edebiyatta köylü temasına başvurulmuştur. Halk teması, Rus müziğine her şeyden önce köylü teması olarak girmiştir.

Edebiyat ve folklor ilişkisi kendini sadece halk şarkılarında göstermez. XVIII. yüzyıl Rus edebiyatında çeşitli temalardaki uzun şiir türleri olan poemalarda folklorun etkisi kendisini göstermeye başladı.

V.İ. Maykov (1728- 1788) köylü temasını, halk kaynaklarını kullanan edebiyatçı olarak karşımıza çıkar. Maykov edebiyat hayatına Heraskov’un çevresinde şair olarak başlamıştır, şair bu dönemde Sumarokov öncülüğündeki liberal soylu şairlerin politik faaliyetlerinde yer almıştır.⁹⁶ V.İ. Maykov’un “Krestyanin, medved, soroka, slepen” adlı şiirsel hikâyesi folklorik temaya uygundur. Köylü teması bu esere yansır:

“Мужик пахал в лесу на пегом на коне;
Случился близко быть берлог на стороне.
В берлоге том Медведь лежал в часы тогдашни,
Увидел мужика, трудящаяся вкуг пашни;...”⁹⁷

V.İ. Maykov eseri ile çok sonraları oluşturulacak halk poemalarına bir giriş yapmıştır. XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Rus halk poeması stilinde birçok eser ortaya çıkmıştır. Bunlara örnek olarak Gandalayev şöyle bir sıralama yapmıştır:

1795 . -N.M. Karamzin’in bahadırılık hikâyesi “İlya Muromets”;

1795 . - «Priçudnitsa» İ.İ.Dmitriyev,

1795 . -M.M. Heraskov’un poema-hikâyesi “Piligrımı ili isakteli şçastya” aynı

⁹⁵ A. Merzlyakov, *Kratkoe Naçertanie Torii İzyşnoy Slovesnosti*, Moskva 1822, 209

⁹⁶ G.A. Gukovski, *Russkaya Literatura*, XVIII. Veka, 56

⁹⁷ <http://rvb.ru/18vek/maykov/01text/02fables/043.htm>

dönemde N.A. Lvov “Dobrynya” yı A.N. Radişev “Bova” yı yazmaya başlamıştır

1801. - N.A.Radişev “Alöşa Popoviç” ve “Çurila Plankoviç” “şiiirlerde bahadırılık hikâyeleri.

1803 . –N.M. Heraskov “Bahariyana”

1805 . – İ.F. Bogdanoviç “Dobromısl”

1807 . – S.S.Andreev “Levsil, russkiy bogatır”

1808 . – Kuguşeva “Granovitaya plata”⁹⁸

Yazarlar bu eserlerini bahadırılık hikâyeleri türünde yazmıştırlar. Bu poemalarda folklor materyalleri kullanılmış ve destan koşuğunda yazılmıştırlar. Eserler klasik Avrupa şövalyelik örneğinin benzeri olarak karşımıza çıkar.Halk şarkılarından epik türde destansı eserlere geçiş aşamasında yeni ifade araçlarının kullanımı yazarları folklor kaynaklarına yönlendirmiştir.

1760’lı yıllardan itibaren Rus hikâyesi halk şarkılarında olduğı gibi bir popularite kazanmıştır. Edebiyatta folklor tarzındaki bu yeni türünde eserlere kaynak oluşturabilecek Rus hikâye derlemeleriXVIII. yüzyılı 80’li 90’lı yıllarında yaygınlaşmıştır. Bu derlemelere örnek olarak «Лекарство от задумчивости и бессонницы или настоящие русские сказки» (1786), «Дедушкины прогулки или продолжение настоящих русских сказок» (1786), сборник Петра Тимофеева«Сказки русские, содержащие в себе десять народных сказок» (1787)⁹⁹ gibi çalışmalar örnek gösterilebilir.

N.M. Karamzin’in 1794-1795 yıllarında yazdığı “İlya Muromets” adlı bahadırılık hikâyesi folklor kaynaklarına başvurulmuş bir eser olarak ortaya çıkar. Poemanın ana kahramanı bahadır İlya Muromets şefkatli bir kalbe sahip duygulu bir şövalye olarak tasvir edilir.

Он подобен мирту нежному: Тонок, прям и величав собой.

Взор его быстрее орлиного

И светлее ясна месяца.

.....

⁹⁸ Gennadyevna, 69

⁹⁹ Gennadyevna, 70

Витязь Геснера не читывал, Но, имея сердце нежное, Любовался красотою дня; Тихим шагом ехал по лугу

И в душе своей чувствительной Жертву утреннюю, чистую,
Приносил царю небесному!¹⁰⁰

Bu süslemede halk yaşayışı ve toprak köleliği idealizasyonu çabası vardır. Halk poema türüne geçişte sentimental edebiyatçılar tarafından kullanılan köyü teması bu eserde de kendini gösterir. Eserde köylünün yansıtılış biçimini Azadovski şöyle anlatır: “ Karamzin sürekli olarak Rus köylüsünün neşeliliğinin, memnuniyetinin altını çizer. O bizim köylümüzün hep neşeli olduğunu, hep şarkılar söylediğini çünkü dünyada hiç kimsenin Rus köylüsü kadar az gereksinimlere sahip olmadığını iddia eder.”¹⁰¹

N.M. Karamzin’in bahadırılık hikâyesi İlya Muromets’in oluşturulmasında yazarın yerli halk sözlü ve poetik geleneğine dayanma çabası poemanın ilk satırlarında duyulmaya başlar:

Не хочу с поэтом Греции Звучным гласом Каллиопиным Петь вражды
Агамемноновой

С храбрым правнуком Юпитера; Или, следуя Вергилию,
Плыть от Трои разоренная

С хитрым сыном Афродитиным К значным берегам Италии.

Не желаю в мифологии

Черпать дивных, странных вымыслов. Мы не греки и не римляне;

Мы не верим их преданиям; Мы не верим, чтобы бог Сатурн Мог любезного
родителя Превратить в урод жалкого; Чтобы Леды были –курицы

И несли весною яйца; Чтобы Поллуксы с Еленами Родились от белых
лебедей. Нам другие сказки надобны, Мы другие сказки слушали

От своих покойных мамушек.

Я намерен слогом древности

Рассказать теперь одну из них...¹⁰²

İlya muromets eserinde bahadırın Rus folklorundaki “devitsa krasnaya” güzel kız

¹⁰⁰ Vladimir Dal, Vasilij Jukovski, *Literaturnaya Skazka puşkinskogo Vremeni*, Pravda, Moskva 1988, 46-47.

¹⁰¹ Azadovski, 140

¹⁰² Dal, *Literaturnaya skazka puşkinskogo Vremeni*, 43-44

motifi vardır. İlya Muromets'in fevkaledede güzel bir kızla tanışması ayrıntılı bir şekilde bu motifle anlatılır.

İlya Muromets adlı bu bahadır hikâyesinde zaman kavramı halk hikâyelerindeki gibidir. Halk hikâyelerinde olduğu gibi zaman çok hızlı bir şekilde geçer:

Время быстрою стрелой летит;
Час приходит за минутами,
И за утром полдень следует-
Незнакомка спит глубоким сном.¹⁰³

Halk hikâye kurulumuna özgü olarak bir simetri kurma amacıyla oluşturulan (binarnost) ikili ve (troiçnost) üçlü anlamındaki kurulum özelliğine İlya Muromets eserinde de karşılaşılr. Üçüncü gün eserin kahramanı bahadır güzeller güzeli kıza olan aşkı için bir girişimde bulunur:

Ночь приходит, наступает день;
День приходит, наступают ночь
Незнакомка спит по прежнему.¹⁰⁴

Busatırlarda“üç”teması zaman algısı olarak verilmiştir. Üç günlük bir süre zarfindan bahsedilir.

Bir diğer satırda ise “üç” teması şöyle çıkar karşımıza:

Две минуты продолжается
Их глубокое молчание;
В третью чудо совершается...¹⁰⁵

Bu satırlarda ise yine zaman kavramına vurgu yapılır. “İki dakika sürdü derin sesizlik ve üçüncü dakikada mucize gerçekleşti”sözleri ile burada yine “üç” prensibine vurgu yapılmıştır.

N.M. Karamzin halk hikâyelerinde sıkça yer alan“pereodevanie” (kılık değiştirme)motifini bahadır hikâyesinde de kullanır:

Он стоит, молчит и думает.

¹⁰³ Dal, *Literaturnaya skazka puşkinskogo Vremeni*, 50

¹⁰⁴ Dal, *Literaturnaya skazka puşkinskogo Vremeni*, 51

¹⁰⁵ Dal, *Literaturnaya skazka puşkinskogo Vremeni*. s,54

Долго ль, долго ль думать Муромцу?
Нет, недолго раскрываются
полы светло-голубой ставки,
и глазам его является
незнакомка в виде рыцаря.
Шлем пернатый развевается
Над ее челом возвышенным
Героиня подпирается
Копием с булатным острием
Меч блестает на бедре её.¹⁰⁶

Satırlarda yabancı, güzeller güzeli kız şövalye kılığında yansıtılır. Kızın üstündeki şövalya kıyafeti ve onun üstündeki savaş aletleri tasvir edilir.

---

¹⁰⁶ Dal, *Literaturnaya skazka puşkinskogo Vremeni*, 54

İKİNCİ BÖLÜM

TANZİMAT DÖNEMİ EDEBİYATINDA FOLKLOR

2.1.TÜRKİYE'DE FOLKLOR ÇALIŞMALARININ TARİHSEL SÜRECİ

Bir halkın gelenek ve göreneklerini, yaşam biçimini oluşturan kültürün sözlü kaynaklardan yazılı kaynaklara geçirilmesi o halkın kültürünün kalıcılığını, gelecek nesillere aktarılmasını sağlar.

Türk kültürünün geçmişini ve ortak değerlerini yansıtan bu yazılı kaynaklar

Türk halk biliminin ana kaynakları efsane, mani,ağıt,türkü gibi sözlü kaynaklardır.

Halk kaynakları tasnifi Sedat Veyis Örnek tarafından şöyle yapılmıştır:

“1)Köy, Kasaba ve Kent Yaşamı (Monografiler)

2)Yerleşim-Yerleşim Türleri .

a)Sürekli yerleşim (köy, kasaba, kent)

b)Geçici yerleşim (yaylak, kışlak)

3)Barınak-Konut (Halk Mimarisi).

a)Tipler

b)Yapım teknikleri ve kullanılan araç-gereçler

c)Ev eşyası (türleri, yapımı, kullanılışı)

4)Aydınlanma, Isınma.

a)Işık elde etme; ışık araç ve gereçleri

b)Isı elde etme; ısı araç ve gereçleri

5)Taşıtlar Taşıma Teknikleri

a)Kara taşımacılığı

b)Hava taşımacılığı

6)Ekonomi Türleri

a)Hayvancılık.

i)Bakımı, beslenmesi, korunması

ii) Çobanlık

- iii) Hayvansal ürünlerin elde edilişleri
- iv) Hayvancılıkla ilgili araç-gereçler

b) Tarım-Rençperlik

- i) Ekme, biçme, ürün alma
- ii) Tarım araç-gereçleri

c) Avcılık

- i) Av türleri (kara, deniz avları)
- ii) Av araçları ve teknikleri

7) Halk Ekonomisi

- a) Üretim
- b) Tüketim
- c) Pazarlama

8) Beslenme-Mutfak-Kiler

- a) Besin Türleri
  - i) Hayvansal besinler
  - ii) Bitkisel besinler

b) Besin Elde Etme, Hazırlama, Koruma

c) Mutfak Düzeni, Araçları

d) Kiler, Depo, Mahzen

e) Yemek Çeşitleri

f) Sofra Düzeni

9) Ölçme, Tartma, Hesaplama Birimleri; (Zaman ve Mesafe Kavramları)

10) Halk sanatları ve Zanaatları

- a) İşletme, Örme, Dokuma, Basma İşleri
- b) Ağaç, Taş, Maden, Toprak, Cam, Deri İşleri

11) Giyim-Kuşam-Süs

- a) Giyim-Kuşam
  - i) Erkek giyimi
  - ii) Kadın giyimi
  - iii) Çocuk giyimi

- iv) Günlük giyim
- v)Törensels giyim
- vi) Meslekleri ve yaş gruplarını belirleyen giyimler

b)Süslenme

12)Halk Bilgisi

- a)Halk Hekimliği-Halk Baytarlığı
- b)Halk Botaniği-Halk Zoolojisi
- c)Halk Meteorolojisi-Halk Takvimi
- d)Halk Hukuku

13)Halk İnançları; Törelers, Adetler, Gelenekler, Görenekler

14)Geçiş Dönemleri

- a)Doğum
- b)Evlenme
- c)Ölüm

15)Bayramlar-Karşılamlar-Uğurlamlar

- a)Dinsel Nitelikli Bayramlar
- b)Yerel Nitelikli Bayramlar
- c)Karşılama ve Uğurlamlar

16)Kalıp Hareketler (Tavırlar, Jestler, Mimikler)-Kalıp Sözler ve Sesler

- a)Günlük Yaşamlı İlgili Olanlar
- b)Törensels Yaşamlı İlgili Olanlar
- c)Islık Çalma, Çağırma, Ses Çıkarma

17)Dernekler, Kuruluşlar; Dayanışma ve Yardımlaşma

- a)Esnaf dernekleri
- b)Dinsel Kuruluşlar
- c)Cinse ve Yaşa Dayalı Örgütler
- d)Komşuluk

18)Dinsel-Büyüsel İçerikli İnançlar, İşlemler

- a)Ziyaretler, Yatırlar, Türbeler, Mezarlar
- b)Fal, Rüya Yorumu, Gelecekten Haber Verme

c)Büyücülük; Türleri ve Teknikleri

19)Halk Edebiyatı

- a)Destanlar
- b)Efsaneler
- c)Masallar
- d)Halk Hikâyeleri
- e)Halk Şiiri
- f)Halk Türküleri
- g)Fıkralar
- h)Atasözleri-Deyimler
- i)Tekerlemeler
- j)Bilmeceler
- k)Alkışlar, Kargışlar
- l)Ağıtlar
- m)İlahiler
- n)Maniler

20)Halk Tiyatrosu (Geleneksel tiyatro)

- a)Ortaoyunu
- b)Karagöz
- c>Kukla
- d)Meddahlık
- e)Seyirlik Köylü Oyunları

21)Halk Oyunları (Dansları)

22)Halk Müziği ve Müzik Araçları

23)Çocuk Oyunları ve Oyuncaklar

- a)Temsili Nitelikteki Oyunlar
- b>Oyuncak Türleri ve Nitelikleri

24)Halk Eğlenceleri; Sporlar

25)Adlar

- a)İnsan Adları
  - i)Asıl adlar

ii) Soyadları

iii) Lakaplar-takma adlar

b)Yer, Su, Dağ, Köy, Meydan, Cadde, Sokak, Ev Adları”¹⁰⁷

Türk halk bilimi çalışmaları asırlar öncesinde yapılmaya başlanmış fakat bu çalışmaların çoğubilinçli ve bilimsel nitelikli değildir. Zamanla halk kaynaklarına olan ilgi ile sistematik çalışmalar oluşmaya başlamıştır.

Bu kaynaklardan en önemlilerinden biri Orhun Yazıtları’dır. Bu tarihi kaynak dönemin önemli olaylarını, savaşları, barışları, halkın yaşama biçimini yansıtmaları bakımından Türk folklorunun en eski kaynaklarından biridir.

Türk folkloru için değerli çalışmalardan bir diğeriKaşgarlı Mahmut’un DivanüLügati’t Türk adlı eseridir. Bu eseri Muharrem Kaya şöyle tanımlar:

“Türk kültürünün önemli hazinelerinden biri olan bu eser, ansiklopedik bir sözlüktür. Yazılma amacı ise Türkçe'nin Arapça kadar zengin olduğunu göstermek ve Türklerin hüküm sürdüğü yerlerde Türkçe öğrenmek isteyenlere yardımcı olmaktır. Bu yüzden, kitabın yazıldığı dönemde Türkçe'de yaşayan kelime/er, gerek Türkçe cümle içinde kullanılarak gerekse ansiklopedik bilgiler verilerek Arapça açıklanmıştır. Bu açıklama bölümleriyle, DivanüLügati't-Türk, yalnız bir sözlük olmaktan çıkmış, Türk tarihi, coğrafyası, etnolojisi, mitolojisi, folkloru, dili, edebiyatı üzerine tanıklarıyla bilgi veren bir ansiklopedi haline dönüşmüştür. Eser edebi örneklere yer vermesi açısından bir edebiyat antolojisi özelliği kazanmıştır. Türk kültürüyle ilgili pek çok malzeme bulunduğundan dolayı bu eserin Türkoloji'nin temelini attığı da iddia edilmiştir.”¹⁰⁸

DivanüLügati’t Türk eserinde Âşık edebiyatından, anonim şiirlere; doğum, evlenme, ölüm gibi dönüm noktalarına, inanışlara, oyunlara, halk mutfağına, giyim, kuşam gibi birçok konuya yer verilmiştir.

Halkbilimi kaynağı olması açısından bir diğer önemli eser Yusuf Has Hacıp tarafından yazılan Kutadgu Bilig’dir. Eserin içeriği hakkındaki Hicrî beşinci (milâdî onbirinci) yüzyılın sonlarında kaleme alınan Kutadgu Bilig, mesnevî tarzında yazılmış

¹⁰⁷ Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk Bilimi*, (2. Baskı), Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları, Ankara 1995,106

¹⁰⁸ Muharrem Kaya, “DivanüLügati’t Türk’ün Halkbilimi Açısından Önemi”, *Folklor/Edebiyat*, 8(31), 2002, 39-49, 39

erken dönem Türk-İslam düşüncesinin ilk önemli siyasetnâmesidir. Devlet yönetimi ve toplumsal hayatın ideal işleyişi ile ilgili olarak Kuntoğdı, Aytoldı, Öğdülmiş ve Odgurmuş adlı dört temel karakterin birbirleriyle karşılıklı konuşmalarından ve birbirlerine öğütlerinden oluşan didaktik nitelikte bir eserdir. Bu öğütlerin muhatabı olarak özelde hükümdar ve devleti idare edenler alınmışsa da, genelde her türden insana faydalı olacağı ifade edilerek, olabildiğince geniş bir insan kitlesine hitap eden, anlaşılır bir üslup kullanılmıştır¹⁰⁹ şeklindeki açıklamadan da anlaşılacağı üzere eser devlet yöneticisinin üzerine düşen görevleri yerine getirmesi ile ilgili kurallar hakkında olması ile birlikte genel olarak çağın kurallarını, aile düzenini, geleneğin devamlılığını yansıtması bakımından önemli bir folklor kaynağıdır.

Dede Korkut Hikâyeleri Türk halkbilimi açısından bir hazine niteliğindedir. Bu eserde doğum, ölüm, evlenme, savaş, barış vb. birçok halk kültürü öğelerinin yansımalarını görmek mümkündür.

Evliya Çelebi'nin Seyahatname adlı eseri 10 ciltten oluşan 16. yüzyılda yazılmış bir gezi kitabı niteliğindedir. Eserde Evliya Çelebi'nin 50 yıl süren bir Osmanlı İmparatorluğu gezisi ve hatta bazen bu sınırların dışına da çıkarak, gezdiği, gördüğü yerleri canlı halk dili ile yansıttığı eseridir. Eser Tür folkloru açısından önemli bir yere sahip olduğu için Seyahatname, Türk halk edebiyatı açısından birçok çalışmaya konu olmuştur. Nail Tan'ın "Evliya Çelebi Seyahatnamesi Folklorik Dizin Denemesi" adlı çalışma bu konuya örnek ilk çalışmadır.

Seyahatname'de halk kültürüne ait birçok öğeyibulmak mümkündür. M.Sabri Koz bu konu ile ilgili çalışmasında Seyahatname'nin halk şiirinin, aşıkların bu eserdeki etkisi ve eserdeki türküler, ağıtlar, maniler, tekerleme, atasözleri ve deyim vb. örnekleri verilmiştir. Çalışmada geçen bir ağıt örneği:

Yola düşüp giden dilber
Mûsâ'm eğlendi gelmedi
Yohsa yolda yol mışaşdı

¹⁰⁹ Mustafa Yıldız, Kutadgu Bilig'de Gelenek ve Topulmsal Değişim“Yûsuf Has Hâcib'in Doğumunun 1000. Yılında Kutadgu Bilig”*Türk Dünya Görüşünün Şâheseri Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*, Şenyıldız, İstanbul 2006, 581-589, 581.

Mûsâ'm eğlendi gelmedi. ¹¹⁰

Araştırmacının Seyehatname'den verdiği bir mani örneği ise şöyledir.

Eyle mi hâlim felek
Dil bilmez zâlim felek
Kesipsencân bâğçesinden
İki nihâlim felek (Ey felek, ey felek)

Lele'nindünyasına
Aldanmadın ya sına
Dünyâ benim diyenin
Gitmişdik dün yasına ¹¹¹

Türk folkloruna önemli katkıları olduğu bilinen diğer bir eser Babürname'dir. 16. Yüzyılda ünlü Türk Hükümdarı Babür tarafından ele alınmıştır. Eserde geçiş dönemleri olan doğum, evlenme, ölüm gibi dönemlerinde yapılan uygulamalar, adetler, törenlerle ilgili olarak önemli bilgiler bulunur. Bununla birlikte halk edebiyatından efsaneler, fıkralar, halk tiyatrosu ve halk eğlenceleri gibi birçok halk kültürü unsuruna yer verilmiştir.

Babürname'de o döneme ait Hindistan ve Meveraünnehir'deki tiyatro gösterileri ile ilgili olarak Hüseyin Baydemir "Bâbürnâme'de Folklorik ve Etnografik Unsurlar" makalesinde aktardığı şu bilgiler dikkat çekicidir:

““Ziyafetten sonra, hindli hokkabazların gelip oyunlarını göstermelerini emrettim. Bunlar gelip, hünerlerini gösterdiler. Hindistan hokkabazları bizim tarafların hokkabazlarında görülmeyen bazı hünerleri de gösteriyorlar. Bunların birkaçı şudur: yedi halkadan birini alınca, ikisini dizlerine yerleştirip, ikisini el parmakları ile ve ikisini de ayak parmakları ile, hızlı ve durmadan döndürüyorlar. Bir de –tavus yürüyüşü gibi, bir elini yere dayayıp, diğer eli ve iki ayağı ile üç halkayı hızlı ve durmadan döndürüyorlar. Bir de –bizim tarafların hokkabazları iki ağacı ayaklarına bağlayarak, canbaz ayaklığı yapıp, gezerler; Hindistan hokkabazları ise, bir ağaçta ayaklık yapıp ve bunu ayaklarına bağlamadan yürüyorlar. Bir de – bizim taraflarda iki canbaz birbirine

¹¹⁰ M.Sabri Koz, *Seyahatname'den Türk Halk Edebiyatı Üzerine Notlar*, 4 (11) 2011, <http://turkoloji.cu.edu.tr> s.280.

¹¹¹ Koz, 282

tutunarak, iki türlü asılı giderler; Hindistan canbazları ise, birbirine tutunarak, üç türlü asılı gidiyorlar. Bir de –bir canbaz altı-yedi karı uzunluğunda sıyrığın bir ucunu beline dayıyor; diğeri biri ise, sıra çıkıp, sırik üzerinde oyunlar yapıyor. Bir de – bir küçük canbaz bir büyük canbazın başına çıkıp, hareket etmeden, duruyor. Aşağıdaki canbaz acele sağa-sola yürüyüp, hünerlerini gösterdiği vakit, bu küçük o canbazın bağında, dimdik ve hareket etmeden durarak, o da hünerler gösteriyor. Birçok rakkaseler de gelip, raksettiler. Akama doğru altın, gümü ve bakırdan birçok para saçıldı. Büyük bir gürültü ve izdiham oldu.”¹¹²

Türkiye’de halkbilimi araştırmaları 1913 yılından itibaren başlar. Bunun öncesinde ise yabancı yazarlar arasında Türk Halk Bilimi hakkında çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaları yapan araştırmacılar arasında B. Bartok, W. Eberhard, F. Giese, G. Jacob, U. Johansen, F.W. Hasluck, I. Kunos, F. Luschan, Th. Menzel, G. Mezsaros, G. Nemeth, K. Rainhardt, H. Ritter, W. Ruben gibi isimler mevcuttur.

Bu isimlerden bazı çalışmalar ise şöyle sıralanabilir:

Ethe “Seyit Battal Gazi Menkıbeleri” (1871)

Ignas Kunos “ Türk Halk Edebiyatı” (1899)

Ignas Konos “ “Türkçe Ninniler”

Jacob “Karagöz” (1899)

Otto Spies “Türk Halk Kitapları” (1941 Türkçe basımı)

Volenski “Nasrettin Hoca” (1911)

Türkiye halkbilimine yönelik çalışmalar ve araştırmalar 1913 tarihi ile başlar. Bu çalışmalardan ilki Ziya Gökalp’e aittir. Ziya Gökalp’in halkbilimi alanına yaptığı katkıların yoğunlaşmasında J.G.Von Herder’in düşünceleri etkili olmuştur. Gökalp’in halk kültürüne olan katkısını yaşadığı dönemin şartları ile değerlendirmek daha doğrudur. Çünkü bu dönem yazarın araştırmalarında ve çalışmalarında etkili olmuştur. Gökalp’in düşüncelerine etkide bulunan ve halkbilimi çalışmalarına ivme kazandırmasında etkili olan bu dönemi şöyle açıklar: Ziya Gökalp’i ve ortaya koyduğu fikir ve düşünceleri doğru olarak anlayabilmek için, onu yaşadığı dönemin olaylarından soyutlayamayız. Osmanlı Devletinin “Batılılaşma siyaseti” çerçevesinde sırasıyla ortaya

¹¹² Hüseyin Baydemir, “Bâbürnâme’de Folklorik ve Etnografik Unsurlar”, *Gazi Türkiyat*, Güz, (7), 2010, 107-134, 128

koyduğu üç siyasal oluşum, “Osmanlıcılık” “İslâmcılık” ve “Türkçülük” akımları olmuştur. Gökalp’in de fikir ve düşüncelerinde bu siyasî seyri görmek mümkündür. Onun Türkçülük düşüncesine tam olarak dönüşünü, Balkan Savaşları’ndan sonra Türklerin Rumeli’yi kaybetmesi, tayin edici olmuştur denebilir. Osmanlıcılık, imparatorluk içerisindeki gayrimüslim unsurların ayrılmasıyla, İslâmcılık ise, Müslüman tebaadan olan Arnavutlar (1912) ve Hicaz Arapları’nın (1916) ayaklanmaları üzerine iflas etmiştir.”¹¹³

Ziya Gökalp’in halkbilimi ile ilgili ilk çalışması 23 Temmuz 1913 tarihinde “Halk Doğru” dergisinin 14. Sayısında yayımlanan “Halk Medeniyeti-I, Başlangıç” isimli yazısıdır. Yazar bu yazısında halkbilimi terimini “halkiyat” olarak adlandırmıştır.

Gökalp’in 1868 yılında Londra’da Namık Kemal ile birlikte yayımladıkları Hürriyet gazetesinde “Şiir ve İnşa” adlı makaleyi yayımlamıştır. Her ne kadar edebiyat üstüne olsa da yazının folklor konusuna da değindiğini M. Öcal Oğuzşu sözleri ile dile getirir: “Türk edebiyatı tarihçileri arasında “yeni edebiyat” yaklaşımlarının doğuşu kapsamında ele alınan ve folklorcular tarafından pek iltifat görmeyen bu yazı aslında Ossian ve Herder çizgisinde romantik bir özeve köye dönüş çağrısı yapanmanifesto nitelikli bir makaledir.”¹¹⁴

Ziya Gökalp’in diğer bir çalışması 1922 yılında Küçük Mecmua’nın 17. sayısında çıkan “Usullere Dâir-Halkıyât: I-Masallar” adlı yazısıdır.

Sanatçının halk edebiyatı etkisinde yazdığı eserleri Rıza Filizok’un tasniflerinden okuyabiliriz:

Filizok Gökalp’in Halk edebiyatı etkisinde yazdığı eserleri kaynaklarına göre;

- a. Dede Korkut hikâyelerini ele aldığı manzum hikâyeler,
- b. Temelinde bir halk masalı bulunan masallar,
- c. Yabancı kaynaklı masal¹¹⁵

Gökalp’in yazdığı şiirleri içerdikleri halk edebiyatı malzemesine göre;

¹¹³ İsmail Görkem, “Ziya Gökalp’in Foklor Olgusuna Bakışı” Erciyes Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü tarafından 10 Mayıs 2006 tarihinde Kayseri’de düzenlenen “Doğumunun 130. Yılında Ziya Gökalp” isimli panelde sunulan bildiri 10 Mayıs, Kayseri 2006, 3

¹¹⁴ M.Öcal Oğuz, “Türkiye’de Folklorun İlk Makaleleri”, *Milli Folklor*, sayı 99, 2013,5-14, 9.

¹¹⁵ Rıza Filizok, *Ziya Gökalp’in Edebî Eserlerinde Halk Edebiyatı Tesiri Üzerine Bir Araştırma*, Kültür Bakanlığı Yay, Ankara 1991, 107.

- a. Konusunu eski Türk ustûre ve menkıbelerinden alan şiirler,
- b. Şekil ve muhteva yönünden tasavvufî halk şiiri ve saz şiirinden unsurlar taşıyan şiirler,
- c. Tekerleme, mani gibi anonim halk edebiyatı ürünlerinden yararlanarak yazdığı şiirler.¹¹⁶şeklinde ayırmıştır.

Ziya Gökalp görüldüğü üzere halk bilimi ile ilgili teorik araştırmaların yanı sıra halk kültürünün etkisi ile yeni eserler de vermiştir.

Mehmet Fuat Köprülü halk bilimi üzerine araştırma yapan ilk yazarlarımızdan biridir. Köprülü bu alandaki ilk yazısını İkdâm Gazetesi'nde yayımlamıştır. 6 Şubat 1914 tarihinde yayımlanan "Yeni Bir İlim: Halkiyat Folklore" adlı makalesinde yazar, folklor disiplinin ülkemize çok geç girmesi konusu üzerinde durur ve folklor ile ilgili çalışmalarının temelini oluşturan düşüncelerini şu cümlelerle açıklar: "Halkiyat milliyetperverlik temelinde inşa edilmeli ve bu minvalde yükselmelidir. Çünkü bir insanın milliyetperver olabilmesi için evvela kendini milletinin anâsır-ı meşgalesiniyani tarihini, coğrafyasını, ictimâiyatını, lisânını, edebiyâtını bilmelidir."¹¹⁷

Halk bilimi açısından önemli olan diğer bir çalışma ise Rıza Tevfik'e aittir. Peyam gazetesinin edebi ekinde yayımlanan "Folklor-Folklore" adlı yazı 6 Şubat 1914 tarihli'dir. Bu yazının yazılış amacı, yazıda verilen önemli bilgiler ve Rıza Vefik 'in folklor terimi hakkındaki düşüncelerini Öcal Oğuz'dan duyarız:

"1914 yılında ve Köprülü'den bir ay sonra Peyam gazetesinin edebî ilavesinde "Folklor- Folk Lore" başlıklı önceki üç yazıya göre daha uzun bir makale kaleme alan Rıza Tevfik, Ziya Gökalp ve Fuat Köprülü gibi Türkçeye yeni giren bu terimi tanımlamakla ve ona Türkçe bir karşılık önermekle işe başlar. Avrupa'da çok bilinen bu önemli İngilizce terimin Türkçe karşılığı olmadığını ifade ettikten sonra "Folk, halk ve avam demektir; Lehre, lore, hikmet, kanun ve töre yani âdet manasına gelir. Binaenaleyh lafzen tercüme edilirse: 'Hikmet-i avam' tamamıyla folklor mukabili olmuş olur." Görüldüğü üzere Rıza Tevfik, folklorun Türkçe karşılığı olarak "hikmet-i avam"ı tercih ediyor ve kendisinden önce iki ayrı yazıda önerilen "halkiyat"tan söz etmiyor. Ancak, Rıza Tevfik, bu öneriyi yaptıktan sonra, hikmet-i avam ifadesinin halk

¹¹⁶ Filizok, 259

¹¹⁷ M.Fuat Köprülü, "Yeni Bir İlim: Halkiyat 'Folk-lore'", *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yay, Ankara 2007, 377.

arasında darb-ı mesel ile birlikte atasözü karşılığı olarak kullanıldığını belirterek, folklor teriminin daha kapsamlı olduğunu ifade ediyor. Yazısının devamında folklorun en önemli özelliği olarak atasözlerinden hareketle “anonimlik” konusu üzerinde duruyor. Bu arada birbiri ile çelişkili yargılar taşıyan atasözlerinin aynı kültüre sahip olmayan farklı gruplar tarafından yaratılmış olacağı görüşünü savunarak “Sakla samanı gelir zamanı” atasözü ile “Yiğitlik vurmakla; beylik vermekle” atasözü arasındaki çelişkiye değiniyor. Folklorun işlev ve bağlam gibi yaklaşımlarının henüz ortaya çıkmadığı bir dönemde mazur görülebilecek bu tür analizlere sahip yazısında türkülerin önemi ve derlenmesi gerektiği fikri üzerinde de duran Rıza Tevfik de Köprülü gibi Türk aydınının konuya ilgi göstermediğinden şikâyet ederek ve bu konuda yazmaya devam edeceğini belirterek yazısını sonlandırıyor.”¹¹⁸

Halk bilimi çalışmaları Cumhuriyet döneminden önce özellikle yukarıda belirttiğimiz isimler ve bu isimlerin yazıları ile oluşmuş bir süreçtir. 1913-14 yıllarını kapsayan bu çalışmalardan sonra halk bilimi çalışmaları Cumhuriyet döneminde tekrar başlar.

Cumhuriyet’in kuruluş yıllarına rastlayan halk bilim çalışmalarının ilki 1925 yılına ait “Türkiyat Mecmuası”dır. 1924 yılında İstanbul Üniversitesi’ne bağlı olarak kurulmuş olan Türkiyat Enstitüsü tarafından yayına sokulan bir dergidir. Genel olarak Türk kültürü hakkındabilimsel çalışmaların yayınlandığı bu dergi yayın hayatında devam etmektedir.

Folklor çalışmalarının bilimsel düzeyde devam etmesi için yapılan çalışmalardan bir diğeri “Anadolu Halk Bilgisi Derneği”nin kurulmasıdır. Dergi 1 Kasım 1927 yılında Ziyaeddin Fahri (Fındıkoğlu), İshak Rıfat (Işıtman), İhsan Mavi tarafından kurulmuştur. Dergi hakkındaki genel bilgileri Ayşe Turan Karabulut’tan alırsak: “18 Mart 1928’de adı, Türk Halk Bilgisi Derneği’ olarak değiştirilen derneğin en önemli faaliyeti 1929’dan itibaren çıkarmaya başladığı ‘Halk Bilgisi Haberleri’ adındaki dergidir. Genellikle derleme faaliyetlerini içeren dergi, 124 sayı çıkarılmıştır. Derginin ilk sayılarının son sayfalarında yer alan, Haberler bölümünde ülkemizdeki ve yabancı uluslardaki faaliyetlere yer verilmiştir. Dergide en fazla yazısı olan Mehmet Halit Bayrı’dır. Dergide konu olarak halk hayatı, halk hekimliği, halk inançları ve âdetleri,

---

¹¹⁸ Oğuz, 12.

halk musikisi, halk oyunları ve dansları, halk edebiyatı ürünleri, halk tiyatrosu, halk sanat ve zanaatları, çocuk oyunları, halk eğlenceleri gibi konulara değinilmiştir. Ayrıca Halk Bilgisi Derneği'ne ait yazılar ile kitap tanıtma yazıları da vardır. Dergide en fazla üzerinde durulan konu halk edebiyatı ürünlerine ait yazılardır.”¹¹⁹

Türk Halk Bigisi Derneği 1932 yılında halkevlerine katılmıştır. Halkevleri Türk halk bilimi açısından önemli çalışmaların yapıldığı önemli kuruluşlardan biridir. 18 Şubat 1932 yılında kurulan Halkevleri Anadolu'dakihalk kültürü üzerine birçok çalışmanın yapılmasını sağlamıştır. Halkevlerinin çalışmaları için örgütlendiği halkevlerini Mehmet Yardımcı şöyle sıralamıştır: Ankara'da Ülkü, Gaziantep'te Başpınar, Kırklareli'nde BatıYolu, Çorum'da Çorumlu, Malatya'da Derme, Kayseri'de Erciyes, İzmir'de Fikirler, Adana'daGörüşler, Eskişehir'de Halkevi, Antalya'da Hatay, Erzurum'da Erzurum, Trabzon'daİnan, Denizli'de İnanç, İstanbul'da Yeni Türk, Zonguldak'ta Kara Elmas, Balıkesir'deKaynak, Konya'da Konya Halkevi, Samsun'da 19 Mayıs, Ordu'da Ordu, Afyon'daTaşpınar, Antalya'da Türk Akdeniz, Bursa'da Uludağ, İsparta'da Ün, Elazığ'daAltan, Manisa'da Gediz, Artvin'de Çoruh, Kastamonu'da KastamonuHalkevi ve Merzifon'da Merzifon Halkevi.¹²⁰Bu halkevleri, çıkardığı dergilerde halk kültürü alanında birçok derleme esere yer verilmiştir.

Halkbilim Alanına Önemli Katkıları Bulunanlardan Bazıları

* Fuat Köprülü	* Hamit ZübeyrKoşay
* Sadettin Nüzhet Ergun	* Abdülbaki Gölpınarlı
* Pertev Naili Boratav	* Abdülkadir İnan
* Şükrü Elçin	* M. İhsan Hınçer
* M. Şakir Ülkütaşır	* M. Halit Bayrı
* Tahir Alangu	* Ömer Asım Aksoy
* Vehbi Cem Aşkun	* Eflatun Cem Güney
* Hikmet Dizdaroğlu	* Sedat Veyis Örnek
* Veysel Arseven	* Şerif Baykurt
* Ali Rıza Önder	* Cahit Öztelli

¹¹⁹ Ayşe Turan Karabulut, “Türk Halk Bilgisi Derneği Tarafından Yayımlanan Halk Bilgisi Haberleri Dergisi Hakkında Kısa Bir Değerlendirme”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 50, Erzurum 2013, 143.

¹²⁰ Mehmet Yardımcı, “Halk Bilimi”, http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/mehmet_yardimci_halkbilimi.pdf

* Sadi Yaver Ataman	* Yusuf Ziya Demircioğlu
* M. Ragıp Gazimihal	* Vahit Lütfi Salcı
* Ahmet Kutsu Tecer	* Muzaffer Sarısözen
* Halil Bedii Yönetken	* İbrahim Aslanoğlu
* Ali Rıza Yalman	* Orhan Acıpayamlı
* Saim Sakaoğlu	* Fikret Türkmen
* Umay Günay	* Bilge Seyidoğlu
* Nevzat Gözaydın	* M. Sabri Koz
* Tahir Kutsi Makal	* Türker Acaroğlu
* Erman Artun	* Kutlu Özen
* İ. Ünver Nasrattınoğlu	* Doğan Kaya
* Ali Berat Alptekin	* Özkul Çobanoğlu
* Metin Ekici	* Dursun Yıldırım
* M. Öcal Oğuz	* Metin Turan
* Ali Duymaz	* Metin Karadağ
* Mehmet Yardımcı	* Metin Ergun
* Nail Tan	* Hayrettin İvgin
* Harun Güngör	* Halil Atılgan” ¹²¹

2.2. TANZİMAT EDEBİYATI VE GENEL ÖZELLİKLERİ

Tanzimat Edebiyatı gerçek anlamda hikâye ve roman örneklerinin verilmeye başlandığı dönem olarak Türk edebiyatı tarihinde yerini almıştır. Yerli ilk roman ve hikâye örneklerinin verilmeye başlanmasının hemen öncesinde Avrupa’daki bir çokhikâye ve roman çevirileri yapılmaya başlanmıştır. Bu dönemde Batılı yazarlardan yapılan ilk çeviri eserleri şöyledir:

Edebiyatımızda roman türündeki ilk çeviri eser Yusuf Kamil Paşa’ya aittir. Bu eser Fransız yazar François Fenelon tarafından 1699 yılında kaleme alınan Telemaqueadlı romanıdır. Eser Yusuf Kamil Paşa tarafından 1859 yılında çevrilmiş ve 1862 yılında Tercümei Telamak adıyla ile yayınlanmıştır. Aynı eser ikinci kez Ahmet Vefik Paşa tarafından 1881 yılında çevrilmiştir.

¹²¹ Mehmet Yardımcı, “Halk Bilimi”,
http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/mehmet_yardimci_halkbilimi.pdf.

Batı edebiyatından Türk edebiyatına kazandırılan ikinci çeviri eser 1880 yılında Victor Hugo'nun *Les Miserables* eserinin Şemsettin Sami tarafından çevirisi yapılan "Sefiller" adlı eserdir. Victor Hugo'nun *Notre-Dame de Paris*, *Bir Mahkûmun Son Günü* adlı eserleri de çevrilmiştir.

İngiliz yazar Dannie Defoe'nun ünlü eseri *Robinson* da bu dönemdeki önemli çeviri eserlerinden biridir. Eser Ahmet Lütfi Efendi tarafından *Hikâye-i Robinson* adıyla Arapçadan Türkçeye çevrilmiştir.

Fransız yazar Chateaubriand'ın eserlerinin bu dönemde çevrildiği görülmektedir. Yazarın eserlerinden ilkinin *Recaizade Mahmut Ekrem* tarafından 1872 yılında kitap halinde basılı olarak *Atala* adıyla görürüz. Bu eser daha sonra yine *Rezaizade Mahmut Ekrem* tarafından bir tiyatro oyunu olarak da seyirci karşısına çıkmıştır. *Recaizade Mahmet Ekrem*'in eseri hem çevirip hem de tiyatro oyunuyla Türk okuru ve seyircisine kavuşturmasını Ahmet Hamdi Tanpınar şöyle değerlendirir: "Chateaubriand'ın *Atala*'sını evvela Türkçeye nakletmek suretiyle saf bir aşk, ümitsiz bir ihtiras ve bir tabiat görüşü örneğini Türkçeye getirdi. Sonra onu bizzat tiyatroya çevirmek suretiyle konuşturmaya çalıştı. Böylece o da yeni bir şairenin bir nevi repertuarını hazırlamış oldu."¹²² Tanzimat döneminde yazarın çevrilen diğer eserleri *İbni Sirac- 1 Ahir* ve *Rene*'dir.

Voltaire'den yapılmış çevirilerde yine bu döneme ait ilk çeviriler olarak karşımıza çıkar. *Voltaire*'den ilk çevirilerle ilgili *Cevdet Kudret* şu bilgileri verir: "Voltaire'den çevrilen *Hikâye-i Hikemmiye*'i *Mikromega*, ilk eğlence (mizah) dergimiz olan *Diyoben*'de tefrika edilmiş (1871, çev. Ali Bey?); aynı eserin bir başka çevirisi de yine aynı yıl içinde *Hikâye-i Feylesoffiye*'i *Mikrimega* (1871, çev. Ahmet Vefik Paşa?) adıyla kitap olarak yayımlanmıştır."¹²³

Edebiyatın bir kaynağı gibi görülen seyahatnameler Tanzimat döneminde birçok çeviri eserde karşımıza çıkar. *Swift*'tan *Guliver*'in *Seyahatnamesi* *Mahmut Nedim* tarafından 1872 yılında Türkçeye çevrilmiştir. İlk *Jules Verne* çevirisi olan *Seksen Günde Devr-i Alem* yine bu dönem çevirilerinden olup çevireni belli değildir.

¹²² Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, (2.baskı), İstanbul Üniversitesi Yay. İstanbul 1956, 245.

¹²³ Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikaye ve Roman I 1859-1910 Tanzimat'tan Meşrutiyet'e Kadar*, Dünya Yay. İstanbul 2004, 14.

Fransız yazar Rene Lesage'in Topal Şeytan adlı eseri 1872 yılına ait Rezaizade Mahmut Ekrem, Kadri ve Teodor Kasap tarafından çevirileri mevcuttur.¹²⁴ Yine aynı yazarın b Gil Blas adlı eseri 1880/81 yılları arasında İstefan tarafından Sergüzeşt'i Jil Blas adıyla ve daha sonra 1885 yılında Gil Blas Santillani'nin Sergüzeşt'i adıyla Ahmet Vefik Paşa tarafından çevrilmiştir.¹²⁵

Alexandre Dumas Fils'in La Dame Au Camelias adlı eseri ilk kez Ahmet Mithat tarafından Kamelyalı Kadın başlığı ile 1879 yılında çevrilmiştir. Yazarın Antonine adlı eseri yine Ahmet Mithat tarafından 1879 Antonin adı ile çevrilmiştir.

Alphonse de Lamartine'in Graziella adlı eseri Ali tarafından 1871 yılında Ermeni harfleriyle basılmış daha sonra aynı eser Yusuf Neyir tarafından 1878 yılında çevrilmiştir.

Tanzimat döneminde yapılan bu çeviriler hikâye ve roman türünde eserler verilmesinin sağlanmasında büyük bir katkı olmuştur. Batı tarzında hikâye ve romanın ilk örnekleri Türk edebiyatı ile tanıştırlarak Türk edebiyatında ortaya çıkacak bu yeni tarzdaki orijinal hikâye ve roman türünde eserlerin meydana gelmesinde örnek teşkil etmiş, yazar ve okurlarının Batı hikâye ve roman türü ile tanışmasını sağlamıştır.

Tanzimat Edebiyatı Hikâye ve Romanlarının Özellikleri

Hikâye ve roman türündeki yerli eserler yabancı hikâye ve romanların çevirilerinden sonra yoğunluk kazanmaya başlamıştır. İlk yerli eserler Kıssadan Hisse ve Letaif'i Rivayet adlı hikâye kitaplarıdır. Ahmet Mithat'a ait bu hikâye kitaplarının 1870 yılında ortaya çıkması ile birlikte Türk edebiyatında Batılı anlamda özgün hikâye ve roman ürünleri verilmeye başlanmıştır. Tanzimat döneminde başlayan bu yeni ve özgün hikâye ve romanlar Türk kültürüne, dönemin şartlarına, sosyo-politik durumuna göre kendi içinde kendine özgü birtakım özellikler barındırmaya başlamıştır. Bu özelliklerden Cevdet Kudret şöyle bahseder:

1. "Tanzimat edebiyatı hikâye ve romanın olaylar günlük hayattan ve tarihten seçilmiştir. Olaylar olmuş ya da olabilme ihtimali yüksek konular üzerinden seçilmiştir.

¹²⁴ F.Özlem Bay, *Fransız Edebiyatından Yapılan İlk Edebi Çeviriler Üzerine Analitik Bir Uygulama (1860-1900)*, (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2013, 101.

¹²⁵ Kudret, 14

2. İlk hikâyelerde (Ahmet Mithat, Letai'î Rivayat; Emin Nihat, Müsamere-name), topluluk önünde anlatılan meddah hikâyelerinin etkisi ve tekniği görülür. Tanzimat dönemi edebiyatı 1. Dönem(1860-1876) ve 2. Dönem (1876-1895) olmak üzere ikiye ayrılmıştır.
3. Daha ilk eserlerden başlayarak, Tanzimat edebiyatı hikaye ve romancılarının bir bölümü halka(Ahmet Mithat, Emin Nihat, Şemsettin Sami, Nabızade Nazım) bir bölümü aydın kişilere (Namık Kemal, Sami Paşa-zade Sezai, Recaizade Mahmut Ekrem)seslenmeyi meslek edinmişlerdir.
4. Eserler, genel olarak, duygusal, acıklı konular üzerine kurulmuştur.
5. Tanzimat hikaye ve romanında işlenen en önemli temalardan biri “esaret” tir (tutsaklık).”¹²⁶

Tanzimat Edebiyatı Hikâye ve Roman Yazarları

1. Ahmet Mithat
2. Emin Nihat
3. Şemsettin Sami
4. Namık Kemal
5. Sami Paşazade Sezai
6. Mehmet Murat
7. Recaizade Mahmut Ekrem
8. Nabızade Nazım

Tanzimat Dönemin Edebiyatında Şiir

Tanzimat Edebiyatı şiirinde birtakım yenilikler gözlemlenmekle birlikte eski edebiyatın özelliklerinden ve divan şiirinden kesin bir kopuş yaşanmamıştır. Dönemin şairleri divan şiirinin özelliklerini yansıtan birçok şiir yazmışlardır.

Tanzimat döneminde yeni edebiyatın kurucuları karşısında eski edebiyat anlayışına bağlı şairlerin ve yazarların mücadele ve savunmaları devrini tamamlamış olan divan edebiyatının çökmesini önleyememiştir. Bununla birlikte Tanzimat döneminde gerek daha sonraları kasideler, gazeller yazarak divan düzenleyen şairler yetişmişse de, bu eserler daima kişisel zevk ve tutku olarak kalmıştır.¹²⁷ Tanzimat

¹²⁶ Kudret, 25

¹²⁷ http://turkoloji.cu.edu.tr/ANSIKLOPEDI/eski_edb.pdf 25.05.2017,s.133.

döneminde divan şiirine daha çok biçim anlamında bağlı kalınmış ve aruz ölçüsü hâkimiyetini sürdürmüştür.

Dönemin ünlü şairlerinden Namık Kemal “Lisan’ı Osmani’nin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazalar” adlı makalesinde şiirin halkın eğitimindeki önemi hakkındafikirler paylaşır. Makalesinin henüz en başındaki iki dize ile eğitimin önemini şiirin içinde vererek şiirin eğitime katkısını gösterir:

Ecza-yı beşer calib-i ta’cil-i fanidir
İbka-yı eser mucib-i tahsil-i bekadır.¹²⁸

Tanzimat dönemi şiirinin dilini divan edebiyatındaki ağır dilden kurtarılma çalışmaları dönemin şairleri tarafından bir hedef olarak gözükmese de, bu dönemin şiirinde Arapça ve Farsça hâkim olmaya devam etmiş, dilin sadeliği fikri şiirde çok ileri boyuta taşınamamıştır.

Tanzimat dönemi şairleri birinci kuşak ve ikinci kuşak olmak üzere ikiye ayrılırlar. 1. Dönem şairleri “toplum için sanat”, ikinci dönem şairleri ise sanat için sanat” fikrini savunurlar.

Tanzimat dönemi II. Kuşak şairlerini şiire bakış açıları tamamen sanatsaldır. Şiirin özü güzellik, konu ve üslubun güzelliği ekseninde oluşmuştur. 2. Dönem şairlerinden Recaizade Mahmut Ekrem Divan edebiyatından kopmamış ve bu üslupla eserler vermiştir. Şair Takdir’i Elhan, Pejmürde, Zemzeme gibi eserlerinde şiir hakkındaki görüşlerine genişçe yer vermiştir. Ekrem şiire özel bir ihtimam göstererek,

““Makalat-ı edebiyeden birçoğu havi oldukları efkârın şairane olmasına, üsluplarının da renginliğine nisbetle vakı'a şiir sayılabilir. Ancak sırf şiir olmak üzere tasni' olunacak bir eser gerek manzum olsun gerek mensur olsun -elbette başka türlü tasavvur olunmak elbette başka türlü tasvir edilmek iktiza eder”¹²⁹ demiştir.

2.3.TANZİMAT EDEBİYATI ESERLERİNDE FOLKLOR

Tanzimat dönemi edebiyatı yeniliklere açık olmakla birlikte halk inanışlarının, gelenek ve göreneklerinin yansıtılmaya başlandığı, halka inme, halkın kültürün

¹²⁸ Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emir, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II 1865-1876*, Marmara Üniversitesi yayınları, İstanbul 1993, 183.

¹²⁹ Recaizade Mahmet Ekrem, Pejmürde (Şiir- nesir), Alem Matbaası, İstanbul 1311, 61

yakınlaşma fikrinin belirginleştiği dönem olarak karşımıza çıkar. Bu dönemde verilen eserlerin birçoğunda halk kültürünün yansımalarını görmek mümkündür. Bu eserleri dönemin yazarları ve bu yazarların halk kültürüne yönelerek yazdığı eserler çerçevesinde incelemek bize göre daha doğru olacaktır.

Yeryüzündeki insan topluluklarının bir araya gelip yüzyıllar zarfında oluşturdukları değerleri kültür olarak açıklayabiliriz. Erman Artun halk kültürünü şöyle tanımlar: Halk kültürü, kültür varlığının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Halk kültürü yüzyılların deneyimlerinden süzülerek biçimlenmiş, kuşaktan kuşağa aktarılacak günümüze gelmiş bir değerler bütünüdür. Sözlü gelenekte yaşatılan ürünlerle beslenen halk kültürünün özünde, bağlı bulunduğu kültüre ait örnek değerler ve ahlak anlayışı vardır.¹³⁰

Sözlü kültürü Ong dokuz madde ile şöyle sıralar:¹³¹

1. Yan cümlelerle uzatılmış yapıya değil, eklemeli yapıya dayanma;
2. Çözümleme yerine kümeleme: Belleği güçlendirmek için kalıplardan yararlanma
3. Unutmamak için bol tekrara yer verme;
4. Tutucu ya da gelenekçi tavır: Uzun yıllar içinde zahmetle öğrenilmiş bilgiyi tekrarlayarak unutmamaya çalışmak, büyük bir enerji yatırımını gerektirir. Bu dinleyiciyi öyküye katmak için öyküyü çeşitlendirerek gerçekleştir.
5. İnsan yaşamına yakınlık: Sözlü kültür, tüm bilgileri insan yaşamına yakın, yabancı ve nesnel dünyayı kendilerine yabancı olmayan insan etkileşimi çerçevesinde özümleyerek kavramlaştırmak ve söze dökmek zorundadır.
6. Mücadeleci eda: Sözel edim ve yaşam tarzının mücadeleci havası, bedensel davranışların yüceltilmesi, sözlü kültürün en önemli özelliklerindedir; bu, ağır yaşam koşullarının bir sonucudur. Eylem odağı, yazılı anlatıya doğru dış sorunlardan uzaklaşıp gittikçe kişisel iç sorunlara kaymıştır.
7. Mesafeli olmak yerine duygudaş ve katılımcı tavır: Sözlü kültürde öğrenmek veya bilmek, bilinenle bilen arasında yakınlığa, özdeşleşmeye bağlıdır; kişinin

¹³⁰ Erman Artun, "Anadolu'da Halk Kültürü Ürünlerinin Oluşumuna Kültürel Değişim ve Gelişim Açısından Bakış", <http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/45.php>

¹³¹ G.Gonca Gökalep, *Tanzimat Edebiyatında Gelenekten Gelen Unsurlar (Sözlü Kültür Etkileri Doğrultusunda XIX. Yüzyıl Yazılı Anlatılarında Yapı: Konu, Örgü, Öykü, Kişi)*, (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999, 1-2.

tepkisi yalnız kişisel ve öznel değildir, toplumun ruhunu yansıtır.

8. Değişmeyen ortam dengesine dayanma: Güncelliğini yitiren anılar kolayca bellekten silindiği için sözlü toplumun yaşadığı anın dengesi kolay kolay bozulmaz. Sözlü gelenek, toplumun güncel kültürel değerlerini yansıtır; anlatıcı her şeyi değil, dinleyicinin bilmek istediği geçmişi anlatır.
9. Soyutluğa değil duruma bağlı olma: Sözlü kültürlerde kavramlar duruma göre, işlevsel ilişki çerçevesinde, canlı insan yaşamına yakın biçimde kullanılır; bu nedenle soyutluk asgari düzeydedir. Sözlü kültür, soyut kategoriler, kalıplaşmış mantıksal süreçler, tanımlamalar, ayrıntılı tasvirler ve ince benlik tahliliyle ilgilenmez.¹³²

Sözlü kültür dilden dile aktarılma süreci ile ortaya çıkan ürünler olarak şiirin, hikâyenin ve romanın oluşmasında önemli bir kaynaktır. Bu açıdan bakıldığında Tanzimat döneminde de Batılı anlamada ilk hikâye ve roman türünde eserler verilmeye başlandığında dönemin yazarları her ne kadar yeni bir döneme girse de eserlerinde sözlü kültürün ve halk yaratıcılığında kopmamış ve eserlerinde destan, mit, halk masalları, halk hikâyeleri gibi halk kültürü öğelerine bağlı kalmışlardır.

Tanzimat dönemi Batı'nın etkisiyle yoğun bir kültürel kimlik arayışının¹³³ olduğu dönem olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla dönemin kimlik arayışı ile ilgili edebiyatçıların da yeni bir bakış açısı meydana gelmiştir. Bu bakış açısını da halk kültürü öğelerinin eserlere yansması ile birlikte Batı ve kendi kültürümüzün sentezi olarak açıklayabiliriz.

Tanzimat döneminde özellikle halkın yeni edebi tür olan roman türüne yaklaşmasını sağlama adına halk kültürü kaynaklarına yöneldikleri şeklindeki düşünceler mevcuttur. Bu konu ile ilgili olarak Berna Moran düşüncelerini şöyle ifade eder:

“Romanı başlatan yazarlarımızın gözünde geleneksel hikâyemizden Batı romanına geçiş, ıskallıktan uygarlığa, çocukluktan ve hayalcilikten olgunluğu ve akılcılığa geçiştir. Ancak gerçekliğe bu bağlılık, romancılarımızın gerçekçi roman yazdıkları anlamına gelmez; yalnızca yapıtlarını doğaüstü kişi ve olaylardan arındırdıkları ve günlük yaşama

¹³² Gökalp, 2

¹³³ Bahriye Çeri, “Ahmed Vefik paşa ve Atasözlerimiz”, 21, <http://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=33&Sayfa>

yaklaşmaya çalıştıkları anlamına gelir. Bu dönemde henüz “olanaklı” ile “olası” arasında ayırım yapılmıyordu. Örneğin bir babanın bilmeden kendi kızıyla evlenmesindeki tesadüf hesaba katılmıyor, bunun olası sayılmayacağı düşünülüyordu. Onun için Tanzimat romanı, olasılığı çok kuşkulu tesadüfler, idealize edilmiş aşklar ve yüceltilmiş kahramanlarla doludur. Bunlara ek olarak aşırı duygusallık, yazarın kişiler karşısında aldığı tavır, onlara sevgi ya da nefretle bakması, onları yargılaması, bu yapıtların romantik özelliklerini çarpıcı kılar.”¹³⁴

Bu yazarlarımız gerçi geleneksel hikâyeyi çocukça bulur ve hor görürler ama roman denemesine giriştiklerinde, doğal olarak, çocukluklarından beri dinleyip okudukları bu hikâyelerin etkisinde kalırlar. Olay örgüsü kurma bakımından, bazen de anlatım üslubu bakımından onlardan yararlanırlar.”¹³⁵

Tanzimat dönemi eselerine genel olarak bakıldığında temel iki düşüncenin varlığından söz etmek mümkündür. İlki, Türk romanın tamamen Batı kaynaklı olduğu, ikincisi ise halk kaynaklarından kopmadığıdır. Dönemin edebi eserleri incelendiğinde ise Tanzimat Döneminde başlayan romanın halk kaynaklarından kopmadığı açıkça görülmeye başlanmıştır.

Dönemin ilk romanlarında temel konunun aşk etrafında döndüğü eserlerde halk hikâyelerinde yararlanıldığı görülür. Vartan Paşa'nın “Akabi Hikâyesi” adlı eserinde bu özelliği açıkça görürüz.

“Akabi Hikâyesi” 1851 yılında İstanbul'da yayınlanmıştır. Eserin başkahramanları Hagop ve Akabi'dir. Bu iki sevgili din farklılığı nedeniyle aileleri ve din adamlarının zoruyla birbirlerinden ayrılmak zorunda kalırlar. Mezhep çatışmasının sevgililerin kavuşmasına engel olması şeklinde gelişen bu eser, din farklılığı nedeniyle kavuşamayan halk hikâyesi Kerem ile Aslı'yı akıllara getirir.

Mutsuz son ile biten aşk hikâyeleri çerçevesindeki eserlerde de sözlü anlatı geleneği unsurlarını görmek mümkündür. Mutsuz sonla biten aşkın konu edildiği Ta'aşuk-ı Tal'at ve Fitnat adlı eser bize halk hikâyelerini hatırlatır.

¹³⁴ Berna Moran, “Tanzimat'ta Cumhuriyet'e Roman”, *Tanzimattan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi II*, İletişim, İstanbul 1985, 410.

¹³⁵ Moran, 410.

Tanzimat Dönemi'nin önemli isimlerinden Şemsettin Sami tarafından yazılan eser, mutsuz sonla biten bir aşk hikâyesidir. Romanın başkahramanı Talat Fıtnat'a âşık olur. Fakat üvey babasının onu kimseyle görüştürmediğini duyunca kadın kılığına girerek Fıtnat'a yakınlaşır. Fıtnat'ın üvey babası Hacı Baba kızını başkasıyla evlendirmek ister. Bunu duyan Talat Fıtnat'a gerçek kimliğini söyler ve birleşemeyeceklerini düşünerek intihar ederler. Aşıkların ölümünden sonra Fıtnat'ın öz babası Ali Bey olanlara dayanamaz, çıldırır ve altı ay sonra ölür, Talat'ın annesi ağlamaktan kör olur, Fıtnat'ın analağı da bir hafta içinde ölür.

Tüm ailenin trajik bir sona doğru gittiği imkânsız aşk meselesi halk hikâyelerimizden “Arzu ile Kamber” hikâyesini anımsatır. Bu hikâyede de birbirine kavuşamayan Arzu ve Kamber ölür. Buna dayanamayan Arzu'nun annesi de Arzu ve Kamber'in öldükleri yerde ölürlür.

Eserde Talat'ın annesinin başından geçen olaylar da anlatılmaktadır. Finn'e göre Talat'ın annesinin başından geçen olaylar Leyla ve Mecnun hikâyesini aklımıza getirir.¹³⁶

Taaşuk-ı Talat ve Fıtnat romanında örf ve adetlere de yer verilir ve bu adetlerin yanlışlığına vurgu yapılır. “Taaşuk-ı Talat ve Fıtnat romanı bütünüyle eski örf ve adetlerin baskısına, ailenin gençler üzerindeki tahakkümüne bir protestoyu ifade eder. Romancıya göre aşk, bir “emr-i tabii”dir. Kimse onun önüne geçemez ve onu yok edemez. Aile ve cemiyetin aşka karşı çıkarmış olduğu engeller, faciadan başka bir şey doğurmaz. Yazar, romanında, kahramanlarından birçoğuna söylettiği gibi, bizzat kendisi de zaman zaman tekrarlamıştır.”¹³⁷

Eserde Talat'ın kılık değiştirme motifi de yine halk hikâyelerinin bir parçasıdır.

Eserdeki bir diğer ayrıntı ise düğün gelenekleri ile alakalıdır. Fıtnat'ın üvey babası Hacı Baba Fıtnat'ı gezme bahanesi ile götürdüğü Üsküdar'daki kökte Ali Bey ile Fıtnat'ın haberi olmadan nikâhlar. Fıtnat bu durumu at arabalarına asılan havlulardan anlar. Günümüzde de düğünlerde arabalara havlular asılır veya havlular araba camlarından sarkıtılarak gelin gezdirilir.

¹³⁶ R.Finn, *Türk Romanı*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1984, 10

¹³⁷ Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2004, 79.

Halk hikâyelerinde sevdiğine kavuşmak için elinden gelen her şeyi yapan, aşkı için her şeyini feda eden sevgililerin zorlu aşk hikâyesine ise Ahmet Mithat Efendi'nin "Dünya'ya İkinci Geliş Yahut İstanbul'da Neler Olmuş" adlı romanında rastlarız. Romanda Çerkes cariyesi Nergis ve Osman Bey'in aşkı anlatılır. Varlıklı bir ailenin çocuğu olan Osman Bey Nergis'e aşkıdan dolayı her şeyi göze alarak, her şeyi bir kenara bırakarak onun yanına gider. Beş yıl mağarada yaşarlar. Zorlu aşk motifi bu hikâyeye de bize Ferhat ile Şirin Efsanesi Hikâyesi'ndeki Ferhat'ın Şirin için dağları delmesi gibi abartılı ve romantik anlatıyı hatırlatır.

Türk hikâyelerinde âşık olma motifi" çeşitli şekillerde gerçekleşir. Âşık olma motifini dört halde sıralamak mümkündür:

"Bâde içerek âşık olma, aynı evde büyüyen kahramanlar kardeş olmadıklarını öğrenince âşık olma, resme bakarak âşık olma ve ilk görüşte âşık olma."¹³⁸

"İlk görüşte âşık olma" motifi birçok halk hikâyesinde farklı olaylar içerisinde meydana gelir. Örneğin: Ferhat ile Şirin'de Şirin ile ablasının yaptırdığı sarayda çalışan Ferhat bir görüşte birbirlerine âşık olurlar. Hurşit ile Mahımihri Hikâyesi'nde ava çıkan Hurşit Bey, elindeki doğanı kaçıtır. Onu ararken bir çadıra girer ve Mahımihri'yi görür görmez âşık olur, hatta Hurşit Bey aşkın etkisiyle düşüp bayılır.¹³⁹

"Hurşit ile Mahımihri Hikâyesi"nin farklı bir şekilde anlatımı da mevcuttur. Bu anlatıma göre ise "bu hikâyede ilk görüşte aşk motifi yoktur daha çok aşklarına engel olunan ve kavuşmak için elinden geleni yapan kahramanın hikâyesi anlatılır:

"Kahramanlar bir dervişin yahut pirin yardımı sayesinde değil olağan olarak dünyaya gelmişlerdir. Aynı hocadan ders alan çocuklar birbirlerini tanıyarak âşık olmuşlardır. Bir cadı karı bunları kızın ailesine haber verir. Kızın kardeşleri İlik Hanım'ı¹⁴⁰ başka bir yere götürürler. Onların peşinden giden Hurşid Bey, birçok güçlükler yaşadktan sonra sevgilisini, Kara Yüzbaşı ile evleneceği gün bulur. Birlikte kaçarlar."¹⁴¹

¹³⁸ Nefise Abalı, "Türk Halk Hikâyelerinde "İlk Görüşte Aşk" Motifi, Ensest Yasağı ve Egzogami", *Milli Folklor Dergisi*, 83, 97-102, 2009, 99

¹³⁹ Abalı, 99.

¹⁴⁰ İlik Hanım Mahımihri'dir. Hikâyede her ne kadar metnin yedi yerinde Mah-ı mihri'ye rastlanıyorsa da, ağırlıkta olan İlik ismidir. Bkz. Doğan Kaya- M. Sabri Koz, *Halk Hikayeleri I*.

¹⁴¹ Doğan Kaya, M. Sabri Koz, *Halk Hikayeleri I*, Kitabevi Yayıncılık, İstanbul 2000, 95

“İlk görüşte aşk” motifine Felatun Bey ve Rakım Efendi romanında karşılaşılır. Rakım Efendi ilk görüşte Canan’a âşık olur. Rakım Efendi satılık bir cariye olan Canan’dan önce vazgeçse de sonra tekrar ona döner, Canan hastadır fakat hastalığını bile bile onunla evlenir.

Halk hikâyelerindeki “resme bakarak âşık olma” motifi Hasan Mellah romanında Cuzella karakterinde yansımaları bulur. Cuzella Hasan’ın resmini görmüş ve daha sonra ona âşık olmuştur.

Tanzimat edebiyatı eserlerinde macera ile aşk konusunun birleştiği hikâyeler karşımıza çıkar. Bunlardan biri “Hasan Mellah”tır. Ahmet Mithat Efendi tarafından kaleme alınmış eser tam anlamıyla bir macera öyküsüdür. Olayın başkahramanları Hasan Mellah Afrika’dan Avrupa’ya birçok yeri gezer, başından maceralar geçer, esir düşer, köle olur fakat sonunda sevgilisi Cuzella’ya kavuşur. Hasan Mellah’ın yaşadığı macerayı ve mutlu sonla biten aşkı konu edinen bu eser bize “Derdiyok ve Zülfüsiyah Hikâyesi” ni hatırlatır. Nitekim burada da Derdiyok sevdiği için birçok yeri gezmek zorunda kalır ve burada maceralar yaşar.

Namus ve sadakat konularının işlendiği eserler de bu dönemde yine sözlü anlatı geleneğinin izlerini taşır. Arzu ve Kamber Hikâyesi’nde Arzu Leyla ve Mecnun Hikâyesi’nde Leyla sevdikleri adamlardan başkası ile olmama uğruna canlarını feda etmeye hazır dırlar. Namuslarına leke sürdürmezler ve sadakatsizlikte bulunmazlar. Bu konuya Tanzimat Edebiyatının önemli eserlerinde karşılaşılır. Taaşuk-ı Talat v Fitnat eserinde Fitnat Talat ile olamayacaksa sadakat yemini ile ölümü göze alır ve başka biri ile beraber olmaz. Hasan Melah’da Cuzella yina aynı şekilde Hasan’ın başından geçenlere rağmen umudunu kaybetmez ve sadece onu bekler.

Masallarda yan konu olarak işlenen esirlik, esaret konuları, Tanzimat Döneminde de işlenen konulardan biri olmuştur. Binbir Gece Masallarında çokça yer bulan esaret teması edebi eserler temel konu olarak yer almıştır.

Ahmet Mithat Efendi’nin “Esaret” adlı eseri bu anlamda iyi örneklerden biri olarak nitelendirilebilir. 1870 yılına ait bu eseri Zeynep Kerman şöyle anlatır:

“Esaret ise Tanzimat döneminde esaret temini işleyen ilk hikâyelerden biridir. Hikâyenin konusu birbirini seven ancak düğün gecesi kardeş olduklarının öğrenince ölümü seçen iki esirin dramını konu alır. Zeynel Bey, küçük yaşta satın aldığı, tahsil ve

terbiyesine itina ettiği Fitnat ile evlenmek ister. Ancak Fitnat, kendisiyle aynı gün alınan ve birlikte büyüfükleri Fatih ile sevişmektedir. Zeynal Bey önce hiddetlenir, fakat sonra birbirini seven iki genci birleştirerek saadete kavuşmalarını ister. Düğün gecesi, iki genç birbirlerine hayat hikâyelerini anlatırken, kardeş oldukları ortaya çıkar. Efendilerine bir mektupla durumu anatarak intihar ederler. Ahmet Midhat, eserinde “böyle ana kuzularını analarından babalarından ayırıp da bu ve emsali nice bin vakayi-i müellimeye sebebiyet gösterdiklerinden dolayı satanlara ve alanlara lanet” eder ve okuyucu da esaret kurumuna karşı nefret, esirlere merhamet uyandırmaya çalışır.”¹⁴²

Esaret konusu yan konu olarak diğer eserlerde de kendini gösterir. Taaşuk-ı Talat ile Fitnat’da Talat’ın dadısının küçükken Mısır’a götürülüp esir olarak satılması ve daha sonra bırakılıp, İstanbul’a gelmesi hikâyede esaret konusuna yer verildiğini gösterir.

XIX. yüzyılda Osmanlı reform hareketleri ve yenilenme çabaları kültür değişimine neden olur. Bununla beraber Tanzimat döneminde alafrangalık teması işlenmeye başlar. Bu konunun en belirgin şekilde işlendiği eser ise “Felatun Bey ve Rakım Efendi” dir. 1875 yılında Ahmet Mithat Efendi tarafından yazılan bu roman dönemin alafranga insanını gerek giyinişi gerekse hayata bakış, davranış ve yaşayış tarzıyla pek olumlu algılanmayan insan tipini¹⁴³ en iyi şekilde yansıtır.

Bu tiplmeyi Türk halk kültürünün bir ögesi olan gösteri sanatlarından meddah, orta oyunu ve karagözde komedi ögesi olarak işlenir. Batılılaşma hareketi sonucu kendini kaybeden, Avrupa’yı taklit eden bu insan tiplemesi halkın bu alafrangalığa bakış açısını gösterir.

Alafranga insan tipini Karagöz oyunlarının Karagöz perdesinin önemli tiplemesi Çelebi’de karşılarız. Batılılaşmanın yanlış anlaşıldığı temasını baş karakteri olan Felatun Bey ile Çelebi’nin aynı özellikleri yansıttığını görürüz. Çelebi tiplemesini Metin And şöyle anlatır:

“Kibar aile çocuğudur, gençtir, incelmış, nazik, züppe, çitkırıldım, yontulmuş İstanbul ağzı konuşur. Ya mirasyededir, babadan kalma hamamını, canbaz menzilin, bahçesini işletmesi için Hacivat’a bırakır; ya da züğürttuf, kadınların parasını yer. Kimi Bablâli’de Hariciye Kalemi’nde çalışır. Oyunların “jeuneTpremier”si, tuluat dilinde

¹⁴² Parlatır ve diğerleri, *Tanzimat Edebiyatı*, (2. Basım) Akçağ, Ankara 2011, 600.

¹⁴³Gökalp, 102

“sırar”dır. Evliya Çelebi çağında bu türlü gençlere Sefih Çelebi ya da Zenpare Çelebi denilirdi. Güzel konuşmasını, şiir okumasını, eğlenmeyi, gezmeyi sever. Kadınlara karşı bencil, katı yüreklidir; onların yalvarmasına aldırmaz. Yüzegülücü, vefasız âşıktır. Kadınlar üzerinde etkisi, başarısı büyüktür, onların gönlünü çelmesini bilir. Çoğu kez kadınlar onu aralarında paylaşamaz. Sevda, gönül işlerinde ustadır. Hacivat’ın kızı ve başka zennelerle sevişmek, onlarla buluşmak için para sızdırır. Ona Hoppa Bey, Züppe Bey, Zampara Bey ya da Şık dendiği de olur: Adı çoğu kez Zafer Bey, Kınnapzade, Üsküdarlı Gelenbevizade Fatin, Razakızade Füzuzan Bey, Razakızade Tarçın Bey’dir. Avrupai giyinişi vardır: Redingot, setre pantolon, yelek, boyunbağı, damalı pelerinli palto, fes. Elinde, çiçek, çiçek demeti, nar, yelpaze, baston, şemsiye taşıdığı olur.”¹⁴⁴

Tiplemeye genel hatları ile bakıldığında aynı özelliklerin Felatun Bey’de görüldüğü hemen farkedilir. Aradaki bu benzerliği Gonca şöyle tahlil eder:

“Karagöz ve Ortaoyunundaki Çelebi tiplerinin hemen hemen tam bir karşılığı, Felatun Bey ile Rakım Efendi’de görülür. Felatun Bey, hem giyim kuşamı hem mirasyediliği ve parasızlığı hem de züppeliği bakımından, Çelebi ile büyük benzerlikler gösterir. Anlatıdaki işlevi bakımından değerlendirildiğinde, yazarın vermek istediği temel düşüncenin olumsuz örneği olarak kullanılan Felatun Bey, XIX.yüzyılda Osmanlı’da yaşanan yanlış Batılılaşmanın canlı bir kanıtı gibidir.”¹⁴⁵

Tanzimat döneminin önemli özelliklerden biri olan eserlerde halka yakınlaşma, halkın daha kolay anlayabileceği bir dille eserler verme, eserlerde dilin daha yalın bir hal almasına özen gösterme tarzındaki dönemin dil anlayışı halk kültürüne yakınlaşmayı da doğrudan etkilemiştir. Bu anlayış şiir dilinde de aynı şekilde devam eder.

Dönemin önemli şair ve yazarlarından Şinasi, nesir ve şiir dilinde halkın anlayabileceği bir dil anlayışıyla eserler veren önemli kişilerden biri olmuştur. Sanatçı dönemde çeşitli edebiyat türlerinde eserler vermiştir. Bunlara gazeller, kasideler, fabllar ve piyes denemesi örnek olarak verilebilir. Yazar halka yaklaşma fikri ile halk kültüründen faydalanmıştır. Eserlerinde halk kültürünün önemli değerlerinden olan deyim ve atasözlerine yer vermiştir. İsmail Parlatır Şinasi’nin “Müfredat” adlı şiirindeki deyim ve atasözlerini şöyle sıralar:

¹⁴⁴ Metin And, *Dünyada ve Bizde Gölge Oyunu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1977, 83.

¹⁴⁵ Gökalp, 83

“kalb gözüm kan ağlar”
 “özüüm günehimden iki kat bed-terdir”
 “efsun okumak”
 “Dikildi bağ-ı cihanda ocağıma incir”
 “Takıldı nefis ü hevanın boğazına zincir”
 “Bildirir haddini Sultana senin kanunun”
 “Sen gibi akil olan kan dökerek gün mü sürer
 Vech-i namusuna ol kan ile düzgün mü sürer”
 “Saki eliyle bade verirken elin öpen
 Devlet günüde yar olan ahababı andırır”
 “Ver donanmaya takviyet şandır
 Gemisin kurtaran kapudandır”¹⁴⁶

Şinasi'nin 1859 yılına ait Şair evlenmesi adlı piyesinde de halk kültürü ürünlerini görmek mümkündür. Şinasi nu eserde Türk kültüründe mevcut olan “görmeden evlenme” konusunu piyesinde eleştirel bir biçimde ele alınmıştır.

Komedi tarzındaki Şair evlenmesi adlı piyeste şair Müştak Bey Kumru Hanım'a âşıktır. Fakat kızın ailesi, Ziba Dudu ve Yenge Kadın'ın aralarında bir düzmece ile Müştak Bey'i Kumru Hanım'ın huysuz ve yaşlı ablası ile nikahlamaya kalkışır. Müştak Bey ise Kumru Hanım'ın ablasını arkadaşı Hikmet Efendi'ye uygun görmüştür. Oyunun fark eden Hikmet Efendi bu oyunu bozar.

Sosyal eleştiri barındıran bu eserde yine kültürümüzün içinden gelen Karagöz ve Ortaoyunun etkisi vardır. İsmail Parlatır Şinasi'nin bu oyunuyla bizim Ortaoyunu ile Batı'nın komedi tarzını başarıyla uygulamaya çalıştığını belirtir.¹⁴⁷ Piyesteki kişiler konuşturulurken Şinasi'nin halkçı tutumu konuşmalardaki halk deyişleri, deyim ve atasözleriyle de kendini gösterir. Bunlara örnek olarak: iflasa çıkmak, karga suratlı, çehre züğürdü, güveyi girmek, özrü kabahatinden büyük, başından nikah geçmek, yüz görümlüğü, gülü seven dikenine katlanır, yuvasını yapmak, yüreği kalkmak, harf atmak...

¹⁴⁶ Parlatır ve diğerleri, *Tanzimat Edebiyatı*, 107-108.

¹⁴⁷ Parlatır ve diğerleri, *Tanzimat Edebiyatı*, 112.

Deyim ve Atasözleri üzerinde duran Tanzimat Dönemi yazarımız verdiği edebi eserlerden daha çok sadece deyim ve atasözlerinin bulunduğu kitabı Müntehabat-ı Durub-ı Emsal adlı kitap sadece deyim ve atasözleri değil tekerlemeler, halk diline yerleşmiş benzetmeler gibi halk kültürü öğelerini de içine alan bir derleme örneğidir.

Müntehabat-ı Durub-ı Emsal'den bazı örnekleri “Ahmet Vefik Paşa ve Türk Diline Katkıları” adlı makalede Hanifi Vural şöyle sıralar:

Aba vakti aba alan, yaba vakti yaba alan aldanmamış. Acele işe şeytan karışır. Acı patlıcanı kırağı çalmaz. Açın karnı doyar, gözü doymaz. Adalet ile zulüm bir yerde durmaz. Baba bilgisiyle adam, adam olmaz. Bağına taş bastı. Bahtı bağlı. Bahtına küskün. Bahtım olsaydı, anamdan kız doğardım. Bal dök de yala. Balta girmedik orman. Baltayı taşa vurdu. Çenesi düşük kocakarı. Çerden çöpten. Çeşmeye gidenin testisi kırılır. Çok bilen çok yanılır. Çok naz âşık usandırır. Çulsuz tazı. Çürük baklanın bir kör alıcısı olur. Çürük bina temel tutmaz. Çürük iple kuyuya inilmez. Emanete hıyanet olmaz. Er isen çık meydana. Er olan meydana çıksın. Erken kalkanın kısmeti gür olur. Eski hamam eski tas. Eski süpürgeyi dama atarlar. Eskiye rağbet olsa bit pazarına nur yağar. İlim bir noktadan ibaretmiş. İlim yalnız cehli giderir. İmam bayıldı, müezzin ayıldı. İnadı inattır. İnce eleyip sık dokuma. İnsan insana lazım olur. İnsan kısmetini aramazsa kısmet insanı arar. Kem küm etmekten doğruyu söyleyemez. Kem söz, kem akçe sahibinindir. Kendi düşen ağlamaz; iki gözü birden çıkar. Kendi düşen kendi kalkar. Kendi etti kendi buldu. Kendinden paha biç. Kendini dev aynasında görmüş. Keramet bizim sopada. Sağlık varlıktan yeğdir. Sahipsiz tahtayı el almazsa yel alır. Saman altından su yürütür. Saman gibi ne tadı var ne tuzu. Sana taşla dokunana sen pamukla dokun. Sanat elde altın bileziktir. Şöyle böyle derken akşam oldu. Şunun bunun günahına girer. Şurası senin burası benim. Şükür ve sena nimeti artırır.¹⁴⁸

¹⁴⁸ Hanifi Vural, “Ahmet Vefik Paşa ve Türk Diline Katkıları”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 46, Erzurum 2011, 1-24, 14

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAMİ PAŞA-ZADE SEZAI VE N.M. KARAMZİN'İN YARATICILIKLARI

3.1. SAMİ PAŞAZADE SEZAI'NİN HAYATI VE YARATICILIĞI

3.1.1. Sami Paşa-zade Sezai'nin Hayatı ve Edebi Kişiliği

Sami Paşa-zade Sezai 1859 yılında İstanbul'da doğmuştur. Osmanlı Devleti'nin ilk eğitim bakanı olan Abdurrahman Sami Paşa'nın oğludur. Sezai'nin ailesini Zeynep Kermaşöyle anlatır:

“Tanzimattan sonra yetişlen ikinci, edebi nesle mensup olan Sami Paşa-zade Sezai (1859-1936), III. Ahmet devrinde ordu ile Mora'ya gideni Ttripoliçe'de tekke kuran bir aileye mensuptur. Dedesi Halveti şeyhlerinden müderris ve şair Elhac Ahmet Necip Efendi'dir. Aile ilmiyeye intisap etmekle beraber, askerlikten de uzaklaşmamıştır. Ahmet Necip Efendi, Mora Rumalrının isyan ederek altı ay Tripoliçe'yi kuşatmalrı esnasında, maddi ve manevi olarak askerler arasında bulunur; üç oğlu, Sami, Baki ve Hayrullah Efendilerle esir düşerler, bütün mallarına el konulur. Ahmet Necip Efendi'nin şehit edilmesi ailenin tarihinde bir dönüm noktası olur. Ailenin geçimini bir müddet evlerindeki Rum hizmetçi çalışarak temi eder. Bu Rum hizmetçinin gayretleri, İngiliz konsolosunun kefil olması ve rehin bırakmak şartıyla ailenin Mısır'a göç etmesine izin verilir. Seazi'nin iki amcası rehin kalmak isterler. İskenderiye'de aile Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın büyük ilgisiyle karşılaşır. Sezai'nin babası Abdurrahman Sami Paşa'ya üzen ve kahreden, rehin bırakmak zorunda kaldıkları kardeşleriyle Rumların tekkenin mescidine taktıkları haçtır. En büyük emeli ise, orada tekrar ezan okunduğunu duymaktır. Bunu da Ahmet Ali Paşa'nın oğluyla birlikte gerçekleştirir. İbrahim Paşa'nın maiyetinde Mora isyanını bastırmaya gider ve dileğinin yerine getirir, kardeşlerini kurtarır; fakat aile artık Mora'ya dönmez.

Sami Paşa, Mehmet Ali Paşa'nın ilgisi ve yakınlığı dolayısıyla yirmi beş yıl kadar Mısır'da kalır; Mora isyanının sebeplerini ve gelişmesini anlatan eserini çok beğenen Paşa, onu Bulak matbaası müsürlüğüne getirir ve 1831'de kendisine baş muavin yapar. İbrahim Paşa'nın ölümü üzerine hidiv olan Abbas Paşa ile aralarındaki görüş ayrılıkları yüzünden 1849'da Mısır'dan uzaklaştırılır. Osmanlı İmparatorluğu hizmetine giren

Sami Paşa, Rumeli müfettişliğinde, Trabzon, Vidin Edirnei Girit valiliklerinde, Maarif nazırlığında, Meclis-i Vala, Meclis-i Aliyye, Meclis-i Ayan üyeliklerinde bulunur.”¹⁴⁹

Annesi Gürcü asıllı Dilarayış Hanım’dır. Sami Paşa-zade Sezai ilk eğitimini babasının konağında almıştır. Sami Paşa’nın Mısır’dan İstanbul’a döndükten sonra Taşkasapta büyük bir konak satın alır. Sami Paşa-zade Sezai bu konakta doğmuştur. Yazarın eğitimin büyük bir bölümünü aldığı bu konakta Ahmet Cevdet Paşa’nın tenkit ettiği aşırı eğlence ve sefahat görülmez. Yazarın hatıra türündeki yazılarında görüleceği üzere burası adeta bir fikir ve kültür merkezidir; ciddi ve ağırbaşlı bir hayat yaşanır. Sami Paşa birkaç dil bile kültürlü bir insandır. Konakta devam edenler arasında Ahmet Vefik Paşa, Ziya Paşa, Ali Suavi gelir. Konağın çocuklarına özel dersler verenler arasında Çankırlılı Haşim, Mehmet Galip, Resul Mesti, Muallim feyzi Efendiler devrin en meşhur öğretmenleridir. Sezai kensidinde şiir zevkini uyandıranlar arasında Nevres Efendi’yi, Üsküdarlı Hakkı Bey’i Yenişehirli Avni Bey’i zikreder. Çocuklar, Mösyö Fabre adlı Fransız öğretmenden Fransızca ile Fransız ihtilalini ve hür düşünce kavramını öğrenirler.¹⁵⁰ Arapça, Farsça, Fransızca ve Almanca dillerini öğrenmiştir.

Sezai edebiyat alanındaki çalışmaları için 21 yaşına kadar hiçbir iş yapmamış, sadece edebiyat ile ilgilenmiştir. Namık Kemal ve Abdülhak Hamit’in etkisinde kalarak yeni edebiyat yolunda eserler verme yolunda çalışmıştır. Henüz on dört yaşında iken Kamer adlı dergiye yazı gönderir.

İttihad dergilerinde yazılar yazmaya başlamış on sekiz yaşında “Şir” adlı oyununu yayımlamıştır.

1880 yılında ağabeyi Suphi Paşa’nın Evkaf nazırlığı sırasında Evkaf Nezareti Mektubi Kalemi’nde memur olarak çalışmaya başlamıştır. Babasının ölümünden sonra 1881 yılında Londra elçiliğinde ikinci kâtip olarak çalışmıştır. Bu sayede İngiliz ve Fransız edebiyatlarını yakından tanıma ve takip etme şansına sahip olmuştur. 1885 yılında siyasi baskılar nedeniyle istifa edip İstanbul’a dönmüş ve İstişare Odası’nda memur olarak çalışmaya başlamıştır. Cevdet Kudret, 1885- 1901 yılları arasındaki bu memuriyet dönemini, Sezai’nin sanatının olgunluk çağına ulaştığı ve yayımladığı

¹⁴⁹ Parlatır ve diğerleri, *Tanzimat Edebiyatı*, 557

¹⁵⁰ Parlatır ve diğerleri, *Tanzimat Edebiyatı*, 560

hikâye ve romanlarla ününün genişlemeye başladığı dönem olarak belirtir.¹⁵¹ 1901 yılında II. Abdülhamit döneminde esaret temalı Sergüzeşt adlı romanından dolayı mimlendiği için Paris'e kaçmıştır. İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organı Şura-yı Ümmet gazetesinde başmakale ve yazılar yazmıştır. Bu yazıların bazılarında II. Abdülhamit'in aleyhine yazılmış yazılardı.

Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte 1908 yılında İstanbul'a dönen Sezai 1909 yılında Madrid Elçisi olarak göreve başlamıştır. Birinci Dünya Savaşına kadar bu görevde kalmıştır. Savaş yıllarını İsviçre'de geçirmiş ve Mütareke döneminde emekliye ayrılarak İstanbul'a dönmüştür. Büyük Millet Meclisi kararı ile "hidemat-ı vataniyye tertibinden" aylık bağlanmıştır. 1936 yılında İstanbul'da ölmüştür.

3.1.2.Sami Paşa-zade'nin Yazın Hayatı ve Edebi Kişiliği

Sami Paşa-zade Sezai yazın hayatına ilk adımını çeşitli dergilerdeki yazıları ile atmıştır. Yazarın yazılarına ilk olarak "Kamer" adlı dergide karşılaşmaktayız. Kamer dergisi ile ilgili olarak Nurcan Şen "Tanzimat Dönemi Periyodikleri ve Dergicilik" adlı makalesinde şu bilgilere yer verir: "Birinci sayısına ulaşılabilen Kamer fennî ve edebî bir mecmuadır. stanbul, 1303 tarihli derginin sahipleri dergide Konduzkâde Murad ve Ali Nazîmâ olarak kaydedilmiştir. Mecmuada: Sürû, Edhem Pertev Paa, Konduzkâde Murad imzâlarına rastlanılmaktadır."¹⁵² Sezai'nin bu dergideki ilk yazısının başlığı "Maarif"dir. Yazısını ailesinde gizli bir şekilde gönderir. Yazarın ilk deneyimini, heyecanını, yazıyı nasıl gönderdiğini "Muhasebe-i Edebiye" adlı yazısında kendisi geniş bir şekilde anlatır. Bu yazısından küçük bir bölümü aktarmak yazarın ilk heyecanını ve edebiyata olan ilgisini daha net bir şekilde göstermek açısından doğru olacaktır:

"Bunda evvel –vakitler nasıl geçiyor- bundan evvel dediğim yirmi iki sebedir; o zaman on dört yaşında idim. O genç gönlü sevda-yı matbuat na-kabil-i mukavemet aşkıyla imla ve istila etmemişti. Bir muharrir olamk, imzasız olsun iki üç satırlık bir yazımı gazetede matbu görmek benim için hayata değer bir ikbal idi. On dört yaşında iken insan hiçbir şeyden şüphe etmez. Kendimde o kadar kifayet-i tahririye, herkeste o

¹⁵¹ Kudret, 113

¹⁵² Nurcan Şen, "Tanzimat Dönemi Periyodikleri ve Dergicilik", *Gazi Türkiyat*, Güz, sayı 5, Ankara 2009, 382-393, 389.

kadar takdir-i hayır- hahane görüyordum ki, eğer imzalı uzun bir makale ile bir sabah birdenbire zuhur ediversem bütün erbab-ı matbuat bu muharrir-i nev-nüvisi gayet nazikane sözler kibarane takdirler, alicenabane alkışlarla kabul eyleyeceklerinden şüphe etmiyordum, ah çocukluk!.. Fakat gazateye nasıl yazmalı? Pederim gözyaşlarıyla ettiğim istirhama karşılık bile mümkün değil izin vermiyor; hatta yazdığım şeyleri umumun değil, kendisinden başka kimsenin görmesine müsaade etmiyordu. O aralık tanıdığım erbab-ı asaletten bir zat-ı necib-i zi-liyakatın taht-ı nezaretinde olarak Kamer namıyla bir gazete intişara-yanılıyorum- tab'a başlandığını işittim. Artık beni kim tutabilir? Sabır ve tahammül elimden gitti. Hemen bu gazetenin Galata'daki matbaasına şitab ettim.¹⁵³

Yazarın on sekiz yaşındayken yayımladığı üç perdelik oyunu “Şir” aynı zamanda sanatçının ilk kitabıdır ve 1879 yılında basılmıştır. Bu eser üç perdelik bir tiyatro oyunudur.

Sami Paşa-zade Sezai'nin edebi kimliğinin oluşmasındaki en önemli kişi Namık Kemal olmuştur. Namık Kemal hayranı olan Sezai, Namık Kemal'le olan ilk karşılaşmasını Ruşen Eşref Ünaydın'ın “Diyorlar ki” adlı kitabında şöyle anlatır:

“...on yedi, on sekiz yaşında idim. Kemal Bey'i o sıralarda tanıdım. Kendisini ziyarete gittim.Hani, kitaplarda falan yazarlar ya; büyük adamın huzuruna gidince yüreği çarpmış diye işte ben Kemal Bey'i gördüğüm zaman kendimde, hiç mübalağasız söylüyorum, öyle bir heyecan duydum ve elini öptüm. Bence Kemal Bey'in dehası da Türk'tür, kusur ve noksanları da Türk'tür. Onda bir cihangirlik vardı; kendisine ta dedelerinden geçen bir cihangirlik vardı. İşte onun edebiyat dünyasında kopardığı fevkalade fırtına esnasında idi ki bende edebiyata girdim. Benim fikirlerim,düşüncelerim vakitler baştan başa Kemal Bey'di. Fransa'da hani bir “Hugolatres” lar vardı ya, bende Kemal'e karşı öyle bir haldeyim. O iyi derse iyi,o fena derse fena idi. Bilmem, benim için böyleydi.”¹⁵⁴

Sami Paşa-zade Sezai'nin Batı edebiyatına yönelmesinde, bu yönde eserler vermesindeki önemli isimler Namık Kemal ve Abdülhak Hamit Tarhan olmuştur. Bu isimleri örnek alarak yazdığı ilk ve tek romanı “Sergüzeşt” isimli eseri olmuştur. Eser

¹⁵³ Samipaşazade Sezai, *Bütün Eserleri 1*,(2. Baskı),(Haz. Zeynep Kerman), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2017, 250.

¹⁵⁴ Ruşen Eşref Ünaydın, *Diyorlar ki*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985, 31- 32.

1889 yılında basılmıştır. Roman realizm akımının etkisi ile yazılmış olmakla birlikte Cevdet Kudret'e göre eserde romantizm akımının etkileri de mevcuttur: "Sergüzeşt'te, Türk romancılığının romantizmden realizme geçmesi açıkça görülmektedir. Fakat eserde henüz her iki akımın özellikleri de vardır. Sezai, bir yandan Batı edebiyatında tanıdığı realizm akımının yöntemini benimsemiş, bir yandan da Namık Kemal'in üslubunun etkisinden daha kurtulamamıştır. Bu tutumu, roman üzerine düşüncesinden de anlaşılmaktadır.

"Bugün romanlar, (...) serair-i tabiata karşı ulum ü fününun kazandığı muzafferiyetlere ve kalb-i insaniyyete dair senelerce edilecek tedkikaat ve teşrihatın hasıl ettiği tecrübelerle istinaden bir üslub-i şairane ile yazılır." (Küçük Şeyler, mukaddime.)¹⁵⁵

Yazarın bu eseri incelememiz içinde yer aldığı için çalışmamızın karşılaştırma bölümünde esere geniş bir şekilde bu bölümde yer verilecektir.

1879 yılında sanatçı Ahmet Cevdet Paşa'nın çıkardığı "İkdam" gazetesinde çeşitli makaleler ve hikâyeler yazmıştır¹⁵⁶ ve bu dönem onun siyasete atılmasında önemli rol oynamıştır.

1892 yılında Sami Paşa-zade Sezai'nin küçük hikâyelerden oluşan "Küçük Şeyler" adlı kitabı yayımlanmıştır. Eser Tanzimat döneminde batı edebiyatındaki öykü türüne en yakın ilk örneklerden biri olarak sayılır. Sezai "Sergüzeşt" romanı ile ünlenmiş olsa da aslında "Küçük Şeyler" eseri döneminin birçok ünlü yazarında etkilendiği gibi ayrıca bu eseri ile birçok yazarı da etkilemiştir. Halit Ziya Uşaklıgil "Küçük Şeyler" in üzerinde bıraktığı tesiri şöyle ifade eder:

"Edebiyatı Cedide'nin nesrinde en büyük tesiri yapmış bulunan -eğer kendimden bahse salâhiyetli isem daha yazı yazmaya cesaret edemediğim bir yaşda, İzmir'de sonsuz bir merakla kitapçıdan alıp sokakta parmağım ile yapraklarını yırtarak okuduğum, okuduğum zaman da zevk ve saadetten çıldırdığım, Sezai Bey'in Küçük Şeyler'i;..."¹⁵⁷

¹⁵⁵ Kudret, 115.

¹⁵⁶ <http://www.edebiyatvesanatakademisi.com/tanzimat-donem-edeb/sami-pasazade-sezai-hayati-edeb-kisiligi-eserleri-446.aspx>

¹⁵⁷ Ünaydın, 57.

Sezai'nin bu küçük hikâyelerinin bugün bile zevkle okunabilecek değerde olduğunu dile getiren Cevdet Kudret eserin genel özelliklerini Cevdet 4 maddede şöyle açıklar:

1. Birkaç tanesinde, Sergüzeşt'te olduğu gibi, hem romantizm, hem de realizm etkisi vardır. ("Pandomima", "Düğün")
2. Birkaç tanesi ise tam realist bir yöntemle yazılmıştır. ("Kediler", "Hiç"). "Kediler" hikâyesinin altında şöyle bir not vardır: "Büyükada'da cereyan etmiş bir vakanın istinsâhıdır.
3. Vakalar ve kahramanlar olağanüstü değildir, hepsi günlük hayattan alınmış olup, birer gözleme dayanmaktadır.
4. Yazar, sözdiziminde Namık Kemal etkisinden kurtulmuş, Fransız dilinin etkisi altında kalmaya başlamıştır. Bu konuda, kendisinden sonra yetişen Edebiyat-ı Cedide nesircilerine kılavuzluk etmiş sayılabilir; hattâ onun cümlelerinden bazılarını Edebiyat-ı Cedide cümlelerinden ayırt etme olanağı yoktur.(bkz. "Kediler").¹⁵⁸

"Küçük Şeyler" bir mukaddime, altı hikâye, konaklarında ki cariyelerden Vuslat'ın ölümü üzerine¹⁵⁹ yazdığı "Bir Kitabe-i Mezar" başlıklı yazı bir de çeviriden oluşmuş bir yapıttır.

Sezai "Küçük Şeyler" adlı eserinde kendisinin çevirip yer verdiği öyküsü, kendisine edebiyat hayatında ilham kaynağı olmuş Fransız yazar Alphonse Daudet'in "Arlezyalı" adlı öyküsüdür. Bu hikâyede aşk acısı çeken bir insan ve bunun sonucu olarak intihara sürüklenmesi anlatılır.

Yazarın "Mukaddimesi'nde "güzel yazma " fikrinin ön planda tutulduğu görülür. Mukaddime'nin bu özelliğini Mehmet Törenek şu sözleri ile dile getirir: "Mukaddime'de S. Sezai, güzel yazmanın her şeyin başında geldiğini belirterek söze başlar ve "dünyada bir zerre yoktur ki... " cümlesiyle, en küçük şeylerin güzel yazılmak şartıyla en mühim konulardan olabileceğini, bu noktada "âlem - i şemsin" tasviri ile "bir

¹⁵⁸ Kudret, 125.

¹⁵⁹ Parlatır ve diğerleri, *Tanzimat Edebiyatı*, 571.

hurdebini böceğin kalbini teşrih" eylemenin "müsavi" olduğunu ifade eder. Bu dikkat, yazarın küçük, basit konulan seçmedeki ölçüsünü göstermektedir.”¹⁶⁰

Eserde bulunan altı hikâye sırasıyla şöyledir:

1- Bu Büyük Adam Kimdir?

2- Hiç

3- Kediler

4- İki Yüz Elli Kuruşa Bir Asır

5- Düğün

6- Pandomima

Sami Paşa-zade Sezai'nin “Küçük Şeyler” i Tanzimat edebiyatı döneminin kısa öykü alanındaki gözde eseri olmuştur. Bu eser diğer yazarlar örnek teşkil etmesi açısından da önemlidir.

“Küçük Şeyler” Sezai'nin Türk edebiyatında bir yenilik oluşmasında etkili olmuştur. Mehmet Kaplan'ın “Hikâye Tahlilleri” eserine dâhil ettiği Pandomima'dan da yola çıkarak Sezai'nin Türk edebiyatına getirdiği yeniliğin eserin temasına ve ruh haline uygun tabiat ve eşya tasvirlerinin yapılmasıdır.¹⁶¹

“Küçük Şeyler”i değerlendirenler arasında Abdülhak Hamit, Sezai'ye yazdığı bir mektupta, hemen her hikâye üzerinde ayrı ayrı durur ve özellikle “Düğün” ün “milli kisve ile giyindiğini” vurgular.¹⁶²

Mehmet Rauf ise, “Halit Ziya ile Samimiyet” adlı yazısında eseri “milli” bulur.¹⁶³

1886-1901 yılları arası yazarın edebiyat alanında verdiği eserlerle en verimli dönem olarak göze çarpar. Yazar “Sergüzeşt ve Küçük Şeyler” den sonra 1898 yılına Rumuzü-l Edeb'i yayımlar.

Rumuzü-l Edeb'deki hikâye ve seyahat yazıları şöyledir:

Bedia Hanım

Yarın

¹⁶⁰ Mehmet Törenek, “Hikayeciliğimize Düşen Cemre: Küçük Şeyler”, 139-140 http://dergipark.gov.tr/download/article-file/33183_26.05.2017.03.38,

¹⁶¹ Mehmet Kaplan, *Hikaye Tahlilleri*, Dergah Yayınları, İstanbul 1994, 18-25.

¹⁶² Parlatur ve diğerleri, *Tanzimat Edebiyatı*, 572.

¹⁶³ Parlatur ve diğerleri, *Tanzimat Edebiyatı*, 572.

Anneciğim
 Muhasebe
 İzmir'e Dair
 Ada'ya Dair
 Hatırat-ı Edebiyeden
 Mösyö Epikür'ün Seyahati
 Köpeklere Dair Birkaç Kelime-i İhsaniye
 İlk Seyahatin Tesirâtı
 O büyük Siyah Gözler
 Mihriban
 Londra Hatıratından
 Köyde İki Gece
 Ada'da Birkaç Gün
 Muhasebe-i Ebediye
 Zenzeme Hakkında

Hikâyelerinin mevcut olduğu diğer bir eser "İclal"dir. İçinde geçen hikâyeler ise şöyledir:

İclal
 Türk Milletinin Dehası
 Sermed Beyden Savfet Efendiye
 Pierre Loti'nin Vefatı
 Gırnata
 Kahraman Türk Zabiti
 Yaralı Bir Askerle
 Çamlıca
 Pederimin Mezarında
 Takaddüme-i Takdir
 Remzi Bey
 Yeis
 Mütalaat-ı Edebiye
 Tasvir

Yazarın Kitaplarına Alınmamış Hikâyeleri

Bir Yunan Generalin Tefekkürat ve Tahayyülatı

Bir Yaz Gecesi

Bir Hayal

Sihirli Dükkân

Eski Bir Mektep

Sokak

Sami Paşa-zade Sezai'nin yazın hayatı içinde bir de tiyatro oyunu mevcuttur. 1879 yılına ait “Şir” adlı üç perdelik bu oyun acemice ve zayıf olarak görülür. Sezai'nin kendisi de bu durumu kabullenircesine Süleyman Nazif'e bir mektup yazar ve düşüncelerini şöyle dile getirir: “Şir'i neşretmek münasebetsizliğinde bulunduğum zamanı bilmiyorum. Fakat yazdığım zaman on 17 yaşında olduğumu biliyorum”¹⁶⁴

Bu tiyatro eserinde, başkahraman Şir, cesur, mücadeleci bir kişilik olarak karşımıza çıkar. Hint padişahının kızına âşık olur ve sert ve savaşçı karakterinin yerini, romantik, şiirler yazan bir adam alır.

Saibe'ye âşık olan Şir aşkına karşılık bulur fakat daha sonra kıskançlığından dolayı ve kız kardeşi Nahit'İN yalanlarına inanarak Saibe'yi boşar. Çift sonra tekrar evlenirler fakat Şir kıskançlığına tekrar yenik düşer ve Sahibe'yi hançerler. Daha sonra kendisini de öldürür.

Sezai tiyatrosunu yayımladıktan sonra namık kemal ile mektuplaşmalarında ona bu konu ile ilgili düşüncelerini sorar. Namık Kemal'in yanıtı ise şöyledir:

“Şir hakkında mütalaamı soruyorsun. Gördüğüm ufak tefek şeylerden güzel yazı yazacağını bilirdim; fakat bir iki senenin içinde bu dereceye kadar getireceğini memul etmezdim. Kitabın yazılış ciheti, cüzi bazı kusurları ile beraber nihayet derecelerde güzel, fakat tasvir'i müddeâ istediğim gibi olamamış. Evvela muhtasar, saniyen mukteza-yı hale, mukteza-yı makama münasebet almayacak bazı yerleri var, salisen elfaza tamamiyle dikkat etmemişsin. Bir ufak kusuru daha var ki perde denilmek iktiza

¹⁶⁴ Parlatır ve diğerleri, *Tanzimat Edebiyatı*, 573.

eden bazı taksimata meclis demişsin. Mütalaatımı kitabın kenarına işaret edeceğim, bitirdiğim gibi gönderirim. Beyan ettiğim mütalaatın cevabını da orada görürsün.”¹⁶⁵

Sanatçının bitmemiş “Bir Düşmüş Kadın” adlı bir tiyatrosu da mevcuttur.

Sami Paşazade Sezai'nin birçoksiyasi ve sosyal makaleleri bulunmaktadır. Toplamda 516 adet siyasi ve sosyal makaleyi Zeynep Kerman “Sami Paşa-zade Sezai BÜTÜN ESERLERİ 2” adlı kitabında toplamıştır.

Ayrıca Kerman Sezai'nin ulaşabildiği tüm diğer eser ve makalelerini de 3 ciltlik Sami Paşazade Sezai BÜTÜN ESERLERİ” kitabında yayınlamıştır. Bu çalışma Sezai hakkında kaynak niteliğindeki en önemli çalışmadır.

3.2. N.M. KARAMZİN'İN HAYATI VE XVIII. YÜZYIL RUS EDEBİYATINDAKİ YARATICILIĞI

3.2.1. N.M. Karamzin'in Çocukluğu ve Gençliği

Nikolay Mihayloviç Karamzin 1 (12) Aralık 1766 tarihinde Simbirsk kaymakamlığına bağlı Mihaylovka Buzulovski köyünde soylu ve kültürlü, baba tarafından Tatar boyuna dayanan bir ailede doğmuştur. Geleceğin yazarı çocukluğunu köyde geçirmiştir. Sessiz mizacını ve hayalperestliğe meylini 3 yaşındayken kaybettiği (Pazuhin soyundan) annesi Yekaterina Petrovna'dan alır. Erken gelen öksüzlük, babasının evindeki yalnızlığı onda köy hayatındaki inzivaya çekilme haline, Volga boyunun doğasının güzelliğine, erken yaşlarda kitap okumaya gönül verme gibi birtakım özelliklerin oluşmasını sağlamıştır.

Yazar kısa bir süreliğine Simbirsk yatılı okulunda kalmıştır. N.M.Karamzin 13 yaşına bastığında, babası onu Profesör İ.M. Şaden üniversitesinin özel yatılı okuluna, Moskova'ya göndermiştir. Burada erkek öğrenciler soylu eğitimi alıyorlardı. Avrupa dillerini öğreniyor, üniversitede ders dinliyorlardı. Karamzin'in Alman ve Fransız dilini iyi bilmesi, ona batı edebiyatındaki yenilikleri orijinal kaynaklardan öğrenmesini sağlamıştır. Karamzin 1781 yılında yatılı okulu bitirmiş ve Moskova'dan ayrılmıştır. 1783 yılında dönemin soylu adetlerine uygun olarak henüz çocukken yazıldığı

¹⁶⁵ Fevziye Abdullah Tansel, *Namık Kemal'in Mektupları*, c. II, Türk TARİH Kurumu Basım Evi, Ankara 1969, 468.

eğitiminibitirdikten sonra zorunlu olarak yapması gereken askerlik görevi için kaydolduğu Petersburg Preobrajenski alayına gelmiştir. Burada zorlu bir askerlik hizmeti geçirmiştir.

Karamzin'in edebiyata olan ilgisinin erken yaşlarda doğmasıyla bu alanda mutluluğu tatma kararı almıştır. Yazarın günümüze ulaşan ilk tecrübesi Alman şair Gesner'in "Derevyannaya Noga" (Tahtadan Ayak) adlı eserinin çevirisidir. Bu çeviri 1783 yılında basılmıştır. Geleceğin ünlü şair ve fabl yazarı olan İ.İ. Dmitriyev'le olan arkadaşlığı edebiyata olan ilgisini güçlendirmiştir. Babasının ölümünden sonra, Ocak 1784'te Karamzin istifasını istemiş ve vatanına, Simbirsk'e dönmüştür.

Yazarın kaderini tamamen değiştiren şey, tesadüfen tanıştığı çevirmen, mason edebiyatçı İ.P. Turgenev ve ünlü editör N.İ. Novikov'un sayesinde olmuştur. Edebiyat alanında daha derin ve daha ciddi çalışmalar yapmak isteyen Karamzin İ.P. Turgenev ile Moskova'ya gitmiş ve burada N.İ. Novikov ile tanışmıştır. Novikov XVIII. yüzyılın büyük eğitimci ve yazarlarından biridir. V.G. Belinski'nin "Bütün türlerde dergi ve kitap basımı ile okumaya ve kitap satışına olan hevesi yaydı ve bu sayede bir okur kitlesi oluşturdu"¹⁶⁶ sözleriyle editörlüğünün önemini gözler önüne seren N.İ. Novikov, Karamzin'in edebiyattaki başarısında önemli bir isimdir. Önceleri Karamzin'i çeviri faaliyetlerine katılmasını sağlamış, 1787 yılından itibaren ise genç edebiyatçı A. Petrov ile çocuklar için ilk Rus dergisi olan "Detskoe Çtenie" (Çocuk Okumaları) adlı derginin editörlüğünü emanet etmiştir.

Karamzin'in A. Petrov ile çok yakın arkadaşlıklar. Novikov'a ait eski bir evde birlikte yaşamışlardır. Onunla olan arkadaşlığını tüm hayatı boyunca hatırlayacaktır. Petrov ile arkadaşlığının hatıralarını 1793 yılında yazdığı "Svetok na grob moego Agatona" (Agaton'unumun mezarına çiçek") adlı lirik eserinde yansıtır. Aynı dönemde Novikov'un evinde yaşayan diğer bir isim olan mason A.M. Kutuzov'un Karamzin'in gelişimine büyük etkisi olmuştur. Fakat Kutuzov'un çevresi ve onların ilgileri, Karamzin'in düşünce yapısından farklıydı. Yazar felsefi, dini ve hatta mistik konularla ilgileniyordu. Politik ve sosyal konular onun ilgisinin dışındaydı. Bu dönemde Karamzin insanın çeşitli felsefi ve estetik eğilimlerine derin bir şekilde yönelmiştir.

¹⁶⁶ V.G. Belinski, "Polnoe sobranie soçinenie", V. 13 t. T. 7 Moskva 1955, 446.

Yazarın 1786-1789 yılları arasında ünlü filozof ve tanrı bilimci J.K. Lafater'e yazdığı mektupları, onun insanı anlama ve dinin pozisyonuyla insanı kavramadaki sebatının tanığı olmuştur.¹⁶⁷ Bu mektuplardan birinde şöyle yazar Karamzin: “Lafater’i, Geller’i, Galler’i ve diğer birçoğunu okuyorum. Kendi dilimde bunları okumaktan çok zevk almıyorum. Biz henüz yazar-nesirci konusunda fakiriz. (Schriftstellern). Bizim okumaya değer birkaç şairimiz var. Onlarda ilki ve en iyisi Heraskov’dur. Heraskov iki şiir yazdı: “Rossiada” ve “Vladimir”; sonuncu ve en iyi eseri henüz yurttaşlarınca anlaşılmaş değil. Bundan 14 yıl önce Novikov nükteli yazıları ile ün saldı, fakat şimdi o hiçbir şey fakat yazmak istiyor; belki de bu yüzden o, yurduna faydalı olmak için farklı ve daha güvenilir bir ortam buldu. Klyuçarev ‘in şahsında şair-filozofa sahip olduk şimdi, fakat o çok yazmıyor.”¹⁶⁸

N.M. Karamzin’inin satırlarının üzerine P.N. Berkov, “Jizn i Tvorçestvo N.M. Karamzina” (N.M. Karamzin’in Hayatı ve Yaratıcılığı) adlı çalışmasında şu sözleri ekler: “Biz henüz yazar-nesirci konusunda fakiriz” sözlerinde Karamzin haklı. Gerçekten de Rus nesri 1780’li yılların ortalarında henüz genç durumundan çıkmamıştı. Son on yılda Radişev, Krılov ve en başta N.M. Karamzin sayesinde Rus nesri yüksek bir başarıya ulaşmıştır.”¹⁶⁹

II. Yekaterine devlet gücü Fransız eğitimcilerin etkisi altındaydı, martinistler tarihimizin Petro dönemindeki bütün günahlarına tanrının göz yumduğu yanılığını varsaymışlardı. Rus masonlar, inançlı ve mutlu insanların olduğu, seçilmiş insanlar tarafından mason dinine uygun olarak yönetilen, bürokrasinin olmadığı, yüksek onur sahiplerini olduğu ve keyfiliğin olmadığı harika bir ülke ütopyası kurdular. Kendi kitaplarında bu ütopyaı bir program gibi yazdılar. Ülkelerinde ihtiyaçlar yok olacak, paralı askerler hiçbir şekilde olmayacak, köle olmayacak, vergi olmayacak ve herkes okuyacak, barış ve refah içinde yaşanacaktı. Bu herkesin mason olması ve pislikten kurtulması için gerekliydi. Gelecekteki mason “cennetinde” kiliseler ve yasalar değil, Tanrı’ya inanan, kimin ne isterse yapabileceği özgür toplum olacaktı.

¹⁶⁷ N.M. Karamzin, P.N.Berkov. G.P.Makogonenko, *Jizn i Tvorçestvo XVIII vek: N.M Karamzin. İzbrannie soçinenie d 2 tomah. Hudojestvennaya Literatura, Moskva-Leningrad 1964, 6.*

¹⁶⁸ Perepiska Karamzina s Lafaterom. Soobşena doktorom F.Valdmanom. Prigotovlena k pečati Ya. Grotom. San Petersburg 1893, 20-21.

¹⁶⁹ Berkov, 7.

Çok geçmeden Karamzin II. Yekaterina'nın otokrasisini reddetmeyi(masonlar kendi otokrasilerini zihinlerinde olgunlaştırdılar) mason saçmalığının, gühankar insanlığın karşısında olma fikrini kavradı. Hristiyan dininin gerçeğe içten uyumu onların zekice akıl yürütmeleri, yalanları, tehlikeyi ve hainlik ile yer değiştirmiştir.

“Rus Gezgininin Mektupları” 1790 yılının sonunda Karamzin Rusya'ya döndüğünde 2 yıl boyunca çıkan ve rus okuru kitlesi ile büyük başarıya ulaşmış “Moskova Dergisi'nde” basılmaya başlandı. Karamzin iki büyük eseri “Rus Gezgininin Mektupları” ve “Zavallı Liza” eserlerini bu dergide yayınlamıştır.

“Rus Gezgininin Mektupları” eserinde yabancı gezginin yazılarını Sterna'nın “Sentimental Yolculuk” geleneğini takip ederek rus tarzına uygun olarak yeniden düzenledi. Sterna kendi duygu ve heyecanlarını üzerinde yoğunlaşmış neredeyse dış dünyayla alakası yoktur. Karamzin ise tam tersine kendi “ben” duygusuna kapanıp, sadece kendi duygularının kaygısını taşımaz, Karamzin anlatısındaki temel rolü dış dünya oynar, yazar gerçeğe gerçeklik anlayışıyla ve objektif olarak değerlendirmeye yaklaşır.

Yazar Fransa'yı Büyük Fransız İhtilali ilk duyulduğu anda ziyaret eder. Yazar “ulusal toplantı” da? Kral ve kraliçeyi kendi gözleriyle gördü. Karamzin XIX. yüzyıl Rus edebiyatı problemini önceden bilen ihtilalin sarsıntısını Batı Avrupa'nın önde gelen ülkelerinden birinde analiz ederek sonuç çıkardı.

“Rus Gezgininin Mektupları” eseri “ Eski ve Yeni Rusya Hakkında Notlar” eserinin fikirleri gözlenerek fikirlerinin olgunlaştığı Karamzin tarafından Napolyon İstilasını arifesinde I. Aleksandr'a sunulmuştur. Bu eserde yazar hükümdara yönetimdeki esas işinin kurumların dış kalıplarını değiştirmek değil, insanlarda, onların manevi bilinçlerinde değişiklik yapılmasını esas iş olduğu telkinini verir. Velinimetimiz hükümdar ve becerikli valileri başarılı bir şekilde herhangi bir yasayı değiştirirler. Vatani hayrı için her şeyden önce iyi din adamları ve sonra halk okulları gereklidir.

3.2.2. N.M. Karamzin'in Dergicilik Yönü ve Rus Dergiciliğine Etkisi

N.M. Karamzin'in edebiyata olan yaklaşımında orijinal eserlerinin, povestlerinin ve “Rus Gezgininin Mektupları” eserinin yanı sıra onun yayımladığı dergi ve çevirileri de önemli rol oynamıştır. Gazetecilikle tanışmasında ve bu alandaki

faaliyetlerinde Novikov ile olan arkadaşlığının etkisi büyüktür. N.İ.Novikov'un yanında başladığı aktif gazetecilik serüveni, daha sonraları kendisinin de yazdığı orijinal eserlerle daha derin bir mahiyet kazanmıştır.

Karamzin'in yayınevi faaliyetlerindeki en çarpıcı özellik, yazarlık pozisyonunun bütünlüğüne kadar ulaşan bir bütünsellik tesis etme çabasıdır. Yazarın bu özelliği ile ilgili olarak T.A. Alpatova N.M. Karamzin kendi gazetelerinin sayfalarında bir yayında belirli bir yaratıcılık stratejisinin birleştiği basımlarını cisimleştirmeye çalışan örnek bir yayıncı ve yazar gibi hareket ettiğini ifade eder.¹⁷⁰

“Detskoe Çtenie” (Çocuk Okumaları) adlı dergiye olan önemli katkıları ile gazetecilik hayatına ilk adımını atmış ve bu alanda önemli işlere imza atmıştır. Dergi Rusya'nın ilk çocuk dergisi olmasının yanı sıra, tamamen çocuklar için basılmış büyük bir dergi olma özelliği taşımaktadır. Özellikle bu dergi ile birlikte Rus çocuk edebiyatı tarihi başlamıştır. Dergi temelinde çevirilerle doludur, fakat bu derginin önemini azaltmamıştır.

“Detskoe Çtenie” dergisi üç kez basılmıştır. İlki Novikov tarafından (Moskova Üniversitesi. 1785-1789), ikincisi M. Ponovarev tarafından (Moskova, Vladimir,1799-1804) ve üçüncüsü S.İ Selivanovski (Moskova, Orel, 1819) tarafından basılmıştır.

N.M. Karamzin “Detskoe Çtenie” dergisinin kısa zamanda popülerlik kazanması ile ilgili olarak konularının yeniliği ve maddelerinin çeşitliği ile birçok piyesin öğrenci çevirisi olmasına rağmen okur halk tarafından beğenildi¹⁷¹ demiştir.

Derginin ilgi çekiciliği, işlediği konular açısından önemini M.A. Dmitriyev şöyle belirtir: “Detskoe Çtenie” dergisi çocuklar için yazılmış kitaplardan da iyidir. Dergiyi okuyanların, hatta büyük yaşlardaki çocukların bile hazzını hatırlıyorum.”¹⁷²

Derginin, çocuk için basılmış ilk dergi olmasının yanında N.M. Karamzin'in gazetecilik alanındaki çalışmalarında bir temel oluşturması açısından önemlidir.

¹⁷⁰ T.A. Alpatova, *İzdatelskaya stragediya N.M. Karamzina problemi poetiki povestvovaniya*// Filologos. 13, 2012, 6.

¹⁷¹ H. M. Karamzin, “O Knijnoy trgovle i lyubvi ko çteniyu v Rossii “— V kn.: N. M. Karamzin, *İzbrannie soçineniya*, T. 2, Moskva—Leningrad 1964, 177.

¹⁷² M. A. Dmitriyev, *Meloçi İz Zapasa Moey Pamyati*, Moskova 1869, 57-58.

3.2.2.1. (Moskovskiy Jurnal) Moskova Dergisi

1791 yılında basımına başlanan Moskova dergisi(Moskovskiy Jurnal) orijinal ve çeviri eserlerden oluşan, yüksek bir estetik zevkin ürünü olarak diğerlerinden ayrılan yeni bir dergi tipidir. Amacı okuyucuyu güzel şiir ve nesirlerle sistematik olarak batı edebiyatı ile tanıştırmak, edebiyat zevkini geliştirmek ve kültürel ufku genişletmek olan canlı ve ilginç bir dergidir. Karamzin'in kendisi derginin bu yönünü okuyucularına şöyle ifade eder: "Derginin içeriğinin çok yönlü ve ilgi çekici olması için çaba gösteriyoruz."¹⁷³ Derginin halkın sanatla olan etkileşimini sağlamak adına yaptığı çalışmalarını Ya. K. Grot şu sözleri ile özetler: "Karamzin görevini yerine getirirken çağdaş halkın gereksinimlerini göz önünde bulundurarak sanata çokça yer verir."¹⁷⁴

N.M. Kramzin derginin basımında önce bir yazı kaleme alarak dergi hakkında genel bilgiler vermiştir. Derginin basılmaya başlama tarihinden, içeriğine, hangi aralıklarla dergi sayılarının çıkacağından, kaç sayfa olacağına kadar belli başlı bilgilerin olduğu "Ob izdaniu moskovskogo jurnal" (Moskova Dergisi'nin Basımı Hakkında) adlı bir bilgi metni oluşturur. Karamzin derginin aylık olarak çıkacağını ve yaklaşık 100 sayfa ve daha fazlasından oluşabileceğini, 12 kitapçıktan oluşan bu derginin yıl boyunca Moskova'da 5 rubleden, diğer şehirlerde ise 7 rubleden satılacağını belirtmiştir.¹⁷⁵ Bu metinde Karamzin derginin içeriğini kısaca şöyle tanıtır:

"1891 yılının Ocak ayında bir dergi yayınlama niyetindeyim, eğer okuyan halk bu niyetimi takdir ederse. Derginin içeriği şöyledir:

- 1) Okurun zevk alabileceğine inandığım, şiirlerde ve nesirlerde Rus eserleri. İlk şairimizin ismini zikretmeye gerek var mı? İlham perim olan ürünlerimin sayfalarını süsleyeceğine söz verdi. Kim tanımaz bilge şarkıcı Felitsa'yı? Ondan birçok yeni şarkı aldım. Ve okuyan halkımız tarafında iyi bilinen diğer şairler eserlerinden haberdar ettiler ve edecekler. Avrupa'nın çeşitli yerlerinde gezmeye meraklı kendini doğaya ve insana adanmış olan bir arkadaşım, gördüklerini, duyduklarını, hissettiklerini, düşündüklerini ve düşlediklerini not

¹⁷³ N.M. Kramzin, *Moskovski Jurnal*, Noyabr, Moskva 1791, 247.

¹⁷⁴ Karamzin Jurnalist, <http://uchebniki-besplatno.com/literaturovedenie-uchebnik/karamzin-jurnalist-52125.html>

¹⁷⁵ N.M. Karamzin, *Ob İzdanii "Moskovskogo Jurnal"*, Soçineniye v 2 t. Leningrad 1984. http://az.lib.ru/k/karamzin_n_m/text_0850.shtml

almış ve okurların bu notlardan ilgi çekici bir şeyler bulabileceğini umarak dergimde bu notlarının yayımlanmasını teklif etti.

- 2) Büyük kısmı Alman, İngiliz ve Fransız dergilerinden bu dillerde yazılmış kitaplar hakkındaki haberlerin olduğu çeşitli kısa yazılar temiz bir çeviri ile yayımlanacak. Bu haberler, yabancı kitaplar ve onların çevirileri üzerinde çalışanlar için iyi olacak.
- 3) Geçmişe karışan veya bundan böyle yayınlanacak olan kitapların orijinaleri ve çevirileri hakkında eleştirel gözlemler; halkın dikkatini çekmeyen çeviriler hariç. İyi ve zayıf olan tarafsız bir şekilde değerlendirilecek. Bu zamana kadar birçok kitabımızın eleştirilmesi gerektiğini kim itiraf etmez.
- 4) Tiyatroda gösterilen, oyuncularının düşüncelerinin de yer aldığı piyesler hakkında haberler.
- 5) Önemli notlarla çeşitli olayların yansıtılması ve özellikle de yeni ünlü yazarların hayatlarından çeşitli anekdotlar.¹⁷⁶

Yazar bu metninde derginin içeriği ile birlikte isminin ne olacağını da şöyle haberdar eder:

“Dergiye bir isim vermek gerekiyor, Moskova’da basılacak ve demek ki ismi de hazır: Moskova Dergisi.¹⁷⁷

Karamzin dergisinin içeriğini tanıtırken ilk olarak zikrettiği “Şiir ve Nesirlerde Rus Eserleri” bölümüne uygun olarak dönemin en iyi şairlerinin şiirlerini Moskova Dergisi’nde yazmalarını sağlamıştır. Dergide dönemin eski kuşaklarının önemli şairlerinden M.M. Heraskov ve G. R.Derjavin’in şiirleri basılmıştır. G.R. Derjavin’in şiirsel faaliyetlerinin gelişmesinde N.M. Karamzin büyük rol oynar ve Moskova dergisinde şiirleri basılmaya başlar ve şairin önemli şiirlerinden biri olan “Razluka” (Ayrılık) şiiri bu dergide yer alır. Yazarın yakın arkadaşları İ.İ.Dmitriyev, A.A.Petrov yine bu dergide şiirler yazmışlardır. A.A.Petrov’un Moskova dergisinde yayınlanmış mezar taşı kitabesi örnekleri mevcuttur:

Под камнем сим лежит сокрыто тленно тело,
Остаток юноши, достойного любви.

¹⁷⁶ N.M.Karamzin, *Ob izdanii “Moskovskogo Jurnalı”, Olimp, Moskva 2002, 5*

¹⁷⁷ N.M.Karamzin, *Ob izdanii “Moskovskogo Jurnalı” s.5*

Он умер, испытав печали и надежду,
 Пстой, прохожий, здесь и глас его внемли,
 — Во всяком ветерке сей глас к тебе несется —
 «И я был жив как ты, и ты умрешь как я».¹⁷⁸

A.Neledinski-Meletski, N.A.Lvov, P.S.Lvov, S.S. Bobrov, A.M. Kutuzov gibi edebiyat dünyasının güçlü şair ve nesirci isimlerinin dergiye katılımı Karamzin'in dergisine bir parıltı getirmiştir.

Derginin “Şiir ve Nesirlerde Rus Eserleri” adlı en geniş bölümünde Karamzin'in şiir ve nesir türünde birçok eserini görmek mümkündür. Orijinal eserlerin bulunduğu bu bölümde yazarın “Pisma Russkogo Puteşestvennika” (Rus Gezgininin Mektupları) adlı eseri bölüm bölüm yayımlanmıştır. Daha sonra ünlü povestleri “Liodor”, “Bednaya Liza” (Zavallı Liza), “Natalya, boyarskaya doç” (Boyar Kızı Natalya) küçük öykü ve denemeleri “Frol Silin”, “Derevnya” (Köy), baladı “Raisa”, dramatik pasajı “Sofya”, “Graf Gvarios” adlı şiiri, yazarın bu dergide basılmış eserlerindedir. Karamzin derginin bu bölümünde okuyucunun manevi ve estetik eğitimine hizmet etmeye çaba gösterir. Moskova Dergisi bir edebiyat dergisidir ve soylu okurun zevkine hitap etmenin yanı sıra çeşitli materyallerin dergide canlı, ilgi çekici ve basit bil dille verilmesi dergiyi ayırt edici olarak en alt sınıf insana dahi erişebilir yapar.

Derginin “Moskovskiy Teatr” (Moskova Tiyatrosu), “Parijskie Spektaklı” (Paris Temsilleri), “O russkih knigah” (Rus Kitapları Hakkında), “Anektodi” (Anaktodlar) adlı başlıklarda birçok Fransız, Alman, İngiliz yazarlarının eserlerinden çeviriler mevcuttur. Marmontel, Florian, Garve, Moritsa, Stern gibi isimlerin eserlerinin çevirilerini dergide görmek mümkündür. Bu bölümde Karamzin okuyan halk kitlesini kendi yazarlarının eserlerinin yanı sıra, batı edebiyatının önemli eserleriyle de tanıtmaya çalışmıştır. Bu anlamda bu bölümde yapılan birçok çeviri çalışması dikkate değerdir.

P.N.Berkov edebiyatın bütün dallarından çeşitli isimlere ve eserlere yer verilen bu dergiyle ilgili olarak şöyle bir bakış açısı getirmiştir: “Karamzin'in dergisine çeşitli edebiyat akımlarından ve okullarından birçok yazarın katılımına rağmen, “Moskova Dergisi” Rus kültür tarihinde bu dönemin soylu sentimentalizminin belirleyici organı

¹⁷⁸ Moskovskiy Jurnal, Çast 1, v *Universitetskoy Tipografii y B. Okorokova*, Moskova 1791, 129.

gibidir ve her şeyden önce dergideki bu belirleyici rol Karamzin'in kendisidir.”¹⁷⁹ Bu sözleriyle Berkov Karamzin'indöneminedebiyat akımı olan sentimentalizm akımına öncülük ettiğini ve bu öncülüğü dergisi kanalıyla sunduğuna vurgu yapar.

Derginin diğer bir bölümü yazarın kendisinin de derginin içeriğini açıklarken belirttiği, edebiyat alanında yazılmış kitapların eleştirilerinin olduğu bölümdür. Karamzin'in bu bölümde oluşturduğu eleştirel yazılar ve makaleler derginin önemli diğer bir hizmetidir. Bu döneme kadar Rus dergilerinden hiçbirinde eleştiri bölümü mevcut değildir. Sadece “Sankt Peterburgskiy Vestnik” (1778-1781) adlı dergide kısa eleştiri yazıları mevcuttur fakat bu yazılar Moskova Dergisi'ndekilerle karşılaştırılmayacak kadar yüzeyseldir.¹⁸⁰

“Moskova dergisi XVIII. yüzyılın ikinci yarısında diğer periyodik yapıtlardan ayrılır. Burada sadece dönemin rus gazeteceliği için geleneksel olan orijinal ve çeviri edebi nesir, şiir ve dramatik eserleri yoktur, aynı zamanda bizim periyodik yayınlarımıza edebiyat ve tiyatro eleştirilerilerinin, yeni ünlü yazarların hayatlarından ilginç anekdotların olduğu düzenli olarak yayınlanan bölümler girmiştir.”¹⁸¹

Karamzin yazın hayatına eleştirel bir gözle bakmanın gerekliliğinin farkındalığı ile dergisinde özellikle bu bölüme geniş yer vermiştir. Kendisi de “iyi ile zayıf olan tarafsız bir şekilde değerlendirilecek”¹⁸² sözleriyle eleştirinin iyi ve kötüyü ayırmadaki önemine vurgu yapmış ve aslında eleştirinin sanat dünyasını özellikle de edebiyat dünyasını daha ileriye taşıyacağı mesajını o dönemden vermeye çalışmıştır. Dergi edebiyat eleştirisinin yanı sıra tiyatro eleştirisinin de ilk örneklerinin verildiği yazı ve makalelerle Rus tiyatro eleştirisinin temel taşı niteliğindedir.

Moskova dergisi 1791 yılında 300 aboneye sahip olmuştur. 1801- 1803 yılları arasında derginin tüm 8 bölümü Karamzin tarafından ikinci kez basılmıştır. Dergi 1791 yılı Ocak ayından 1792 yılı Aralık ayına kadar basılmaya devam etmiştir. 1791 yılında ilk sayısıyla geri dönen dergi, sonraları ismini Karamzin'in ünlü eserinin ismi eklenerek değiştirilmesiyle “Moskova Dergisi. Rus Devleti Tarihi” adını alarak devam eder yayın hayatına ve Moskova Dergisi'nde bugün seçkin tarihçi ve sanat bilimciler, filologlar

¹⁷⁹Berkov, 22.

¹⁸⁰ Karamzin Journalist, *Russkaya Liretarura* XVIII, V. <http://istlit.ru/txt/ruslit18/157.htm>

¹⁸¹ Berkov, 32

¹⁸² Karamzin, *Ob İzdanii “Moskovskogo Jurnalı”*, 3.

vearşivciler, felsefeciler ve etnograflar, pedagoglar, avukatlar ve doktorlar çalışmaktadırlar.

Karamzin Moskova Dergisi'nden sonra çok yönlü kişiliğini devam ettirerek 1793 yılında edebiyat yıllığı yazmayı planlar. Fakat diğer edebiyatçı arkadaşlarıyla anlaşma sağlayamaz ve bu nedenle ancak 1794 yılında planını gerçekleştirir. Karamzin'in "Алгая" (Algaya) ve "Аониды" (Aonidi) adlı edebiyat yıllıklarını A.N. Strijev şöyle tanımlar: "N.M. Karamzin'in edebiyat yıllıkları "Algaya" ve "Aonidi" Rus gazatecilik tarihinin eşsiz olayıdır. Oluşturulan derlemeler çağdaş yazarlar tarafından kaleme alınmış sırf yerli yaratıcılık eserlerinden ve sentimental yazarların seçtiklerinden oluşmuş eserlerdir. Derleyicilerin bu seçimdeki rolü belirleyicidir."¹⁸³

"Algaya" isimli edebiyat yıllığının ilk kitapçığı 1794 yılında ikinci kitapçığı ise 1795 yılında çıkar. Okurları ilk kitapçığa çağırırken Karamzin şöyle der: "Ve sonunda ilk kitapçık çıktı! Burada sadece Rus eserleri olacak, çeviri eserler yer almayacak ." Bu kez dostlarım beni sadece iki piyesten haberdar ettiler: "Çij" ve "Ayrılık" adlı İ.İ.Dmitriyev ve M.M. Heraskov tarafından yazılmış masallar."¹⁸⁴ "Algaya'nın ilk kitapçığına Karamzin'in şu eserleri dahil olmuştur: Şiirleri- "Hediyeinin Zerafeti", "Volga", "Bonnet Yazıtı", "Bülbüle", "Halife Abdurraman Mersiyesi", "Bahar Hissi"; nesir türündeki eserleri- "Londra'ya Yolculuk (Rus Gezginini Notlarından), "Ostrov Borngolm" A.A. Petrov anıları " Agaton'un mezarına çiçek" oçerk "Alçak bir durumda arkadaşlığın zerafeti" ve makaleleri- "Yazara ne gerekli?" ve "Eğitim, sanat ve bilim hakkında hiçbir şey" "Rus Gezgininin Mektupları" adlı eserden, bahadır hikâyesi "İlya Muromets" den parçalar, "Sierra Morena"dan parçalar, birçok şiir ve makaleler yer almaktadır.

"Algaya" dan sonra Karamzin 1796-1799 yılları arasında 3 kitapçıktan oluşan edebiyat yıllığı "Aonidi" adlı eseri yayımlar. Rus yazarlarının şiirlerinden oluşan bu edebiyat yıllıklarından ilkinin önsözünde Karamzin kitap hakkında şöyle yazar:

"Halkımızın, neredeyse tüm ünlü şiirlerimizi burada bulabileceğini umuyorum; onların kalkanları altında sahneye çıkan ve yetenekleri olgunlaşan birçok genç yazarın dikkatini çekecektir. Okur, iyiyi övüyor, sıradanı başışlıyor ve biz bundan memnunuz.

¹⁸³ A.N Strijeva, M.A biryukov, N.M. Karamzin *İ Ego Almanahi*, <https://www.proza.ru/2016/05/30/> s.587

¹⁸⁴ Strijeva, <https://www.proza.ru/2016/05/30/>, 587.

Ben, bana gelen piyeslerin hiçbirinde bir kelime dahi değişiklik yapmaya fırsat vermedim.”¹⁸⁵

“Aonidi” adlı edebiyat yıllıklarında Heraskov, Derjavin, Kapist, Dmirtiyev, Kostrov Neledinski-Meletski, V.L. Puşkin, Kluşin, Nikoloyev gibi şairlerin şiirlerinin basımı ile burada okurlara Rus şiirinin durumu geniş bir şekilde sunulmaya çalışılmıştır.

3.2.2.2. Vestnik Evropı (Avrupa Habercisi) Dergisi

Rus gateciliği yeniçağı N.M. Karamzin’in “Vestnik Evropı” adlı dergisi ile açar. Bu dergi XIX. yüzyıl boyunca ciddi bir edebi-toplumsal bir dergi formunun belirleyicisi olmuştur. “Vestnik Evropı” ilk Rus edebiyat-politika dergisidir. Her dergi edebiyat ve politik konuların işlendiği iki bölüme ayrılmıştır. Karamzin 1801 yılı “Moskovskie Vedomosti” adlı derginin aralık sayısında “Vestnik Evropı” nin basılacağını şu sözleriyle haber verir:

“1802 yılının ocak ayından itibaren “Vestnik Evropı” adı altında en iyi on iki Fransız, İngiliz ve Alman gazetelerinin parçalardan oluşan bir dergi yayınlama niyetindeyim. Edebiyat ve politika derginin iki ana bölümü olacak. İlk bölümü Avrupa’nın zeka ve duygularından yeni eserlerinin tüm çiçekleri ile süslenecek. Politika ile ilgili haberler sistematik bir düzen içinde ve hızlı bir şekilde bildirilecek.”

Editör dergiyi adından da belli olduğu üzere bir Avrupa ile etkileşim aracı olarak sunar. Karamzin’in Avrupa ile olan ilişkilerin Rusya’nın gelişimine olan etkisinin önemi görmüş ve bu bağlamda bir iletişim aracı olarak bu dergiyi yayınlamaya karar vermiştir.

Dergiyi oluşturma fikri Karamzin’e ait olmakla birlikte o dönemde Moskova Üniversite basımevinin kiracılarından İvan Vasilyeviç Popov, Karamzin’in bu dergisinin redaksiyonunu almayı teklif etmiş ve yıllık 3000 ruble olarak redaksiyonunu Popov almıştır. “Moskovskiy Jurnal” ayda iki kez Karamzin’in yönetiminde iki yıl boyunca basılmıştır. Dergi sonra da varlığını 1918 yılına kadar sürmüştür ve daha sonra yasaklanmıştır. Günümüzde ise aynı isimle çalışmalarına devam etmektedir.

¹⁸⁵ V.G.Belinski, *Pol Sob Soç v 13 Tomax*, tom 4, Moskva 1953 i 1959, 119.

Derginin ilk sayısında Karamzin kendisinin yazdığı giriş makalesi ile yoğun çabaları sonucu oluşturduğu çalışmalarının özünü açıklamaya çalışmıştır. “Pismo k Avtoru”(Editöre Mektup) adlı bu makalede Karamzin politik pozisyonunu da belirterek şu sözleri kaleme alır: “Bütün Avrupa düzensizlik ve kan dökülmesinden bıkararak tüm inançları ilesağlam ve devamlı olacak bir barış yaptı.”¹⁸⁶ Dönemin önemli olayı olan Fransız İhtilali derginin esas teması olarak vurgulanır. YU.Lotman “Karamzin’in Yaratıcılığı” adlı eserinde onun dergilerine özel bir yer verir.

“Vestnik Evropı” dergisi hakkında da özellikle politik bir dergi olma özelliğine vurgu yaparak derginin temel meselesini “Vestnik Evropı” dergisinin tüm materyallerinin iki ideal merkez etrafında titizlikle organize olmasından bu merkezlerden birinin devlet adamının pozitif imgesi, diğersinin ise taht hayalcisinin felakete sürükleyici imgesi olarak gösterir. İlk imgenin istikrarlı bir biçimde, Fransız Cumhuriyeti’nin konsolosu Napolyon Bonapart ile bağdaştırıldığını ifade eder.¹⁸⁷ Lotman bu açıklamanın peşine dergi için şu ifadeyi kullanır: “Karamzin’in “Vestnik Evropı” dergisi açıkça Bonapart dergisidir.”¹⁸⁸

N.M. Karamzin buradan hareketle kendi politik düşüncesini bir kez daha vurgular ve ülkesinde monarşinin doğru bir yönetim şekli olduğu fikri üzerinde durur. Fransa’nın büyük bir ülke olarak kendi içerisinde monarşinin oluştuğunu ve bu sistemin küçümsenmesinin halkı felakete sürükleyeceği düşüncesine uygun bir bakış açısıyla şöyle der: “Fransa’da azameti ve karakterine uygun olarak monarşi olmak zorundadır.”¹⁸⁹ Bu sözleriyle de Fransız devrimi karşıtı olduğunu açıkça ifade etmiştir. A.V. Predteçenski “Karamzin’im 1790’lı yılların toplumsal-politik durumu hakkındaki fikirleri” adlı bildirisinde Karamzin’in devrim hakkındaki düşünceleri ile ilgili şu sonucu çıkarır: “O batıdaki birçok devletin demokrasi ve özgürlük mücadelesini saygıyla karşılıyor, fakat bu demokrasi ve özgürlüğün Rusya’da tesis etme fikrinden kaçınıyor. Erken dönemde devrimi ani bir mahkumiyet olarak karşılıyor.”¹⁹⁰

¹⁸⁶ YU.M. Lotman, *Sotvorenje Karamzina Stati i İssledovaniya 1957-1990*, Zametki i Retsenzii. İskusstvo, Sankt Peterburg 1997, 456.

¹⁸⁷ Lotman, 457.

¹⁸⁸ Lotman, 457.

¹⁸⁹ N.M.Karamzin, *Vestnik Evropi*, no.17, Moskova 1802, 78.

¹⁹⁰ A.V.Predteçenski, İ.A.Knyajimskaya, *Pervaya Vsesoyuznaya Konferensiya Po İzüçeniyu Litereturi*, XVIII v. // İzv. An SSSR. OLYA.. T. 19, Moskova, 35.

“Moskovskiy Jurnal” ın birinci bölümünü oluşturan edebiyat bölümünde G.R.Derjavin, B.A.Jukovski, İ.İ.Dmitriyev, V.L. Puşkin, K.N. Vyazemski, M.M.Heraskov, YU. A. Heledinski-Meletski, D.V. Davıdov gibi XVIII. yüzyıl sonunun önemli isimleri eserleri ile yer almışlardır. “Vestnik Evropı” dergisi yayınında katılımcı olan bütün yazarlar Karamzin’in yakın arkadaşlarıdır ve ayrıca hepsi Karamzinist’tir.

Dergide yayımlanan çoğu metin anonimdir. 1802 yılında Jukovski’nin “Selskoe Kladbışe” (Köy Mezarlığı) adlı eseri İngiliz şair sentimentalist Tomas Grey tarafından çevrilmiş ve dergide yayımlanmış bu eser, hem orijinal hem de Karamzin’in sentimentalizmi ile derinden ilişkili olması açısından önemlidir. Karamzin’in kendi eserlerini bu dergide de görmek mümkündür. O, kendi görüşlerini okurlarıyla sıkça paylaşmayı yeğlemiştir. Örneğin “Rusya TarihindeSanat Örneği Olabilecek Olay ve Şahıslar”, “Vatan Aşkı ve Vatan İftiharı” gibi makaleleri bu dergi için yazmıştır.

Karamzin kendi edebi eserlerinden povestleri “Marfa Posadnitsa”, “Moya İspoved“(İtirafım”) yine dergisinde görmek mümkündür. Bunun yanı sıra yabancı dergi ve gazetelerden çevirileri vardır ve her türden mektuplar yazmıştır. Bu mektup örnekleri de “Avrupa Habercisi” dergisi yayınlarındandır. “Pismo k avtoru”, (Editöre Mektup) bu mektuplara bir örnektir.

Karamzin’in çok yönlü kişiliği, onu gazetecilik alanına yönelmesini sağlamıştır. Gazetecilik alanındaki basım faaliyetlerinden ilki olan “Moskova Dergisi” ile edebiyat alanındaki yerli eserleri ve çeviri faaliyetleri ile de yabancı eserleri halkıyla tanıştırmıştır. Yazar ayrıca şimdiye kadar hiçbir dergide ayrı bir bölüm olarak yer almamış olan eleştiri bölümü ile edebiyat eleştirisine de büyük katkılarda bulunmuş ve aynı zamanda tiyatro eleştirisine de zemin olmuştur. Yazarın diğer faaliyeti “Avrupa Habercisi” dergisi Rus kültür tarihinde edebiyat ve politika dergisi olarak bir ilk olama özelliği taşımaktadır. Dönemin politik durumunu göz önünde bulundurarak, Avrupa’da yaşanan reform üzerinden bazı dersler çıkararak devlet düzeni hakkında genel bir kanı oluşturmaya çalışmıştır. Bununla birlikte Avrupa ile olan etkileşimin önemini farkına vararak birçok dergi çevirileri ile Avrupa’nın politik dünyasını ve ayrıca edebiyatını tanıtmaya görevini üstlenmiştir.

V.G. Belinski Karamzin’in gazetecilikle birlikte Rus edebiyatına, gazeteciliğine ve politikasına katkılarını şu sözleriyle açıklar: “Moskova Dergisi” ardından “Avrupa

Habercisi” dergileri ile Karamzin birbiri ile uyum gösteren gerçek bir dergi okuma alanı oluşturdu. Piyes seçimi ve üslubu, orijinal piyesler çevirilerle çağdaş ve farklı ilgilere hitap eden, mükemmel ve canlı bir şekilde aktarma yetisi ve bu dergilerde sadece modern kolay okuma örnekleri değil, aynı zamanda çağdaş olayları takip etme ve onları sürükleyici bir şekilde aktarma becerisi örnekleri mevcuttur.”¹⁹¹

3.2.3. Rus Edebi Dilinin Reformcusu N.M. Karamzin

N.M. Karamzin, kendinden önceki yazarların belirttiği edebi dilin gelişimine eğilimini 1766-1826 yıllarında sonuçlandırmış ve sentimental edebiyat akımının başı, ve çoğu tarihçiye göre çağdaş Rus edebi dilinin başlangıcı olarak varsayılan, tarihte ismin “yeni üslup”(noviy slog) olarak alan, edebi dilde yeni prensiplerin kullanımının kuramcısı olmuştur.

.M. Komçatnov Rus edebi dilinin gelişimini çeşitli periyotlarda ele almış ve Karamzin’in “yeni üslup” kuramını Rus edebi dilinin gelişim evresinin III. periyodunda sentimentalizm temelinde ortaya çıkmış “yeni üslup” dönemi olarak açıklamıştır.¹⁹²

Karamzin’in Rus edebi diline olan katkıları tartışılmazdır. Edebi dili soylu kesimim konuşma diliyle yaklaştırmaya çaba göstererek, Lomonosov’un üç stilini ve serkovnoslavyanizm kullanımını reddeder. Berkov Lomonosov’un “üçlü stili” ile ilgili olarak Lomonosov’un Rus edebi dilini “vısokiy”(yüksek)posredstvenniy“orta” venizkiy “alçak” olarak üç üsluba ayırdığı bu düzeni yok ettiğini ifade eder.¹⁹³

Berkov ayrıca Karamzin’ dili reformunun önemini şu sözleri ile ifade eder: “Karamzin’in “dil reformu” olarak adlandırıldığı bu oların değeri ve önemi,eski slavyan leksiğini reddeden, yazılı edebi dilin gelenekleri ile yer değiştirerek ve Rus toplumunun tabakalarından oluşmuş, giderek konuşma dilinin yerini aldığı bir reform olmasıdır.”¹⁹⁴ Karamzin’in bu reformla halkın konuştuğu gibi yazmaya başladığından, onları soylu toplumunda yazdıkları gibi konuşmaya yöneltmeyi sağlamaktı.

¹⁹¹ V.G. Belinski, *Sobr. Soç. v Treh Tomah*, Goslitzdat, Moskva1948, 207.

¹⁹² A.M. Komçatnov, *Istoriya Russkogo Literaturnogo Yazıka XI*, Pervaya Polovina Akademiya, Moskva 2015, 16

¹⁹³ Berkov, 54.

¹⁹⁴ Berkov, 54.

Karamzin'in dil reformundaki amacı konuşma diline yakın, daha sade bir anlatım oluşturmaktı. Karamzin'in üslubu, anlatımda kelimelerim yeni bir bağlantıya ulaştığı resim ve imgelerle zenginleşmiştir. Bu durumu Ya..K. Grot şöyle ifade eder: “Rus dilinde ilk defa nesir bu kadar düzenli, temiz, parlak ve müzikaldir. İfade gücü ve zariflikte Avrupa'nın en zengin edebi nesirlerinden geride kalmamıştır.”¹⁹⁵

Bu dönemde yazar büyük zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. XVIII yüzyıl sonu XIX. yüzyıl başında kültürlü insanın dili Fransızcaydı ve ana dile çeviride benzer sözcükler yoktu. Soylu tabakada görülen büyüklenme duygusu Rusya ve Rus halkıyla istihfaf bir ilişki ortaya çıkarıyordu. Bu temaya Gribyedov'un “Akıldan Bela” isimli eserinde görmemiz mümkündür. Çatski'nin monologlarında bu durumla karşılaşırız.

“Genç bir Rusyalının notlarından çeşitli parçalar” genç Karamzin'in dili ve üslubu hakkında araştırma yapanlar için ilgi çekicidir. Bu eserde özellikle açık ve net bir biçimde Karamzin'in canlı sistem bağlantısı, onun leksik ve deyimlerinin mason edebiyat dili ile bağlantısı bir taraftan ve 90'lı yıllardan belirlenmiş Rus sentimentalizm üslubu diğer taraftan ortaya çıkarır. Fakat Rus masonluğunun üslup geleneğinde N.İ.Novikov'ı da içine alan Karamzin, gönüllü bir şekilde özgür davranır. O mason arkadaşlarının çoğuyla gelişen yazar-gazeteci faaliyetlerini anlama, Rus edebiyatı ve Rus edebi dilinin gelişim sürecini anlama konusunda ayrılır. Karamzin Rus edebiyatı alanını açmaya, ona daha geniş bir kamusal karakter vermeye, içine kapanık toplulukların ifade biçimlerinden kurtarmaya çalışır.”¹⁹⁶

Rus mason üslubu ve dili N.M.Karamzin'in dil ve üslubunu etkilemiştir. V.V.Vinogradov bu etkileşimi şöyle açıklar: “ İdeolojik ve stilistik mason okulu N.M.Karamzin'in üslubunda büyük bir etki göstermiştir ve bunun aracılığı ile o, N.N.Novikov, M.M. Heraskov. A.A. Petrov ve diğer birçok isimle beraber yazı yazma dönemine girmiştir. Fakat Karamzin soyut mason leksiğini ve deyimini kullanarak, mason çevresinde benimsenmiş görüşlerin esaretinde kalarak, kendi anlatım üslubunu daha erişilebilir, daha geniş bir okur kitlesi tarafından okunan ve aynı zamanda mason profesyonel ilgisi ile daha az bağlantılı, daha modern ve anlaşılır olmaya çalışmıştır.”¹⁹⁷

¹⁹⁵ Ya.K. Grot, *Karamzin v İstorii Russkogo Literaturnogo Yazıka// Filologičeskie i Neizvestnie Ego Soçinenie*, San Peterburg 1899, 86.

¹⁹⁶ Vinogradov, V.V. *Problema Avtorstva i Teoriya Stiley*, Goslitizdat, Moskva 1961, 295.

¹⁹⁷ Vinogradov, *Problema Avtorstva i Teoriya Stiley*, 297.

Mason çevresinde kullanılan ve Karamzin'in de çalışmaslarında kullandığı Rus diline girmiş yeni birçok kelimedenden bahsedilebilir:

Интеллигенция (intellegentsiya) aydın kesimi: Kelimenin Genel anlamınıA. Galiç kendi ideal-felsefik konseptinde akla uygunluk ve yüksek bilinç olarak tanımlar.¹⁹⁸

Сочеловек (soçelovek): Kelimeye Karamzin'in "Moskova Dergisinin" ilk sayısında karşılaşılır.¹⁹⁹

Засмертие (zasmertie): Mason kelime yaratıcılığında Karamzin tarafından meydana getirilen bir kelimedir. (ölümden sonraki hal)²⁰⁰

Предсмертие(Predsmertie): Mason kelime yaratıcılığında Karamzin tarafından meydana getirilen bir kelimedir. (ölüm öncesi hal)²⁰¹

Общественность (obşestvennost): (Камуоуу) XVIII. yüzyılda hatta XIX. yüzyılın ilk yarsında hiçbir sözlükte bu kelimeye rastlanmaz. Karamzin'in "Rus Gezginin Mektupları" eserinde bu kelimeye çokça rastlanır. Örneğin:

“Я хочу сказать, что в них видно духа общественности не жели в другом народе.”²⁰²

(“Bizde **кamuоуу** ruhunun diğer halklara göre daha gözle görülür olduğunu söylemek isterim.”)

Мироздание (mirozdanie): Dünyanın oluşumu, yaratılışı. Bu kelime Karamzin'in şiiri “Poeziya” (şiirler) adlı şiirinde geçer.²⁰³

“Он пел нам красату натуры, мирозданья.”

(“Bize doğanın güzelliğini ve yaratılışını anlattı”)

Чаяние (çayanie): özlem, beklenti.

Bu söze “Rus Gezgininin Mektupları” eserinde Viland’la ilgili kısımda karşılaşırız:

¹⁹⁸ Vinogradov, *Problema Avtorstva i Teoriya Stiley*, 299.

¹⁹⁹ Vinogradov, *Problema Avtorstva i Teoriya Stiley*, 299.

²⁰⁰ Vinogradov, *Problema Avtorstva i Teoriya Stiley*, 300.

²⁰¹ Vinogradov, *Problema Avtorstva i Teoriya Stiley*, 300.

²⁰² N..M Karamzin, *Soçineniya*, 1820, t. III, 7

²⁰³ Vinogradov, *Problema Avtorstva i Teoriya Stiley*, 312.

“С любезную искренностью открывал мне Виланд мысли свои о некоторых важнейших для человечества предметах. Он ничего не отвергает, но только полагает различие между чаянием и уверением.”²⁰⁴

(Viland Nazik bir içtenlikle insanlık için önemli olan kelimeler hakkındaki düşüncelerini açtı. Hiçbir şeyi reddetmedi sadece beklenti(özlem) ve inanç arasında bir farklılık olduğunu sanıyordu.)

Karamzin'in üslubunda soyut kavramların özel bir yeri vardır. Sanatçının duygu yüklü eserler yazmasında bu üslubun büyük payı vardır. V.V. Vinogradov yazarın duygu yüklü leksiği ile ilgili olarak şu sözleri dile getirir: “Karamzin'in üslubunda soyut kelime hazinesiduygusal- psikolojik ve etik kavramlarla bağlantılı olarak yeterince önemli bir yere sahiptir.”²⁰⁵

Duyguları, insanın iç dünyasını yansıtan birçok kelime Karamzin leksiğinde mevcuttur.

“ Жаловаться на редкость и непостоянство счастья»

(“Mutluluğun vefasızlığından ve nadirliğinden şikayet etmek”)

“Ожидаю их без нетерпение”

(“Onları sabırsızlanmadan bekliyorum”)

“но кто так думает, тот не знает сердца человеческого”

(“fakat kim böyle düşünüyorsa, insan kalbini bilmiyordur.”)²⁰⁶

Karamzin leksiğinde toplumsal-politik deyim ve ifadelerde vardır. Bu ifadelere “Из записок одного молодого Россианина” (Genç Bir Rus'u notlarından) adlı eserin 11. Parçasında rastlarız:

“Миллионы, биллионы, триллионы разнородных и разноцветных родственников.”

(“Milyonlarca, milyarlarca, trilyonlarca muhtelif cinsten ve renkten akrabalarımız.”)²⁰⁷

²⁰⁴ N.M. Karamzin, Soçineniya 1820 t. II S, 182

²⁰⁵ Vinogradov, *Problema Avtorstva i Teoriya Stiley*, 311.

²⁰⁶ Vinogradov, *Problema Avtorstva i Teoriya Stiley*, 311.

N.M. Karamzin çalışmalarında duygusal ifadeleri yansıtmak için –ost (ость) son ekli sıfatlara geniş bir şekilde yer verir. Bu ifadelere “İz zapisok odnogo molodogo Rossiyanina” (Genç Bir Rus’u notlarından) adlı çalışmasında yer verir:

“Свободность, легкость, простота”

(“Özgürlük, kolaylık, sadelik”)²⁰⁸

“истинную приятность досталает одно полезное”

(“Gerçek iyilik faydaya ulaştırır.”)²⁰⁹

Karamzin dilinde tipik olarak kullanılan bu son ekli sıfatlar şu şekildedir:

Свободность (svobodnost): özgürlük

Приятность (priyatnost): iyilik, hoşluk

Любезность (lyubeznost): nezaket²¹⁰

N..M. Karamzin Rus diline doğrudan yabancı kelimelerden alınmış kelimeler de sokmuştur:

Цивилизация (sivilizatsiya): medeniyet

Эпоха (epoha): çağ, devir

Момент (moment): an

Катастрофа (katastrofa): felaket

Karamzin’in dil reformuna eleştirel yaklaşımlar olmuştur. A.S. Şişkov’un bu reformlara karşı eleştirel bakış açısı 1803 yılında “Rassujdenii o starom i novom sloge rossiyskogo yazık” (Rus dilinin eski ve yeni üslubu hakkında akıl yürütmeler) adlı makalesinde kendini göstermiş ve hatta bu makaleden sonra “Karamzinistler” ve “Şişkovistler” şeklinde iki karşı grup ortaya çıkmıştır. Bu iki grup arasında Rus dilinin üslubu reformları ile ilgili yıllar süren bir tartışma başlamıştır. Bu gruplara “eskici” ve yenilikçi” gruplar adı da verilebilir.

²⁰⁷ Vinogradov, *Problema Avtorstva i Teoriya Stiley*, 311.

²⁰⁸ Vinogradov, *Problema Avtorstva i Teoriya Stiley*, 314.

²⁰⁹ Vinogradov, *Problema Avtorstva i Teoriya Stiley*, 314.

²¹⁰ Vinogradov, *Problema Avtorstva i Teoriya Stiley*, 314.

A.S. Şişkov'a göre Karamzin'in yaptığı dil reformu antivatanserver ve hatta anti dinsel. "Dilde halkı ruhu, törelerin aynası, aydınlanmanın inançlı göstergesi, yapılan işlerin sessiz tanıklığı vardır. Kalplerde iman yoksa, dilde sofuluk yoktur. Vatan sevgisi olmadığı yerde, dil, vatan sevgisini gösteremez." Şişkov bunları belirtir. Karamzin ise bir o kadar kilise-slavya n kelimelerinin Rus dilinde olmasına olumsuz yaklaşır. Şişkov Kramzin ile olan polemiklerde şöyle bir açıklama yapar: Karamzin'in yeniliği Rus dilinin azametli ve soylu sadeliğini değiştiriyor. Şişkov Rus dilini kilise-slavyanlehçesi olarak görüyor ve dilin zenginliğini slavyanizmde, kilise dilini ve tanrıya hizmet eden kitaplarada görüyor. Şişkov zamanın Rus toplumu ve edebiyatında barbarizmin kullanımı onu iğrendiriyor.(epoha, katastrofa.)"²¹¹

N.M. Karamzin'in tarihte Rus Edebiyatı sentaksına da yaptığı birtakım yenilikler vardır. N.M. Karamzin XVIII. yüzyıldaeski sentaks formuna karşı edebiyata yeni bir sentaks sitemi temelini atmıştır. V.V. Vinogradov Karamzin'in sentaks reformunu şöyle karakterize eder: " Karamzin kısman Latin-alman bilim dilinden kökleşmiş, kısmen kilise slavyan dilinden geçmiş karmaşık, sessiz ve ateşli hitabet, tören havasındaki tumturaklı konuşma kurulumuna karşı savaş açmıştır. Telifuz prensibi, edebi metinlerin kolay okunma prensibi, şiir ve nesirlerin çeviri prensibi, tüm üsluplarda sanatsal intonasyondan bağımsız olarak yeni bir üslûpbilim temelinde yatar."²¹²

N.M. Karamzin rus edebi dili reformu ile dili yalınlaştırmaya ve daha sade bir ifadeye kavuşturmaya çalışmıştır. Dile kattığı yeni kelimelerle dile uluslar arası bir boyut kazandırmıştır.

3.2.4. Nikolay Mihayloviç Karamzin'in Tarihçi Kimliği

N.M.Karamzin'in çok yönlü kişiliğinin önemli bir parçası da tarihçi kimliğidir. Tarihe ve tarihi konulara olan ilgisi çok erken yaşlarda ortaya çıkmıştır. Avrupa seyahati sonrasında yazdığı eseri "Rus Gezginin Mektupları" eserinde yazar üzülenek şu sözleri söyler: "Can yakıcı, fakat dürüstçe söylemek gerekir ki şimdiye kadar felsefi bir akılla, eleştirel ve anlamlı güzel sözlerle yazılmış bir Rusya Tarihimiz yok. Bizim

²¹¹ YU.V. Lebedev, *İstoriya Russkoy Literaturı XIX veka.* Prosveşenie <http://www.twirpx.com/file/1190152/grant/>

²¹² V.V. Vinogradov, *Oçerki Po İstorii Russkogo Literaturnogo Yazıka XVII-XVIII vv,* Uçpegdiz. Moskova1983, 179-180.

tarihimizin diğerlerine göre daha az ilgi çekici olduğu söyleniyor. Ben öyle düşünmüyorum; sadece akıl, zevk ve yetenek gerekiyor...²¹³

N.M. Karamzin'in Rusya tarihini ile ilgili yaptığı çalışmalar yazdığı öykülerde kendini hissettirmeye başlar. Ülkesinde genel bir tarih bilinci yayılmasında bir ivme noktası teşkil eder bu edebi yazılar. Yazarın ilk tarihi hikâyesi ve Marfa-posadnitsa ya da Novgorod'un Fethi'dir. Eser aynı zamanda yazarın nesir türünde yazılmış son edebi çalışmasıdır. Eser 1802 yılında yazılmış ve 1803 yılında "Avrupa Habercisi" dergisinin ilk üç sayısında yayımlanmıştır.

Marfa-Posadnitsa ya da Novgorod'un Fethi adlı eser Moskova Devleti ile Novgorod arasında yaşanan tarihi çatışmaya konu olur. Hikâye Rus otokrasisinin bir şehre boyun eğdirmesinin büyük dramını, özgürlük ve itaatsizliği, hikâyenin başlığına adını veren güçlü ve hükmü geçen kadınların timsaliolarak, kendi hayatında olduğu gibi Novgorodluların da hayatının zorlu günlerinde büyüklüğünü gösteren kadını anlatır.

Hikâyedeki karakterlerin yansıtılma biçimi hakkında G.A. Gukovski'ye göre Karamzin insan karakterlerinin tarihsel koşulunu meydana çıkarmayı başaramamıştır.²¹⁴ Marfa-Posadnitsalar gerçek Novgorodlulara pek benzemezler, onlar daha çok antik kahramanları hatırlatırlar. D.D. Blagoy ise bu konuya farklı bir bakış açısı getirir. Ona göre Karamzin'in eseri tam anlamıyla bir tarihi hikâyedir, asıl dikkat kişisel özel hayata yönelmemiştir, fakat tarihi olaylar ve politik problemler eserde kahramanların heyecanları bastırmıştır.²¹⁵ V.İ. Fedorov ise Karamzin'in tarihçiliğini bu kadar kategorize etmez, ona göre Karamzin tarihçiliği hikâyelerinde sembolik bir karakter taşır. Karamzin, tarihi "toplumun güncel politik problemlerinin çözümünde bir araç"²¹⁶ olarak görür.

Cumhuriyetçi Novgorod ve Mutlakiyetçi Moskova arasındaki tarihi çatışmayı yazar iki güçlü zıt karakter Marfa ve İoanna ile esere yansıtır. Eserin en başında savaşıyan tarafların etik ve ahlaki eşitlikleri ifade edilmektedir: "İoanna Moskova lejyonlarını azameti ile coşturduğu gibi, Marfa'da Novgorod'da yürekleri ve akılları

²¹³ N.M. Karamzin, *Pisma Russkogo Puteşestvennika*, Moskva 1881, 47.

²¹⁴ G.A. Gukovskiy, *Karamzin i Sentimentalizm İstoriya Russkogo Literaturı*, AN SSSR, Moskova, 74.

²¹⁵ D.D. Blagot, *İstoriua Russkoy Literaturı*, XVIII v. M. Goc uç-ped izd-vo Min-va prosveş RCFCP, Moskva 1955, 425.

²¹⁶ V.İ. Fedorov. *İstoriçeskaya Povast N. M. Karamzina "Marfa Posadnitsa Uçen Zapad Mock Gor Ped in ta im V.P.Potemkina Pod Red A.İ Revyakina M MGPI 1957 T. 47 vıp 6, Moskva 1957, 129.*

iltihaplandırıyor.”²¹⁷ Fakat kişisel etkinin yeterli olmadığı anlaşılıyor vekahramanlar zafer için halk desteğinin gerekliliğini anlıyorlar. Halk desteğini almada büyük önem taşıyan şeylerden biri ise halkın karşısında iyi bir hatip olmaktan geçiyordu. Hikâyenin ana kahramanı Marfa halkı savaşa iyi hazırlamada hitabet sanatını sonuna kadar kullanmıştır. Marfa bir muhalif olarak sadece politik bir karakter değildir, o aynı zamanda bir hatiptir. “Yıllıklar ve eski zaman şarkıları Marfa Boretska’nın büyük zekâsına hak veriyorlardı, bu şahane kadın halkı ele geçirmeyi başarmıştı ve kendi cumhuriyetinin Katon’u olmak(çok yersiz!) istiyordu.”²¹⁸ Bu çıkış Marfa karakterinin sanatsal anlamını kavramada önemlidir. Karamzin burada tarihte önemli bir yere sahip bir kimliğe yer vererek hikâyesinde tarihsel bir yapı oluşumuna başlar ve kahramanını bu tarihi kimlikle ilişkilendirir.

A.N. Kudrevatıh tarihi şahsı şöyle tanımlar: “Mark Portsi Katon Starşı, eski Roma tarihine sıralı ve net bir şekilde oluşturulmuş programı sayesinde yurttaşları tarafından büyük bir saygı elde eden, sadece önemli bir politika adamı olarak girmemiştir, o aynı zamanda parlak bir hatip olarak hitabet sanatı teorilerinin kurucularındandır ve Rum retorik yazarıdır. Onun konuşmaları Çiçeron tarafından büyük bir değerle kıymetlendirilmiştir.”²¹⁹ Marfa da Novdorod’da bir Katon rolü oynamak istemiştir. Fakat bunu başaramamıştır. Başarıya ulaşamamasının sebebini Karamzin kendi yöntemiyle gösteriyor. Hikâye’de Marfa ve İoana’nın temsilcisi knyaz Holmski’in kamuya olan konuşmalarının karşılıklı analizi ile Karamzin bu soruya cevap veriyor. Her konuşmacı mantığı ve hitabet sanatını kullanarak tutkulu vatandaşı kendi tarafına çekmeye çalışır. Holmski eskiye dönük yaşanmışlıklardan bahseder ve halkın bunları görüp ders alması gerektiği gibi bir bilinçaltı oluşturur. Fakat Holmski sadece eskiden olanları anlatmaz, İoann’ın şu an yaptığı işleri ve kahramanca davranışlarını da halka gösterir. Eserin kadın kahramanı diğer konuşmacı Marfa ise konuşmalarında eskiyi hatırlatır, geçmiş olaylar üzerinde durur, fakat halkı etkisi altında tutabilecek bir başarı elde edemez, Bunun nedenini ise Kudrevatıh şu sözleri ile gözler önüne serer: “Marfa tüm tarihi argümanlarını eski dönem örnekleri üzerine kurar. Olaylara tanıklık eden bir

²¹⁷ N.M. Karamzin, izbr. Soç.: v 2 t. T.1 M. L.: Hudoj. Lit. 1964, 718

²¹⁸ N.M. Karamzin, izbr. Soç.: v 2 ts.680-681

²¹⁹ A.N. Kudrevatıh, “Obraz Marfi Posadnitsa Kak Politiçeskogo Lidera v Povesti N.M. Karamzina, “Marfa Posadnitsa, ili Pokorenie Novgoroda” 2(48), *Politiçeskaya Lingvistika*, Ekaterinburg 2014, 231.

kişi yoktur, orada bulunan tek kişi yoktur. Belgelere dayalı bir bilgi yoktur ve bu nedenle olguları ispat etmek veya çürütmek gibi bir durumda mümkün değildir.”²²⁰

Karamzin’in “Marfa-Posadnitsa ya da Novdorod’un Fethi” adlı bu öyküsünde görüldüğü üzere bir halkın tarihinde önde gelen isimlerin, onların etkileri ile, kahramanca davranışlarıyla kendi halkına yön verişini, tarihe değiştirebilecek bir güce sahip olduklarını gözler önüne sermiştir. Edebi bir metin üzerinden tarihi bir olayı ustaca yansıtan yazar, tek bir kişinin bir ülkenin kaderini belirlemesindeki önemini açık bir şekilde okuyucuya sunmuştur.

N.M. Karamzin’in tarihsel diğer bir çalışması ise “Eski ve Yeni Rusya Hakkında Notlar” adlı Rusya tarihinin belli başlı olaylarının sunulduğu, Varyaglar²²¹ ile başlayıp I. Aleksandr dönemi ile biten, çalışmanın büyük bölümünün M.M. Speranski reformlarının eleştirel bir şekilde incelenmesinden oluşan bir denemidir.

I. Aleksandr yönetiminin başlarında 1801 yılında Rusya İmparatorluğu liberal bir dönüşüm yolunda reformlar için kendisine büyük bir alan açarak gelişmeye başlamıştır. Neglasny komitesinin çalışmaları, köylü sorunlarının çözümüne dair girişimler, bakanlık reformu, eğitim alanındaki reformlar I. Aleksandr yönetiminin ilk on yılında başarıya ulaşmıştır. Bu dönemde ülkedeki genel politik durum toplumu iki büyük gruba bölmüştür. Bunlar liberal reform taraftarları ve buna muhalif olan muhafazakâr gruptur. A.N. Pipin bu gruplaşmayı şöyle dile getirir: “İmparator Aleksandr halkın ve toplumun temel sorununun tek çözümcüsü olmak istiyordu, fakat yapamadı: kendi döneminde hep iki yol arasında kaldı ve sorunu çözemedi, sorun gerçek bir sorun olarak kaldı. Gerçekten bir toplumda iki istikamet doğdu.”²²² N.M. Karamzin dönemin bu yapısını eserinde yansıtır.

N.M. Karamzin’in “Rus Devleti Tarihi” adlı eseri üzerinde çalışırken Romanov* ailesinin düzenli ziyaretçisi olmuştur; özellikle çarın kız kardeşi Yekaterina Pavlovna’nın. Onun özel ricasıyla 1810 yılında Karamzin’in “Eski ve Yeni Rusya Notları” adlı çalışmasını oluşturmaya başlamıştır. Bu çalışmada sadece Karamzin’in kendi

²²⁰ Kudrevatih, 232.

²²¹ XVI-XV. yy’da Moskova knezleri sarayında önemli mevkilere gelmiş eski boyar ailesi olan Koşkinler’in bir dalıdır. Romanovlar ailesinin 17 yaşındaki genç delikanlısı Mihail’in, 2 Mayıs 1613 tarihinde törenle taç giymesıyla Rusya’da Romanovlar sülalesinin hâkimiyeti de başlamış oldu. Bu hâkimiyet, 1917 yılında gerçekleşen Bolşevik İhtilali’ne kadar devam etmiştir.

²²² A.N.Pipin, *Obşestvennie Deyatel v Rossii Pri Aleksandr I*, v Stasyuleviça, San Peterburg 1885, 186.

düşünceleri yer almaz. N.YA. Eygelmen’inde belittiği gibi “Kramzin tek değildi, o Speranskiy reformlarını tanıtırken birçok soylu adına konuşuyordu ve çarın kız kardeşinin tarafındaydı.²²³ Aynı düşünceyi A.N.Pıpin şöyle ifade eder: “Karamzin burada sadece kendi düşüncelerinden bahsetmez, aynı zamanda o birçok durumda tüm tutucu çoğunluğun düşüncesini ifade eder.”²²⁴

Karamzin’in bu denemesi Rus Devleti düzeni olarak mutlakiyet rejiminin Rusya tarihindeki sarsılmaz ve koruyucu rolü üzerindeki düşünceleridir. V.G. Belinski eski ve yeni Rusya hakkındaki çalışmayı Karamzin’in tarihi ve politik düşüncelerinin canlı tanığı olarak son derece ilgi çekici bulduğunu ifade eder.²²⁵

Ünlü yazar, müsbet editör, kendi döneminin Rus edebiyatının ilk büyüklerinden Nikolay Karamzin 38 yaşında hayatını tamamiyle değiştirir. Hayatının kalan bölümünü tarih yazarlığına adayacak olan yazar, tarih çalışmalarını yapmak üzere tıpkı manastıra kapanmış gibi kendini arşivlere ve kütüphanelere kapatır. 1803 yılında historiyoğrafi uzmanlığı görevi alarak varlıklı ve sakin bir yaşam sürmeye başlamıştır. İmparator I. Aleksandr yazarın tarihe olan hizmetlerini göz önünde bulundurarak yıllık bir maaşa bağlar. Karamzin 2 Kasım 1803 yılında kardeşine yazdığı mektupta onu şöyle bilgilendirecektir: “İmparator bana historiyoğrafi uzmanlığı ve yıllık 2000 rublelik bir maaş ihsan eyledi.”²²⁶ Yazar, imparatorun izniyle, yazacağı büyük eseri “Rus Devleti Tarihi” için tüm devlet arşivlerine ve kütüphanelerine girme hakkına sahip olur.

“Rus Devleti Tarihi” adlı bu çalışması için yaklaşık 40 vakayinameden istifade etmiştir. (karşılaştırma yapmak gerekirse: M.M. Şerbatov kendi tarihsel çalışmasında 21 vakayiname kullanmıştır). Yazarın kitabında 6538 dipnot mevcuttur ve 350 yazara atıfta bulunur.

Karamzin bu büyük eserine kitabınönsözündekitarih kavramının açıklamasıyla başlar: “Tarih bir halkın kutsal kitabıdır. Temel ve gerekli bir kitap, yaşayışlarının, faaliyetlerin aynası, içtenliklerinin ve adetlerinin tablosudur. Ataların torunlara vasiyetidir, şimdinin ilavesi ve açıklaması, geleceğin örneğidir.”²²⁷ Eserin tüm

²²³ N.YA. Eydelman, *Posledniy Letopisets*, Vagrius, Moskva 2004, 85

²²⁴ A.N.Pıpin, *Obşestvennie Deyatel v Rossii Pri, Aleksandr I*, 216.

²²⁵ V.G. Belinski, *İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo, Soçineniya Karamzina*, http://dugward.ru/library/belinsky/belinskiy_istoriya_gosudarstva_ros.html

²²⁶ N.M.Karamzin, *İzbarannie Stati i Pisma*, Sovremennik, Moskva 1982, 26

²²⁷ N.M. Karamzin, *İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo*, AST, Moskva 2016, 11

ciltlerinden ayrı ayrı başlıklarla dönemin knezleri, hükümdarları, belli dönemlerde ülkenin genel durumu hakkında bilgiler yer almaktadır.1.ciltten 12.cilde kadar başlıkların genel içerikleri şöyledir:

1. Cilt: 10 başlıktan oluşur.1. Başlık Rusya’da yaşamış halklar ve bütün Slavyanlar hakkındadır. Diğer başlıklarda Slavyanlar ile ilgili bilgiler devam etmiştir ve dönemim knezliklerine yer verilmiştir. Sonuncu başlık Eski Rusya’nın durumunu anlatan bölümdür.
- 2.Cilt: 17 başlıktan oluşur. 2.1015-1169yılları arasındaki büyük knezleri kapsar.
- 3.Cilt: 8 başlıktan oluşurbu ciltte de büyük knezlerhakkındaki bilgiler devam eder. Bu bilgiler 1169-1238 yıllarını içine alır.
- 4.Cilt: 12 başlıktan oluşur 1238-1362 dönemi arasındaki knezliklerin bilgisi yer alır.
- 5.Cilt: 4 başlıktan oluşur. İlk 3 başlıkta 1363-1462 yılları arasındaki knezlikler ve 4. Başlıkta Tatar istilasından III. İoan’a kadar periyotta Rusya’nın durumu hakkındaki bilgiler mevcuttur.
- 6.Cilt: 7 başlıktan oluşur. Bu cilt tamamıyla HükümdarBüyük Knez III. İoann Vasilyeviç’in hükümdarlık dönemine ayrılmıştır.
- 7.Cilt: 4 başlıktan oluşur. Büyük hükümdar knez Vasili İoannoviç’in 1505-1509 yılları arasındaki hükümdarlığını ve 1462-1533 yılları arasında Rusya’nın genel durumunu kapsar.
- 8.Cilt:5 başlıktan oluşur. Büyük knez ve çar IV. İoann Vasilyeviç’in 1533-1538 yılları arasındaki hükümdarlığı ve 1552-1560 İoannova hükümdarlığı yansıtılır.
- 9.Cilt:7 başlıktan oluşur. İoann Grozni’nin 1560-1582 yılları arasındaki

“Rus Devleti Tarihi” eseri dönemin Rus insanına vatanlarının geçmişlerini, Eski Rusya’nın özgün insanını anlatması açısından bir ilktir. Elbette ki Karamzin öncesindeV. N. Tatişev, M.M. Şerbatov gibi tarihçiler var olmuştur ve sonrasındaN. İ.Kostomorov, V.O.Klyuçevski, S.M.Solovyev gibi tarihçiler de var olacaktır, fakat onu diğerlerinden ayıran, özgün yapan ve daha ünlü kılan şey tarihi ilk bilimsel çalışma olmasıdır. Karamzin’in yıllar süren çalışmalarıyla Rusya’da bir ilki başararak tarih alanındaki ilk bilimsel çalışmasıyla Rus insanına kendi tarihlerini gerçek kaynaklardan okuma fırsatı sağlamıştır.

Rusya'ya ve Rus halkına içten bir sevgiyle bağlı bir yazar tarafından yazılmış bir eserdir "Rus Devleti Tarihi". Rus insanının yaşayışını ve geleneğini tarihi bir perspektifle yansıtarak, seçkin devlet adamlarının portrelerini çizerek, Rusya'nın Avrupa devletleri arasındaki yerini ve tarihi seyirde Avrupa tarihine etkisini analiz ederek Karamzin okuyucuyu kendi kültürüne ve kendine özgü ülkelerinin kaderine aynı heyecanla dâhil etmeye sürükler. Karamzin ülkesinin kendine özgülüğüne her fırsatta yer verir. Vatanın ilk düşünürlerinden olarak Rusya'nın teklifine ve özgünlüğüne ilişkin düşüncelerini şu sözlerinde görmek mümkündür: "Biz gönülden Ruslar için Rusya tek başına özgündür, tek Rusya gerçekte de mevcuttur., tüm diğerleri ise onunla olan ilişkileri ile, düşünceleri ve görüntüleri ile vardılar. Almanya'da, Fransa'da, İtalya'da düşünebilir, hayal edebilirsiniz, fakat bir işi gerçekten yapabilmek ancak Rusya'da olur, vatandaş yoktur, insan yoktur, yaşayan bir ruh vardır." ²²⁸

Karamzin liberal düşünceye sahip olanlar ve muhafazakâr kesim şeklinde ayrılan grupta muhafazakâr kesimin yanında yer alır ve mutlakiyet rejimini savunur. Hayatının sonuna kadar monarşi taraftarıdır. Ona göre Rus ruhunun şaşırtıcı kaderi, onun temel gelenekleri ile kendine özgü iptidai Rus hayatının politik düzen biçimi mutlakiyettir. Yazar bu sistemi özgür, barışçı ve ülkenin büyük bir tarihsel gelişimi olarak nitelendirir. Yazarın bu düşüncesiyle bağlantılı olarak Puşkin'in 1818 yılına ait Karamzin'in "Rus Devleti Tarihi" eserine atfedilmiş bir epigram da mevcuttur:

“В его «Истории» изящность, простота
Доказывают нам, без всякого пристрастья
Необходимость самовластья
И прелести кнута.”²²⁹

Onun "Tarih.." eserinde zariflik, sadelik
Tüm tutkularından ayrılmış ispat ederler
Mutlakiyetin gerekliliğini
Ve kamçının çekiciliğini.

N.M. Karamzin vatanının geçmişini hem kendi milletine bu duyarlılığı milletine geçmişini yazma cesaretinde bulunarak tarih yazarlığına soyunmasından

²²⁸ N.M.Karamzin, *Pisma k A.İ.Turgenevu*, Moskvityanin, Moskova 1855 no 23-24, 183.s.184

²²⁹ A.S. Puşkin, *Sobraniye Soçineniy v 10 Tomah*, GİXL, Moskova 1959-1962, 126.

anlayabiliriz. Vatanının tarihine verdiği önemi hem edebi eserlerinde ve makalelerinde hem de bilimsel olarak yazdığı tarih kitabında görmek mümkündür. Yıllar süren çalışmalar sonucunda ortaya çıkan Rusya Tarihini birçok bilimsel kaynakla destekleyerek halkının kendi tarihini okuma ve bunun hakkında fikir edinme fırsatı vermesi onun milletine olan duyarlılığının en güzel örneğidir. Hayatının büyük bölümünü ülkesinin tarihine adayan yazar son nefesine kadar bu amacında sapmadan ilerlemiştir.

3.2.5. N.M.Karamzin ve Sentimentalizm Akımı

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında birçok Avrupa ülkesinde sentimentalizm adını alan yeni bir edebiyat akımı yayılmaya başlamıştır. Bu akımın vatanı klasik burjuvazinin geliştiği ülke olan İngiltere'dir. Edebiyat terimi olarak sentimentalizm kavramı adını İngiliz yazar Sterna'nın tamamlanmamış olan "İtalya ve Fransa'da Sentimental Yolculuk" (1768) adlı romanının ortaya çıkmasıyla alır. "Sentimentalizm ilercisi, aydınlanmacı ideoloji sanatı olarak XVIII. yüzyıl sonunda İngiltere, Fransa ve Almanya'da yerleşmiş bir akımdır. Sentimental eserler 1720'li yılların sonu ve 1730'lu yılların sonunda İngiltere'de ortaya çıkmıştır. Samuel Richardson'un "Pamela"(1740), "Klarissa" (1747-1748) adlı eserleri örnek gösterilebilir. Özgün bir edebiyat akımı olarak sentimentalizm 1760-1770 yıllarında İngiltere, Almanya ve Fransa'da biçimlenmiştir. Bu döneme ait en önemli eserler Rousseau "Julie ya da Yeni Heloise"(Julie Ou La Nouvelle Héloïse)(1761), L.Sterna "Fransa ve İtalya'da Sentimental Yolculuk" (A Sentimental Journey Through France and Italy)(1768), Goethe, Genç Werther'in Acıları (1774) olarak sıralanabilir.

1790 yılının başları, sentimentalizm akımının en parlak dönemi olarak göze çarpar. Aydınlanma ideoloji olarak sadece burjuvazi fikrini ifade etmez, aynı zamanda büyük halk kitlelerinin ilgilerine de dayanır, insana ve onun hayatındaki durumuna, kişiliğinin toplumdaki yerine yeni bir bakış açısı getirir. Sentimentalizm insana yönelir, onun iç dünyasını, manevi hayatını derin bir şekilde inceler. Sentimental yazarlar alelade insanları ve insani duyguları yansıtmaya ilgi duymuşlardır. İngiliz aristokratlarının zevklerinden beslenen edebiyat, onlara kuru ve cansız gelmiştir.

Fakat bunun sentimental yazarların insanın sadece iç dünyasıyla ilgilendiği anlamına gelmez. P.N.Berkov “N.M.Karamzin’in hayatı ve yaratıcılığı” adlı eserinde, akımın insanın dış dünyasıyla da ilgilendiği ve insanın adet ve törelerle ilişkisi ve bağlantısını da gördüğünü söyler.²³⁰ Sentimentalizm akımı klasiklerin devlete verdiği büyük önemin karşısında durur ve insana, insanın duygularına yönelir. P.N.Berkov sentimentalizm insanını şöyle tanımlar: “Sentimentalizm insanı mülkiyet zenginliğine karşı kişiliğin ve iç dünyanın zenginliğini, cep zenginliği yerine ruh zenginliğini savunur.”²³¹

Sentimentaller edebi türlerdeki bütün hiyerarşiyi değiştirmişlerdir. Cesur kahramanlar yerini ince bir yüreğe sahip imgelere bıraktı. Trajedi ve komedi, gözyaşı ve gülümseme, trajik ve komik motiflerin kendi içinde birleştiği drama dönüştü. Klasik eserlerin yerini psikolojik eserler aldı. Büyük dünya olayları yerini ailevi sevinç ve üzüntülere, saray mensubu asil hanımlar yerini orta sınıf insanlara bırakmıştır.

İngiltere’de sentimentalizmin en önemli yazarı Richardson kahramanlar arasındaki ilişkilerin ve karışık insani duyguların derinine inerek, aynı zamanda okuyuculara Hıristiyanlığın faziletlerinin örneklenmeye çalışmıştır. İlk romanı “Pamela”nın (1740) kadın kahramanı, hizmetçi, dilsiz, dinine düşkün kız, sosyete züppesinin aşağılayıcı takibine maruz kalır. Fakat huşusu ve iyi kalpliliği ile bu aristokrati büyüler ve onu değiştirir. Ve genç sınıflar arasındaki farka bakmadan onunla evlenir. Pamela’da ideal eş ve annelik sıfatlarını bulur.

S.Richardson’ın ikinci romanı “Klarissa” (1748) her biri 500 sayfa olmak üzere 8 ciltten oluşur. Yazar bu eserinde kadın kahramanın yaşadığı sorunlardan ve onun iç dünyasından bahseder.

1767 yılında İngiltere’de Sterna’nın “Sentimental Yolculuğu” ortaya çıkar. Eser başlık adını yeni bir edebiyat akımından alır. Yolculuğun ilk planında hayatın nesnel tablosu değil, kişiliği ve kendisine, iç dünyasına olan derin ilgisi yansıtılır. Yolcu o kadar duygu yüklüdür ki her küçük şeyde heyecan selinin kaynağı olan ruhsal çalkantı ortaya çıkar.

---

²³⁰ Berkov, 14.

²³¹ Berkov, 15.

Sentimentalizm Batı Avrupa'nın bütün ülkelerinde kendini gösterir. Fransa'da politik ifadelerle renk katar. Ahlak eğilimleri yerini toplumsal bir vaaza bırakır. J.J. Rousseau "insan duyguları ile büyüktür" der.

Rusya'da I. Petro dönemi(1689-1725) ile birlikte Rusya'nın Avrupa'nın yenilikleri ile tanışması, I.Petro'nun reformları ile birlikte yaşam biçiminde önemli değişiklikler yaşanmasını sağlar. XVIII. yüzyıl Avrupa'da Aydınlanma çağı olarak geçerken bu çağa paralel olarak Rusya'daki reformları ile bir Petro çağı oluşur ve daha sonra II. Ekaterina döneminde de I.Petro'nun reformlarının devralınarak ortaya çıkan batılılaşma hareketi edebiyatta da kendini gösterir. Dönemin edebiyat akımlarından Klasizm XVIII. yüzyıl ikinci yarısında yerini sentimentalizme bırakır. Özellikle öykü türünde verilen eserlerde insana ve doğaya yönelim kendini gösterir.

Bu akımın Rusya'da başlangıcı İngiliz ve Fransız sentimentalizmindeki feodalizmle şiddetli savaş ideolojisi örneğinden 1773-1775 köylü savaşlarının ardından dönemin yazarları tarafından bu akım temellendirilmeye başlamıştır. Diğer akımlarda olduğu gibi bu akımda da yaratıcılık metodu olarak belli bir politik ve sosyal düşünce yapısı hâkim olmuştur. Bu düşünce yapısına göre ikiye ayrılan sentimental gruptan söz edebiliriz. Bu gruplardan ilkinin a.n. Radişev, N.S. Smirnov ve İ.İ.Martinov'un dahil olduğu demokratikler grubu oluşturur. İkinci grubu ise daha geniş bir kadrodan oluşan soylu grubu oluşturur. Bu grubun temsilcileri M.M. Heraskov, İ.İ.Dmitriyev, N.M. Karamzin, P.Yu. Lvov, Yu.A. Neledinski-Meletski'dir. Batı Avrupa sentimentalizminden farklı olarak Rusya'da toplumsal bir anlaşmazlık mevcuttur. Rus sentimentalizminde bu anlaşmazlığın kahramanları köylü toprak köleleri ve toprak ağalarıdır. P.A. Orlov demokratik grubun köylü toprak kölelerin duygularının paylaştıklarını ve toprak ağalarının katı ruhlarına karşı olduklarını, onurlu tüm yönleri göstermeye çalıştıklarını, soylu grubun ise aynı şekilde toprak ağalarına karşı bir karşıt tavrın yanı sıra, onların yanlıgılarını ve pişmanlıklarını da ele aldığını söyler.²³²

XIX. yüzyıl sonu itibari ile tarihi-kültürel bir durum olarak sentimentalizmin anlamını kavrama girişimleri başlar ve bu konuyla ilgili bazı karakteristik sınırlar çizilir:

- 1) Duygular sistemi, bu sistemde iyilik ve kötülük ölçütleri üzerinden bakış açıları oluşturulur.

²³² P.A Orlov, İstoriya Russkoy Literarurı XVII Veka, 131-132.

- 2) Temel kategori, “doğallık”, kişinin dış dünyası ile insan ruhunun iç dünyasını birleştirme.
- 3) Estetik olarak yüce duygular yerini duygulandırıcı öğelere bırakır.
- 4) Kahraman tipi “duygulu insan” dır. Bu tip kahramanlar ideal bir hümanist yapıya sahiptirler, kendi karmaşık iç dünyalarında yaşarlar.

Rus sentimentalizminde ortaya çıkan dış güzelliktense kişinin iç dünyasının güzelliğine verilen önemi Muravyev “İstinnaya Krosata”(Gerçek Güzellik) adlı şiirinde şöyle ifade eder:

“Взор сияющ, очи ясны,
Сладок голос уст твоих —
Все черты твои прекрасны,
Нина, — лучше сердце их.
Мы сперва к тебе влекомы
Внешней вида красотой.
Более с тобой знакомы —
Забываем образ твой.
Удивленье наше данью
Добродетелям твоим.
Дух, отверстый состраданию,
Тьмою прелестей ценим.”²³³

Bakışları parlar, gözlerin aydınlık
Dudaklarının güzel sesi
Her çizgisi fevkalade.
Nina, hepsinden daha güzelikalbin,
İlk başta güzelliğinle
Büyüleniriz.
Seni daha çok tanıyınca-
Suretini unuturuz
Şaşkınlık boynumuzun borcu
Senin iyiliğinle

²³³ M.N. Muravyev, *Stihotvoreniya*, Sovetskiy Pisatel, Leningrad 1967, 224—225.

Ruhun merhamete açık

Karanlık çekiciliğinin kıymetini biliyoruz.

Rus sentimentalizmi tarihinde N.M. Karamzin'in edebi çalışmaları büyük önem taşır. Kuşkusuz onun yaratıcılığı bu akımla bitmez; o, Rus sentimentalizminin önemli figürlerinden biri olarak varlığını sürdürmüştür. N.M. Karamzin duygu insanıdır. Onu takip eden yazarlar kendisini “duygusal yazar” olarak tanımlarlar. Rus edebiyatında “güzellik eğitimi” konusunu ortaya çıkaran ilk yazardır. Bunun devamı olarak da “yazarlık eğitimi” bakış açısı ortaya çıkar. N.M.Karamzin'in “Şto nujno avtoru” (Yazara ne gerekli) adlı makalesinde yazarlık eğitimi konusunu ele alır ve bu konuyla ilgili düşüncelerini şöyle açıklar: “Yazarın bilgi ve yeteneğe sahip olması gerektiği söylenir, keskin zekâyâ, canlı bir hayal gücüne ve dahası... Haklı olarak buna katılmıyorum. Yazarın iyi bir kalbe, kadife gibi bir kalbe sahip olması gerekir, eğer farklı olmak istiyorsa, gönlümüzün gözdesi olmak istiyorsa. Eğer üstünlüğü parıldasın istiyorsa, sonsuzluk için yazmak istiyorsa ve halkın hayır duasını almak istiyorsa.”²³⁴

“Pisma Russkogo Puteşestvennika” (Rus Gezginin Notları) Karamzin'in sentimental yaratıcılığının ortaya çıkış etabını oluşturur. Eser ilk olarak 1791 yılında Moskova Dergisi'nde daha sonra yazarın edebiyat yıllığı Alagaya'da yayımlanmıştır. Yazarın Avrupa seyahati ile ilgili gözlemleri eserinde yansıtılmaya çalışılmıştır. Eserde verilen materyaller çok çeşitlilik göstermektedir. Doğa tasviri, Avrupa'nın büyük yazar ve bilim insanları ile tanışma ve tarihi ve kültürel anıtların tanıtımı eserde yansıtılmıştır. Bunun yanı sıra eser duygusal yazarın izlenimleri ile doludur. Henüz mektubun başında ruhsal dünyasını anlatmaya başlar: “Birkaç yıl botunca yazdığım ham duygu ve düşüncelerimi döktüğüm kâğıtların olduğu masaya bakmadım, pencerede melankoli ateşinin altında yanıyordum...”²³⁵

“Pisma Russkogo Puteşestvennika” Avrupa edebiyatlarının bir sentezi olarak görülür. Lebedev bu sentezi şu şekilde açıklar: “ Duygusal gelenek, coğrafi ve felsefi

²³⁴ Karamzin, *Şto nujno avtoru*, http://rvb.ru/18vek/karamzin/2hudlit_/01text/vol2/02criticism/48.htm

²³⁵ N.M. Karamzin, *Pisma Russkogo Puteşestvennika İzbr Soçinenie*, v 2 t. M. Hudojestvennyya Liiteratura 1964, 81.

çok yönlülüğü ile yolculuk türü anlatının subjektif (duygusallık) ve objektif(betimleyici) ve rasyonel-analitik çerçevesinin oluşmasına hizmet eder.”²³⁶

Yazarın sentimentalizmakımı ile yazdığı diğer bir eseri “Bednaya Liza” (Zavallı Liza) dır. 1789-1790 Karamzin Avrupa seyahati dönüşü çıkardığı Moskova Dergisinde 1791-92 yıllarında bu eserini yayımlar. Eser XVIII. yüzyılda nesir türünde verilen eserler genel bir negatif bakış açısı olmasına rağmen bu yüzyılın sonunda çıkmış en popüler öykü olmuştur. Sentimentalizm öğelerini eserinde başarıyla kullanmıştır. Aldatılan köy kızı veya küçük burjuva soylu motiflerine XVIII. yüzyıl Batı Avrupa edebiyatında sıkça rastlamak mümkündür Rus edebiyatında ilk kez N.M. Karamzin bu konu üzerinde çalışmıştır.

Güzel genç kızın, manevi dünyası, duygulandırıcı kaderi, trajik olaylarla karşılaşmaması Rus gerçeğinde de mevcut olmasından dolayı yazarı bu öyküsünün başarısına yardım etmiştir. Edebiyat bilimciler Karamzin’in kahramanlarının dünyasının yazarken şu evrensel cümleyi kullanır:“Köylü kadınlar da sevebiliyorlar.” Karamzin Erast kahramanını eserindeki yansıtılma biçiminde edebiyat bilimcilerin Karamzin’in kahramanını sosyal bakı açısı ile değil etik olarak ayıpladığını ve sonunda onun ruh acısı ile manevi bir aklama yeri bulur: “Erast hayatının sonu kadar mutsuz olur. Liza’nın kaderini öğrenir ve kendini katil olarak görür.”

Karamzin’in öyküsü “Boyar Kızı Natalya” adlı eseri Ekaterina dönemindeki soylu ailelerdeki eski erdemli aşkların yerini aileye inanç sistemini tahribi ile yer değiştirmiş bir temsilidir.

Yazarın “Yuliya”, “Moya ispoved”(İtirafım), “Prekrasnaya çarevna i şçastlivaya karla” (Güzel çarevna ve mutlu cüce) adlı nesir türündeki bu eserlerinde de sentimentalizm akımından etkilenerek yazılmış, insanın iç dünyasını, başına gelen olayları ve genelde mutlu bir sonla biten hikâyeleri görmemiz mümkündür. Yazar şimdiye kadar yazılmış kahramanlık, dış güzellik, soylu aile sınıfı, zenginlik gibi konuların dışına çıkarak sadece insanın manevi dünyasına yönelmiş ve insanın maneviyatına dokunması onun çok okunur olmasını ve aynı zamanda sentimentalizmin başkahramanı olmasını sağlamıştır.

²³⁶ O.B.Lebedeva, *Narrativnaya Struktura*, “Picem Russkogo Puteşestvennika” v Sevete Natsionalnoy, Povestvovatelnoy Traditsii// Karamzim i Vremya: Cb.ct. red, İ.A. Ayzikova, A.S.Yanuşkeviç, (Russkaya klassika : isledovaniya i materialı vıp 3, Moskova 2006, 37-38

3.2.6. N.M.Karamzin'in Halk Yaratıcılığına Yaklaşma Evrimi

Rusya ve Avrupa'da ulusal duyguların baskın bir şekilde ortaya çıkması ile birlikte halk yaratıcılığına olan ilgi sert bir yükselişe geçmiştir. Folklorla olan bu ilgi tamamen belirleyici olmuştur ve sanatçılar halk kültüründen destek almaya ve eserlerini oluşturmada folklordan beslenmeye başlamışlardır. Elbette bunda sadece tarihi şartlar değil, aynı zamanda içsel süreç de etkili olmuştur.

N.M. Karamzin'in estetik anlayışı kendisini sürekli yeni ve diri tutmuştur. Bu anlayış onun folklor ile olan etkileşiminde önemli rol oynamıştır. Yazarın edebi nesirlerin incelenmesi sonucunda bu düşüncenin doğruluğu ortaya çıkar. Sanatçının folklorla etkileşiminin ana kaynağını edebiyat alanındaki birçok eserinde görebileceğimiz, yazarın yazma eyleminde en büyük etkiye sahip, Rus edebiyatının ana prensiplerinden biri olarak belirlediği "duyguları inceleme" özelliğidir. Yazarın folklorla olan etkileşiminin gelişimini belli başlı dönemlere ayırarak daha net bir biçimde görmek mümkündür. Bu dönemler sırasıyla şöyledir:

I. Dönem: Bu dönem 1780 yıllarının ortasından 1790 yılına kadar olan dönemi kapsar. Bu dönemde yazarın folklore olan ilgisi Rus edebiyatı hakkında makaleler, Rus ve Avrupalı yazarların eserleri hakkındaki eleştiri yazılarının Rus kültürü ile Avrupa kültürünün karşılaştırılması ile yapılan değerlendirmeler, folklorik eserlerin yayımlanması gibi birçok yönden ortaya çıkar.

II. Dönem: Bu dönem yazarın edebiyat alanında verdiği eserlerin yoğunluğu göz önünde bulundurulduğunda en verimli dönem olarak adlandırılabilir. N.M. Karamzin "Köy Bayram ve Düğünleri"(1791), "Zavallı Liza", "Boyar Kızı Natalya" (1792), "Güzel Çarevna ve Mutlu Cüce"(1792), "Asrımızın Şövalyesi" adlı edebi nesirlerinde folklorün sanatsal araçlarını en çok kullandığı dönemdir.

III. Dönem: "Rus Devleti Tarihi"(1803-1826) adlı eseri üzerinde çalıştığı dönemdir. Bu eser bilimsel nitelikte olmakla birlikte, halkın tarihini yazarken, onun yaşayış özelliklerini de yansıttığı göz önünde bulundurulduğunda, yazarın folklorla etkileşimindeki yeri tartışmasızdır.

N.M. Batı kültürünü, onun özelliklerini yakından takip etmiştir. Fakat özellikle folklor kaynakları üzerinde durmuş ve folklorun edebiyat için olanaklarını tespit ederek,

Rus nesrinde folklor ustalığını geniş bir biçimde kullanan ilk yazarlardam olmuştur. Karamzin'in özgünlüğü de burada ortaya çıkar. Batı aydınlığını savunurken, Rus halk kültürünü korumayı ihmal etmez.

V.P. Kozlov onun batı kültürüne yönelik ilgisinin yanlış anlaşıldığını düşünerek Ruslar için Karamzin'in Avrupalı olarak görülebileceği fakat onun derin ulusal yazar, tarihçi ve düşünür olarak Avrupalılar için Rus entelektüelliğinin temsilcisi olarak görüldüğünü ifade eder.²³⁷

N.M. Karamzin Rus sentimentalizminin öncüsü olduğu tartışmasızdır. Hyatı boyunca yazdığı makaleleri, edebi eserleri ve genel bakış açısı, onun halk yaratıcılığı ile olan etkileşiminin izlenmesinde yol gösterici bir nitelik taşır. Yazarın eserlerini oluştururken yaratıcılık arayışında folklorün yeri ve önemini görmemizi mümkün kılar.

Yazarın farklı kültürleri tanıma amacıyla çıktığı yolculuklar, batı kültürü hakkındaki fikirleri, kendi halkının kültürünü gözlemleyerek bu öğeleri eserlerini yansıtmada aracı olarak kullanır. "Rus Gezgininin Mektupları" eserinde Karamzin tanıştığı ülke ve halkların kültürünü, yaşayışını, mizacını derinlemesine inceleme çabası içerisindedir.

Yazar "Rus Gezginin Notları" nda bütün tutkularından uzaklaşarak gerçeğe ulaşmayı yeğler. Onun için en yabancı halkın sabatı da modern eğitilmiş halkın sanatı da eşdeğerdir. O birçok etkeni göz ardı ederek halkların kültürlerinin özünü görmeye çalışır.

N.M. Karamzin gezdiği ülkelerde farklı kültürlerle kendi kültür arasında bir karşılaştırmada yapar. Rona Nehrinin kıyısında oturup şarkı dinlerken şu gözlemini aktarır: "Melodileri dinledim ve bunlarda bizim halk şarkılarımıza benzer hiçbir şey bulamadım, bu benim için çok duygulandırıcı."²³⁸ Karamzin bu sözleri ile Rus halk kültürünün özgünlüğüne ve eşsizliğine vurgu yapar.

Vatan kültürünün gelişmesi için içinde oluşan derin sorumluluk N.M. Karamzin'in çalışmalarında etkili bir öğedir. Yazar halk edebiyatının gelişmesinde halk yaratıcılığının kaynaklarını fark etmiştir. N.M Karamzin eserlerini yansıtmada halk

²³⁷ V.P.Kozlov, *Obşeevropeskoie i Natsionalnot v İstoriçeskoj Konsepsii*, N.M. Karamzina//Mir istoçnikovedeniya: Sbornik v çest S.Oİ Şmidta. Penza: Ros.Gos.gumanit. un-t, İst-arh. İn-t, Moskva 1994, 210.

²³⁸ Bazanov, 356.

kültürü öğelerine bir fon oluşturma olarak yönelir. “Rus Gezginin Notları”nın birinci bölümünde atasözü ve deyimlerle karşılaşılır. Yazar folklorun bu küçük formunda gerekli düşünceleri kısa bir şekilde yansıtmaya olanağı dikkatini çeker. Birçok eserin de atasözü ve deyim örneği mevcuttur.

N.M. Karamzin folklorle etkileşimi, dünya görüşü ve estetik anlayışı zamanla değişmiştir. O aydınlanma döneminin etkisiyle eğitime verdiği önemi dile getirmeye başlamıştır. “Bilim, sanat ve Eğitim Hakkında Hiçbir Şey” adlı makalesinde Rousseau ile girdiği tartışmada eski halkların sanatını reddetmediği fakat modern toplumların kültürünün daha üst seviyede olduğunu düşünür. Bu düşüncesin sanatın gelişebileceği fikri ile açıklar ve bir kez daha eğitimin önemi üzerinde durur. Bu makalesinde Rousseau’nun düşüncelerine karşı çıkışını makalesinde şöyle dile getirir: “Sanat ve bilim kötüdür ve kötülük gereksizdir. Doğamızın içine dolan kötülük bizi yaratan doğa için kötülük.

Böylelikle Karamzin’in halkların eğitimi belirleyici bir kritere olmuştur. O yabancılık yerine eğitilmiş olmayı tercih eder. Sanatın sürekli ilerlemesi gerektiği fikri ile birlikte, ilkel toplumların kültürüne ve sanatına da reddi yoktur. Tam tersine yazar bu eski form sanata büyük bir ilgiyle yaklaşır. Karamzin 1797 yılına ait “Spectateur du Nord” için Rus halk kültürüne çokça yer vermiştir. Yazar özellikle müzikal halk yaratıcılığı üzerinde durarak şu ifadelerde bulunur: “Bizim şarkılarımız ve romanslarımız var, iki, üç yüzyıla yayılmış, içinde aşkın, dostluğun ve de duyguların en uysal, en sade yansımasını bulabiliriz. Savaşta ölen sevdiğinin ölümüne ağlar çoban kız, kanlı elbisesi getirilir onun ve çoban kız elbiseleri gözyaşları ile yıkamaya çalışır. : bahadır ve şövalyenin dostluğu kanlarıyla kenetlenir birbirine... Bütün bu şarkılarda zaman çok düzenli ve çeşirlidir, hepsinde melankoli ve üzüntüye meyil vardır, bunlar halkımızın özelliğidir. Çok sade, çok hüznü fakat çok duygulu bir şekilde söylenerek, mükemmel bir biçimde ifade edilir.”²³⁹

3.2.7. N.M. Karamzin’in Folklorik Öğeleri Kullandığı Eserlerine Genel Bir Bakış

N.M. Karamzin’in estetik evriminde belirleyici dönem nesir türünde eserler verdiği dönemdir. Bu eserlerde halkın yaşayışını, gelenek ve göreneklerinin yansıtırken,

²³⁹ Karamzin, *İzbrannie Soçinenie* v 2 t.s.146.

sanatında folklorun rolünü de görmüş oluruz. Yazarın 1790'lı yıllardan itibaren yazmaya başladığı povestleri ve denemeleri(oçerkleri) öncüsü olduğu edebiyat akımının özelliklerine göre, insanın duygularına, onun iç dünyasına ışık tutma eğilimindedir. Yazar insanın duygularını yansıtmaya yönelirken, aynı zamanda onun yaşayışına, içinde bulunduğu toplumun geleneğine, göreneğine, adetlerine de yönelir. İnsanın toplumdan ayrı düşünemeyeceği fikri ile kahramanlarının iç dünyaların dış dünyalarındaki yaşamları ile paralel bir biçimde vermeye çalışır.

“Сельский праздник и свадьба” (Selskiy Prazdik i Svadba) (Köy Bayram ve Düğünleri)eseri N.M. Kramzin'in halkı, halk dili, köy hayatı ve halk şiiri ile tanıştığı eseridir. Eser “Moskova Dergisi”nin üçüncü kitapçığındayayınlanmıştır. Folklor sembolü bu deneme, köy düğünün detaylarındaki özgünlük, leksik karakterler yazarın halka ve halk kültürüne içten ilgisini, halk kültürü hakkında bilgisi ve sanatsal altyapıda folkloru kullanmadaki ustalığı hakkında konuşabilmemizi sağlar. Denemenin konu temeli Rus gerçeğidir. Yazar gerçekliklerden yola çıkarak, gerçek olayları temel alarak Rus hayatını ve Rus insanını yansıtır. Eserde adetler etnografik olarak insanın hislerinin aracılığı ile verilir.

N.M. Karamzin karmaşık, ilginç ve aynı zamanda içinde derin fikirlerin olduğu Rus düğünü bu eserinde ayrıntılı bir biçimde yansıtır.

Eser yazarın bir arkadaşına mektubu şeklindedir. Eser mektup formundadır ve Vinogradov tarafından episto-etnografik oçerk şeklinde belirlenmiştir.²⁴⁰

“Köy Bayram ve Düğünleri” oçerkinde halk dilinin deyim ve deyim birimleri oldukça fazladır. Bu öğelerin kullanımı yazarın etnografik bir zemin üzerine kurulu bir eser oluşturduğunu gösterir niteliktedir.

Rus düğününü N.M. Kramzin bütün yapısını koruyarak ele alır. Gerçeklik olgusunu temellendirerek bu eski geleneği canlı ve açık bir şekilde yansıtmayı başarır. Yazar aynı zamanda verdiği örneklerle halkının geleneklerini korumadaki rolünün altını çizer. Düğün öncesi сватовство (svotovstvo) adı verilen kız isteme töreni kısa bir şekilde verilir: « Yaşlı kadın eğilir ve erkek kardeşinden kızı ister. Biz onu çoktandır tanıyoruz der, o o kadar iyidir ki, herkes onu sever.»²⁴¹ N.M. Kramzin'in kahramanların

²⁴⁰ Vinogradov, *Problema Avtorstva i Teoriya Stiley*, 342.

²⁴¹ Vinogradov, *Problema Avtorstva i Teoriya Stiley*, 345.

iç dünyalarını yansıtmada kullandığı folklor öğeleri önemlidir. Eserde kızın ailesine bağlılığının altı çizilir ve bu düğün şarkılarında yer bulur:

“Эта девица статна,
 Душа красна хороша:
 Красна девица
 Свет душа!
 Почему она статна?
 Почему хороша? –
 Она убатюшкиросла²⁴²

Kız endamlıdır
 Gönlü güzeldir
 Güzeli kız
 Ruh ışığı!
 Neden endamlıdır?
 Neden güzeldir.
 Babasıyla büyümüştür...

Eserde düğün öncesi ile ilgili olarak çok fazla bilgi yer almaz. Yazar düğün esnasında gerçekleştirilen adetler üzerinde durur. Bu adetlerden biri de gelin çıkarma törenidir. Bu tören Rus düğün adetlerinden en önemlilerinden biridir. “Вывод невесты перед столом” adlı bu adette gelin güzel giysilerini giyinerek halkın karşısına çıkar. Geleneğin adından da anlaşılacağı üzere gelin masanın önüne çıkar ve halk ilk kez gelini o an görür. Gelinin bu çıkışı düğünün en törensel anlarından biridir. Karamzin bu törensel sahneyi şöyle canlandırır cümleleriyle: “Yalınayak getirildi yazık gelin; fakat beyaz gömlekle ve sarafanla süslüydü. Burada gümüş taç, pembe taftadan kolluk, altın taç ve kısa çizme giydirdiler, başını muslin duvakla kapattılar.”²⁴³

Yazar burada Rus düğünlerinin önemli kısımlarından biri olan, gelinin herkes tarafından görülmesi bölümünü yansıtmıştır. Gelin genellikle tüm kültürlerde düğünün en önemli kişidir. Gelin düğünün en güzeldir ve bu nedenle gelinin nasıl süslendiğini, neler giyindiğini, güzelliğini görmek isterler. Gelinin masanın önüne çıkması gelini

²⁴² YU. G.Kruglov, *Russkie Svabednie Pensi*, Vıssaya Şkola, Moskva 1978, 132.

²⁴³ Vinogradov, 346

herkesin daha iyi görmesini sağlar. O çevresindekilerin, arkadaşlarının, akrabalarının önünde gözükür. Gelin çıkarma töreni genelde “gornitsa”²⁴⁴ denilen odada yapılır. Burası evin genelde girişindeki ilk odadır. Gelin burada ailesinin hayırduasını almıştır, fakata zamanda o onlardan ayrılır. Bu nedenle düğün geleneğinin bu çıkarma âdeti önemlidir ve özellikle bu törene yer verilmiştir eserde. Burada yazar gelin insan karşısında kendini değerli hissinin ve kendini gösterme isteğinin altını çizer. Bir taraftan gelini doğal güzelliğinden, onun insan olarak değerli oluşundan bahsederek yine insanın iç dünyasına yönelir bu törenle.

Denemede düğün şarkılarını özellikleri de yansıtılır. Bu şarkılarda herkes tarafından ilgi odağı olan gelin ve damadın dış güzelliği betimlenir. Karamzin damat ve gelini şöyle tasvir eder: “Onlar aynı yaşta ve yüzlerinde aynı memnuniyetleydiler. Damat ve gelin birbirlerine baktılar ve yeniden gözlerini yere indirdiler. Sadece damadının eli gelinin ki gibi titremiyordu, fakat onun da kalbi titredi sadakatle. Onlar sunağın önünde gibi durdular ve biz de onlara baktık ve mutlu olduk. Birbirlerini sevenlerin birleşmeleri ne güzel!”²⁴⁵

Karamzin gelin ve damat portrelerini çizmede halk şiirselliğinden yardım alır. Burada yazarın özellikle üzerinde durduğu öge Rus folklorunda yer alan “veliçalnie pesni” adı verilen şarkılardır. Halk yaratıcılığı eseri olan bu şarkılar Yu.G. Kruglov’a göre bu şarkılar törensel fonksiyonları, poetik içerikleri, sanatsal özellikleri ile ritüellerden ayrılırlar. Kruglov ayrıca bu şarkıların görevinin N.P. Kolpakov’a göre emekçi insanın ünlendirmek ve yüceltmek olduğunu söylediğinin altını çizer.²⁴⁶“Veliçalnie pesni” ler içerik yönünden çeşitlidir. Yeni doğan çocuğun vaftizinde anne ve babanın çocuklarına adadıkları şarkılar bu şarkı içeriklerinden bir tanesidir:

У ворот сосенушка зеленая,
Зеленая, зеленая
У Андрюшки жена молодая!
Она с вечера пир пиновала,
До полуночи горе горевала,
Ко белу свету сына породила,

²⁴⁴ Rus köy evlerindeki bir bölüm

²⁴⁵ Vinogradov, 345.

²⁴⁶ Yu.G. Kruglov, *Russkie obryadovie pesni*, 50

Своему она Андрюшке догадала!
 Восходил светел месяц со звездами,
 Выходил Андреюшка с сыновьями,
 Выходил Михайлович с соколами,
 Выходила Таисьюшка с дочерями,
 Выходила Ильинишна с молодыми!²⁴⁷

Bu şarkılar düğün törenlerinde de karşımıza çıkar. Gelinin güzelliği, iyiliği dış görünüşü tasvir edilir:

— Ой, свашенька — пылка,
 Пыпкай поскорей,
 Не мучь нашу девку:
 Наша девка нежна,
 В городе зродилася,
 Калачами кормилася,
 Медом поилася!²⁴⁸

“Veliçalnie pesni” adı verilen bu halk şarkılarındaki gelinin tasviri “Köy Bayram ve Düğünleri” eserinde de yer alır:“... altın tacı ve pembe kollukları ile- yanakları ışığın altında, içinden gelen güçlü bir hareketle kıpkırmızı oldu.”²⁴⁹ Yazar folklor aracılığı ile gelinin mükemmel portresini yansıtmayı başarır. Gelin güzelliği ile bu şarkıların ana kahramanı olarak yerini alır:

У нее же,
 у девицы,
 У нее,
 у красавицы,
 У нее лицо белое,
 Примени к снегу белому.
 У нее щечки алые,
 Поалей маку алого,
 Макуалого, кудрявого!..

²⁴⁷ Kruglov, 52.

²⁴⁸ Kruglov, 53.

²⁴⁹ Vinogradov, 346-347.

Onun, o genç kızın,
 Onun, o güzel kızın
 Yüzü bembeyaz
 Karın beyazıyla değiş
 Yanakları al al
 Daha da kızar
 Kıvrıcık!.

“Köy Bayram ve Düğünleri” eserinde N.M. Karamzin XVIII. yüzyıl Rus edebiyatında çokça yer verilen bir folklor türü olarak karşımıza çıkan halk şarkılarını kullanmıştır. Mektubunda köydeki insanların düğün esnasında sürekli şarkı söylediklerini yazar.

Rus düğün adetlerinde, düğünün başından sonuna kadar önemli rol oynayan bazı ana karakterler mevcuttur. Bunlardan biri de “drujka” dır. Drujka kelimesi dost, ahbab olarak geçse de, düğün adetlerinde farklı bir anlama sahiptir. V.İ.Dal “drujka” yı şöyle tanımlar: “Evli, çekip çeviren, kıvrak, tüm adetleri, törenleri bilen, dilli, tüm oyun ve eğlenceleri düzenleyip yöneten, eğlendirici kişidir. Sibiryada “drujka” düğünün saygın yüzü ve tüm olumsuzlukları çekip alan kişidir.”²⁵⁰ A.L. Sokolova ise düğün töreninin doğru bir şekilde yapılmasına yardım eden kişi olarak tanımlar.²⁵¹

N.M. Karamzin bu denemesinde “drujka”ya yer verir: “Мы охотники, отвечал дружка...” Eserde yazar tanımlarında olduğu gibi “drujka” yı düğünü yöneten, iyi, güzel bir şekilde geçmesini sağlayan kişi olarak yansıtır.

Birçok halk kültüründe farklı yansımalarla karşımıza çıkan gelinin evden çıkarılma hadisesini ve bu sırada hangi adetlerin gerçekleştirildiğini şöyle anlatır: “Düğün âdetine göre yol perdelendi, avlu kapısı kapandı, gelin için para istendi. Güzel sözlerle geline yol açacak olan damadın arkadaşları oynamaya başladı. Taraflara arasında özgün bir anlaşmaya dayalı soru-cevap formunda bir oyun başladı: “Ev sahibi kapıdan sordu, insanlar geldi mi? Biz avcıyız diye cevap verdi biri, bütün ormanı, vadiyi dolaştık ve sormaya geldik, size kırmızı vahşi bir hayvan koşup geldi mi diye- “Bz de kırmızı vahşi hayvan yoktur; gidin başka yerden sorun” Damadın arkadaşları

²⁵⁰ Dal, 821

²⁵¹ A.L. Sokolova, Traditsii Russkoy Narodnoy Svadbı, <http://www.rulit.me/books/tradicii-russkoj-narodnoj-svadbı-read-405734-1.html> s. 2

tekrar geldi ve tekrar gönderildiler. En son kapıyı açan şöyle söyledi:”Atlarınız için bizim oves ve seno, sizin için ekmek ve tuzumuz var”

İsteme geleneği düğün şarkılarında da kendini gösterir.

“Пала, выпадала, пала, выпадала

Молодая пороша

По той пороше, по той пороше

Бежит белая зайка,

За зайкою гонют, за зайкою гонют

Борзые собаки...

По торной дорожке, по торной дорожке

Бежит красная девка...”²⁵²

N.M. Karamzin’in yaratıcılık evresinde önemli etaplardan biri de “Boyar Kızı Natalya” eseridir. Yazarın eserinin hem tarihsel bir öykü olması hem de “Zavallı Liza” eserinden sonrafolklorla etkileşimin daha üst bir boyuta taşınması eserin halk yaratıcılığı ile bağlantısını görmemizi sağlar.

Eser 1791 yılında “Moskova Dergisi’nde yayımlanmıştır. N.M. Karamzin ilk olarak bu eseri ile tarihe yönelmiştir. Yazarın tarihe yönelmesi aynı zamanda onun halkının kültürüne yönelmesi anlamına gelir. Tarihsel olayları kahramanları aracılığı ile yansıtırken folklor öğelerini kullanır. Sentimental yazar aşk konusuna tarihi kaynaklardan görmeye çalışmış ve bu kaynaklardan kahramanların iç dünyalarını ve duygularını ortaya çıkarmıştır.

N.M. Karamzin’in tarihe yöneliminivetarihsel kaynaklarının onun için ne anlama geldiğini “O sluçayah i harakterah rossiyskoy imperii, kotorie mogut bit predmetom hudojestv” (Sanata örnek olabilecek Rusya tarihinin önemli olay ve karakterleri” adlı makalesinde görmek mümkündür. Yazar bu makalesinde tarih kaynaklarına yaklaşım prensiplerini net bir şekilde belirtmiştir. Tarih ona bilgi vermekten daha çok ahlak dersi niteliğinde olmuştur.

Birçok araştırmacı, yazarın diğer öyküleri ile karşılaştırıldığında daha folklorik olduğunu düşünür. “Boyar kızı Natalya eserinde “Zavallı Liza” eserindeki gelenek

²⁵² Gandalayeva, 99-100.

devam eder, fakat konunun gelişmesi, eserin ana fikri yazarı yeni folklor araçlarını kullanmaya yöneltir.

N.M Karamzin lirik şarkı, efsane, destan, hikâye gibi folklor öğelerinden ve günlük konuşma dilinden istifade etmiştir. Öyküde folklor kahramanın psikolojik durumunu ve kahramanlık geçmişini yansıtmada önemli rol oynar.

Sözlü halk hikâyelerinin öyküde kullanımı ulusal bir renklilik oluşturur: “Tarlalarda bir sürü çiçek, koruluklarda ve yeşil çayırlarda, fakat bir gül var ki hepsinden güzel. Moskova’da güzeller çoktu, zira Rus çarlığı ezelden beri hoşluğun ve güzelliğin vatanıydı, fakat hiçbir güzelliği Natalya’nın güzelliği ile kıyaslamak mümkün değildi. Natalya güzeller güzeliydi.”²⁵³ N.M. Karamzin ayrıca Natalya’nın psikolojik teşhisini yaparken kıyaslamalara başvurur: “...bizim güzeller güzeli Natalyamız güzel bir ahlaka, kumru gibi bir nazikliğe, kuzu gibi bir masumluğa, mayıs ayı gibi bir boşluğa sahiptir.”²⁵⁴ Bu kıyaslamalar tıpkı halk yaratıcılığı örneklerinde olduğu gibi yapılmıştır. Yazar halk etnografyasına ve hikâye motiflerine yönelmiştir.

Eserde folklorik deyimsel ifadelerin kullanımı ile karşılaşılır:

“Прекрасный человек, в голубом кафтане с золотыми пуговицами...”

(Altın düğmeli mavi kaftanlı genç yakışıklı)

“Ветер заносил дорогу, но резвые кони летели как молния, ноздри их дымились, пар вился столбом, и пушистый снег от копыт их подымался вверх облаками”)

(Rüzgâr yolu kaldırıyordu, fakat neşeli atlar yıldırım gibi uçuyorlardı, burunlarında buğu tütüyordu, yumuşak kar toynaklarından havaya, bulutlara yükseliyordu.)

Halk leksiği, epitet(sıfat) ve metaforlarına örnekler şöyle sıralanabilir:

Добрый молодец (iyi kalpli babayığit)

Красна девица (güzel kız)

Птичка ранняя (erkenci kuş)

²⁵³ N.M. Karamzin, *Marfa Posadnitsa: Povesti; Glavi iz*, “İstorii gosudarstva rossii, Hudoj. Lit. Leningrad 1989.s.6

²⁵⁴ N.M. Karamzin, *Marfa Posadnitsa: Povesti; Glavi iz* “İstorii gosudarstva rossii, 6.

Duygusal ifadeleri vermek için kullanılan son ekli kelimeler:

Птичка(kuşçuk)

Старушка (ihtiyar)

-ka, -uşka gibi son ekler, küçültme, sevimli hale getirme ifadeleri olarak halk leksiğinde yer alır.

Eserde kullanılan deyimisel ifadeler, sıfatlar ve metaforlar anlatıma renklilik kazandırır. Folklorik öğelerin kullanımı anlatımı daha canlı ve akıcı hale getirir.

Eserde folklor motifleri önemli rol oynar.

Karamzin'in "Boyar Kızı Natalya" adlı eserindeki ana motiflerden biri **braka-ubega** olarak adlandırılan ifadenin tam çevirisi evliliğe koşmadır. Bu motif aile tarafında istenilmeyen doğru bir karar olarak görülen evliliğe, kadın karakterinin karşı çıkması ve ailelerin rızası olmadan evlilik yapmasıdır. Bu olaya dünyanın birçok yerinde rastlanır. Türk kültüründe kız kaçması ya da kaçırılması olayını H. Murat Babadalı tam olarak şöyle tanımlar: "Evlenme çağında olan bir kızla erkeğin tek veya iki taraflı olarak ailelerine danışmadan yuva kurma teşebbüsüdür."²⁵⁵

Natalya babasının uysal kızıdır. Babasını çok sever. Fakat sentimental öykünün özelliğine göre onun duyguları ağır basar. Natalya aşk için yaşayan kahramandır. Natalya'nın Aleksey'e olan aşkı onu sevdiğine koşmaya iter. Burada duyguların gücü ve kahramanın sebatı, cesareti ve kararlılığı yansıtılır.

Natalya'nın evliliği ailesinin rızası olmadan yapılan bir evliliğdir. Natalya babasının onayı olmadan Aleksey'e koşmuştur. Natalya babasının suçsuz olduğunu, emri çarın verdiği habersizdir. Aleksey Natalya'ya kaçma teklif eder ve altın bir yüzük hediye eder. Yüzük birçok kültürde olduğu gibi Rus kültüründe de kişiler arasındaki bağın kurulmasının sembolüdür. Burada hediye edilen yüzük de Natalya ve Aleksey arasındaki aşkın ve bağın sembolü olmuştur.

²⁵⁵ H.Murat Abdallı, *Türkiye'de Kız Kaçırma Olgusu ve Özellikleri*, http://www.antropoloji.net/index.php?option=com_content&view=article&id=135:turkiyede-kiz-kacirma-olgusu&catid=81&Itemid=476.

N.M. Karamzin'in kaçma zamanını oluşturmada da halk kültürünün etkisi vardır. Kaçış zamanı kış mevsiminde olmuştur. V.P. Fedorov kaçış zamanın geleneklere uygun olarak kış geceleridir.²⁵⁶

Kaçma olayından sonra gençler gizli evlendirme âdetini gerçekleştirirler. Burada "gece evlenme" motifi vardır. Gizli evlilik gece yarısı bakımsız bir evde bir köy kilisesinin papazı tarafından yapılır. Burada eser folklorik öğelerle birlikte romantik bir hal alır. Gizli evlenme motifi ile öykünün gelişme bölümü ve ana konularından biri ortaya çıkar. Kahramanlar evlenmeden önce kökenlerini (sınıf) gizlerler ancak evlilikten sonra gerçek ortaya çıkar. Natalya'nın kökeni açıklanır. Bu evliliğin romantik bir hal almasında Aleksey'in sınıfını gizlemesinde saklar. Çünkü Aleksey klasik öykülerde olduğu gibi fakir olduğu için kökenini gizlemez, boyar oğlu olduğu için gizler.

Adetlerin gereği olarak gençlerin kendini affettirmesi içib aileden af dilemeleri gerekir.²⁵⁷ Fakat yazar burada geleneklere uygun bir gidişat belirlemez. Alekset ilk olarak çarın gönlünü kazanmanın gerekliliğini düşünür ve önce çardan af dilerler, daha sonra da Natalya'nın babasından. Yazar daha sonra adetlere uygun olarak babanın çocukları affetme sahnesini gösterir.

N.M. Karamzin sentimental edebiyatın özelliği olan duyguların, maneviyatın, aşkın ifadelerinin folklor yardımı ile verir. Kız kaçması (kaçırılması) olayı ile bu duygular canlı ve akıcı bir şekilde gösterilir. Kaçarak evlenme motifi sentimental içeriğe uygun olarak aşkta özgürlük fikrini yansıtır.

"Boyar kızı Natalya" eserindeki diğer bir folklor motifi **перемана пола**(peremana pola- kılık değiştirme motifidir.

Lirik ve epik temelli bu motif sayesinde N.M. Karamzin halk kültürünü geniş bir şekilde ifade etme şansı bulur.

Kılık değiştirme motifi uzun bin yıllık bir yolculuğa çıkarsak, eğer Marina ve Marinusa'nın yaşamı varsayılırsa, iki kat daha uzun Homer ve onun amazonkası

²⁵⁶ V.P. Fedorova, *Svadba v Sistmeme Kalendarnih i Semeynih Običayev Staroobryadsev Yujnogo Zuralya*, İzd. Vo, Kurganskogo gos. un-ta, Kurgan 1997, 182.

²⁵⁷ Fedorova, 191.

Pentesile’i düşünülürse popüler ve canlı slav kültürüdür.²⁵⁸ Halk şarkılarında, baladlarda, öykülerde birçok yazar ve şair tarafından kullanılmıştır.

Kılık değiştirme motifi eski zaman kıyafet adetlerine bağlı olarak Pagan tarım şenlikleri ile bağlantılıdır. V.P. Darkeviç’in de vurguladığı gibi, yakın zamana kadar tüm Avrupa’da maske, müzikle, sahneye uyarlama eşliğinde halk kültürünün parçası olarak kalmıştır, Hıristiyanlık öncesi katmanını öne çeken bir tezahürle.²⁵⁹

Şövalye toplumunda maske fikri farklıdır. Büyüleyici fonksiyonunu kaybederek zerafetli bir eğlence sistemine girer. Fakat geç orta çağşehir karnavallarında genel alışılmış komik olan ortamlarda ayrı maskeler vardır. Maskenin ritüel sıfat olduğu törensel giyimlerle oyuna ve bayrama geçiş olur. Periyodik görünüşü değiştirme deneyimi “ben” i reddeder, isan çoğu zaman kendi zıtlığına dönüşür. Erken profesyonel tiyatrodaki (örneğin del arte komedisi) komedi maskesi karakteristik insan tipini canlandırır., kahramanları insanlara tanıtmak için işaret görevi üstlenir. Maskeler spesifik Bizans mimov? Gösterilerinde rol oynar. Şeytan suretinde sadece Eski Roma aktörleri değil, isteyen herkes maske giyebilir. Maskeye olan aşk tüm halkın malıdır. Yansıtma ve etnografik materyal olarak gösterilen, giyinme geleneği – erkek imtiyazıdır. Erkekler tiyatrodaki kadın rolü oynarlar.²⁶⁰

“Kılık değiştirme” motifi orta çağ edebiyatında popülerdir.

Fransua Rable’nin “Gargantua va Pantagryuel” romanı tüm dünya edebiyatında en çok bayramsal olan eserdir. “Kılık Değiştirme” tarzını Rable kendi döneminin yaşayan halk bayram geleneğinden alır. “Kılık değiştirme” geleneği “kralın itibarının düşürülmesi” motifi ile ilişkilidir. Kral Pikrohol kendi yenilgisinden sonra koşar, öfkeyle atını öldürür, en yakındaki eşekle yerini değiştirerek hırsızlık yapmaya çalışır. Değirmenciler kralı döverler, kralın elbisesini çıkarırlar ve kötü bir cüppe giydirirler ve sonunda Kral gündelikçiye dönüşür. Böyle bir karnaval ruhu kral Anarh’ın itibardan düşmesine dayanır. Panrug onu tuhaf şaklaban kılığına sokar ve onu yeşil sos satıcısı yapar. (sosyal hiyerarşi de alt sınıf) Kavgası karısı Anarh’a söver ve onu döver. Bu olaydan sonra kralın itibardan düşmesi geleneksel karnaval tarzda sonuçlanır.²⁶¹

²⁵⁸ Gennadyevna, 120.

²⁵⁹ Gennadyevna, 120-121.

²⁶⁰ Gennadyevna, 121.

²⁶¹ Gennadyevna, 122.

Kılık değiştirme halk motifi farklı halkların kùltürlerinde farklı isimler alır ve farklı olaylar adlandırılan bu motiflerle yansıtılır. Bu motifi Polonya kùltüründe “devuşka-yunoşa” (genç kız-genç erkek) ismini alır. Adından da anlaşılacağı üzere kılık değiştirme motifi bu kùltürde genç kızın erkek kılığına dönüşmesi şeklinde yorumlanabilir. Kızın cinsiyetini saklama motifi de denebilir. Polonyalı araştırmacı YU. Krjijanovski bu iki motifi akraba motif olarak bağlantılı olduğunu söyler.²⁶²

“Devuşka-yunoşa” motifi halk şarkılarında, baladlarda ve epiklerde, efsane ve destanlarda ünlüdür.²⁶³

Ortaçağ “devuşka yunoşa” motifi trajediye varan konuların yanında komik süslemelerle kılık değiştirme olayını gerçekleştirmişlerdir. Burada kız cinsiyetini rahip cüppesi ile değil, asker zırhı ya da soylu kıyafeti ile değiştirir. Onun kim olduğunu kise anlamaz ve askeri harekâtlara katılır.²⁶⁴

Yu Krjijanovski çalışmasının “ Pesnya o devuşke voine” (kızın savaşı şarkısı) bölümünde şarkıyla ilgili olarak, kızın çarın kızı ya da köylünün kızı olduğuna dair çeşitli varyasyonlar var fakat önemli olan kızın babası yerine savaşa gitmesidir der.²⁶⁵

“Kılık değiştirme” Rus kùltüründe ряженые (ryajenie) ya da (окрутники) olarak ifade edilir.

Ryajenie Slavyan halklarında ve diğer birçok halklarda yeni yılın ardında düzenlenen genel bir adettir. İnsanlar genelde hayvan kılığına girerler veya hayvan postu giyerler. Kılık değiştirenler yani ryajenler Tanrı’ya teşekkür eder, onu överler, komşularının ziyaret eder ve çeşitli gösteriler yaparlar.²⁶⁶Bu adetlerde aslında insanın doğanın kaynaklarına yönelmesi, kim olmak istiyorsa ona dönüşmesi gibi bir anlama gelir.

²⁶² Yu. Krjijanovski, “Devuşka-Yunoşa k İstorii Motiva Peremena Pola Abtorizovannıy Perevod c Polckogo”. *Russkiy folklor*. Vıp 8, Leningrad 1963 <http://Annales.info/slav/small/girlboy.htm>

²⁶³ Yu. Krjijanovski, <http://Annales.info/slav/small/girlboy.htm>

²⁶⁴ Yu. Krjijanovski, <http://Annales.info/slav/small/girlboy.htm>

²⁶⁵ Yu. Krjijanovski, <http://Annales.info/slav/small/girlboy.htm>

²⁶⁶ Okrutniki (ryajennie)- simbolizm <http://ethnosfera.com/mummers/>

“Ryajenie eski Rus edebiyatında yaygındır. 18. Yüzyıldaçar İvan Grozny’dir. İvan Grozny sevdikleri ile yiyip içerken soytarı ile oynamaya başlar. Bu gerçek yansımalarının İvan Grozny’ın Andrey Kurbski ile yazışmalarında bulur.”²⁶⁷

İvan Grozny’nin kendinin de dilenci kılığını sevdiği bilinir, fakat 1574 yıllıklarında işaret edildiği gibi, çar kendisi yerine tahta Simeona Bekbulotoviç’i oturtur ve ona taç giydirmiştir. Bu hikâye eski törensel durumlardan çıkmış sosyal değil tokuş olan karnavalsal sahte krala taç giydirme töreni ile yine eski doğu adetlerine göre astrolojik periyoda elverişsiz zamanda çarın tahtına başka birinin geçirilmesi, çarın ölümle tehdit edilmesi bu adetle kıyaslanır.²⁶⁸

XVIII. yüzyıl sosyete edebiyatında kılık değiştirme motifinin kullanıldığı önemli eserlerden biri “Povest o Frol Skobeev” (Frol Skobeev Öyküsü)’dür. Öykünün ana kahramanı soylu Frol Skobeev kız kılığına girer. Eserde kahraman belli bir güce ulaşmak için kurnazlığını kullanır. Frol kız kılığına girmesi sayesinde zengin biri olur ve hayatı boyunca güçlü ve zengin bir insan olarak yaşar.²⁶⁹

Rus folklorunda Ryajenie motifi şarkılarda, öykülerde ve efsanelerde sıkça kullanılır.

Tarihişarkı “Çasovoy” da İvan Grozny ile Sibiryaya atamanı Ermak arasındaki ilişki gösterilir. Bu eserde de kılık değiştirme motifleri mevcuttur.

Diğer bir eser ise ünlü destan “Svater- boyarin” dir.

Görüldüğü gibi Kılık değiştirme motifi Rus folklorunda sık sık yer bulur. Kadının erkek kılığına girmesi, erkeğin kadın kılığına girmesi gibi bir durum folklorik eserlerde ve edebiyat eserlerinde görülür. Kılık değiştirme sayesinde kahraman kendini cesur hisseder. Tüm eserlerde kılık değiştiren sıradan insanların kılık değiştirme sayesinde cesur bir hal aldıkları ve bu sayede istediklerine kavuştukları temasına vurgu vardır. Kadının erkek kılığına girmesi ile kahramana, bahadıra dönüşür. Erkeğin kadına dönüşmesi ise daha komik bir tarzda eserlere yansır.

²⁶⁷V.P. Darkeviç, *Narodnaya Kultura Srednevekovya: Svetskaya Prazdnıçnaya Jizn v İskusstve IX-XVI vekov* Nauka, Moskva 1988, 106

²⁶⁸Gennadyevna, 123.

²⁶⁹https://briefly.ru/ /povest_o_frole_skobeeve/

XVIII yüzyılda folklor motifi olan kılık değiştirme dünyadakibirçok edebiyat eserinde olduğu gibi Rus edebiyat eserlerinde de geniş yer bulduğu görölmüştür.

Kılık değiştirme olarak ifade edilen folklor motifi incelediğimiz eserimiz “Boyar Kızı Natalya”da da geniş yer bulur. Bu motif yazar tarafından kahramanın psikolojik karakteristiğinin aracı olarak kullanılmıştır.

Natalya kocası Aleksey’e olan aşkı uğruna her şeyi yapabilecek durumdadır. Eserde bir savaş ortamı mevcuttur. Aleksey savaşa gitmek zorundadır fakat Natalya ondan ayrılmak istemez. Ayrıca Natalya kocasına savaşta yardım etmek ister. Bunun için kadınsal korkuları bir tarafa bırakır ve erkek kılığına girmeye karar verir. Bu sayede kimse onu tanımayacak ve o rahatlıkla savaşa gidebilecektir. Kocasının bu durumdan haberi yoktur. Natalya’nın ısrarına dayanamayıp beraber gitmeyi ve beraber ölmeyi göze alır. Fakat Natalya aklına gelen bu kurnaz fikri yerine getirecektir. Odaya girer ve kocasının kılığına girer. Ve kocasına şöyle der: şimdi bana sadece keskin bir kılıç ver ve benim erkekten daha kötü olmayacağımı gör der.

Kılık değiştirme eserin kahramanı Natalya’ya büyük bir güç ve cesaret verir. Bu sayede savaşta aktif bir rol oynar. Göröldüğü gibi folklor motifi “peremena pola” kılık değiştirme geleneği Rus nesrinde ve özellikle Karamzin’in bu eserinde yerleşmiş bir motif olarak göze çarpar. Bu motif öykünün konusuna yön verir ve onu şekillendirir. Kahramanların kaderini belirler.

“Boyar Kızı Natalya” eserinde yazarın bir önceki öyküsü “Zavallı Liza”da olduğu gibi etnoğrafyaya başvurur. Bu sayede ulusunun özelliklerini, renkliliğini çok daha canlı bir şekilde yansıtmış olur. Etnoğrafya biliminde kavimlerin törelerini, geleneklerini kültürlerini incelediğini biliyoruz. Bu bilime daha geniş bir perpektifle baktığımızda insanların giyim kuşam, süslenme şekilleri, tarımda kullandığı aletler gibi hayatın birçok alanına dahil olan ve bu alanları derinlemesine incelediğini görürüz. Karamzinetnoğrafyanın halklarla ilgili olarak incelediği ince ayrıntıları kendi eserinde yansıtır. Natalya’nın güzel evinde nasıl bir yaşam sürdüğünü nelerle ilgilendiğini, XVIII. yüzyıl “terem”²⁷⁰ hayatı ince ayrıntılarla vermiştir:

“Günün ışıkları sabah bulutlarının arkasından sessiz ve nemli topraklara düşer düşmez, güzelimiz üzerindeki nazik dirsekleri ile çıplak kollarını kesiştiren beyaz atlası

²⁷⁰ Eski Rusya’da kule görünümlü müstakil ev

ile uyanır, kalkar, üzerine, desenli uzun(telogrey)²⁷¹, ince ipek elbisesini giyer ve dağınık, uzun, koyu kumral saçları ile canlanan doğanın muhteşem tablosuna bakmak, tıpkı sabah sesiyle uyanmış, üzerindeki çiyleri rüzgâr esintisi ile silkeleyen büyük bir kuş gibi, gecenin dumanlı örtüsünü kaldıran parlak güneşli, altın kubbeli Moskova'ya bakmak, karanlık, uçsuz bucaksız, kuzeyin tüm vahşi hayvanlarının yaşadığı, böğürtülerin kuşların şarkılarını bastırıldığı, mavimsi kır şeklindeki, koyu gri dumanlı Marina koruluğuna bakmak için yüksek teremanın yuvarlak penceresine doğru yaklaşırdı. Diğer taraftan Natalya'nın bakışları Moskova nehrinin ışıltılı kıvrımlarına, çiçekli tarlalara, emekçi yerlilerin, önceden nasıl yaşıyor ve çalışıyorlarsa şimdi de öyle çalışan, öyle giyinen, değişmeyen, tüm değişimlere rağmen Rus fizyonomisinin doğasını bize sunan yerlilerin işlerinden dönerken söyledikleri neşeli şarkıların seslerinin geldiği dumanlı köylere bakar.”

“Dadısı kalktı, giyindi, erkenci kuş diyeçağırıldığı boyar kızını pınar suyu ile yıkadı, uzun saçlarını kemik tarakla taradı, onları ördü ve güzelimizin başını incili çatki ile süsledi.

Natalya onun yanına oturur ya da gergef örer, ya da örgü örer, veya ipek eğirir veya kolye dizerdi.

Bu cümlede yazar Natalya'nın günlük yaptığı işlerden bahsederken, aslında Rus boyar kızının günlük hayatında yaptığı işleri yansıtır etnoğrafyanın bir parçası olan bu öğeyle.

“Natalya çiçekler kopardı, uçan kelebekleri hayran hayran izledi, çayırların kokusunualmaya çalıştı, eve mutlu ve huzurlu döndü. Akşam oldu, yeni gezintiler, yeni sevinçler; bazen genç arkadaşları bu serin akşamları onunla paylaşmaya gelirdi ve her şeyden konuşurlardı... Kışın bahçedeki tarlada gezilemezse, Natalya şehirde kızak kayar ve masum suretleri ile geceleri kısaltan kızların toplandığı gece eğlencelerine gider ve eğlenirdi. Orada anneler ve dadılar kızları için türlü eğlenceler tasarlarlardı. Körebe oynarlardı, saklambaç oynarlardı altın saklarlardı, şarkı söylerlerdi, hoplayıp zıplarlardı edepi bir şekilde tüm gecelerde olabileceği gibi”

Bu paragrafta yazar dönemin genç kızlarının nasıl vakit geçirdiklerini, hangi oyunları oynadıkları gösterilmiştir.

²⁷¹ Eski Rus kadınlarının giydiği ipek elbise.

“ Boyar kızı Natalya” eseri öyküsü içinde çeşitli folklor türlerini bulundurur. Eserde yer bulan bu folklor türlerinden biri de “**predanie**”(efsane)’ dir. Predanie masalsı olmayan nesir türünde tarihi gerçekliklere dayanan sözlü yıllıklardır. Predanie sözcüğü Rusça peredavat sözünden gelir. Vermek, iletmek, nakletmek anlamındadır. Predanielerde eski zaman insanlarına, atalara vurgu yapılır. Kahramanlar gerçek kişilerdir. Predaniede ki kompozisyon kurulumu formuna, geleneksel süreklilik formuna sahip değildir. Karakteristik bir anlatım türü yoktur. Eski zaman olaylarını aydınlatırken çağa en yakın bakış açısıyla yansıma vardır.²⁷² Predanie türünün gerçeklik olgusunu Salavat Mirsadyrovich şöyle açıklar: “Tarihte ve kültürde önemli bir yer etmiş, önemli olaylar tarihi gerçeklik olarak, bilindiği üzere tarihi predanie temellidir.”²⁷³

N.M. Karamzin ön yargısız olarak, atalarında nakledilmiş olayları anlattığını söyler. Bu bağlamda yazar predanie türünün özelliği olan gerçeklik olgusuna vurgu yapar. Yazar romantik fantezilerden ve abartmadan kaçındığını belirtir. Gerçeklik ifadeleri Moskova’nın tamamıyla gerçek tasviri, aşıkların birleşme yerleri gibi gerçeklikle paralel ifadeler vardır.

Predanie türünün bir diğer özelliği eski zamanın önemli kişilerinin, ataların yer almasıdır. Eserde Natalya’nın babası Boyar’dır. Ayrıca eserde çar da çarlığın başı olarak en önemli tarihi kişilik olarak yerini alır. N.M. Karamzin’in eserinde de çarla ilgili bilgiler vardır. Çar iyi bir beydir, duygusaldır. Boyar Matvey Andreev’in acısına teselli veren, cesur yürekli komutan ve adil bir insandır. Yazar çar suretinde folklor algısı oluşturur.

“Boyar kızı Natalya” eserinde türün yapısının yansımaları bulunduğunu gerçeklik vardır. Hikâyeyi anlatanın pozisyonu, kahramana ve doğrudan konuşma konulu olaylara, sürgüne gönderilen atalara, eskilerden haberlere verilen değer olarak gösterilir.

Öyküde olay insanları eskiye götürür ve eserin sonunda sözlü predanie ye atıf vardır:

“Daha fazla bir şey duymadım dedemin neyesinden, fakat bundan birkaç yıl önce sonbaharda Moskova nehrinde üzerinde yeşil yosunların yeşerdiği ve zamanın elinde

²⁷² Karakteristika janra predaniy <http://www.textologia.ru/literature/russkiy-folklor/neskazochnaja-proza/harakteristika-zhanra-predaniy/3291/?q=471&n=3291>, 1-2

²⁷³M.K.Salavat M.K. “Osobennosti janra istoričeskikh predaniy na primere ustnih rasskazov o poezdke buryat k Petru”, I. ,Gramota, Moskva 2015, 196.

parçalanmış bir mezar taşı buldum, büyük bir zorlukla üstündeki şu yazıtı okuyabildim: “Aleksy Lyuboslavskiy karısı ile burada gömüldü. Eski insanlar bu yerde hiçbir zaman kilise olmadığını ve sevgililerin burada evlendiklerini ve öldüklerinde burada yatmak istediklerini söylediler.”

Predanie nin kaynağı geçmiş yüzyıllardan derine gider ve temelinde genelde bu olayları anlatanlar olaylara doğrudan tanıklık eden kişilerden duyduklarını nakleden kişilerdir. Eserde de olayı ileten kişi görgü tanıklarından aldığı duyumlarla konuyu anlatan kişi olduğundan predanie folklor türünün tamamen yansımaları görmek mümkündür.

“Boyar Kızı Natalya” Natalya eserinde kullanılan folklor türlerinden bir diğeri Bilina (bilina, destan) dır. Bilina Eski Ruslardan kalma bir folklor türüdür. Kendine özgü birtakım özellikleri ile diğerk folklor türlerinden ayrılır.

Bilina türünün temel özelliğı olarak halk epik şiirlerinin olduğu bir şiirsel yapı şeklinde olmasıdır. Bilinalar sözlü olarak halk kahramanlarının ve Rus bahadırlarının yansıtılır. Eski zamanları anlatan yavaş, düzenli ve haşmetli şarkılardır. Bilinaları masallardan ayıran en önemli özellik olayların gerçekmiş gibi olayları yaşayanlar ya da duyanlar tarafından benimsenmiş olmasıdır. Aynı zamanda bilinalar geçek olayların fantastik bir şekilde yansıtılmasıdır.²⁷⁴ Bilinalarda Rusya için tarihi kahramanlık taşıyan isimler yer alır: Knez Vladimir, Knez Dobrinya, Kupets Sadko, İlya Muromets, Oleg Svatosloviç...

Sanatsal bir suret oluşturmada bilininin sezgin bir dile sahip olması önemli rol oynar. Bilinilerde tarihsel kişileri tanıtan belirli sıfatlar vardır: Knez Vladimir laskoviy (şefkatli), drujina (gönüllü) hrabraya (cesur) gibi.

Karamzin’in öyküsünde de çar için çeşitli benzer sıfatlara rastlanır:

“Добросердечный, чувствительный” Dobroserdeçnyy, çuvstvitelnyy: iyi kalpli, duygusal.

“Меч острый, капые булатное” Meç ostryy, kapye bulatnoe: kılıcı keskin.

Aleksy’in Litvanyalılarla savaşının yansıtılması da bilina türü ile örtüşür: ...elinde kılıcı ile düşmana saldırdı ve ona saldırdılar diğerkleri” “galibiyetin bütün onuru

²⁷⁴ <http://www.twirpx.com/search/>

ona aittir, o düşmanı sürdürdü, korkuttu ve elebaşlarını rehin aldı”. Bilinalarda ki kahraman bahadurların düşmana galip gelmesi gibi burada da kahramanlık örneği verilmektedir.

Bilinalarda olay belli bir dönemde gerçekleşir ve bu dönem özellikle belirtilir.(Dobryna Dönemi) ve yerler eski Rus isimleri ile adlandırılır: Novgorod, Kiev, Çernigov... Öyküde ise yer “Prestolnyy gorod Moskva” dır. Olay zamanı XVIII. yüzyıl ortalarıdır. Dönem Aleksey Mihayloviç dönemidir.

N.M. Karamzin eserinde bilinalarda olduğu kompozisyon kuruluşundaki yer, dönem ve zaman özellikle belirtilir: “Beyaz taşlı Rus slav çarlığının taht şehrinde boyar Matvey Andreev yaşamış...”

Görüldüğü üzere Karamzin folklor türlerine olan öykünmesi bilina ile de kendini göstermiştir. Yazarın folklorla yöneliminde kullandığı folklor türlerinden biri olarak eserinde yerini almıştır.

“Boyar Kızı Natalya” eserinde “masal” türünün özellikleri de mevcuttur. Bu türün özelliklerinin eserde yansıma bulması N.M. Karamzin’in halk kültürüne yönelim evriminin bir parçasıdır.

Bünyesinde genellikle mitik öğeler ile olağanüstü unsurlar barındıran ve çocuklar için eğitici bürükler içinse roman/hikâye ihtiyacını giderici bir halk edebiyatı yaratması olan masallar, inandırıcı özelliğinden uzak bir anlatı türüdür. Başına, ortasına ve sonuna ahenkli birtakım formaller de eklenerek anlatılan masal, yüzyıllarca nesilden nesile aktarılan, anlatıldığı her dönem ve ortamdan bünyesine malzemeler katan ve ait olduğu toplumun dünya görüşü ile kültürel bazı birikimlerini de sözlü olarak yansıtan bir türdür.²⁷⁵

N.M. Karamzin hayal ürünü kuruluşlu bu halk yaratıcılığında peri masallarındaki güzel kız sureti ile birlikte korkusuz, bahadır, savaşçı kız suretinin resmini de çizer. Eserde Natalya karakteri dişiliğin yanı sıra i özgün bitmez tükenmez aktiflik, yaratıcı fikirlerle dolu bir yaşam tarzı ve hayat sevgisi ile dolu bir kişiliği yansıtır.

Masallarda belli bir anlatım yöntemi mevcuttur. Bu anlatımda tipik sözlü formüller kullanılmaktadır. Bu sözlü anlatım türünü Emin Ölmez makalesinde şu şekilde açıklar: “Masal kelimesi ile halk arasında, yüzyıllardan beri anlatılmakta olan ve

²⁷⁵ İsmail Abalı, “Yapısal Folklor Kuramı Bağlamında Bir Masal İncelemesi Örneği”, *İdil*, 2(8), 2013 26-40, 26.

içinde olağanüstü kişilerin, olağanüstü olayların bulunduğu, “bir varmış bir yokmuş” gibi klişe bir anlatımla başlayan, belli bir uzunluğu olan, sonunda “yedi, içti, muradına erdiler” yahut “onlar erdi muratlarına biz çikalım kerevetine; gökten üç elma düştü, biri anlatana biri dinleyene biri de bana” gibi belirli sözlerle sona eren, zaman ve mekân kavramlarıyla kayıtlı olmayan bir sözlü anlatım türü kastedilmektedir.²⁷⁶

Bu anlatı türündeki klişe anlatımların tüm dünyada genel olarak aynı şekilde yansıtıldığını söylemek mümkündür. Peri masalları üzerine araştırma yapan ünlü Rus araştırmacı V. Propp farklı kültürlerle ait masalların yapıları bakımından aynı olduğunu söyler. Ona göre bütün masallar ortak bir yapı üzerine kurulmuştur.²⁷⁷ Nitekim Türk masalında ki anlatı türüne benzer olarak Rus masalında da “jil-bıl” bir varmış bir yokmuş, “v nekotorom çarstve” (birçok çarlıkta) gibi belli ifadeler vardır. Bu anlatı okuyucuyu uyanık olmaya sevkeder, belirsiz bir ve zaman kavramlarına yönlendirme okuyucuda ilgi uyandırır.

Masalların etkisi imgesel sistemlerin kompozisyonunun basit konu çizgisine uysun olarak meydana çıkar. Masallarda kadın kahramanın imgesi efsanevi bir güzellik tasviri ile meydana çıkar. N.M. Karamzin’in öyküsünde efsanevi güzel Natalya’dır. Masallarda başkahramanın dış görünüşünün tasvirinde kullanılan sıfatlar, sade ve ayrıntılı kıyaslamalar, metaforlar, Natalya suretinin yansıtılmasında da kullanılmıştır:

“Tarlalarda, koruluklarda ve yeşil çayırlardı sayısız çiçek vardır, fakat hiçbiri güle benzemez; gül hepsinden güzeldir; beyaz taşlı Moskova’da sayısız güzel vardır, zira Rus çarlığı ezelden beri güzellerin yaşadığı yer olarak sayılırdı, fakat hiçbir güzellik Natalya’nın ki ile kıyaslanamazdı- Natalya hepsinden güzeldi.”

Masallarda vahşi hayvanların varlığı ayırt edici niteliktedir. Bu vahşi hayvanlar masaldaki kahramanlara saygı duyarlar: “Fakat Aleksey yabani hayvanlarla dövüşmemiştii, zira onlar karı koca olan bu sakinlere(sanki güzel Natalya’ya saygıdan dolayı, deli ormanın yeni sakinlerine) yaklaşmıyorlardı, sadece uzaktan bağılıyorlardı.”

Masalların mutlu sonla bitme olgusu eserde de kendini gösterir: “Karı koca mutlu bir hayat yaşar ve çarın şefkatini kazanırlar.”

²⁷⁶ Emin Ölmez, “Vladimir Propp’un Masal Çözümleme Metodu Çerçevesinde “Padişah’ın Evlatlığı” Masalı Üzerine Bir İnceleme””, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (1), Manisa 2015, 533-541, 534.

²⁷⁷ Ölmez, 535.

Halk kültürünü yansıması olan lirik şarkılar yazara kahramanın iç dünyasını daha açık bir şekilde ortaya çıkarmasını sağlar. Öykünün merkezinde kahramanın sureti yer alır. Henüz öykünün başında Natalya'nın rus gelenekleri ile eğitilmiş olduğunu vurgular. Kahramanın portresi lirik şarkılarda ki gibi idealize edilmiştir:

У купца было богатого, ой у богатого

Росла дочь хоро...ой, росла дочь

Хорошая, ой, дочь хорошая,

Машенька приго...ой девка

Машенькапригожая...

Eserler incelendiğinde N.M. Karamzin'in Rus halk kültür unsurlarını eserlerinde fazlasıyla yansıttığı görülmektedir. Bu da sentimentalist bir yazar olarak sanatçının folklor kaynakları ile bağını koparmadığını gösterir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SERGÜZEŞT VE ZAVALLI LİZA ESERLERİNİN TAHLİLİ

4.1.SERGÜZEŞT ROMANININ TAHLİLİ

4.1.1. Kişi Kadrosu

Roman üç ayrı yerde geçer. Baş kahraman Dilber haricindeki diğer kahramanlar bu yerlere göre ayrı ayrı verilmiştir.

Olayların Başladığı İlk Yerdeki Kişi Kadrosu

ÇERKES (yan)

Eserin başında karşımıza çıkan ilk karakterdir. Esirleri sabırsızlıkla bekleyen kişilerden biri olarak kahramanla ilgili sadece eserin başında bir tasvir mevcuttur:

“... uzun boylu, geniş omuzlu, seyrek siyah bıyıklı, etekleri ayaklarına kadar uzun, beli gayet dar, bir Çerkes paltosu giymiş; başında kendi kavminin kalpağı, elinde bir gümüşlü kırbacı...”²⁷⁸

Hacı Ömer

Eserin başlangıcını oluşturan karakterlerden biridir. Romanın diğer kahramanı Çerkes ile birlikte eserde ilk olarak Hacı Ömer karakteri ile karşılaşılır. Yazar Hacı Ömer karakteri ile ilgili olarak sadece çok iri cüsseli bilgisini verir. Fakat esircinin çok iri cüsseli olması ayrıntısı sonrasında kendisinin tanıtılması ile kişiliği ile fiziksel özelliği arasında bir bağ kurulmasını sağlar.

Yazar Hacı Ömer’i bir esirci olarak kalpsiz, merhametsiz, esirciliğin vermiş olduğu duygusuzluğu ile yansıtır. Eserde Hacı Ömer’in bir esirci olarak şöyle yansıtılır:

“İnsan ticaretinin duygusuz kalbine verdiği merhametsizlik, kalbinin o büyük, yuvarlak gözlerine aksettirdiği bir nevi vahşilik tesiri ile bakışı kaplana benzer. Geniş manası ile kendisinin içinde bulunduğu insanlığın –hususî çıkarlarından başka- bir kısmının başına gelen felaketten üzülmez; bir şarkıcının sesiyle bir kızın ağlaması, bir sazın sesi ile paha biçilmez bir güzelin yalvarışları arasında bir ayırım yapmazdı.

²⁷⁸ Sami Pazade Sezai, *Sergüzeşt*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1998, 3.

İnsanlık vazifelerinden iki şeye kutsal değer verirdi. Biri, ticaretini geliştirmek maksadıyla odasının duvarına asılan kırbaç; diğeri, evine giren zayıf yaratıkların kimsesizliği idi.”²⁷⁹

Esirci Hacı Ömer karakteri, esirciliğin vermiş olduğu soğukkanlılığı, acılara karşı tepkisizliği, insani duyguların onda hiçbir yansıma bulmaması, bu gibi duygulardan bihaber olması gibi özelliklerle yansıtılması, özellikle de yazarın bu özellikleri “bir şarkıcının sesiyle bir kızın ağlaması, bir sazın sesi ile paha biçilmez bir güzelin yalvarışları arasında bir ayırım yapmazdı” gibi bir karşılaştırma yapması, romanın gidişatı ile ilgili bir bakış açısı, bir öngörü kazanmayı sağlar. Esirler hakkındaki fikri ve romanın ana kahramanı esir kız Dilber’in yaşayacağı tüm zorluklara işaretir.

Yazar esircinin insanlık vazifesi olarak gördüğü iki kutsal değerden bahseder. Bu kutsal değerlerin birini odasının duvarında asılan kırbaç olarak gösterir. Kırbaç, esir alınan insanların dövülmesi için var olan bir eşya olarak kutsal bir değer olarak gösterilmesi, esaretin dehşetini daha ilk sayfalarda gözler önüne serer. Esircinin bir diğer kutsal değeri ise “evine giren zayıf yaratıkların kimsesizliği” şeklinde tanımladığı esir alınan kadınlardır. Esirleri yaratık olarak ve onların kimsesizliğini kutsal bir değer olarak gören Hacı Ömer karakteri, esirciliğin insan ruhunu nasıl bir duygusuzluğa ve merhametsizliğe ittiğinin canlı bir örneği olarak yansıtılır.

Bir esirci olarak insan pazarlığı yaptığı bölümde Hacı Ömer’in dış görünüşü ile ilgili tasvirler yapılır:

“Sandalın içinde iken o büyük, yuvarlak gözleriyle Çerkese bakarak ve birer küçük yelpaze kadar büyük olan ellerini sallayarak, esirleri pazarlık ediyordu. Pazarlık yolunda gitmeyince, kırk beş elli yaş arasında olduğunu gösteren ve siyahtan zade kirli bir renge çalan kır sakalıyla esmer çehresinde bir iki kaba buruşukluğu tiksindirici bir hal alır.”²⁸⁰

Yazar bu satırlarda da “büyük gözler”, “yelpaze kadar eller” gibi tamlamalarla Hacı Ömer’in iri cüssesine vurgu yapar. Yine bu satırlarla esircinin kırk beş, elli yaşları arasında olduğunu öğreniriz.

²⁷⁹ Sezai, 3,4

²⁸⁰ Sezai, 4

Evin hanımı

Dilber'in getirildiği ilk evin hanımıdır. Dilber'in halayık olarak kalacağı evin sahibi olan hanım, romanda ilk olarak dış görünüşünün tasviri ile karşımıza çıkar:

“Bir baş örtüsüyle köşede oturan hanım şişman, esmer, kaşlarına bir parmak enliğinde rastıklar sürmüştü; kaba bir yaradılış, çirkin bir kıyafete girmişti.”²⁸¹

Evin hanımı acımasız, merhametsizdir:

“Büyük kaşlarını çatarak, sönük siyah gözleriyle bakışında bir çocuğu ağlatacak, bir adamı korkutacak kadar merhametsizlik görünürdü.”

Eserdeki evin hanımı karakteri tıpkı Hacı Ömer karakterinde olduğu gibi, şişman, iri gibi sıfatlarla tasvir edilmiştir. Daha sonra ise evin hanımının merhametsiz bir insan olduğunu gösteren sahneler ortaya çıkar. Her iki karakter de şişman, iri cüsseli ve merhametsiz insanlar olarak gösterilir. Buradan hareketle de yazarın, fiziksel özelliklerle, insanın iç dünyası arasında bir bağ kurmaya çalıştığı fikri ortaya çıkar.

Evin işlerinde sorumlu, evin idaresini büyük bir titizlikle yerine getiren hanımın acımasızlığının, merhametsizliğinin ve mutsuzluğunun altında yatan neden kocasıdır. Kocasını ile olan kötü ilişkileri, kocasının görevini kötüye kullanma ve işten çıkarılması da ruhunda kötü duyguların belirmesine sebep olmuştur:

“Gençliğinde ara sıra kendisini döven kocasının vahşi muamelesini görmüş ve en nazik yaratılan bir kadını bile hayvana benzetecek kadar tesirli olan kıskançlığından çok çekmişti. Hele bir zamandan beri vazifelerini kötüye kullanma ve rüşvet yemesinden dolayı yüce hükümetin adil hükmü ile kocasının işten çıkartılmasının ızdırıp ve kederini hissetmiş ve bunların hepsi kalbine bir merhametsizlik, bir neşesizlik getirmişti.”²⁸²

Hanımın bir kızı vardır ve sadece anne yüreği onunla iken yumuşar. Fakat merhametini kızından başkası görmez, herkese kötü davranırdı:

“Manevi hayat olan zihin işlerinden ve bir cemiyet içinde anne olmak için gereken medeni terbiyeden merhum bulunduğu için, daima halayıklarla uğraşır, merhametsizce döver, komşularının aleyhinde söylenir dururdu.”²⁸³

²⁸¹ Sezai, 7

²⁸² Sezai, 9

²⁸³ Sezai, 9

Atiye

Evin Hanımının kızıdır. Atiye her gün Dilber’le birlikte okula gider. Atiye başlarda Dilber’le oynamak istese de annesini ve Teravet’in ona olan kötü muamelelerini gördükten sonra o da çocuk akıyla aynı kötü davranışlarda bulunmaya başlar. Dilber yanına geldiğinde ona kötü davranır, “Pis halayık. Hadi aşağı”²⁸⁴ diyerek onu kovar.

Latife

Dilber’in hanımın evindeki en iyi arkadaşıdır. Dilber’in sırdaşıdır. Gizli gizli sohbet ederler. Dilber’ oyuncaklar, şekerler verir.

Teravet

Hanımın evinde çalışan Arap halayıktır. Genel olarak evin işlerinden o sorumludur. Dilber’ e iş yaptırır, kötü davranır, sürekli kızar.

“Teravet bir taraftan yemek pişirir, diğer taraftan: “Hadi su getir tenbel. Sonra akşama yemek pişmez” derdi. Çocuk olduğu yerden kımıldamayarak, “artık su getirmem” dedi. Teravet, ağacın aşağısından bakıp da yukarıdaki kuşları düşüren yılan gibi, beyazları kan içinde ve yalnız o gözlere mahsus vahşi bakışıyla ocaktan bir yanar odun çıkararak, Dilber’e doğru yürüyünce, çocuk, üzerine bir yanardağ geldiğini veyahut elindeki topuzuyla yanında bir zebani dolaştığını görünce, rikkati en ziyade coşturan korkudan hâsıl olma itaatkâr bir teslimiyetle hemen dışarı çıktı. Canı yana yana tahammülünü aşan hizmetini yerine getirdi.”²⁸⁵

Olayın Geçtiği İkinci Yerdeki Kişi Kadrosu

İhtiyar Kadın

Dilber’in kaçtığı ve bayıldıktan sonra kendini bulduğu evdeki karşısına çıkan ilk kişidir. Romanda bu kadına bir isim verilmemiştir ve ihtiyar kadın olarak geçer.

İhtiyar kadının tasvirini yazar şöyle verir:

“Karşısında, zamanın geçerken bıraktığı izlerle buruşmuş bir ihtiyar çehre, bir ihtiyar kadın, kendi nuru bitmeyen fakat ruhun hafif ziyası aksetmeye başlamış tatlılık

²⁸⁴ Sezai, 11

²⁸⁵ Sezai, 13

ve şefkatle dolu gözlerini çocuğa dikmiş, titreyen elleriyle ilaç veriyordu. Hiç şüphe yok ki, o merhametli bakış, bu küçüğe, ilaçtan ziyade dertli kalbine bir deva idi. Siyah olduğu günlerde sevgi, beyazlandığı vakit rikkat uyandıran saçları, yatağın içinde Dilber'in üzerine döküldüğü zaman pek yakışmıştı. O muztarip ve uyuyan ruhun yorganının da böyle nurani olması lazım gelirdi.”²⁸⁶

Yaşlı kadın çok iyi bir insandır. Dilber'e sahip çıkar. Şefkatli kalbi Dilber'in yaşadığı zulümlere katlanamaz ve onun kurtulması için elinden geleni yapar.

Mustafa Efendi

Evin hanımının kocasıdır. Görevini kötüye kullanma sebebiyle işinden atılmıştır. Daha sonra kendini temize çıkaran bir yazı elde edip devlet idaresinde bir iş bulmuş ve Erzurum'un bir kazasına kaymakam olmuştur. Romanın tek bir bölümünde karakterin tasviri verilir:

“...Mustafa Efendi'nin kuzguni siyah sakalının daha çirkinleştirdiği ve İran ile etrafında bulunan kavimlerde görünen toprak renginde esmer, uzun ve gayet çok ve sık sakalıyla bıyığının arasından küçük bir siyah hava deliği gibi görünen ağzının üzerine kadar inmiş uzun ve yuvarlak burnu kılları dik kaşları, çekik gözleriyle bir yırtıcı kuşa benzeyen çehresine...”²⁸⁷

Olayın Geçtiği Üçüncü Yer Kişi Kadrosu

Celal Bey

Celal Bey resim yapmaktan hoşlanan ve bu alanda özel bir yeteneği olan bir kişidir. Romana da bu yeteneği belirtilerek giriş yapmıştır:

“Resim sanatına olan üstün kabiliyeti, medeniyetin yüceltici terbiyesi sayesinde, özlediği yüksek mevkie ulaşmak suretiyle, Boğaziçi'nin sevdalı bir hüznün içinde akan sularına kapılmış bir üç çifte kayık, içinde ince yaşmaklardan gül rengindeki yanakları kıvılcımlar saçan parlak siyah gözleri görünür iki hanım, kenarları saçaklı bir şalla örtülü kayığın arkasında bir harem ağası resmi yaparak, salona takdim etmişti.”²⁸⁸

Eserde Celal Bey'in dış görünüşü ile ilgili sadece şu bilgiler karşımıza çıkar:

²⁸⁶ Sezai, 16.

²⁸⁷ Sezai, 21.

²⁸⁸ Sezai, 34

““Kendi şişmanca, büyük ela gözleriyle demevi mizacının azim ve metanetini gösteren çehresini boyadığı kırmızı renkle Romalıları andırırdı”²⁸⁹

Celal Bey romanın ana kahramanlarından biridir. Evlerinde çalışan esir kızı Dilber’i önceleri bir oyuncak gibi görür, onu karşısına oturtup resmini çizer. Fakat daha sonra Dilber’e âşık olur. Dilber ile aralarındaki sosyal farklılıktan dolayı ailesi istemez.

Celal Bey anne ve babasının tam tersine çok mütevazı bir insandır. İnsani değerlere önem verir. Onun kişiliğine insanları hakir görme, onları aşağılama gibi bir durum hasıl olmamıştır. Annesi ile olan şu konuşmaları onun hayatta önem verdiği değerlerle ilgili fikir sahibi olmamızı sağlar:

“-Niçin sorayım? Evlilik için lazım olan asalet ve ikbal değil midir?

-Hayır anneciğim. Güzellik ve namus. Sevgi de çoğu zaman bunların ardından gelir.”²⁹⁰

Celal Bey bu düşüncelerle Dilber ile olan aşkını sürdürür fakat anne ve babası buna engel olunca Dilber’in aşkından hastalığa düşer.

Asaf Paşa

Celal Bey’in babasıdır. Mısır’da birçok memuriyette bulunmuş, uzun süre burada yaşamış ve daha sonra İstanbul’a dönüp burada fazlaca para harcayarak Avrupalı bir bina inşa ettirmiştir. Karısı, oğlu ve kızı ile burada hayatının geri kalanını sürdürmektedir.

Zehra Hanım

Evin Hanımıdır. Sarı saçlı, koyu mavi gözlüdür.

Almış olduğu terbiye ile hayatını sürdürür ve evin işlerini idare eder. Almış olduğu terbiyeye rağmen evinde çalışanları hakir görmekten kendini alamaz.

“...halayıklar hakkında mensup olduğu Mısır ailelerinden kendisine geçen derin bir yüksekte bakma ve hakir görme duygusu, insanlığı şiddet ve hakaretini tecrübe eden Dilber’in gözünden kaçmazdı.”²⁹¹

²⁸⁹ Sezai, 35

²⁹⁰ Sezai, 49

²⁹¹ Sezai, 39

Zehra Hanım'ın bu tepeden bakma hali oğlu ile Dilber'in aşkına engel olmasına sebep olur.

“...Batının verdiği bir gösteriş ve asalet sevdası, hırs ve emelin doğurduğu bir ikbal ve servet düşkünlüğü ve Mısır aileleri arasında yaygın olan bedbaht esirleri hakir görme duygusuyla, Dilber'in evden çıkarılmasına karar verdi.”²⁹²

Tesliye

Celal Bey'in n kız kardeşidir. Piyano çalar. Fransız mürebbiyesinden dersler alır.

Fransız Mürebbiyesi

Celal Bey'in kız kardeşi, Tesliye'nin mürebbiyesidir. On senedir İstanbul'da yaşamaktadır. Kendi milletinin dilini yani Fransızca'yı herkese öğretmek ister. İhtiyar denecek yaşta olan bu mürebbiye Dilber' e de ders vermektedir.

Çaresaz

Dilber gibi o da Celal Bey'in evinde çalışan esirlerden biridir. Dilber esaret arkadaşı olarak tanımlanır romanda.

Olayın geçtiği dördüncü yer kişi kadrosu

Cevher

Arabistan'da Sudan'da haremağasıdır. Cevher Ağa denilen bu kişi siyahidir ve hadım edilmiştir. Bu iki durumdan da elbette rahatsızdır.

“...galiba siyah olduğu için tabiata, hadım olduğu için Sudanlılara lanet ediyordu.”²⁹³

Cevher Dilber'e sırdaşdır. Aslında Dilber'i seviyordur fakat bu aşk platoniktir. Fakat hadım olduğu için ve onu da çok sevdiği için sadece onun arkadaşlığına, dostluğuna taliptir.

“-Düşünüyorsun daima düşünüyorsun! Fakat kimi? Benden korkma! Beni mahrem addet! Yüzüm siyah ise, ruhumun da karanlık olması mı lazım gelir? Ben

---

²⁹² Sezai, 60

²⁹³Sezai, 93

vücutça noksan isem de, bir kalbe de sahip değil miyim? Beni bir dost, bir kardeş, istersen bir kız kardeş say. Seninle dertleşelim.”²⁹⁴

Cevher karakteri aşkı için canını tehlikeye atar. Dilber’in İstanbul’a kaçması için kurduğu planda kendi canından olur. Cevher’in canına kıyma sahnesi şu konuşmalarla yansıtılır:

“-Merhametli Cevherciğim! Ah niçin kendini bu hale koydun. Ben sana ne yaptım ki, benim uğruma hayatını feda ettin?

Cevher ebedi sükûnetle teslim olmağa başlamış bir sesle:

-Çünkü seni seviyordum... Zararı yok... İlk gördüğüm zaman, senin gözlerin kalbimde öldürücü yaralar açmıştı... Zaten yaşamazdım.”²⁹⁵

Dilber

Eserin ana kahramanıdır. Rusya Kumpanyası’nın Batum’dan gelen bir vapuru ile esir olarak satılmak üzere İstanbul’a getirilmiştir. Kafkasya güzeli şeklinde tanımlanan Dilber romana dokuz yaşında küçük bir kız çocuğu olarak girmiştir. Eserin ilk sayfalarında dokuz yaşındaki hali ile Dilber’i Sami Paşa-zade Sezai şöyle tasvir eder:

“...saçlarıyla kaşlarının arası biraz yakınca, ağzı gayet küçük, yuvarlak omuzlarına nispetle beli incecik, hele o siyah gözlerde zekâ parıltısı sonsuz bir tatlılık gösterirdi. Üstad bir el ile ölçülü çizgileri çekilmiş fakat rengi verilmemiş bir resimdi. Zira küçücük dudakları pek renksiz, bakılmamaktan saçları seyrek, sefalet ve yol sıkıntılarının tesiri ile rengi uçuk, gözlerinin etrafı ince bir siyah daire ile çevrilmiş, bakışında, kafesin içine konulmuş bir kuşun arasına gökyüzüne bakışını andırır gizli bir hüznün ve üzüntü görülürdü.”²⁹⁶

Dilber karakteri romanda acılarla dolu bir esir kızın yaşamını anlatır. Esaret altındaki dilber’in bu zor hayatınaromanın ilk sayfalarından itibaren tanık olmaya başlarız.

²⁹⁴ Sezai, 94,95

²⁹⁵ Sezai, 103.

²⁹⁶ Sezai, 4

“Karnım aç” dedi. Esirci kolunu çekerek, düşürecek gibi olduktan sonra ve itip doğrultuktan sonra: “Yürü” dedi.²⁹⁷

“Biçare çocuğun o güzel fakat renksiz dudakları titriyordu. Çakmakçılar yokuşunu çıkarken, ayaklarının sızlandığını hissediyor fakat korkusundan söylemiyordu.”²⁹⁸

Eserde Dilber üç ayrı eve halayık olarak satılır ve her evde türlü sıkıntılarla karşılaşır. Gittiği ilk evde evin tüm fertlerinden, hatta onun gibi halayık olan çalışanlardan bile kötü muamele görür. Bu evde hanımla Dilber arasında geçen şu olay başkahramanın yaşadığı zor günlerin ispatıdır:

“Bir sabah yukarısını süpürürken, Atiye Hanım’ın oynadığı görünce süpürgesini olduğu yere bırakarak, yanına gidip oturdu. Oyuncağa hayretle bakarken, hanımın o korkunç sesiyle : “Dilber, Dilber!” diye bağırdığını işiterek bulunduğu yerde kaldı; hanım içeriye girip, bu halayık parçasının kızıyla oynamak istediğini görünce, Dilber’in kulağından tutarak, süpürgeyi bıraktığı yere getirdi: “Sen işini bırakıp ne oynuyorsun” diye bir tokat attı. Zavallı çocuk! Ağlamaya bile cesaret edemeyerek hizmetini görmeye başladı.”²⁹⁹

Evdeki halayıktan bile dayak yer bu talihsiz küçük kız:

“Her sabah hizmetini bin zahmetle görür, bir küçük kusur etse, hanımdan, Teravet’ten tokat yedi.”³⁰⁰

Sergüzeşt Romanının Özeti

Roman Rusya Kumpanyasının Batum’dan gelen vapurundan inen esir kızların karşılanması ile başlar. Bu esir kızlardan dokuz yaşında olan küçük kız Hacı Ömer adında duygusuz ve kötü kalpli bir esirci alınıp İstanbul’da bir aileye satılır. Küçük kız bu evde bir halayık olarak çalışmaya başlar. Eve geldiği ilk günden itibaren evdekiler tarafından iyi karşılanmaz. Evin hanımı onu küçük görür, her fırsatta azarlar. Dokuz yaşındaki her çocuk gibi o da oyun oynamak ister, koşmak, gezmek ister fakat bir esir olarak bunlara hakkı yoktur. Çok fazla çalıştırılır. Her gece yorgun bedeni ile yatağına girer, ertesi gün yine aynı meşakkatli güne başlar. Evin Arap halayığı Teravet’ten, evin

²⁹⁷ Sezai, 6

²⁹⁸ Sezai, 6

²⁹⁹ Sezai, 10

³⁰⁰ Sezai, 10

hanımından dayak yer. Hanımın küçük kızı Atiye ile mektebe gider. Aslında başlarda iyi birer arkadaş gibi olurlar fakat Atiye bu esir kızın herkes tarafından aşağılandığını, ona kötü davranıldığını görünce o da bu küçük kıza aynı muameleyi yapmaya başlar.

Zavallı kız, küçük bedeninin bu ağır yükü kaldıramayacağını anlar, daha fazla dayanamaz ve bir gece herkes uyuduktan sonra evden kaçır. Uyandıığında karşısında iyi yürekli olduğu her halinden anlaşılın bir yaşlı kadın görür. Onu bu kadın bulmuştur. Kadın gayet şefkatli bir tavırla yaklaşır ve kim olduğunu, kimin kızı olduğunu sorar. Küçük kız halayık olduğunu, Atiye Hanımın annesinin halayığı olduğunu söyler. Yaşlı kadın kızın haline çok üzülür, torununu çağırır beraber vakit geçirmelerini ister. Yaşlı kadının torunu küçük kızın arkadaşı Latife'dir. Latife neden kaçtığını sorunca, küçük kız kendisini çok dövdiğleri için kaçmak zorunda olduğunu söyler.

Küçük kız bu evde güzel günler geçireceğı inancıyla mutlu olur. Çünkü yaşlı kadın gidip evin hanımından kızı kendisine satmasını isteyecektir. Yaşlı kadın hanımın evine gider ve kızı ona satmalarını ister. Evin hanımı ve hanımın kocası buna razı gelmez, evlerinden halayığın kaçmasına kızgınlıklarından ve bunu gururlarına yediremediklerinde kızı vermezler. Yaşlı kadın çok üzülür fakat elinden bir şey gelmez. Küçük kızı teselli eder ve evdekilerin bir daha onu dövmeyeceklerini söyler.

Böylelikle tekrar eski evine geri döner bu küçük, zavallı esir kız. Korkuları yeniden başlar fakat uzun sürmez. Hanımın kocası Mustafa Efendi devlet memurudur ve bir yolsuzluğa karışır. Bu nedenle işten atılır. Mustafa Efendinin işten atılması ailenin maddi durumunu olumsuz yönde etkiler ve esir kızı satmak zorunda kalırlar. Esirciye satılan kızı daha sonra zengin bir aile satın alır.

Küçük esir kızın satıldığı bu evde ki aile görmüş geçirmiş bir ailedir. Evin reisi Asaf Paşa uzun süre Mısır'da memuriyette bulunmuş daha sonra İstanbul'da güzel bir ev inşa ettirerek burada yaşamaya başlamıştır. Evin hanımı Zehra hanımlı eğitimli, görgülüdür. Küçük kız bu evde yaşamaya başlar. Eski günlerdeki gibi eziyetler görmüyordur artık. Zehra Hanım bu küçük kıza Dilber adını koyar. Artık Dilber olarak çağrılan küçük kız evde yardımcıdır. Evdeki Fransız mürebbiyesinden dersler alır. Zehra Hanım her ne kadar görgülü bir kadın olsa da Dilber' e bir halayık olduğunu hissettirir. Evin oğlu Celal Bey Paris'de eğitim almıştır, resime büyük bir yeteneğı ve

ilgisi vardır. Eve gelen Dilber'i farkederek onun çok güzel olduğunu görünce oyuncu gibi görünür, sürekli onu oturtup resim yapmaya çalışır.

Celal Bey Kleopatra'ya benzettiği Dilber'in nü resmini de yapmak ister fakat Dilber bundan hiç hoşlanmaz. Celal Bey bu konuda çok ısrar edince Dilber ağlamaya başlar. Celal Bey onun bu halini görünce çok üzülür ve vazgeçer.

Asaf Paşa'ların evinde amca ve kuzenleri ile yemekler yenir sohbetler edilir. Celal Bey'in kız kardeşinin bu arada bir izdivaç meselesi vardır. Bu evlenme meselesinde Zehra Hanım çocuklarının güzel, soylu kişilerle evlenmesi gerektiğini belli eder. Nitekim kızının eşi de böyle biridir. Bu günlerde Celal Bey ve Dilber arasında bir yakınlaşma başlar. Celal Bey Dilber'e âşık olur. Dilber ilk başta bu aşka karşılık vermez fakat daha sonra o da Celal Bey'e âşık olur. Birlikte çokça vakit geçirmeye başlarlar. Bir gece herkes uyuyunca ikisi bahçeye çıkar orada gezinmeye, muhabbet etmeye başlarlar. Zehra Hanım oğlunu odasında bulamaz, geri odasına gider ikinci kez gider ve tekrar yerinde bulamaz. Dilber'in odasında da kimseyi bulamayınca beraber olduklarını anlar.

Zehra Hanım bu duruma çok üzülür. Zira fikri bellidir. Biricik oğlunun bir halayık parçası ile olamayacağını düşünerek bu olayı kocasına açar. Asaf Paşa'da aynı fikirdedir. Zehra Hanım bu durumdan kurtulmanın yolunun kızı evden göndermek olduğu kararına varır. Dilber'i bir gece ansızın, uykusundayken kaldırıp başka bir yere gönderirler. Dilber şaşkın ve üzgündür fakat elinden gelen bir şey yoktur.

Celal Bey Dilber'i göremeyince durumu anlar ve kahrolur. Dilber'i aramaya çıkar fakat bulamaz. Hasta olur ateşler içinde yanar. Annesi bu duruma çok üzülür, yaptığı hatanın farkına varır fakat Dilber'i bulamazlar.

Dilber Arabistan'a esir olarak götürülür, burada bir haremde odalık olacaktır. Dilber bu arada artık çok güzel, genç bir kızdır. Bu güzelliğini fark etmemek imkânsızdır ve hemen harem ağası Cevher tarafından fark edilir. Cevher zenci ve hadım edilmiş biridir. Bu durumundan dolayı Dilber'le bir münasebetinin olamayacağını bilir fakat Dilber'e olan ilgisi nedeniyle kendine engel olamaz. Dilber'i takip eder, her daim mutsuz halini görür ve onla konuşur. Dilber'ebir arkadaş, bir dost gibi yanında olmak istediğini söyler.

Cevher Dilber'in derdini anlar. Onun İstanbul'a gitmek istediğini burada odalık olarak yaşayamayacağını bilir. Cevher Dilber'in kaçması için plan yapar, bu planı uygularken kaza geçirir ve kanlar içinde ölmek üzere iken Dilber'e aşkını itiraf eder. Dilber buna dayanamaz, zaten sevdiği adamla da kavuşamamanın acısı da içini kavurmaktadır. Hayatta bir amacı kalmayan Dilber intihar eder ve ölür.

Dilber'in ölümü Celal Bey ve ailesi tarafından duyulur. Celal Bey'in hastalığı ilerlemiştir ve doktorlar beyin iltihabının olduğunu ve iyileşme ihtimalinin az olduğunu söylerler. Celal Bey'in ailesi yaptıklarına çok pişman olurlar fakat artık her şey için çok geçtir.

4.1.2. Olay Örgüsü

Sergüzeşt romanı Sami Paşa-zade Sezai'nin bir esirin başından geçen zorlukları yansıtarak, dönemin kölelik sorununu çarpıcı biçimde yansıttığı eseridir. Eserde geçen olayların belli bir akışı vardır. Bu akışı, romanın tahlili açısından önemli olan olay örgüsünü belli başlı maddelerle sıralamayı çalışmamız açısından daha doğru bulduk. Olay örgüsü maddeler halinde şöyledir:

1. Dilber'in esir olarak Kafkasya'da Batum vapuru ile İstanbul'a getirilmesi.
2. Esirci Hacı Ömer'in Dilber'i Mustafa Efendi'nin konağına satması
3. Dilber'in halayık olarak çalıştığı Mustafa Efendi'nin konağından yaşadıklarına dayanamayarak kaçması.
4. Yaşlı bir kadın tarafından Dilber'in bulunması
5. Mustafa Efendi'nin konağına Dilber'in geri dönmesi
6. Mustafa Bey'in memuriyetten atılması ile yaşanan maddi sıkıntılardan Dilber'in satılması
7. Dilber'in Asaf Paşa'nın konağına satılması
8. Asaf Paşa'nın oğlu Celal Bey'in Avrupa'dan dönmesi
9. Celal Bey'in Dilber'i fark etmesi
10. Celal Bey'in Dilber'in resimlerini yapmaya başlaması
11. Celal Bey'in Dilber'e aşık olması
12. Dilber'in Celal Bey'in aşkına karşılık vermesi

13. Celal Bey'in annesi Zehra Hanım'ın bir gece Celal'i ve Dilber'i yataklarında bulamaması
14. Zehra Hanım'ın iki gencin arasındaki aşkı anlaması
15. Zehra Hanım'ın durumu Asaf Paşa'ya açıklaması
16. Asaf Paşa'nın ve Zehra Hanımın bu aşkı engellemeye çalışmaları
17. Zehra Hanım'ın Dilber'i evden göndermesi
18. Celal Bey'in Dilber'in gittiğini duyunca hastalanması
19. Celal Bey'in Dilber'i arayıp bulamaması
20. Dilber'in Mısır'a gönderilmesi
21. Dilber'in Mısır'daki bir konağın efendisine odalık olarak verilmesi
22. Dilber'in odalık olmayı kabul edememesi
23. Dilber'in Cevher adında bir haremağası ile tanışması
24. Cevher Ağa'nın Dilber' aşık olması
25. Cevher Ağa'nın Dilber'in kaçmasına yardım etmesi
26. Cevher Ağa'nın Dilber'in kaçmasına yardım ederken yaralanarak ölmesi
27. Dilber'in bu acılara dayanamayacağını ve İstanbul'a tek dönemeyeceğini anlayıp intihar etmesi.

4.2. ZAVALLI LİZA HİKÂYESİNİN TAHLİLİ

4.2.1. Kişi Kadrosu

Liza

Hikâyenin başkahramanıdır. İyi yürekli annesi ile Moskova'nın bir köyünde yaşar. Liza çok çalışkandır. Erken yaşta yetim kalır. Babasının ölümünden sonra fakirleşirler ve evin geçimini Liza üstlenir.

“Yalnızca, babası öldüğünde on beş yaşında yetim kalan Liza, yalnızca Liza, tatlı gençliğine acımadan, ender bulunan güzelliğine acımadan gece gündüz çalışıyordu.”³⁰¹

Liza Eros'la tanışır, âşık olur fakat kandırılır. Liza karakteri N. Karamzin'in yansıtmaya çalıştığı, eserlerinin merkezinde olan hisli insan karakteridir. Liza mantığıyla değil, duyguları ile yaşar. Liza tutkulu bir âşıktır.

³⁰¹ Karaca, 31

İyi, masum ve hayat tecrübesi olmayan bir köylü kızıdır Liza. İnsanlarda sadece iyi şeyleri görebilir. Annesi ise kızının bu iyi niyetini bildiği için hep tedirgindir ve olacakları önceden biliyormuşçasına haber verir ve kızına şu telkinde bulunur:

“Henüz bilmiyorsun, can yoldaşım, fakir kızları kötü insanlar incitebilirler! Sen şehre gittiğinde kalbim yerinden oynuyor hep. İkonun önüne mum dikiyorum ve seni tüm felaketlerden koruması için Tanrı’ya yalvarıyorum”³⁰²

LizaEros’un aşkı ile yanıp tutuşur. Güzel köylü kızı duygularını annesiyle paylaşır. Liza’nın masum aşkı kötü bir şekilde sonuçlanır. Eros’un ihanetine hisli kalbi dayanamaz ve intihar eder.

N.M. KaramzinLiza karakteri ile köylü kadınlarının da sevebileceği, onlarında sevmeye hakları olduğu fikrini “Köylü kadınları da sevebiliyorlar!” cümlesi ile vurgular ve Rus edebiyatına ilk defa bu karakter bu yorumla girer.

Liza karakteri daha sonra birçok yazar tarafından işlenmiştir.

Eros

Hikâyenin kahramanı genç bir subay ve soylu bir ailenin oğludur. Havai bir hayat yaşar. Eros’un nasıl bir yapıya sahip olduğunu hikâyeci şöyle tasvir eder:

“Şimdi okuyucu, bu genç adamın, bu Eros’un yeterince zengin bir soylu olduğunu; son derece akıllı, iyi yürekli, doğası gereği iyi ama zayıf karakterli ve havai olduğunu bilmeli. Düzensiz bir yaşamı vardı, yalnızca kendi zevklerini düşünürdü, bu zevkleri sosyete eğlencelerinde arardı, ama sık sık bulamazdı: canı sıkılırdı ve kaderinden şikâyet ederdi.”³⁰³

Eros bu kaderinden şikâyet ederken Liza ile karşılaşır ve hayatının değişeceğini düşünür. Yaşlı annesiyle yaşayan zavallı köy kızı Liza’nın güzelliğinden, doğallığından ve içtenliğinden çok etkilenir. Kendisini bu havai hayattan uzaklaştıracağı düşüncesi ile Liza’ya yakınlaşır.

Başlarda kardeşi gibi görür Liza’yı fakat sonra hisleri derin bir tutkuya dönüşür. FakatEros havailiğine, zayıf karakterliliğine yenik düşer. Bulduğu kötü durumdan kurtulmak için Liza’yı, onun duygularını hiçe sayar. Hikâye’de Eroskarakteri ile ilgili

³⁰² Karaca, 32

³⁰³ Karaca, 34

olaral yukarıda da belirtildiği gibi iyi yürekli, doğası gereği iyi ve aynı zamanda da zayıf karakterli olduğu belirtilir.

N.M. Karamzin yalancı, hiç suçu olmayan bir insanın duyguları ile oynayan bu kahramanı aracılığı ile psikolojik tezatlık örneğini oluşturur. Ayrıca karakterin yaptığı kötülöklere rağmen özünde iyilik olduğu fikrini savunur.

Liza'nın Babası

Fazlasıyla zengin bir köylü karakteri olarak karşımıza çıkar. Zenginliğinin sebebi çok çalışkan olması, toprakla ilgilenmesi ve makul bir hayat sürmesidir.

Liza'nın Annesi

Liza'nın annesi yaşlı bir köylü kadındır. Hisli ve iyi yüreklidir. Kocasının ölümünden sonra derin bir üzüntüye kapılmış ve bu üzüntü sebebiyle çalışamaz olmuş, tek geçim kaynakları olan toprak işlerini bile yapamaz hale gelmiştir. Eserde köylü kadınlarının da sevebileceği fikrinin oluşmasındaki karakter olarak karşımıza çıkmaktadır.

Liza'nın duyguları ile hareket etmesi ve Liza'nınaşık olma, sevmeye ve bu gibi duygulara önem vermesinin annesinden kızına tesir edebileceği düşüncesi ortaya çıkar. Eserde kocasına olan sevgisi ve kocasının ardından yaşadığı o derin duyguları Karamzin şu cümlelerle dile getirir:

“Üstelik zavallı dul kadın ölen kocası için neredeyse fasılasız gözyaşı dökerek (köylü kadınlar da sevebiliyorlar!) günden güne zayıf düştü ve tamamen çalışamaz hale geldi.”³⁰⁴

Öykünün Anlatıcısı

Kahramanlarla okuyucular arasındaki bağı kuran anlatıcı konumundadır. Anlatıcı diğer kahramanlar gibi tabiatı seven biridir. Hikâyenin en başında yazar bu özelliğine yer verir:

“Belki de Moskova'da yaşayan hiç kimse, bu şehrin çevresini benim kadar iyi tanıyamıyordu. Çünkü hiç kimse tarlalara benim kadar sık gitmiyor; çayırlarda

---

³⁰⁴ Karaca, 31.

fundalıklarda, tepelerde ve ovalarda (gözünün gördüğü her yerde) hiç kimse plansız ve amaçsız benim kadar sık dolaşmıyor.”³⁰⁵

Karamzin anlatıcısı da duygusal bir karakter olarak yansıtır. Anlatıcı kahramanların sevinçleri ile neşelenir, onların kederleri ile hüzünlenir:

“Ama beni en çok Simonov Manastırı’nın duvarları, Liza’nın zavallı Liza’nın acıklı kaderiyle ilgili anılar çekiyor. Ah! Kalbime dokunan ve beni acıdan şefkat dolu gözyaşları dökmeye zorlayan konuları ne kadar da seviyorum!”³⁰⁶

Anlatıcı sık sık okuyucu ile iletişime geçer ve arada bir duygusal bağ ve lirik bir hava oluşturur.

“Şimdi okuyucu, bu genç adamın, bu Eros’un yeterince zengin bir soylu olduğunu; son derece akıllı, iyi yürekli, doğası gereği iyi ama zayıf karakterli ve havai olduğunu bilmeli.”³⁰⁷

“Okuyucu o anda Liza’nın neler hissettiğini kolayca gözünün önüne getirebilir.”³⁰⁸

Anyuta

Hikâyede son anda giren bir kahramandır. Liza’nın komşusunun kızıdır.

Zengin Dul

Eros’un evlendiği kadındır. Hikâyede çokça yer almaz. Kahramanla eserin sonlarına doğru tanışılır. Eros’a uzun süredir âşık zengin bir dul kadındır.

Zavallı Liza Öyküsünün Özeti

Moskova’da Simonov Manastırı yakınlarında Liza adında genç bir kız yaşamış. Bu genç kızın babası hayattayken güzel bir hayatları varmış. Babası toprakla uğraşan, çalışkan biriymiş. Fakat Liza’nın babası Liza henüz çok küçükken ölmüş. Babası öldükten sonra Liza ve yaşlı annesi tek başına kalırlar. Annesi kocasının ölümünden

³⁰⁵ Karaca, 29

³⁰⁶ Karaca, 30.

³⁰⁷ Karaca, 34

³⁰⁸ Karaca, 42

duyduğu üzüntü yüzünden çalışamaz hale gelir. Anne ve kız topraklarını başkalarına çok düşük ücretlerle işlettirirler. Bu nedenle de zamanla fakir düşerler.

Liza bu duruma dayanamaz ve çalışmaya başlar. Gençliğin vermiş olduğu nazikliği ve narinliği onu çalışmaktan alıkoyamaz. Gece gündüz çalışır. Keten bezleri dokur, çoraplar örer, baharda çiçekler toplar ve bunları Moskova'ya satmaya götürür.

Liza'nın annesi kızının gecesine gündüzüne katmasına gönlü elvermez fakat elinden bir şey gelmez. Kızını hayır duaları ile gönderir çalışmaya. Liza iyi yüreğe, safbir kalbe sahiptir. İnsanların içinde kötülük olduğunu bilemeyecek kadar tecrübesizdir. Bunu bilen annesi kızını Moskova'ya gönderirken sürekli dikkatli olması konusunda, insanların kötülük peşinde olabileceklerini söyler.

Günlerden bir gün Liza yine çiçek satmak için Moskova'ya gider. Çiçek satmaya başladığında biri belirir karşısında. Çiçeklerin fiyatını sorar, Liza cevap verir. Genç adam çok ucuzmuş der ve hepsini almak için bir Ruble vermek ister. Liza o anda adamın yüzüne bakmaya cesaret eder ve sonra kafasını tekrar yere indirerek, bu parayı kabul edemeyeceğini çok fazla olduğunu söyler. Genç adam öyleyse beş kopek vereyim ve tüm çiçekleri alayım der. Bundan sonra da çiçekleri yalnız onun toplamasını dilediğini söyler. Liza parayı alır, gitmek için kalkacağı anda genç adam kolundan tutar, bu arada yoldan geçenlerin durumu izlediğini görünce kızı bırakır. Liza giderken arkasından nereye gittiğini sorar, kız evine gideceğini söylediğinde genç adam evinin nerede olduğunu sorar. Liza evinin yerini söyler ve gider. Ertesi gün Liza tekrar çiçek satmaya gider, akşama kadar genç adamı bekler, çiçeklerini satmaz ve akşam eve dönerken hepsini Moskova Nehri'ne atar.

Akşam pencerenin önünde otururken genç adamın geldiğini görür. Heyecanla annesine Moskova'da gördüğü adamın geldiğini söyler. Genç adam kapılarına gelip Liza'nın annesine çok yorgun olduğunu ve süt istediğini söyler. Liza annesinin cevabını beklemeden koşarak gider temiz bir kaba süt doldurur ve genç adama verir. Bu arada yaşlı kadın genç adama kocasının ölümünden duyduğu üzüntüyü, yaşadıkları zorlukları, kızının iyiliğini anlatır. Genç adam bu arada Liza'yı takip etmektedir.

Genç adam bu sohbetten sonra yaşlı kadına Liza'nın çalışmasını istemediğini onlara yardım edeceğini, ara sıra ziyarette bulunacağını söyler. Liza çok mutlu olur içi içine sığmaz. Bu arada yaşlı kadın genç adama ismini sorar. Adam isminin Eros

olduğunu söyler. Liza adını duyunca, kalbi hızla atarak genç adamın ismini ezberlemişçesine tekrarlamaya başlar. Adam bu konuşmalardan sonra izin ister ve gider.

Eros zengin bir soylu, akıllı, iyi yürekli, doğası gereği iyi, fakat havai biridir. Yalnızca kendi zevklerini düşünür. Düzensiz bir hayatı vardır. Liza'yı görünce bu hayatından vazgeçip, doğaya dönmek ister; Liza'nın ona iyi geleceğini, onu düzelterek düşünür.

Liza çok mutludur. Tabiat, her şey ona güzel gelemeğe başlar. Doğayı seyrederken kıyıda bir çobanın kaval çalarak geçtiğini görür ve bu çobanın sevdiği adam olan, Eros olsa idi diye içinden geçirir. Çünkü kendisi köylü kızıdır ve bu soylu ve zengin genç adam ile olamayacağını düşünür. Liza bu düşünceler içinde iken bir ses doyar ve ırmağa bakar ve Eros'u içinde görür. Donup kalır, yerinden kalkamaz. Eros hemen kayıktan inip Liza'ya doğru gelir. Liza'nın elini tutar ve öper. Liza şaşkınlık içinde, tir tir titrer. Fakat onun öpücüğünü reddetmez. Eros Liza'ya onu sevdiğini söyler. Liza mutluluktan ne yapacağını şaşırır. Eros ise Liza ile çok masun bir aşk yaşayacağına kendi kendine söz verir.

Liza bu güzel haberi annesine vermek için sabırsızlandığını Eros'a söylediğinde genç adam annesine şimdilik söylememesi gerektiğini, annesinin kendisi hakkında kötü düşünmesini istemediğini söyler. Liza kabul eder ve artık annesinden gizli, geceleri buluşmaya başlarlar. Eros ara sıra Liza'nın annesini ziyaret etmeyi de ihmal etmez.

Eros ve Lizabirgün yine buluşurlar. Liza ağlamaktan bitap düşmüştür. Eros ne olduğunu sorunca, Liza, ona talip çıktığını, annesininse ölmeden kızının yalnız olmadığını, mutlu olduğunu görmek için bu izdivaca kızının olumlu yanıt vermesini istediğini söyler. Eros Liza'nın bu evliliği isteyip istemediğini sorar ve Liza sadece onu sevdiğini ve kesinlikle bu evliliği istemediğini söyler. Eros Liza'ya annesi öldüğünde onunla evleneciğinin, üzülmemesi gerektiğini söyler. Liza duyduklarına inanamaz. Eros'a bunun mümkün olmayacağını söyler, bir köylünün zengin ve soylu biriyle evlenmesinin mümkün olamayacağını söyler. Eros ise böyle bir şey düşünmediğini, sadece onunla evlenmek istediğini söyler.

Liza ve Eros o gece birbirlerine yaklaşırlar ve birbirlerinin olurlar. Günler böyle geçerken Liza Eros'da bir takım değişiklikler görür, kendisine eskisi gibi

davranmadığını söyler. Eros üzgün bir şekilde Liza'ya askerde olduğunu, birliğinin sefere çıkacağını ve gitmesi gerektiğini söyler. Liza çok üzülür ve gitmemesini söyler. Eros gitmezse kendisi korkar ve onursuz ilan edeceklerini söyler. Liza başka bir çarelerinin olmadığını anlar. Eros yaşlı kadınla da vedalaşır, kadına kendisi yokken ihtiyaçlarını karşılamaları için bir miktar para bırakır.

Eros ve Liza vedalaşırlar. Eros gider, günler geçer fakat ondan haber yoktur. Liza büyük bir sabır ve üzüntüyle sevgilisini bekler fakat haber alamaz. İki ay böyle geçer. Liza annesinin gözünün tedavisi için gerekli olan gülsuyunu almak için Moskova'ya gider. Moskova caddelerinde güzel bir kupa arabasının içinde Eros'u görür. Liza haykırır fakat araba onun önünden geçip bir avluya döner. Eros büyük bir evin avlusunda Liza'nın ona haykırarak sarıldığını hisseder.

Eros Liza'yı görünce şaşırır fakat hemen kendini toparlar, Liza'ya bir evlilik yaptığını, artık onunla görüşmemesi gerektiğini, onu sevdiğini fakat artık beraber olamayacaklarını söyler. Eline yüz ruble tutuşturarak hemen oradan uzaklaşmasını söyler. Çünkü Eros yalan söyler. Savaşa gitmez, kumar borcundan dolayı kendisine uzun süredir aşık olan zengin dul bir kadınla evlenir.

Liza döner ve gider. Takati kalmamıştır ve yolun kenarına yığılır. Oradan geçen iyi yürekli kadın Liza'ya yardım eder, onu kaldırır. Liza olanlara inanamaz, gözyaşları içinde Eros'un onu kovduğunu söyler kendi kendine.

Liza olanlara dayanamaz. Bu arada yoldan tesadüfen komşu kızı Anyuta'yı görür. Anyuta ile konuşur ve ona para verip, parayı annesine götürmesini, Eros denen adam tarafından kandırıldığını, hata yaptığını fakat dönüşü olmadığını, gönderdiği paranın temiz olduğunu çalıntı olmadığını, annesini omu için öpmesini istediğini söyler ve o anda kendisini göle atar. Anyuta bağırır. Hemen Liza'yı çıkarırlar fakat Liza ölmüştür.

Liza'yı gölün yanına, bir çınarın altına gömerler. Annesi kızının korkunç ölümünü duyar, kanı donar.

Eros Liza'nın bu talihsiz kaderinin haberini alınca kendisi katil gibi hisseder ve hayatının sonuna kadar mutsuz olur.

4.2.2. Olay Örgüsü

“Zavallı Liza” eserinde Karamzin olaylar meydana gelişi belli bir sırayla olur. Eserde olayların meydana geliş biçiminde bir karışıklık yoktur. Genç, güzel ve iyi niyatlı bir köylü kızının başından geçenler maddeler halinde şöyle sıralanabilir:

1. Liza'nın babasının ölmesi
2. Liza ve yaşlı annesinin hayatta tek başlarına kalmaları
3. Liza'nın Moskova'ya çiçek satmaya gittiğinde Eros'la tanışması
4. Eros'un bulunduğu düzensiz kötü hayatından kurtulmanın Liza ile olacağını düşünmesi
5. Eros'un Liza'nın evine gelip, yaşlı annesiyle tanışması.
6. Eros ve Liza'nın birbirlerine aşık olmaları
7. Liza'yı başkasının istemesi ve annesinin buna gönüllü olması
8. Eros'un Liza'ya evlenme sözü vermesi
9. Eros'un Liza'ya yasavaşa gidiyorum diyerek yalan söylemesi
10. Eros'un kumar oynayıp borç yapması
11. Eros'un maddi durumunu düzeltmek için Moskova'ya gidip kendisine âşık olan dul bir kadınla evlenmesi
12. Liza'nın Moskova'da tesadüfen Eros'la karşılaşması.
13. Eros'un tüm olanları Liza'ya anlatıp, onu reddetmesi
14. Liza'nın bu olanlara dayanamayıp intihar etmesi.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SERGÜZEŞT ROMANI VE ZAVALLI LİZA ÖYKÜSÜNDE HALK KÜLTÜRÜ YANSIMALARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

5.1. SERGÜZEŞT ROMANI VE ZAVALLI LİZA ÖYKÜSÜNÜN GENEL BİR MUKAYESESİ

5.1.1.Eserlerin Yazarlarının Mukayesesi

Yazarların eserlerini meydana getirmelerinde içinde buldukları şartların büyük etkisi vardır. Bu şartları yazarın yaşadığı dönem, bulunduğu şehir, çocukluğu, aile hayatı, yaptığı işler, yaşadığı dönemdeki sosyal, siyasal olaylar v.b. şeklinde sıralanabilir.

Sergüzeşt eserinin yazarı Sami Paşa-zade Sezai ve Zavallı Liza hikâyesinin yazarı Nikolay Mihayloviç Karamzin'in yaşadıkları dönemler birbirinden farklıdır. Doğal olarak eserleri oluşturdukları zamanlar da çok farklıdır. Sami Paşa-zade Sezai 1860 yılında Türkiye'de İstanbul'da doğmuştur. Karamzin ise 12 Aralık 1766 yılında Simbirsk'de doğmuştur. Tarihler bakıldığında görüldüğü üzere arada 100 yıla yakın bir fark vardır.

Sami Paşa-zade Sezai ve Karamzin'in aileleri, yetişme şekilleri ve aldıkları eğitim göz önüne alındığında büyük benzerlikler olduğu görülür. Sezai Taşkasap'ta bir konakta doğar ve çocukluk ve gençlik yılları burada geçer. Babası aydın bir kişidir. İlk eğitimini babası ile bu konakta alır. Bu konakta bir Arapça, Farsça, Fransızca ve Almanca öğrenir.

Nikaloy Mihayloviç Karamzin ise baba tarafından Tatar boyuna dayana soylu ve kültürlü bir aileden gelir. Yazarın Fransız ve Alman dillerini iyi bilmesi ona Batı edebiyatını yakından tanımasını sağlamıştır.

Görüldüğü üzere her iki yazar da iyi bir aileden gelmiş ve ilk eğitimlerini burada almışlardır. Yazarların her ikisinin de Fransızca, Almanca gibi dilleri bilmeleri,onlara Batı edebiyatının kapılarını açmıştır.

Yazarların edebiyata olan tutkuları ve bu alanda gelişmelerinde büyük etkiye sahip olan, örnek aldıkları kişiler vardır. Sezai edebiyata adım atarken Namık Kemal'i örnek alırken, Karamzin'de aynı şekilde döneminin önemli edebiyatçılarından Novikov'u örnek alarak onun bilgilerinden, deneyimlerinde faydalanarak eserler vermiştir.

Yazarların bir diğer ortak özellikleri ikisinin yaladıkları dönemin edebiyatına getirdikleri yeniliklerdir.

Her iki yazarımızın hayatlarına çalışmamızda geniş yer verilerek karşılaştırma imkanı bulmamız, bu yazarlarımızın halklarına bulduklarını önemli katkıları ve getirdikleri önemli yenilikleri görmemizi sağlamıştır. Bu bağlamda her iki yazarın da buldukları dönemde verdikleri eserlerde kendi edebiyatlarına yeni bir akımın girmesini ve bu akımın özelliklerinin eserlerinde geniş bir yer bulması ve döneminin ve kendilerinden sonra gelecek dönemlerin yazarlarının da bu akımların özelliklerine uygun eserler vermesini sağlamıştır.

Sezai "Sergüzeşt" adlı romanı romantizmden realizme geçişin ilk olgun örneklerindedir. Karamzin ise Rus edebiyatı ile "sentimentalizm" akımını tanıştıran ilk kişidir. "Zavallı Liza" başta olmak üzere "Boyar Kızı Natalya, "Güzel Çarevna ve Mutlu Cüce" gibi eserleri sentimentalizm akımı ile yazılmış eserlerdir.

Yazarlarımızın bir diğer ortak özellikleri ise edebiyatın birçok alanında eserler vermiş olmalarıdır. Her iki yazarımız da değerlendirildiğinde, Sezai'nin "Sergüzeşt" romanı ile Karamzin'in ise dünya edebiyatında hikâyeleri, Türk edebiyatında ise "Zavallı Liza" adlı eseri ile ünlenmiş olmalarına rağmen her iki yazarımızın roman, tiyatro, oyun gibi edebiyatın diğer türlerinde de önemli eserler verdiğini görürüz.

Yazarlarımızın ikisi de buldukları dönemde politik görüşlerini dile getirmiş, siyasetle ilgilenmiş ve sosyal ve politik birçok makale yazmışlardır. Karamzin kendi dergilerini kurmuş, burada köşe yazılar ve makaleler yazmış, Sezai ise birçok gazete ve dergideki önemli yazıları ve makaleleri ile adını duyurmuştur. Buradan yola çıkarak her iki yazarın da aktif bir siyaset ve gazete-dergicilik faaliyetlerinin olduğunu söyleyebiliriz.

Sezai ve Karamzin yaladıkları dönem olarak yaklaşık bir asırlık bir fark olsa da edebiyat alanında ortak bir tema, ortak bir düşünceyi yansıtırlar. Bu da her iki yazarın

da eserlerinde yansıttıkları “küçük insan” temasıdır. Sezai Sergüzeşt romanının “Dilber” kahramanı, Küçük Şeyler adlı hikâyesinde işlediği konularla bu temaya yer verirken, Karamzin “Zavallı Liza”sı ile bu temaya yer verir.

Edebiyatçı kimliği ile edebiyata kazandırdıkları eserlerinde her ne kadar farklı edebiyat akımları benimsemiş olsalar da, hem Karamzin hem de Sezai eserlerinin dilinde sadeliği seçmişlerdir. Her iki yazarda halka dönük, daha anlaşılır bir dil tercih etmişlerdir. Sezai eserlerinin Arapça'nın esaretinden çıkarmak isterken, Karamzin'de eserlerinde yeni ve daha anlaşılır kelimeler türetmeye çalışmış, hatta çalışmamızda da geniş yer bulan dil reformuna imza atmıştır.

Eserlerini verirken yazarların yenilikçi yaklaşımları da göze çarpmaktadır. Her iki yazarda Batı'nın yenilik hareketlerinin önemli olduğunu, sanat, edebiyat, bilim alanındaki gelişmelerinin önemsediklerini vurgularlar. Kendi dönemlerinde bu yenilikçi yaklaşımlarını halktan koştukları, halktan uzaklaştıkları şeklindeki eleştirilerle karşılaşmışlardır. Fakat her iki yazardan halkından, halkının kültüründen uzaklaşmamış, tam tersine çalışmamızda da görüldüğü gibi yazarlar, eserlerinde halk kültürü kaynaklarına sık sık başvurmuş ve bu kaynaklarla harmanlanmış eserler meydana getirmişlerdir.

Yazarların bu yenilikçi yaklaşımları her ikisinin de yurtdışında geçirdikleri dönemler ve bu dönemlerde karşılaştıkları Batı üslubunun, yeniliğinin eserlerine yansımaları şaşırtıcı değildir.

Yazarların özel hayatları ve edebi yazın hayatlarının karşılaştırması ve ortaya çıkan benzerlikler çalışmamıza konu olan yazarların eserlerini farklı bakış açıları ile incelememizi sağlaması açısından önemlidir. Sergüzeşt'in yaratıcısı Sami paşa-zade Sezai ve Zavallı Liza'nın yazarı N.M. Karamzin'in hayatı ve yaratıcılıkları, edebiyat alanının yanı sıra diğer birçok alanda gösterdikleri faaliyetler ve onların çok yönlü kişilikleri arasındaki birçok benzerlik, eserlerin mukayesesinde fikir sahibi olmamızı sağlar.

5.1.2. Kahramanları Mukayesesi

Eserdeki kahramanlar karşılaştırıldığında sadece başkahramanların birbirine benzer oldukları görülmektedir. Aynı zamanda bu kahramanlar arasında da olayın akışına göre çeşitli farklılıklar olduğu görülür.

Dilber-Liza

Romanın ve hikâyenin merkezinde bulunan Dilber ve Liza'nın fiziksel özellikleri yansıtılırken, baş kahramanların ve hele ki aşk konulu eserlerin baş kahramanlarına özgü olarak güzellikleri ile ön plana çıkmışlardır. Fakat Dilber “köle” karakterine göre romanın başında daha bakımsız ve çok da güzel olmayan dokuz yaşında bir kız çocuğudur:

“Üçüncüsü tahminen dokuz yaşında bir küçük esir idi ki, “...saçlarıyla kaşlarının arası biraz yakınca, ağzı gayet küçük, yuvarlak omuzlarına nispetle beli incecik, hele o siyah gözlerde zekâ parıltısı sonsuz bir tatlılık gösterirdi. Üstad bir el ile ölçülü çizgileri çekilmiş fakat rengi verilmemiş bir resimdi. Zira küçücük dudakları pek renksiz, bakılmamaktan saçları seyrek, sefalet ve yol sıkıntılarının tesiri ile rengi uçuk, gözlerinin etrafı ince bir siyah daire ile çevrilmiş, bakışında, kafesin içine konulmuş bir kuşun arasına gökyüzüne bakışını andırır gizli bir hüznün ve üzüntü görülürdü.”³⁰⁹

Dilber'in satılma anında pazarlık konusu olduğu andaki hali ise evdeki diğer bir köle, Arap halayık Teravet'ın ağzından duyulur:

“Hanımefendi, bu nafîle, zayıf, pek zayıf, bu ölür derdi.”³¹⁰

Dilber'in bir köle ve dokuz yaşındaki bir çocuk olarak romanın başında böyle bir tasvirle vücut bulması elbette şaşırtıcı değildir. Buna karşın Liza hikâyedeki olay örgüsü ile ilintili olarak eserin ilk başından itibaren güzelliği, endamı, hoşluğu ile karşımıza çıkar:

“Yalnızca, babası öldüğünde on beş yaşında yetim kalan Liza, yalnızca Liza, tatlı gençliğine acımadan, ender bulunan güzelliğine acımadan gece gündüz çalışıyordu.”³¹¹

³⁰⁹ Sezai, 4

³¹⁰ Sezai, 8

³¹¹ Sezai, 31

Dilber karakteri eserde aşkla buluşturulacağı an ile yeni konağına satıldığı, Celal Bey'le karşılaştığı zaman ile güzelleşmeye ve genç kız olmaya başladığı andır. Bu andan itibaren kahramanın güzelliğı tasvire başlanır:

“Dilber vücutça gördüğü rahat ve huzurub tesiriyle haftalar ve aylar geçtikçe güzelleşiyordu, Güzel endmı fevkalade bir intizamla uzamakta ve çehresindeki renkler letafet kazanarak, gözleri okşayıcı bir hale girmektedir.”³¹²

Dilber'in dış görünüşü ilgili bir ayrıntı ise Cevher Ağa'nın onu güzelliğini fark etmesiyle birlikte tasvir edilir:

“Cevher sazendeler arasında ud çalan ve mütenasip endamı, saf letafeti, ruhu besleyen güzelliğıyle dikkati çeken bu kıza gözlerini dikmişti.”³¹³

Dilber'in ve Liza'nın fiziksel özellikleri ile tasvirler bunlarla sınırlı kalmıştır. Ancak arada geçen, “güzel, güzeller güzeli, hoş, tatlı...” gibi bazı sıfatlarla güzelliğini nitelendirilmiştir.

Eserde iki kahramanda masum, iyi yürekli, akıllarından kötülük geçmeyen tipler olarak karşımıza çıkar.

Başkahramanlar eserde cefa çeken, üzölmüş, hor görölmüş aşağılanmış genç kızlardır. Dilber, “esir” olmasının başına açtığı dertlerle uğraşırken, henüz gencecik yaşında uğradığı kötü muamelelere katlanırken, Liza'da “köylü” olmasının, babasının ölümünden sonra annesi ile bir başına kalmasının, fakirliğin üzerine bindirdiğı yükü hafifletmek için gecesini gündüzüne katmasının verdiği zorlukların altından kalkmaya çalışır. Her iki karakter de gençliklerini ve güzelliğini harap eden bir hayat yaşarlar.

Roman ve hikâyede Dilber ve Liza âşık iki genç kızdır. Âşık oldukları adamlar ise soylu bir ailenin eğitilmiş çocuklarıdır. Her iki kahramanın da sevdikleri adamlar arasında sosyal bir eşitsizlik mevcuttur. Fakat buna rağmen aşklarına karşılık bulurlar. Celal Dilber'e Eros ise Liza'ya âşıktır.

Aşk ve sosyal eşitsizlik ekseninde seyreden eserlerin kahramanlarının aşkları belli bir süreden sonra farklı haller almaya başlar. İlk başta Dilber ve Celal'in başından güzel

---

³¹² Sezai, 40

³¹³ Sezai, 93

bir aşk serüveni geçer, aynı şekilde Liza'da Eros'la güzel bir aşk yaşamaya başlar fakat daha sonra başlarından geçen iki farklı olay ile yine kaderleri birleşir.

Sevdikleri adamlara kavuşamayan iki genç ve masum kız, hayatları boyunca boyunca ezik ve zor bir yaşamın ardından yine hor görülmeleri, aşağılanmaları sebebiyle yaşamlarına son verirler.

Her iki eserin kahramanı da intihar eder. İntihar etmelerinin sebebi ise insan olarak hür ve güzel bir hayat yaşayamadıkları gibi, diğer taraftan da hor görülüp aşağılanmaları ve sevdiklerine kavuşamamaktansa ölmeye razı olmalarıdır.

Celal-Eros

Eserlerin erkek kahramanları olarak birçok benzer özellik sergilerler. Eserde Celal ve Eros'un fiziksel özellikleri çok ayrıntılı bir biçimde verilmez. Celal Bey esere dâhil edildiğinde şu kelimelerle tasvir edilmiştir:

“Kendi şişmanca, büyük ela gözleriyle demevi mizacının azim ve metanetini gösteren çehresini boyadığı kırmızı renkle Romalıları andırırdı.”³¹⁴

Eros ise şöyle tasvir edilir ilk anda:

“Sokakta genç, iyi giyimli, hoş görünümlü bir adam rastladı ona. Liza ona çiçekleri gösterdi ve kızardı.”³¹⁵

Kahramanların dış özellikleri çok fazla yer bulmamakla birlikte, ikisinin de yakışıklı, iyi görünümlü oldukları anlaşılabilir.

Eserlerde kahramanların benzer özellikleri aile yapıları, sosyal durumları, eğitimleri ile alakalıdır. Celal Mısır'da birçok memuriyette bulunmuş, eğitilmiş bir ailenin çocuğudur. Kendisi eğitimini Paris'te tamamlamıştır. Ayrıca Celal Bey'in resime olan büyük yeteneği vardır. Eros'da yine zengin ve soylu bir ailenin oğludur, son derece akıllıdır.

Celal ve Eros karakterleri incelendiğinde ikisi de iyi yürekli insanlardır. Eserin ana noktasının oluşmasını sağlayan Eros'un zayıf karakterli ve havai kişiliği kahramanları ayırmaktadır.

---

³¹⁴ Sezai, 35

³¹⁵ Karaca, 32

Celal ve Eros aşık iki gençtir. Bu açıdan benzerlikleri ile birlikte aşklarına sadık kalmaları açısından ayrılırlar. Celal aşkına sadıktır, sevdiğine kavuşmak için elinden gelen her şeyi yapar, Eros ise zayıf karakterinin bir sonucu olarak Liza'yı, sevdiğini kandırır ve başkası ile evlenerek onu yalnız bırakır.

5.1.3. Eserin Anlatıcılarının Mukayesesi

Eserlerin yansıtılması aşamasında büyük katkıları olanlar elbette eserin anlatıcılarıdır. Anlatıcılar okuyucu ile kahramanlar arasındaki duygusal bağın oluşmasındaki en önemli temsilcilerdir. Özellikle Dilber ve Liza'nın iç dünyalarını, duygusal hareketlenmelerini okuyucunun daha derinden hissetmelerine yardımcı olurlar. Başkahramanlar, Dilber ve Liza'nın yaşadıkları acıları kendileri yaşıyorlarmış gibi derinden hissederek, onların haline duygu yüklü sözcüklerle, nidalarla karşılık verir ve duyguların daha iyi anlaşılmasını sağlarlar.

Duygulara eşlik edilen bazı cümlelere şu örnekleri vermek mümkündür:

Sergüzeşt eserinden:

“Zavallı esir! Alicanap bir tavırla hanımın verdiği elbiseyi üstünden çıkararak, yavaş yavaş dolabı açtı.”³¹⁶

“Aferin bu küçük Kafkasyalı'nın muztarip yüce kalbine ki, kendi malından başka bir şey kabul etmeyerek ve bohçasını koltuğunun altına alarak oda kapısından dışarı çıktı.”³¹⁷

“Biçare Dilber!”³¹⁸

“Zavallı Cevher! Tabiatı heyecana getirecek ne bir yeşillik, üzerinde feryad edecek ne bir ağaç kenarındaşarkı söyleyeceği ne bir su kenarı...”³¹⁹

“Acaba Nil'in bu müdhiş, bu öldürücü girdap ve selleri, bu zavallı Dilber'i, bu talihsiz esiri nereye götürüyor?..”³²⁰

Zavallı Liza eserinden:

³¹⁶ Sezai, 14

³¹⁷ Sezai, 14

³¹⁸ Sezai, 24

³¹⁹ Sezai, 93

³²⁰ Sezai, 106

“Ama beni en çok Simonov Manastırı’nın duvarları Liza’nın, zavallı Liza’nın acıklı kaderiyle ilgili anılar çekiyor. Ah! Kalbime dokunan ve beni acıdan şefkat dolu gözyaşları dökmeye zorlayan konuları ne kadar da seviyorum!”³²¹

“Ah Liza, Liza! Koruyucu meleğin nerede? Masumiyetin nerede?”³²²

“O an kalbime kan hücum etti. Eros’un içindeki insanı unutuyorum, onu lanetlemeye hazırım, ama dilim hareket etmiyor, göğe bakıyorum, yüzümde gözyaşlarım yuvarlanıyor. Ah! Neden bir aşk öyküsü değil de, hüznü bir olayı anlatıyorum?”³²³

“Biz orada, yeni yaşamda görüşeceğiz, seni tanıyacağım, sevgili Liza!”³²⁴

5.1.4. Eserlerin Konularının Mukayesesi

“Sergüzeşt” romanı Sami Paşa-Zade Sezai tarafından 1889 yılında yazılmıştır. “Zavallı Liza” hikâyesi ise Nikolay Mihayloviç Karamzin tarafından 1792 yılında yazılmıştır. Eserlerin edebiyat dünyasına gelişlerine bakıldığında 97 yıllık bir fark ortaya çıkmaktadır. Bu asırlık farkla birlikte eserde önemli benzerlikler bulunduğu gözlemlenmektedir.

Eserler incelendiğinde iki farklı edebiyat akımının özelliklerini görmek mümkündür. Sergüzeşt romanında romantizmden realizme geçişi görülürken, Zavallı Liza hikâyesinde sentimentalizmin akımının tamamıyla vücut bulunduğunu görürüz.

Eserler yazıldıkları dönemin önemli konularını yansıtır. Sergüzeşt romanında dönemin sorunu olan “kölelik, esaret” konuları ele alınırken, Zavallı Liza hikâyesinde “köylü insanı” konusu etrafındadır. Her iki eser bir diğer konu olan “aşk hikâyesi” ile bağlanır.

Her iki eserin bir diğer konusu olan aşk “sosyal eşitsizlik” problemi ile bağlantılı bir şekilde ele alınır.

Dilber çalıştığı konağın sahiplerinin oğluna âşık olur ve Dilber sadece bir esirdir ve âşık olduğu genç ise yurt dışında eğitim almış bir beyefendidir. Bu durum roman

³²¹ Karaca, 30

³²² Karaca, 39

³²³ Karaca, 43

³²⁴ Karaca, 44

içerisinde aileler tarafından kabul edilemez bir durum olarak görülüp, bu aşk engelenmiştir. Benzer konuyu Liza karakterinde de görmek mümkündür. Liza basit bir köylü kızı iken eğitilmiş, soylu birine âşık olur. Eserler incelendiğinde “sosyal eşitsizlik” temasının iki eserde de geniş bir şekilde yansıtıldığı görülür.

“Sosyal eşitsizlik” teması içinden Karamzin “duyguların özgürlüğü” fikrine çıkar. Fakat Karamzin henüz Liza karakterinin aşkını anlatmadan Liza’nın annesinin babasına olan aşkını anlatırken “duyguların özgürlüğü” fikrini şu sözlerle ifade eder:

“Üstelik zavallı dul kadın ölen kocası için neredeyse fasılasız gözyaşı dökerek (köylü kadınlar da sevebiliyorlar!) günden güne daha zayıf düştü ve tamamen çalışamaz hale geldi.³²⁵”

Bu cümlelerin içinde geçen “köylü kadınlar da sevebiliyorlar” kısmı aslında duyguların özgürlüğü fikrinin en önemli çıkış noktasıdır. Sosyal sınıflardan dolayı insanların duygularının da hiçe sayıldığını gösteren sihirli cümledir. Sergüzeşt eserinde ise “duyguların özgürlüğü” teması esir bir kızın aşkı ile yansıtılır. Karamzin’in söylediği “**Köylü kadınlar da sevebiliyorlar!**” cümlesi Sezai’de “**Esir kadınlar da sevebiliyorlar!**” şeklinde bir cümleyle karşılık bulabilir bizce.

Sosyal eşitsizliğin ve duyguların özgürlüğü fikri eserler de şöyle yansıma bulur:

Zavallı Liza’da Karamzin, Eros ve Liza’nın diyalogu ile sosyal eşitsizlik temasına vurgusunu yapar:

“Eros, Liza’yı öptü ve onun mutluluğunun dünyadaki her şeyden daha değerli olduğunu, annesinin ölümünden sonra onu kendisine alacağını, bir köyde, vahşi bir ormanda veya cennette, nerede olursa olsun onunla birlikte yaşayacağını söyledi.

“Ama sen benim kocam olamazsın!” dedi Liza iç geçirerek.

“Neden?”

“Ben köylüyüm”

“Beni gücendiriyorsun. Arkadaşın için en önemli şey ruh, hassas, naif bir ruh. Liza da her zaman kalbimin en yakını olacak.”³²⁶

³²⁵ Sezai, 31

³²⁶ Karaca, 39

Sergüzeşt romanında ise aynı konuyu anne ve oğlun diyalogunda görüyoruz:

“-Celal, kardeşini tebrik için gözlerinde öptün mü? Mes’ut bir evlilik...

-Kendisinde sorunuz.

-Niçin sorayım? Evlilik için lazım olan alet ve ikbal değil midir?

-Hayır anneciğim. Güzellik ve namus... Sevgi de çoğu zaman bunların ardından gelir.

-Asalet ve ikbal bunlara mani mi? Bence herkes içinde ismi söylenecek bir kudreti, hüneri, zenginliği ve asaleti olmayan bir adamı, yakışıklıdır diye almak pek adildir. Hem de evlilikte en çok aranan karakter ve mizaç uygunluğu değil midir? Birisi cemiyetin en yüksek tabakasında diğeri en aşağı tarafında terbiye görmüş iki kişi iyi geçinebilir mi? Servetin büyük bir itina ile terbiye ettiği asilzadelere bir erkeği bir kıza, fakirliğin kayıtsızlıkla büyüttüğü bir adam nasıl layık olabilir? Birisi kıymet ve itibarını daima kaybettiğini, diğeri haysiyetinin daima kırıldığını hissederek yaşamakta ne türlü refah ve saadet görüyorsunuz?

-Yıldızlar karanlıkta parladığı gibi, fakirlik ve safalet içinde de safiyet ve ulviyetle parlayan ruhlar yok mudur? Bir kalb, sevmek için mutlak servete, asalet mi muhtaçtır? Bence, en halis ikbal, ruhun görüldüğü iki güzel göz; en büyük servet, kalbin hissini gösteren gül renginde dudaklardan akseden tebessümdür. Güzellikten büyük asalet, kalb safiyetinden büyük servet mi olur?”³²⁷

Eserlere bakıldığında “hürriyet” konusunun çıkış noktası olduğu görülür. Sergüzeşt “hürriyet” düşüncesinin yarattığı bir romandır; sorun, insan hürriyeti idi.³²⁸ Sezai kendisi de Sergüzeşt’in önsözünde “çünkü “Sergüzeşt” e esaret aleyhinde başlamış ve “hürriyetine” diyerek son vermişim”³²⁹ der.

İnsan hürriyeti konusu aşk teması ile birleşerek yansıma bulur hem Sergüzeşt’de hem de Zavallı Liza’da. Eserlerin baş kahramanları Dilber ve Liza buldukları sosyal statü gereği “sevmek, birine aşık olmak” gibi duygulardan da mahrum olmaları

³²⁷ Sezai, 33

³²⁸ İsmail Parlatır, *Tanzimat Edebiyatında Kölelik*, (2. Baskı) Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, 135.

³²⁹ Sezai, 12

gerektiği fikrindedirler. Hatta bir esirin hakkının ancak ve sadece ağlamak olduğu fikrindedir Sergüzeşt'in esirleri:

“Niçin ağlıyorsun?

“Hiç! Ağlamak esirliğin en büyük hakkıdır. Biz o hürriyete sahibiz!”³³⁰

Fakat bu konu Dilber tarafından dile getirilmez Liza ise bir köylü olarak soylu bir insanla olamayacağını kendine o kadar kabul ettirmiştir ki Eros'un niye bu dünyaya bir çoban olarak gelmediğine hayıflanır:

“Keşke şu anda benim düşüncelerimi meşgul eden kişi sıradan bir köylü, bir çoban olarak doğsaydı, şimdi önümde sürüsünü kovalayan da o olsaydı: Ah! Onun önünde gülümseyerek eğilseydim ve ona güler yüzlü çoban deseydim: “Merhaba güler yüzlü çoban! Nereye götürüyorsun sürünü? Koyunların için burada da yeşil otlar büyüyor, şapkanın kenarına taç örebileceğin çiçekler burada da al al açıyor.” O bana müşfik görüntüsü ile dönseydi, ya da elimi alsaydı eline... Hayal!”³³¹

Liza bu hayali ile Eros arasındaki sosyal eşitsizliği bir nevi eşitleme ve arasındaki bu engeli kaldırmayı amaçlar.

Zavallı Liza hikâyesinde Sergüzeşt romanından farklı olarak Rus romanında bir ilk olan köy ve şehir arasındaki karşılaştırma ve aradaki fark da bir konu olarak işlenmiştir.

5.1.5. Eserlerdeki Edebiyat Akımlarının Mukayesesi

Edebiyat akımları edebi eserlerin oluşmasında hiç şüphesiz en önemli parçalardan biridir. Çünkü edebi eserler her hangi bir sanat geleneğinden kopuk bir biçimde ortaya çıkmaz. Bu meseleye Sevim Kantarcıoğlu şu sözlerle açıklık getirir: “Ve nihayet sanat eseri, bir sanat geleneğinin mahsulüdür be geleneksel bir biçim ve öze sahiptir.”³³² Kantarcıoğlu bu düşüncesini Eliot'ın “Gelenek ve Şair” adlı denemesinden bir kesitle kuvvetlendirir:

³³⁰ Sezai, 62

³³¹ Karaca, 35

³³² Sevim Kantarcıoğlu, *Edebiyat Akımları Platon'dan Derrida'ya*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2009, 5.

“Hiçbir şair, hiçbir sanatçı, kendisinden sonrakilere iletmek istediği bütün bir dünya görüşünü tek başına veremez. Onun bize vereceği dünya görüşü, hayat felsefesi, geçmişteki şair ve sanatçıların görüşleriyle ilişkisi bakımından değerlendirilebilir. Onu tek başına değerlendiremezsiniz; onu ölümlerin arasına yerleştirip eserlerini onlarınki ile karşılaştırmalı ve mukayese etmelisiniz. Bunu sadece tarih bilinci açısından söylemiyorum. Bu eleştiride estetik bir kaidedir. Çağdaş yazarın geçmiştekilerle aynı çizgide olması, çağdaş eserin eski edebiyatın yarattığı organik bütünün bür parçası olması, tek taraflı bir mecburiyet değildir. Yan, bir eser yaratıldığı zaman, eski eserlerin oluşturduğu organik bütün, aynı anda yeni bir düzenlemeye tabi olur.”³³³

Yazarların belli bir edebi geleneğe bağlı olarak meydana getirdikleri edebi eserleri, belli bir akım çerçevesinde oluştururlar. Sami Paşazade Sezai Tanzimat Döneminin önemli akımlarından romantizm ve realizm ile yazmıştır *Sergüzeşt* adlı eserini. Hatta dönemine göre realist akımına geçen ilk yazarlardandır. Yani *Sergüzeşt* romantizm ve realizm akımının bir harmanı ve bir geçiş eseridir. Zeynep Kerman bu geçişi şu cümleleri ile açıklar:

“*Sergüzeşt*’te açıkça görüleceği üzere Sezai aslında romantik bir mizaca sahiptir. Ancak Beşir Fuat’ın tenkitleriyle başlayan realist akımın da etkisinde kalmış; özellikle hikâye ve hatıra yazılarıyla gezi notlarında kuvvetli bir gözlem neticesinde vücuda gelen realist tabloları, yer yer duygu yüklü cümlelerle sanatkarane ifadelerle şahsileştirilmiştir. Bu bakımdan Sezai’yi Türk edebiyatında romantizmden realizme geçisi hazırlayan bir yazar olarak değerlendirmek yerinde olur.”³³⁴

Eserin realist taraflarını ise Güzin Dino dile getirir:

“Vakanın bir müşahade mahsulü olduğunu, Samipaşazade Sezai’nin kendi babasının konağında gördüğü birçok esir kadınları yakından tanımış olduğunu, kitabını pndan sonra yazdığı söylerler; romandaki şahısların hareket ve hislerini mübalağalı bulmazlar, psikolojik tahlilleri çok tabii bulurlar; romantiklerde olduğu gibi kahramanlar bir görüşte âşık olmazlar; aşk iki insanın birbirini uzun zaman tanınmasıyla yavaş yavaş teşekkül etmiştir; çok defa bir süs olsun diye değil, vakanın muhitini tanıtmak ve o muhit içinde yetişen şahsiyetlerin ruhi hallerini daha canlı anlatabilmek

³³³ T.S. Eliot, “Gelenek ve şair”,(Aktaran: Kantarcıoğlu), 6.

³³⁴ Parlatır ve diğerleri, *Tanzimat Edebiyatı*, 571

gayesiyle yapılmıştır; günlük hayata ait vak'a ların hikâyesinde ve konuşmalarda üslup ve lisan çok sade ve tabiidir demektedirler.³³⁵

Sergüzeşt'in romantizm temelinde incelediğimizde bu akımın belirgin bir şekilde esere yansımalarını görmek mümkündür. Gürsel Aytaç'ın romantizmi, temelinde, insan ruhunun bilinç düzeyine heniz çıkmamış alanları yer almaktadır. Tarihin ve tabiatın gizleri de romantik yazar ve şairleri özellikle çeken konulardır. Bilinçliyle bilinçsizi, düşünceyle tabiatı, dinle sanatı, bilimle şiiri, hayatla ölümü bir bütün olarak görmek, onarın idealiydi³³⁶ der yazar. Bu bağlamda düşünce ile tabiatı bir bütün olarak gören Sezai'yi bir romantik olarak görüp Sergüzeşt'i de romantizm akımı etkisiyle yazılmış bir eser demek mümkündür.

Romanın kuruluşu ile ilgili olarak verilen bazı olaylar Sergüzeşt'in romantik bir eser örneği olduğunu gösterir. Örneğin Dilber'in esir olduğu evden kaçıp bayılması ve gözünü en sevdiği arkadaşının gözünde açması romantik bir tesadüftür veya eserin sonunun bir anda Mısır'a bağlanması ve burada son bulması da yine romantik bir unsur taşır.

Zavallı Liza eseri ise tamamiyle Sentimentalizm'in izlerini taşır. Karamzin'in Rusya'da öncülüğünü yaptığı bu akımın tüm karakteristik unsurlarını taşıyan, insanın iç dünyasının, duygularının, acılarının, hüznünün, mutluluklarının derinlemesine işlendiği bir eser olarak karşımıza çıkar.

Eserleri incelediğimiz de ise her iki eserde de sentimentalizmin varlığı karşımıza çıkar. Sergüzeşt'te hissedilen sentimentalizmi Güzin Dino şu tesbitle açıklar: “Celal'le Dilber'in âşıkane gezintilerinde, önünde durdukları ve sonra Dilber'in, kovulduğu gün gene önünde bayıldığı mezar, Avrupa'da hiç değilse, artık 30 sene evvel eskimiş edebi bir motifti; ölümle aşkın tezadı ve bilhassa mezar önü sentimentalisme'i ancak basit bir takım romancı ve şairlerde görülmeğe devam etmişti...”³³⁷

Sentimentalizm ögesi olan mezar önü motifine Zavallı Liza'da da karşılarız:

³³⁵ Güzin Dino, “Samipaşazade Sezai Bey'in “Sergüzeşt” İsimli Romanında Gerçekçiliğin Payı”, 139-140. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1244/14212.pdf>,

³³⁶ Gürsel Aytaç, *Genel Edebiyat Bilimi*, Doğu Batı Yayınları, İstanbul 2016, 262-263.

³³⁷ Dino, 142

“Onu gölün yanına gömdüler, somurtkan bir çınarın altına ve mezarının başına ağaç bir haç diktiler. Burada, Liza'nın küllerinin durduğu katafalka dayanarak düşüncelere dalıp otururum sık sık...”³³⁸

Sergüzeşt'te sentimentalizm izlerinin görüldüğü diğer bir kısım ise Dilber'ın yaşadıkları kötü günlerin yansıtılma, tasvir edilme biçiminde karşımıza çıkar. Bu konuyu, bu romantik havayı ve sentimantalizmin izlerinin Dilber üzerinden idealize edilmesini İsmail Parlatır şöyle ifade eder:

“Bir cariye olarak Dilber, kölelik kavramının en ince en hassas noktalarını üzerinde taşımak zorunda idi. Bir cariyenin görebileceği her türlü acıtı, sıkıntıyı yaşamalıydı. Dövülmeli, sövülmeli, hakaret görmeli, eğlenilmeli ve hapis edilmeli, beğenilmediği yerde satılmalı idi. Öte yandan insan olarak eğitilmeli, sevmeli ve saevilmeli idi. Bütün bunlar, Dilber'ın kişiliğinde ve çevresinde toplanmış. Bir de okuyucuyu duygulandırmak, galeyana getirmek için devamlı olarak bu güzel cariyeyi ağlatmak yolu seçiliyor. Şöyle ki cariye Çaresaz'a söylenen “Ağlamak esaretin en büyük hakkıdır. Biz o hürriyete malikiz” yolundaki düşünceye uygun olarak Dilber, öylesine gözü sulu bir tip olarak çiziliyor ki o, dayak yer ağlar; memleketini, ana kucağını düşünür ağlar; kötü sözler düşünür ağlar; bunun yanı sıra iyi ve güzel söz işitir, onun gerçekliğine inanamaz ağlar; sever ağlar; Pol ve Virjin'i okur, Virjin'in kaderini kendi kaderine benzetir ağlar; satılır ağlar; Mısır'da eğlence gecesi ud çalarken ağlar; Cevher Ağa'nın yaptığı iyiliğe ağlar; “Esir olanlarda kalb ve ruhun mevcudiyetini bir ceza-yı zalimane addile mahzun mahzun ağlar” diyerek kendi ruhunda isyan yaratarak ağlar. Dilber'in bu ağlamaklı hayatına Celal bile alışmış. Onu kaybettikten sonra mecnun gibi gezdiği sokakların birinde bir evde ağlama sesleri duyar. “Bu evde ağlıyorlar... Demek ki Dilber burada” diyerek evin kapısını çalar. Oysa o evde cenaze vardır. Kısacası, romantik anlayışın, biraz da Tanzimat yazarının yarattığı maelankolik ve sentimental bir hava karşımıza çıkar.”³³⁹

Her iki eser de örneklere bakıldığında bağlı bulunduğu edebiyat geleneğinin özelliklerine uygun olmaları ile birlikte, “Sergüzeşt” te sentimental öğelerin varlığı saptanmıştır.

³³⁸ Karaca, 44

³³⁹ Parlatır, 139

5.2. SAMİ PAŞAZADE SEZAI'NİN "SERGÜZEŞT" ESERİNDE HALK KÜLTÜRÜ YANSIMALARI

XIX. yy. ile edebiyatımıza giren Batılı anlamadaki roman geleneği ile okurlara yeni bir dünya ve bu dünyanın farklı bir biçimde algılanmasını sağlamıştır. Bu yeni anlatı biçimi ile edebiyatımıza yeni konular da girmiştir. Fakat edebiyatımızda oluşan bu yenilik kültürümüzde bulunan eski sözlü ve anlatı geleneğini koparmamış, dönemin yazarları bu sözlü ve yazılı kültür öğelerini kullanmaya devam etmişlerdir. Yeni bir yazılı anlatı olan roman ile halk kültürünün sözlü ve yazılı anlatı geleneğinin bir sentezi ortaya çıkmıştır.

Sami Paşa-zade Sezai Tanzimat edebiyatının önemli yazarlarından bir olarak, her ne kadar sayı olarak çok eser vermemiş olsa da işlediği temalarla Türk edebiyatına yeni bir bakış açısı getirmiştir. Sezai'nin sosyal bir problem olan "kölelik" temasını Sergüzeşt adlı eserinde derin bir şekilde işlemiştir. Bu konuyu işlerken de diğer yazarlar da olduğu gibi halk kültürünün özelliklerinden faydalanmıştır.

Sergüzeşt romanın halk kültürü yansımalarını ilk olarak Türk halk hikâyelerinin de merkezini oluşturan aşk teması aracılığı ile görürüz. Halk hikâyelerinde temel ve yan konu olarak karşımıza çıkan aşk, Sergüzeşt romanında da temel konu olarak karşımıza çıkar.

Romandaki aşk hikâyesinde, birbirini seven iki gencin çeşitli nedenlerle kavuşamaması konu edinilir. Birbirlerini seven gençlerin kavuşamamaları aynı şekilde halk hikâyelerinde de mevcuttur. Halk hikâyelerinde de Sergüzeşt'te de âşıkların birbirlerine âşık olmaları ve birbirlerine kavuşamamaları temel konusu var olmakla birlikte her iki anlatı da birbirlerine kavuşamama nedenleri sosyal farklılıklardır.

Sosyal farklılıkların sonucu olarak ortaya çıkan ayrılık konusunu ve bu konu ile beraber olayların geliştiği fikrini Boratov şöyle açıklar: "Burada kahramanın gençlik arzularını duyduğu ilk günden itibaren, kendisine mukadderatın sevgili olarak tayin ettiği kızın visaline erişmek için geçirdiği maceralar, hikâyenin esas nescini teşkil eder."³⁴⁰ Boratov'un halk hikâyelerinde gerçekleşen erkek kahramanın başından geçen macerelar, Següzeşt romanında kadın karakteri ile yansıtılır. Boratov hikâyelerdeki

³⁴⁰ Pertev Naili Boratov, Foklor ve Edebiyat I, Adam Yayıncılık, İstanbul 1991, 68

çeşitli farklılıklardan dolayı kavuşamama durumunu ise cümlesinin devamında dile getirir: “Çok defa iki sevgiliyi biribirinde içtimai seviye farkları ayırır ve bu, hikâyede maceraların uzamasına ve karışmasına bir vesile teşkil eder.”³⁴¹

Boratov’un da belittiği gibi ortaya çıkan seviye farkları bir taraftan ayrılığı getirirken diğer taraftan da maceraların uzamasına vesile olur. Nitekim Kerem ile Aslı Hikâyesi’nde sevgililerin kavuşamamasındaki engel din farklılığı olarak karşımıza çıkar.

Kerem İsfahan şahının oğludur. Aslı ise Ermeni keşişin kızıdır. Ermeni keşiş kızını Müslüman birine vermek istemez ve bunu engellemek için türlü hilelere başvurur:

“Sultanoğlu da olsa Müslüman Türkmen’e kızını vermek istemeyen Ermeni keşişi karısını ikna edip dağlar aşarak Zengi denilen yere geldi. Mirza Han’ın diyarından hayli uzaklaşmışlardı. Zengi’de büyük bir bahçe alarak ortasına güzel bir köşk yaptıran kara keşiş itibar ve şöhret içinde yaşamaya başladı. Karısı ile planladıkları gibi bir yıl sonra da Koca Sultan’a kızlarının öldüğünü haber verdiler.”³⁴²

Sergüzeşt hikâyesinde de Kerem ile Aslı Hikâyesi’nde olduğu gibi sevgililerin kavuşamamalarının sebebi sosyal farklılıktır. Burada Kerem ile Aslı Hikâyesi’nde farklı olarak kavuşamama sebebi din farklılığı değil sosyal statü farklılığıdır. Dilber Rus bir esirken Celal soylu bir ailenin, Asaf Paşa’nın oğludur. Celal Bey Avrupa’da bulunmuş ve iyi eğitim almış bir gençken, Dilber dokuz yaşında iken esir olarak çalıştırılmak üzere konaktan konağa gezen ve çalışmaktan okumaya vakit bulamayan bir kızıdır. Bu sosyal farklılığın önemli olduğunu düşünen Celal Bey’in annesinin bu ilişkiye razı olmayacağı ve bu gençleri ayırmak isteyeceği Celal Bey ve Zehra Hanım arasında geçen şu diyalogda gözler önüne serilir:

“-Celal, kardeşini tebrik için gözlerinde öptün mü? Mes’ut bir evlilik...

-Kendisinde sorunuz.

-Niçin sorayım? Evlilik için lazım olan alet ve ikbal değil midir?

-Hayır anneciğim. Güzellik ve namus... Sevgi de çoğu zaman bunların ardından gelir.

³⁴¹ Boratov, Foklor ve Edebiyat I, 68

³⁴² Tuncay Sandıkçı, *Kerem ile Aslı*, Metropol Yayınları, 2006, 49.

-Asalet ve ikbal bunlara mani mi? Bence herkes içinde ismi söylenecek bir kudreti, hüneri, zenginliği ve asaleti olmayan bir adamı, yakışıklıdır diye almak pek adildir. Hem de evlilikte en çok arılan karakter ve mizaç uygunluğu değil midir? Birisi cemiyetin en yüksek tabakasında diğeri en aşağı tarafında terbiye görmüş iki kişi iyi geçinebilir mi? Servetin büyük bir itina ile terbiye ettiği asilzadelere bir erkeği bir kıza, fakirliğin kayıtsızlıkla büyüttüğü bir adam nasıl layık olabilir? Birisi kıymet ve itibarını daima kaybettiğini, diğeri haysiyetinin daima kırıldığını hissederek yaşamakta ne türlü refah ve saadet görüyorsun?

-Yıldızlar karanlıkta parladığı gibi, fakirlik ve safalet içinde de safiyet ve ulviyetle parlayan ruhlar yok mudur? Bir kalb, sevmek için mutlak servete, asalaete mi muhtaçtır? Bence, en halis ikbal, ruhun görüldüğü iki güzel göz; en büyük servet, kalbin hissini gösteren gül renginde dudaklardan akseden tebessümdür. Güzellikten büyük asalet, kalb safiyetinden büyük servet mi olur?³⁴³

Görüldüğü üzere Kerem ile Aslı Hikâyesi ve Sergüzeşt romanının da ayrılığın sebebi sosyal farklılık iken, bu ayrılığı isteyen ve bu ayrılık için çaba gösteren karakterler aile fertlerinden anne ve baba karakterleridir.

Sergüzeşt'in mutsuz sonla biten aşk hikâyesi halk hikâyelerinden izler taşır. Dilber ve Celal'in ayrılmasına sebep olan anne Zehra Hanım'ın oğlunun çaresiz bir hastalığa yakalanması ve Dilber'in intiharı sonunda Zehra Hanım büyük bir pişmanlık yaşar. Bu kötü son Arzu ve Kamber Hikâyesi'ne benzer.

Arzu ve Kamber Hikâyesi'nde Arzu zengin olduğu için bir adamla evlendirilir. Fakat Arzu Kamber'e âşıktır. Arzu'nun kocası ona sahip olamamanın acısıyla ölür. Arzu ve Kamber'de daha sonra bir yerde buluşurlar, sarılıp hasret giderirler. Orada düşüp bayılırlar ve ölürlər. Bunu gören anne üzüntüsünden kendini öldürür.

Hikâye ile kıyasladığımızda Sergüzeşt'te de anne kendini öldürmese de çok pişman olur Arzu ve Kamber Hikâyesi'nde olduğu gibi. Anne Zehra oğlunun gerçekten âşık olduğunu ve annenin pişmanlığını şu sözlerle anlama imkanı buluruz:

---

³⁴³ Sezai, 49,50

“-Hayır, hayır. Ben Dilber’i getirteceğim... Ben küçük bir heves sanıyordum. Evladımı bir fikrin, bir inadın şehidi edemem. O olmadıktan sonra, bana ikbalin ne lüzumu var?...”³⁴⁴

Yukarıda ki cümle aynı zamanda halk anlatılarındaki sevgililerin kavuşmalarına engel olan kişilerin sonunda cezalarını bulacaklarını, ya kendilerini öldüreceklerini ya da hayatları boyunca mutsuz olacakları fikrinin tam karşılığıdır. Halk anlatılarındaki ilahi adalet her zaman yerini bulur.

Sergüzeşt eserinde bir diğer halk hikâyesi motifi ise namus ve sadakat konusudur.

Halk hikâyelerinde kadın kahramanın tüm engellere rağmen sevdiği adamı beklemesi, namusunu koruması Hikâyelerdeki kadın kahramanları iyi yürekli, namuslu, sadakatlî tiplerdir. Namus ve sadakat konuları halk hikâyelerindekisini yan konular olarak eser içinde yerini alır.

Sergüzeşt eserinde de Dilber Mısır’a gönderilir ve burada yeni efendisinin odalığı olmayı kabul etmez. Namusunu koruma adına her şeyi göze alır. Efendiden odalığı olması için mücevherlere boğulacak olan Dilber’in reddini ve Celal’ e olan aşkının sadakatini şu cümleler açık bir şekilde ortaya koymuştur.

“Hindistan’ın şark hayallerinin taçlandırın mücevherlerini öne süren ve bir tacirin bütün hazinesini ortaya koyan bu “teklif”, satın alınmış bir esirin kalbini kendi arzularına boyun eğdiremediğini görünce, şiddete, tehdide başvuruyordu. Hepsi faydasız! Galiba bu esir makul şeyleri kabul etmez bir inatçı, kendisine edilen lütuf ve iyiliğı anlamaz bir nankör, efendisinin emrine itaat etmez bir asi idi. Hayır! İnsanlığın kalbini bilenlerce öyle değil! Dilber, her türlü teklif ve tehdide karşı, tesir edilmesi mümkün olamayan demir gibi bir irade kesilmişti. Doğı hayallerinden olarak, nisan yağmurunun ilk damlasını alır almaz kapanıp da, bir inciye saklayan sedefler gibi, Celal Bey’in ilham ettiği aşkı saklayan kalbi, hiçbir emel ve arzusunun girmesine müsaade etmiyor, hiçbir kimseden gelecek lütuf ve iyiliğı açılmıyordu.”³⁴⁵

Aşkına sadakatini gösteren şu cümleler de vardır:

³⁴⁴ Sezai, 74

³⁴⁵ Sezai, 98

“Aşkı uğruna büyük bir sevinç ve şevkle büyük fedakârlıklar ederek, ızdırap içinde geçen bu hayatında her elemi teselli eden vicdan rahatlığına sahip olmak istiyordu.”³⁴⁶

Sergüzeşt eserindeki bu namus ve sadakat konusu masallarda ve hikâyelerde sıkça karşımıza çıkar. Örneğin Leyla ve Mecnun Hikâyesi ve Arzu ile Kamber Hikâyesi’nde de baş kadın kahramanlar Leyla ve Arzu zorla evlendirildikleri adamları reddederler. Masallarda sevmediği biri ile evlenmektense ölmeyi tercih eden veya zalim bir padişahın tehditlerine karşı gelen motifler Sergüzeşt’te de karşımıza çıkar.

Eserin ana konusundan biri olan “esaret” konusu Sergüzeşt’te önemli bir yer tutar. Eser Dilber üzerine kuruludur. Dilber ise esir bir cariye-dir. “Kölelik” konusu Tanzimat Edebiyatı’nda ilk defa Sezai tarafından işlenmemiştir, fakat eser incelendiğinde bu konunun daha geniş bir biçimde ele alındığı görülür.

Romanda her ne kadar başkahraman Dilber esaret temasını yansıtmada göze çarpsa da, eserde bir erkek köle Cevher Ağa ve adlarına karşılaşılan ya da karşılaşılmayan birçok kadın köle vardır. Sezai “kölelik” sorununa vurgu için köle olan kahraman sayısına çokca yer vermiştir.

Adı verilen köleler Dilber’e kıyasla daha silik bir şekilde yansıtılmıştır. Bu köleler Teravet ve Çaresaz’dır.

Teravet eserde daha hırçın, katı yürekli biri olarak tanıtılır. Teravet’in katı yürekliliğini ve acımasızlığını ise yine kendisi gibi köle olan Dilber’e karşı tavrından anlıyoruz:

“Bu temaşaya o kadar dalmıştı ki, içinde bulunduğu hayranlıktan Teravet’in: “Gel yatağını kaldır!” diye bağırarak azarlaması uyandırdı.”³⁴⁷

“Teravet bir taraftan yemek pişirir, diğer taraftan: “Hadi su getir tenbel. Sonra akşama yeme pişmez” derdi. Çocuk olduğu yerde “artık su getirmem” dedi. Teravet, ağacın aşağısından bakıp da yukarda ki kuşları görünce yılın gibi, beyazları kan içinde ve yalnız o gözlere mahsus vahşi bir bakışla ocaktan bir yanar odun çıkararak, Dilber’ doğru yürüyünce...”³⁴⁸

³⁴⁶ Sezai, 98

³⁴⁷ Sezai, 10

³⁴⁸ Sezai, 11

Çaresaz ise eserde köle olarak iyi yürekli ve yardımsever biridir. Çaresaz'da yine bu iyi yürekliliğini Dilber'de gösterir:

“Dilber’i kucaklayıp birkaç kere öptükten sonra:

-Hemşireciğim. Senin gönlün pek yumuşaktır. Bana acırsın bilirim... Bir şey yok, şimdi susari yatağımna girerim. Sen rahatına bak. Bir şey yok!..³⁴⁹

“Kölelik” temasının erkek karakteri Cevher Ağa ise ezilmiş, hor görülmüş, renginden dolayı, yani ırkıdan dolayı hor görülmüş, hadım edilmiş bir karakter olarak köleliğin zorluğunu yanstımada aslında Dilber'den sonra en göze çarpan karakterdir.

Köleliğin sözlü anlatı geleneğinde yer bulduğu “Binbir Gece Masalları” Tanzimat döneminde işlenmiş ve bu geleneğin, bu konusu üzerinde durulmuş ve “Binbir Gece Masalları”nın etkisi hissedilmiştir.

Sözlü anlatılardan “Binbir Gece Masalları” kölelik konusunun genişçe yer bulduğu halk kültürü unsurlarındandır. Binbir Gece Masalları ile ilgili Tanpınar şöyle dile getirir:

“İçtimai hayatta tarih boyunca yaptığı tesirleriyle ayrıca mütalaa edilmesi lazım gelen bu müessese, şark hikâye ve masalını öteden beri beslemişti. Binbir Gece başta olmak üzere şark hikâye ve masallarının çoğunda, pazardan satın alınan esir veya ayrıldığı sevgiliyi bulmak için kendisini cariye gibi satılığa çıkaran sultanlar vardır.

Bu kadar zengin ve hüznü tarafı bulunan böyle bir mevzuu, bu kadar yerli ve köklü imkânı ilk hikâyecilerimiz kaçırmayacaklardı. Kaldı ki, hayatta mevcuttu. İlk ve acele denemeler onlarla yapıldı.”³⁵⁰

Şark hikâyelerinin çoğunda geçen ve Tanpınar'ın da vurguladığı pazardan satın alınan esir motifi Sergüzeşt'de aynı motifte yerini bulur. İsmail parlatır bu motifi şöyle açıklar: “Şüphesiz köleliğin en önemli motifi alım-satım'dır. Ala, iyi bir mal almak; satanı iyi para kazanmak peşinde koşarken zavallı cariyeler de satılma korkusu içinde günlerini geçirirler.”³⁵¹ Kölelik konusunun alım-satım motifi eserde Hacı Ömer tarafından imzalanan bir senette, durumun çarpıcılığını daha net bir şekilde gözler önüne serer:

³⁴⁹ Sezai, 62

³⁵⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı*, (7. Baskı) Çağlayan Basımevi, İstanbul 1988, 291.

³⁵¹ Parlatır, 144

“Çerkez asıllı dokuz yaşında kul cinsi bir esiri hastalık ve illetten uzak olarak sabıl Harput Mal Müdürü Mustafa Efendi'nin hanımına kırk adet Osmanlı altını karşılığında sattığımı bildiren işbu senet yazılarak kendisine teslim kılındı.

Esirci

Hacı Ömer³⁵²

Bu cümlede geçen Harput Mal Müdürü Mustafa Efendi ibaresi kölelerin bir mal gibi alınıp satıldığı, insan olarak görülmediğinin kanıtı olarak karşımıza çıkar. Aslında Sezai'nin kölelik kurumuna en eleştirel tavrı bu cümledir.

Tanpınar'ın vurgu yaptığı şark hikâye ve masallarında ve özellikle Binbir Gece Masalları'nda geçen kölelik konusunun “hüzünlü” tarafı Sezai tarafından özellikle Dilber üzerinden çokça tasvir edilmiştir. Örneğin henüz çocukken satıldığı ilk evde verilen ağır işler onunsa çocuksu yüreği ile yaptığı davranışlar ve karşılığında gördüğü muamele şu anlatı ile gözler önüne serilir:

“Bir sabah yukarsını süpürükten, Atiye Hanım'ın oynadığını görünce süpürgesini olduğu yere bırakarak, yanına gidip oturdu. Oyuncağa hayretle bakarken, hanımın o korkunç sesiyle: “Dilber, Dilber!” diye bağırdığını işiterek bulunduğu yerde kaldı; hanım içeriye girip, bu halayık parçasının kızıyla oynamak istediğini görünce, Dilber'in kulağından tutarak, süpürgeyi bıraktığı yere getirdi: “Sen işini bırakıp ne oynuyorsun” diye bir tokat attı. Zavallı çocuk ! Ağlamaya bile cesaret edemeyerek hizmetini görmeye başladı.”³⁵³

Sezai, Dilber'in bir köle olarak yaşadığı zorlukları konaktan kaçarak kendini bulduğu okul arkadaşı Latife Hanım'ın evinde, kendi ağzından yürek burkucu ifadelerle şu diyalog içerisinde yansıtır:

“-Dilber sana ne oldu?

-Hiç, ben kaçtım.

-Niçin kaçtın?

---

³⁵² Sezai, 8

³⁵³ Sezai, 10

-Beni çok dövüyorlar. Çok hizmet ettiriyorlar. Sonra her dakika “pis Çerkes, pis halayık” diyorlar. Oyun oynasam yasak. Üşüdüğüm zaman mangalın kenarına otursam, Teravet maşa ile elimi yakıyor. Bak koluma.”³⁵⁴

Görüldüğü üzere Sami Paşa-zade Sezai Sergüzeşt’teki kölelik konusuna halk kültürü ile bağlantılı olarak şark hikâye ve masallarının etkisi ile değinmiştir.

Eserde Binbir Gece Hikâyeleri’ne atıfta bulunulur. Eserde bir salonun tasvirinde bu hikâyeye yer verilir:

“Mısır’da devrin ve talihin müsadisiyle hadsiz hesapsız servet yapan bir tacirin, Elhamra sarayını taklit ederek, güzel san’atların en yüksek derecesine, alayla gülecek surette bahşettiğine’e ve letafetine doyulmayan Arap mimari tarzının güzellik saltanatını, her türlü ince çizgi ve nakışlarının ulvi manasını ifade eder ve abanoz üzerine çiçekler oyulmuş alçaksafalı bir tahtı, layık somaki direkleri, kırmızı ile açık mai zemin üstüne, som yıldız işlenmiş duvarlarıyla tavanlarının kenarında Afrika bahçeleriyle Nil’i medheden beyitlerle süslü bir salonu, o gece Binbir Gece hikâyesinin perilere ait bölümünü hakikat âlemine nakleder bir halde sazende ve rakkaselerle dolu idi.”³⁵⁵

İlk yurt dışı seyahatini vapurla gerçekleştiren Sezai’nin bu yolculuk esnasında yaşadıkları ile Binbir Gece Masalları arasında bağ kurduğunu gösteren anısını Zeynep Kerman’dan dinleriz: “İstanbul’dan ayrılırken, bindiği vapur ucuz atlatılan bir kaza geçirir, Tanzimat devri aydınlarının daima gitmeyi arzuladığı ve özlediği Paris, Sezai’ye göre bir “memket-i ziya vü zeka”dır ve ona bin bir gece masallarını hatırlatır”³⁵⁶ bu sözlerden de, yazarın bu masalların etkisinde olduğunu görmek mümkündür.

Eserde halk edebiyatının ayrılmaz parçası olan masallara da Peri masalları ile yer verilmiştir. Peri masallarında anlatılan, güzeller güzeli peri kızları eserde yazar tarafından haremdeki kızların güzelliğinin tasvirinde kullanılmıştır:

“Peri hikâyesi! O yüksek direklerin alatında bağdaş kurarak, hepsi bir renkte, beyaz atlaslar giymiş, tabii olarak bıraktıkları uzun saçları oturdukları küçük şiltelerin üzerine dökülmüş, Kafkasya’nın gözleri kamaştırıcı kızlarının ruhlara ferahlık veren

³⁵⁴ Sezai, 18

³⁵⁵ Sezai, 90

³⁵⁶ Kerman, 561

sesleri, gökteki melekleri indirecek bir ulvilik ve keman, ud, kanun gibi musiki aletleriyle çalıp söylerken, yirmi-yirmi beş kadar emsalsiz güzel, üzerine sırma işlenmiş açık mai kadifeden saltalarıyla, dizlerine kadar inmiş dalgalı saçları, güzelliğe tapan bir bakışın günlerce üzerinden ayrılmak istemeyeceği billurdan dökülmüş şeffaf beyaz göğüslerini gösteren açık yakalarıyla rakediyorlardı.”³⁵⁷

Sami Paşa-zade Sezai eserinde halk kültürünün önemli değerlerinden biri olan türkülere de yer vermiştir. Boratov’un düzenleyicisi bilinmeyen, halkın sözlü geleneğinde oluşup gelişen, çağdan çağa ve yerden yere içeriğinde olsun, biçiminde olsun değişikliklere (zenginleşmelere, bozulmalarai kırılmalara) uğrayabilen ve her zaman bir ezgiyle koşulmuş olarak şiirler³⁵⁸ şeklinde tanımladığı folklor unsuru “türkü”ye Sezai eserinde ihtimamla yer verir. Dönemin yazarlarının halka yakınlaşmak, halkın içinden kahramanlara yer vermek gibi amaçlarına uygun olarak yazar da bu eserine tarlalarda çalışan bir ameleiy dâhil etmiş ve onun ağzından şu türküyü söyletmiştir:

“Ah aman küçücüğüm,
Pek geldi göreceğim!
Ahd ettim aman ettim,
Yoluna öleceğim.

Yokuştan yoruldun mu?
Sözüme darıldın mı?
Sen bana yar olalı
Boynuma sarıldın mı?”³⁵⁹

Celal’in aşkı ile türkünün birleşmesi bu şekilde gerçekleşmiştir. Boratov’un tasnifinde “lirik türkülerin” “aşk türküleri”³⁶⁰ kısmına dâhil olabilecek bu anonim türkünün devamını ise şu şekilde bağlar yazar:

“Köylü Celal Bey’in yanından uzaklaşınca, yine şarkısını söylemeğe devam etti:

Şimşir yaprağın dökmez,

³⁵⁷ Sezai, 91

³⁵⁸ Pertev Naili Boratov, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, (3 baskı), Bilgesu Yayınevi, Ankara 2015, 171.

³⁵⁹ Sezai, 76, 77

³⁶⁰ Boratov, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, 172.

Muhabbet gönülden gitmez.

Bu gözler seni gördü.

Başkasına hayır etmez.”³⁶¹

Eserde köylü insanın özelliğine, yaşam tarzına, bakış açısına ve kültürüne de yer verilmiştir. Yazar Celal ve karşılaştığı köylü ile olan diyaloglarında bu unsurlara yer vermiştir:

“-Bu çuvalın içinde ne var?

-O benim emeğim! (Parmağıyla yarısından fazlası belllenmiş bir tarla göstererek) gündüzleri burada çalışırım. Allah ne verdiyse bu çuvalın içine kor, eve götürürüm. Bacı ile beraber Allahımıza şükür, padişahımıza dua ederek yeriz.”³⁶²

Bu konuşmalarda Türk köylüsünün yaşam biçimini, uğraşlarını, hayata bakış tarzını, tamahkârlığını, inançla Allah’a bağlılığını, padişaha şükranını yansıtır.

Eserde halk inanışları örnekleri ile karşılaşılır. Halk inanışları yüzyıllar boyunca insanların tecrübeleri ile sabit olarak ortaya çıkmıştır. Halkın içinden gelen ve kültürü oluşturmada geniş yere sahip bu inanışlar Sergüzeş’te iki kez yer bulmuştur.

İlki tabiat olayları ile ilgili inanışlara dâhildir. Dilber’in yaşayacağı sıkıntılara delalet eden siyah bulut motifi vardır. Boratov’un inançları aktarma biçimi olarak atasözleri, deyim ve tekerleme bilmece gibi türler³⁶³ diyerek açıkladığı olumsuzluk ifadesi kara bulutlar, deyim olarak “kara bulutlar çöktü” “kara bulutlar dolanıyor” şeklindeki kötü bir şeyin olacağına delalet eder. Eserde ise bu anlatım Dilber’in başına geleceklerin habercisidir:

“Gayet tesirli bir surette esen kuzey rüzgârının ufuklardan getirdiği kesif siyah buluttan sızan ince bir yağmurun altında, bahçedeki kuyudan su taşır...”³⁶⁴

Eserde geçen diğer bir inanış motifi ise “baykuş” tur. Baykuş Boratov’un inanışlarla ilgili çalışmasının hayvanlar üzerine inanışlarla ilgili kısmında “baykuş” ötmesi bir felaketi, perişanlığı haber verir.³⁶⁵

³⁶¹ Sezai, 79.

³⁶² Sezai, 78.

³⁶³ Pertev Naili Boratov, *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1973, 10

³⁶⁴ Sezai, 13

³⁶⁵ Boratov, *100 Soruda Türk Folkloru*, 75.

Türk kültüründe hem olumlu hem olumsuz anlamlar taşır. Eserde olumsuzluk ifadesi olarak yansıyan “baykuş” şiirlerde, bilmecelerde, atasözü ve deyimlerde de olumsuzluk getiren bir durum olarak yansır:

Karadeniz yöresine ait şu dördlük:

“Karağaç dalında
Bayguşlar bağıruyi
Domuz gocan ölecek
Eceli çağırui”³⁶⁶

Anadolu’daki bir bilmece:

“Dam üstünde kedi gibi
Gözleri var cadı gibi
Fincan gibi gözleri var
Acı acı sözü var”³⁶⁷

Halk inanışlarında yerini alan ve negatif manalar da taşıyan “baykuş” motifi Sergüzeşt’te ise şöyle yansıtılır:

“O akşam herkes derin bir uyku içinde bulunduğu zaman, asılı bir saat, mezarlıkta öten baykuş gibi gece yarısını çalarken, Dilber yatağından kalktı, yavaş yavaş dolabı açarak bir şey çıkardı. Sonra elini başına tutarak, bir ordu kumandanına mahsus metanetle düşünmeye başladı... Korkunç şey! O soğuk, o karanlık gece yarılarında bu çocuk ne yapıyor? Artık kaçacak... Artık firar edecek...”³⁶⁸

Romanın diğer bir bölümünde ise Dilber’in korkulu hali ile “baykuş” motifi aynı anda verilmiştir.

Dilber’in dehşet içindeki hali, sabaha kadar uyuyamaması, zamanın geçmemesi gibi negatif durumlar baykuş ve baykuşun ötmesi motifi ile daha çarpıcı bir şekilde yansıtılmıştır.

³⁶⁶ Sevdâ Gülakan Kaman, “Baykuş Kelimesi ve Baykuşla İlgili İnançlar Üzerine”, *Turkish Studies*, 10(8), Ankara 2015, 1137-1154, 1142.

³⁶⁷ Kaman, 1142.

³⁶⁸ Sezai, 13.

“Odanın ancak bir köşesini aydınlataraköbür taraflarındaki karanlık içinde kaybolup giden kandilin belli belirsiz ışığıyla, yine kandileden ancak seçilebilir bir surette tüten ince bir sisin duvara aksi, dakika geçtikçe büyüyerek ürkek bakışına kâh beyazlar giyinmişsiyah külahlı müthiş bir mahlûk, kâh elinde yanar odunuyla kendi üzerine doğru gelen Teravet’in bir hayali gibi görünmeye başladı. Başını yastığa koyarak yorganı yüzüne çekti.

Baykuş ötüyordu.

Hatırına hemen kapıdan çıkıp bütün kuvvetiyle koşarak, esircinin odasına kaçmak geldi. Bu teşebbüsü içinde zaman geçmişti. Zira kapı artık hayaletler tarafından büsbütün istila edilmişti. Pencereyi açıp pek yüksek olmayan bahçeye atlamak için yüzünü camların tarafına çevirdi.

Baykuş ötüyordu.”³⁶⁹

Görüldüğü üzere Dilber’ın yaşadığı sıkıntılara katlanamayıp kaçışını, Dilber için yaşanan ve yaşanacak olumsuz durumu yazar “baykuş” motifi ile birleştirmiştir.

Eserdeki halk kültürü unsurları, eserin dil ve anlatımında da karşımıza çıkar.

Eserin anlatımında meddahlık geleneğinden yararlanılmıştır. Eserin anlatıcısı eserdeki kişiler ve olaylar hakkında yorumlar, eleştiriler ve açıklamalarda bulunur. Böyle bir anlatıcı türünü “okuyucusuna soru sorarak ona ahlaki dersler veren anlatıcıya “meddah anlatıcı” da denmektedir”³⁷⁰ şeklinde tanımlar” Nurullah Çetin. Bu şekilde sanlatıcının sorular sorduğu ve anlattığı şeyler hakkında yorumda bulunduğu bir parça bu duruma örnek teşkil eder:

“Bu geçip giden hayatta edebi olmağa değer ne kadar an ve saniye vardır? Gökyüzünde seher vaktinin renkleri, yeryüzünde altın renkli bir sabah, çiçeklerden bir cümle, kuşların ahengiyle alkışlanan ilk aşk öpücüğü, edebi olmağa layık değil midir?

İnsan, derin tahayyüller içinde kaybolup gittiği zaman, bütün kelimelerin tarif edemeyeceği – ruha karşı şimşek gibi açıldığı anda biten-bir sonsuzluk tebessümü olmağa layık olmaz mı? Zavallı hafıza! Günden güne yol olduğunu hissettiğimiz, vücut denilen şu toprak yığınının üzerinde durmadan yaşamağa çalışır durur. Hüzün verici bir

³⁶⁹ Sezai, 30

³⁷⁰ Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Basımevi, Ankara 2003, 126.

bakışı senelerce hatırlar. Bir sözğ, bir gülüşü yıllarca saklar. Etrafindan baş dönmesi verecek şekilde büyük bir sür'atle geçen bütün hatıra ve üzüntüleri hemen kaydetmeğe çalışır. Bu katlanılması güç çalışma ile bütün kuvvat ve takati kaybolunca bize ümit veren gelecek biter. Hayatımıza arkadaşlı eden geçmiş, unutma denizi içinde mahvolur. O zaman, ölüm derecesinde yaralanmış bir asker gibi, bizi mezarın kapısında bırakarak, işini terk eder.”³⁷¹

Kültürümüzün vazgeçilmez bir parçasıolanatasözü ve deyimler çokça yer almaz. Daha çok deyimlerle karşılırsınız. Eserde yer bulan belli beşli deyim örnekleri şunlardır: Öteye beriye, Sövüp saymak, sağlık vermek, satıya çıkarmak, ikide birde, ara sıra.

Eserin analizinde Sezai'nin, yukarıda belirttiğimiz halk kültürü unsurlarından faydalandığını görürüz. Bu unsurlar genel olarak halk hikâyeleri, halk masalları, meddah hikâyeleri, türkü, deyim, inanışlar şeklinde sıralanabilir. Yazar bu öğeleri eserlerinde bilinçli olarak kullanmış veya millilik amacı ile yazmamıştır elbette. Fakat bir edebi eseri, yaratıldığı toplumun köklerinde ayrı düşünülmemeyeceğinden yazarın da bu öğelere yer vermemiş olması zor ve imkânsızdır.

5.3.N.M. KARAMZİN'İN ZAVALLI LİZA ESERİNDE HALK KÜLTÜRÜ YANSIMALARI

Bu eserde Karamzin folklor öğelerinin hacminin genişletildiği ve karakterlerin oluşturulmasında folklor sembolüne derin ilgi duyar.

Zavallı Liza eseri sentimental akımın en iyi örneklerinden biridir. Bu eser XVIII yüzyıl sonu ve XIX yüzyıl başında büyük popülerlik kazmıştır. Eser okunmakla kalmaz, onun konusu sözlü bir biçimde anlatılır, böylelikle o yazarın metninin çerçevesini aşarak folklorik olarak benimsenir.³⁷² Bu durum folklorizm konusunun öyküye temel oluşturduğunun kanıtıdır.

Karamzin'in Liza'sını Puşkin'in, Turgenyev'in, Dostoyevski'nin kahramanlarından öğreniyoruz, onlarda Erast'ın torunlarını buluyoruz. “Zavallı Liza'da ilkesel rol oynayan, yazarın anlatı türü, konu kompozisyon olamamışını meydana çıkarır. Yazarın öyküdeki rolünü O.B.Lebedev şöyle belirler: “.... Yazar tarihçi gibi,

³⁷¹ Sezai, 56

³⁷² Yu.M. Lotman, *N.M. Karamzin*, İsskusstva, San Petersburg 1997, 616

kahramanların hayatlarının yıllıkçısı ve onların hatıralarının koruyucusu gibi hareket eder.”³⁷³ Anlatı türü araştırmacıya göre tüm anlatı yapısının özgün estetik merkezidir.

Duyguların özgürlüğü, gerçekleşeyecek hayaller, hayat trajedisi, “küçük” insan ruhunun azameti, ebedi barış gibi fikirler Rus edebiyatının özünü oluşturur. Yu.Lotman gelecek dönem rus öyküsünün özünün farklı yönlerinin gelişimini Karamzin öykücülüğüne vurgu yaparak şöyle ifade eder: “Karamzin’in nesir türündeki eserleri sayesinde, edebiyat hayata yaklaşır, fakat hayat onunla estetikleşir, “edebilik” işareti üslubu yüce yapmaz, fakat insani değerler olarak onun zenginliği itibarda, güçte veya zenginlikte değil, manevi incelikle belirlenir.”³⁷⁴

T.P. Foht eserde tasvir edilengeniş halk kültürünün önemine dikkat çeke. T.P.Foht’a göre “Zavallı Liza” da ne atasözü, ne deyim, ne şarkı, ne de adetler vardır ve XVIII. yüzyıl rus yazarları bunlar olmadan Rus yaşam tarzının tablosunu çizemezler. “N.M. Karamzin’in öyküsünde folklorun dünya ile teması daha farklı ve karmaşıktır. Eserin merkezine kişiyi koyarak, onun eşsiz iç dünyasını ortaya çıkarmaya çalışırken, N.M. Karamzin her şeyden önce rus folklorunun estetik dünyasına, onun manevi değerinin yüksekliğine yönelir. Bu XVIII. yüzyıl sonunda edebiyat ve fokuoru yakınlaştırmaya giderken en karmaşık yoldur.”³⁷⁵. Foht burada yazarın eserindeki folklorizmin daha karmaşık yapısını özellikle vurgulamak istemiştir.

Eserin trajik bir sonla bitmesi Rus sentimental öyküsünün huzurlu dünyasını tahrip eder. Bu nedenle birçok öyküde olduğu gibi “Zavallı Liza” da da benzer bir durum olan bey ile köylü kızının aşkı ve yazarların çoğunun âşıkların mutluluğunun farklı sınıflara ait olma nedeniyle engellenmesi konusunda dolaşır, fakat bu eserlerin finali mutlu sonla biter.

T.P. Foht’unda belirttiği gibi öyküdeki sosyal çatışma (soylu ve köylü), iki kültürün çatışmasında cisimleşir. Soylu ve halk bu suretle edebiyat ve folklor geleneğinin etkileşiminde yapısal bir örnek seviyesine ulaşır ve öyküde çatışmanın cisimleşmesindeki formlardan biri olur. Erast ve Liza, onların iç dünyalarının sözlü kültürün desteği ile çatışmanın örneği olurlar. Erast soylu kesimi, Liza köylü kesimin

³⁷³ O.B.Lebedeva, *İstoriya Russkoy Literaturı*, XVIII. v, Vışşaya şkola, İzd. Sentr. Moskova 2000, 379.

³⁷⁴ Yu. M. Lotman, 472.

³⁷⁵ G.P. Foht, *Literaturnie i folklorne traditsii v povesti N.M. Karamzina “Bednaya Liza” // Folklormaya Traditsiya v russkoy literature: Sbornik nauçnih trudov. Volgrad 1986, 3-4*

cisimleşmiş halidir. Edebiyat eserinin rengini folklorik öğelerin oluşturduğu düşünülürse, Liza karakterinin yansıtılmasında lirik halk şarkılarının önemi büyüktür. Makogonenko'nun da belirttiği gibi “Şüphesiz Karamzin'in “Zavallı Liza” öyküsünün konusu ve epik heyecanı bu şarkı temelinde büyür.”³⁷⁶

Yazarın eserinde lirik şarkıların duygusal tonu psikoojik paralelizm yardımıyla oluşturulur. Lirik halk şarkılarının merkezindeki insanın iç dünyasını yansıtmaya özelliği “Zavallı Liza”da da mevcuttur. Bu anlamda eser Rus lirik halk şarkılarının esintileri mevcuttur.

N.M. Karamzin karamanının iç dünyasının yansıtırken lirik halk şarkılarında da mevcut olan psikolojik paralelizm yöntemini kullanır. Psikolojik paralelizm edebiyat eserlerinde çokça kullanılan stilistik bir yöntemdir. Eserin konusu, motiflerin, tabiatın, eşyaların, olayların karşılaştırması ile oluşturulur bu yöntemde. A.N. Veselovski paralelizmin iradeli bir hayati etkinlik gösterme işareti olan hareket ve davranışlar kategorisindeki obje subjelerin kıyaslanmasına dayandığını³⁷⁷ ifade eder. Bu yöntem poetik halk metinlerinde sıkça karşımıza çıkar.

Psikolojik paralelizm yönteminde iki bölüm oluşur. İlk bölümde doğanın tasviri duygusal ve psikolojik bir fonla verilir. Aynı durumu “Zavallı Liza” da görmek mümkündür. Eserin en başında hikâyenin anlatıcısı uzun bir doğa tasviri verir ve bunu kendi duyguları ve psikolojik durumu ile birlikte yansıtır:

“Özellikle, güneş Moskova'nın üzerinde parladığı zaman, gurubun ışıkları sayısız altın kubbelerini gökyüzüne doğru yükselen sayısız haçların üzerinde alev alev yandığında oluşan tablo şahanedir!” Aşağıda sulak, koyu yeşil, çiçekli bir çayırılık uzanır; onun gerisinde ise, sarı kumlar üzerinden neşeli balıkçı kayıklarının hafif kürekleriyle dalgalanan ya da Rus İmparatorluğu'nun bereketli diyarlarından doymak bilmez Moskova'ya buğday getiren yük teknelerinin motoruyla gürültüye boğulan berrak bir ırmak akar.”³⁷⁸

³⁷⁶ Russkaya Literatura i Folklor (XI-XVIII.vv), Nauka, Leningrad 1970, 224.

³⁷⁷ A.N. Veselovski, “Psihologiçeski Paralellizm i İvo Formı v Otrajeniyah Poetiçeskogo Stilya”, *Jurnal Min. Nat. Prosv.* 1898 g. No. 3. ç. SSXVI, ot 2, 1

³⁷⁸ Karaca, 29

İkinci kısımda ise kahramanın o anki durumu tabiatla kıyaslanır. Karamzin’de kıyaslamasından geçer ve geleneksel, stilize edilmiş Rus köylü kızı suretini çizer: “Bulutsuz bir yaz akşamında görülen gurup gibi kızardı yanakları.”³⁷⁹

Fakat konunun dramatizasyonu kahramanın dünyasına daha derin bir şekilde nüfuz etmeyi gerektirir ve benzetme yerine psikolojik paralelizm, gelişmede yükselen renklilik, Liza’nın heyecanlı gizli dünyasına girmeyi sağlar. Kahramanın iç dünyası psikolojik paralelizmin bir türü olan negatif paralelizm ile verilir. Negatif paralelizm Köylü kızının duygularının gücü ve şiddeti yazar tarafından negatif paralelizm ile verilir. “... Yıldırım hiç bu kadar hızlı çakıp bulutlarda kaybolmamıştı, onun mavi gözlerinin yere inip, onun bakışıyla karşılaştığı kadar hızlı olduğu gibi”³⁸⁰ Liza’nın ruhsal durumunu mutluluk hissinin yükseldiği anda vererek, sosyal eşitsizliğini karmaşasını onu yakalar.

“ Ama benim kocam olamazsın!” dedi Liza iç geçirerek.

“Neden?”

“Ben köylüyüm.”³⁸¹

Öykünün konusun en şiddetli, dönümsel anlarının gelişimi özellikle lirik halk şarkılarıyla olan içsel ilişkide hissedilir. Ayrılma anı Liza’nın monoloğu sentimental edebiyat geleneği ile başlar, fakat endişeyle boyanmış, onların karşılıklı gerilimli duyguları metaforik sıfatlar özgün folklor düşüncesinin içine geçirilmiş bir halde yansıtılır:

“Senin gözlerin olmadan ışıklı ay karanlık. Senin sesin olmadan bülbüllerin şarkısı sıkıcı. Senin nefesin olmadan esinti benim için hoş değil.”³⁸²

Kahramanın psikolojik resmini çizerken, Karamzin halk liriğinin etkisi altında bulunur. Halk lirik şarkılarında olduğu gibi duygu yoğunluğunun yansıtılması şiirsel bir renklilikle verilir, sıfatlardan, metaforlara, karmaşık zıtlığa kadar. T.P. bu konuyla ilgili

³⁷⁹ Karaca, 34

³⁸⁰ Karaca 34

³⁸¹ Karaca, 39

³⁸² Karaca, 38

şu sonuca varır: “Yüzyıllardır süregelen halk sanatı düşüncesi N.M. Karamzin’in bu küçük öyküsünde timsalini bulur.”³⁸³

“Zavallı Liza” öyküsü dramatiktir. Çatışmanın şiddeti kahramanların çeşitli durumlarının varlığı ile belirlenir. Eserde kontrast sistemi tümüyle mevcuttur. Şehir ve köy izbesi örneğinde bunu görmek mümkündür. Köy izbesi Liza’nın yaşadığı yer olarak, şehir ise Erast’ın zengin Moskova evidir. İki kültürün çatışması bu zıt yerlerin örneğinden hareketle verilmeye çalışılır. Bu çatışma çözümün metodu için sözlü olarak belirtilir, eserin konusunda gösterilir ve kişilerin mizaçları örneğinde verilmeye çalışılır.

Eserdeki sosyal eşitsizlik ve oluşan çatışmanın çözümünde öykünün baladsal bir yönünün olduğu görülmektedir. Halk baladları Rus halk bilimcileri Anikin, Balaşov ve Putilov gibi isimlere göre halk baladları aile, aşk, tarihi ve sosyal konulardan oluşur. Lirik halk şarkılarını da andıran bu tür genelde bir trajedi içerir. Öyküdeki baladsal çözümünü D.M. Balaşov görür. “Kahramanın kaderi trajedinin eşiğinde, en yüksek doruğa ulaştığında baladın konusuna girer”, “balladda olay her zaman doruğa çıkar, “balada diyalog gelişir, olay hakkında yazarın anlatımı ardıcıl ve objektif bir şekilde gerçekleşir.”³⁸⁴ Zavallı Liza’ da da bu trajik olaylar, onların doruğa çıkması, yazarın objektifliği karakteristiktir.

Halk balladası sosyal sorunun çözümüne yaklaşır ve hayatın insani karşıt durumlu problemlerinin çözümü daha çok şiddet ve anlaşmazlık içerir. Kişinin feodal yaşam tarzı ile özgür tezahürünün çatışması elbette trajik olarak çözülür bu baladlarda.

Halk baladlarının içeriğinde Kulaginaya göre aile yaşamı, trajedi, ideolijik halk etik düşüncelerinden olan kötülüğe mahkûmiyeti red ve duyguların özgürlüğü³⁸⁵ gibi temalar mevcuttur.

Yazarın konuyu oluşturma ve kahramanların karakterlerinin oluşturmada özgün, belli başlı estetik noktalar halk lirik şarkı ve baladlardır. Yazarın böyle bir şiirselliğe yönelmesi öyküsünde maneviyata, manevi güzelliğe, azami içtenliğe ve hislerin temizliğine işaret eden kahramanları oluşturmalarını sağlar.

³⁸³ G.P. Foht, *Literaturnie i Folklornie Traditsii v Povesti N.M. Karamzina “Bednaya Liza”*//Folklornaya Traditsiya v Russkoy Literature, 8.

³⁸⁴ G.P. Foht, 7.

³⁸⁵ <http://osin-music.ru/stili-i-instrumenty/narodnye-ballady/zhanry-ballady.html>

Halk baladlarında görülen trajedi ve duyguların özgürlüğü temaları ve lirik şarkılardaki maneviyatın ön planda olması Liza’da tezahür eder.

Karamzin’in öyküsünde şiirsel folklor geleneği etkileşimi sadece türsel bir prensibe dayanmaz. Onda halk şiirsel dilinin leksik ve deyimsel birimleri meydana çıkar. Sade halk dilinin dil birimleri, etnografik ve sosyolojik günlük leksiği bu öyküde tezahürünü bulur.

Öyküde günlük konuşma dili özelliklerinin varlığını tespit için özellikle bu konuda araştırma yapan E.G. Kovalevskaya öykünün bu özelliğini şu sözleri ile ifade eder: “Genel araştırmacılar öyküde kahramanın sosyal konuşma dilinin karakterinin bulunmadığının altını çizer. Fakat bu tamamen böyle değildir. Liza’nın monoloğunun birinci bölümünde halk dili renkliliği hiç yoktur. Kahramanın monoloğunun ikinci bölümü halk poetik leksik konuşma tarzının rengini oluşturur:

“Şimdi sensiz yaşamın yaşam olmadığını, hüznün ve sıkıntı olduğunu düşünüyorum. Senin gözlerin olmadan ışıklı ay karanlık. Senin sesin olmadan bülbüllerin şarkısı sıkıcı. Senin nefesin olmadan esinti benim için hoş değil.”³⁸⁶

E.G. Kovalevskaya yazarı folklorik bir halk leksiği kullanımına vurgu yapmaya devam eder. Ona göre yazarın dili tamamen halk leksiğinden soyutlanmamıştır.³⁸⁷ Bunun ispatını Liza’nın annesinin konuşmasında da vurgular. Ona göre bu konuşmalarda da folklorik bir konuşma tarzı mevcuttur: “Seni kim terketti? Hayır, inşallah bir aya kadar düzelecek! Belki yakında iyi biri bulunur. O zaman bize hayır duasını verir, çocuklarımızı vaftiz eder ve huzurlu bir şekilde toprağa gireriz.”³⁸⁸ Burada özellikle Liza’nın annesinin temiz kalbi, onun kızının iyi olması için başka birinin hayır duasına yönelmesi gibi halk şiirsel dilinin temizliğine rastlanılır.

E.G. Kovalevskaya örneğe şu cümleyle devam eder: “Belkide Liza’nın kendisi kafasına göre birini bulacak. Düğünümüze gelersen minnettar olurum! Liza’nın çocukları olursa bil ki onları vaftiz etmek gerekiyor bey! O zamana kadar yaşamayı çok isterim!”³⁸⁹

³⁸⁶ Karaca, 38.

³⁸⁷ E.G. Kovalevskaya, *Analiz Teksta povesti N.M.Karamzina “Bednaya Liza”*// Yazık russskih pisateley XVIII veka, Nauka, Leningrad,177.

³⁸⁸ E.G. Kovalevskaya, 178

³⁸⁹ E.G. Kovalevskaya, 178

Öyküde halk dilinin şiirselliğine, konuşma dilinin leksik ve deyimsel birimlerine rastlamak mümkündür:

Агнец (kuzu, kuzu gibi)
 Крушиться (çok kahırlanmak)
 Батюшка (baba)
 Матушка (anne)
 Любезный (nazik)
 Добрый человек (iyi, doğru insan)
 Срая земля (nemli toprak, yer)
 Чистое небо (açık gökyüzü)
 Светлый месяц (aydınlık, berrak ay)
 Дремучие леса (deli orman)
 Горькие слезы (acı gözyaşı)
 Горлица (kumru)

Öyküde buna benzer ifadelere çokça rastlanır. Bu ifadelerin hepsi halk leksiğinde vardır.

Öyküde ayrıca halk dilinin duygusal ifadeli son eklerini görmek de mümkündür. Kelimeye gelen bu ekleri anlatımı daha sıcak ve hisli bir yapıya dönüştürmüştür:

Батю**шка** babacık
 Мату**шка** annecik
 Стару**шка** yaşlı
 Лесоч**ки** ormancıklar
 Деревен**ка** Köycük
 Кусточ**ки**Çalılıklar
 Птич**ки**Kuşçuklar

Yine öyküde sade halk dili konuşmalarına örnekler Liza'nın annesinin konuşmalarında karşımıza çıkar:

Ввечеру (akşam)
 Худое (zayıf)
 Клюка (değnek)

Eserde yazar metinlerinde köylü hayatına yer verdiği bu tarz ifadeleri görmek mümkündür.

Olay yeri, yaşayış, yaşam tarzı, alışkanlıklar, sıradan Rus insanın köydeki meşguliyetlerinin tasvirini içeren yazarın metninde etnografik ve sosyolojik amaçlı günlük konuşma dili kullanılır. Kahramanın eski evinin tasviri yapılırken örneğin bu tarzda bir konuşma diliyle karşılaşmak mümkündür: “Manastır duvarlarında yetmiş sajen uzaklıkta, akağaç korusunun yakınında, yeşil çimenlerin ortasında kapısız, penceresiz, döşemesiz, boş bir kulübe var: Çatısı çoktan dökülmüş ve çökmüş.”³⁹⁰ Ayrıca Liza’nın babasının yaşam şekli ile ilgili söz edilenler: “Liza’nın babası oldukça zengin bir köylüydü: Çünkü çalışmayı severdi, toprağı iyi sürerdi ve içki kullanmazdı.”³⁹¹ Buradaki tasvir babasının köy hayatındaki yaşam tarzını birebir yansıtır. Rus gerçekliği ile objektif bir şekilde Rus insanın toprakla uğraşmasını ve aynı zamanda Rus insanın içkiyi sevme durumu göz önünde bulundurulduğunda köy insanın böyle bir eğiliminin olmadığına dair bir genelleme ile özellikle Liza’nın babasının ayık olma haline vurgu yapılır.

Liza’nın kendi yaşam tarzı da verilir ve bu yaşam tarzının yansıtılışında folklorik eğilim kendini gösterir: “... gece gündüz çalışıyordu: Keten bezi dokuyordu, çoraplar örüyordu, baharda çiçekler topluyordu, yazın yemişler devşiriyordu ve bunları Moskova’da satıyordu.”³⁹² Bu tasvirde de yine köy kültürüne uygun olarak Liza’nın günlük işlerinden bahsedilir, Rus köylü kızının çalışkanlığına ve ayrıca geleneksel olarak yaptığı işler gösterilmektedir.

Liza’nın köy hayatı hikâyesi ile ilgili olarak yine bazı ifadeler karşımıza çıkar: “...ambara koştu, ağzı temiz bir ağaç kupayla kapalı olan testiye getirdi...”³⁹³

E.G, Kovalevski yazarın Liza ile bağlantılı metinlerinde folklorde var olan birçok geleneksel sembollerin varlığına işaret eder:

Хотет пить(içmek istiyor)-жаждать любви (sevgiye aç olmak),

напиться- внушить любви (kana kana içmek-aşkı uyandırmak)

³⁹⁰ Karaca, 31

³⁹¹ Karaca, 31

³⁹² Karaca, 31

³⁹³ Karaca, 33

Erast Liza'nın evinde sarhoş olmak istiyor. Erkek ve kadın sevgili güneşle, ayla, şafakla kıyaslanıyor. "Bulutsuz bir yaz akşamında görülen gurup gibi kızardı yanakları."³⁹⁴ "Senin gözlerin olmadan ışıklı ay karanlık."³⁹⁵ Yıldız- ışığın ve sıcaklığın sembolüdür. Aşk alev, kor ve yangın demek. (Liza'nın alev alev yanan yanakları (с огненными щеками) Erast Liza'yı öyle ateşli öptü ki (с таким жаром). Araştırmacı burada folklorik semboller olan ateş ve aşkın birbirini tamamlamasına vurgu yapar ve yazarın iki aşğın sevgisini göstermede folklorik öğelerin kullanıma dikkat çeker.

Araştırmacının dikkat çektiği diğer bir sembol ise çiçektir. Çiçeğim folklor sembolü olarak nasıl ve nerede kullanıldığını gösterir: "Çiçek aşkın sembolüdür. Çiçek hediye etmek, aşka ve evliliğe razı olmaya işaretir. Hikâye ilkbaharda başlar: "Çayırlar çiçek kaplıydı ve Liza inci çiçekleri ile Moskova'ya gitti."³⁹⁶ Akşam oldu, eve dönmek gerekiyordu, çiçekler Moskova Nehri'ne atılmıştı."³⁹⁷ (aşkı, evliliği reddetme)

Geleneksel lirik şarkılarda duman ve karanlık sembolünü eserde de kendini gösterir. Duman ve karanlık bu şarkılarda acının sembolüdür.³⁹⁸ Eserde de bu negatif duyguların yansıması olan çeşitli ifadelerle rastlanılır:

Унылые песни (Hüzünlü şarkılar)

Мрачные дни (İç karartıcı günler)

Тумные переходы келий (Karanlık hücre geçidi)

Унылый звон колокола (Çanın acılı sesi)

Страшно воют ветры (Korkunç bir rüzgar esiyordu)

Zavallı Liza eserinde müzikal folklor de yerini almıştır. Müzikal folklor sentimental öykülerde sıkça başvurulan bir öğedir. Öyküde buna örnek olarak çobanın çaldığı kavaldır. Liza'nın sevgilisini düşünürken kaval çalması bu müzikal folklore en güzel örneği oluşturur: "Çoban kaval çalarak kayıtsızca geçip gitti ve sürüsüyle en yakın tepenin arkasında kayboldu."³⁹⁹ Araştırmacılara göre de müzikal folklor sentimental eserlerde sıkça ortaya çıkar.⁴⁰⁰ Halk müziği yaratıcılığı eserde olayının fonunun resmi

³⁹⁴ Karaca, 31

³⁹⁵ Karaca, 38

³⁹⁶ Karaca, 32

³⁹⁷ Karaca, 33

³⁹⁸ Traditsionnaya liriçeskaya pesniya <http://rusprogram.ru/f52>

³⁹⁹ Karaca, 35.

⁴⁰⁰ M.V. Voznesenki, *Narodnaya Muzikalnaya Kultura v Russkoy Sentimentalnoy Povesti// XVIII vek. Sbornik 17, Sank Petesburg 1991, 203.*

değildir. Halk müziği kahramanın iç dünyasını meydana çıkarmaya hizmet eder. Bu da zaten sentimental edebiyatın olmazsa olmazıdır. Burada Liza'nın duygulu kalbini sembolize eder bu müzikal. Müzikal fonksiyonların önemli derecede kullanıldığı bu eserde halk müziği kahramanın sosyal aidiyetini açığa vurur aynı zamanda.

N.M. Karamzin kahraman portrelerini oluştururken genel bir tasvirde faydalanır. Kahramanların dış görünüşü ve karakterleri ayrıntısız, genel bir şekilde verilmiştir. Yazar öyküyü oluştururken kahramanların tasvirinde folklor prensibine bağlı kalır. B.P. Anikin sözlü şiirsel yaratıcılık eserlerinde portrelerin genel ve şematik olduğunu gözlemler. Kahraman portresi öyküde genel ve idealleştirilmiş bir biçimdedir. Yazar kahramanın folklor planındaki gibi sınırlandırarak detaylı bir portresini tasvir etmez; çok güzel, kendisinin nadir güzelliği gibi genel ifadelerde bulunur. Gözlerinin maviliğine saçının açık renkliliğine işaret eder. Karamzin'in bu öyküsünde kişiselleştirilmiş bir kahraman portresi yoktur, kişinin genel karakteri verilmiştir:

Молодой(genç)

Хорошо одетый (iyi giyinimli)

Приятный вид (güzel görümlü)

Yazar Erast'ın suretini yansıtmada kullandığı öğeler Liza'da ki gibi değildir. Burada kahramanların zıtlığı, aralarındaki anlaşmazlıkla bağlantılı olarak, Erast'ın başka bir çevreden olmasına vurgu yapılarak onun yansıtılama prensibi farklılaşmıştır. Doğal olarak Erast'ın portesinde folklor prensibine rastlanmaz. Erast'ın portresi kontrastlı ifadelerle verilmiştir:

Добрый (iyi)

Ветренный (havai)

Слабый (zayıf)

Böylelikle N.M. Karamzin karakterlerinin suretlerini oluşturmada folklor prensiplerine öykünür. Bu da eserin halk kültürü ile bağlantısını konuşmamızı sağlar.

Zavalli Liza eseri N.M. Karamzin'in halk kültürüne daha derin bir şekilde yöneldiği folklorla etkileşiminde önemli bir yere sahiptir. Öykü türü ile folklor etkileşiminin yapısal bir seviyeye çıktığının göstergesidir. Yazarın balad türü şiirselliğe ve halk lirik şarkılarına yönelimi örneklerde gösterilmiştir. Fakat yazarın eserde geleneksel lirik şarkılarının kullanımı daha karmaşık ve içseldir. Halk lirik şarkısının

özelliklerinden biri olan psikolojik paralelizme yönelir. Bu yönelmenin sebebi kahramanın ağır ruh dünyasını yansıtılma amaçlıdır. Karamzin'in Rus folklorunun estetik dünyasına, yüksek manevi değerine yönelmesi, onun kahramanlarının iç dünyalarını yansıtmada eşsiz bir role sahip olur. Böylelikle yüzyıllardır süregelen halk sanatsal düşünce evrimi timsalini bulur. Yazarın eserin ana unsuru oluşturan duyguların özgürlüğü fikri yazarın yaratıcılığında temel niteliktedir ve folklorla etkileşimi sayesinde bu fikri yansıtma fırsatı bulur.

N.M. Karamzin'in halk şiirselliğini benimsemesi sayesinde öyküsünde belli bir ritm ve müzikallik sağlamış olur.

Yazar müzikal folklor öğelerini de ustaca kullanarak kahramanın duygularının yoğunluğunu yansıtmayı başarabilmiştir.

Halk kültürünün parçası olan doğum geleneğine eserde yer verilir. Bu konu çok ayrıntılı olmamakla birlikte doğum sonrası geleneği olan vaftiz töreni Liza'nın annesinin konuşmalarında şöyle yansır:

“Tanrı bize sağ salim dönmeni ve seni bu yaşamda bir kez daha görmeyi nasip etsin! Belki, sevgili Lizam o zamana kadar kafasına uygun bir koca bulur. Düğünümüze gelebilersen Tanrı'ya nasıl şükrederim! Barin, Liza'nın çocukları olduğunda onların vaftiz babalarının sen olacağını bil! O zamana kadar yaşamış olmayı çok isterdim!”⁴⁰¹

N.M. Karamzin'in farklı kültürleri tanıma ve anlama çabası çoğu zaman yanlış şekilde yorumlanmıştır. Onun kültürlerle etkileşimi aslında kendi halkının yaratıcılığına daha fazla yönelmesine vesile olur. O “Rus Gezginin Mektupları” nı yazdığında da ağır eleştirilere maruz kalmıştı. Fakat yazarın amacı modern edebiyat unsurlarının kendi edebiyatında da kullanılmasını sağlamaktı. Birçok eserinde karşılaştığımız halk yaratıcılığı öğeleri de onun halkına ve onun kültürüne yabancı kalmadığının kanıtıdır.

5.4. SERGÜZEŞT” VE“ZAVALLI LİZA” ESERLERİNDE HALK KÜLTÜRÜ ÖĞELERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Sami Paşazede Sezai'nin “Sergüzeşt”i ve Karamzin'in “Zavallı Liza”sı kendi dönemlerine damga vurmuş eserlerdir. Bu eserlerin böylesine popülerlik ve önem

⁴⁰¹ Karaca, 42

kazanmalarındaki en önemli neden ise her iki eserinde kendi dönemleri için sorun oluşturmuş konuları ele almalarından ileri gelir. Öyle ki bu konular edebiyatta yer edinmiş, evrensel bir cümleyle geniş bir kitlelere hitap etmiş ve kendi kültürlerinde ve dünya edebiyatında önemli bir yere sahip olmuşlardır. Bu evrensel cümlelerden biri “Köylü kadınlar da sevebiliyorlar!” dır. Bu cümle sosyal bir sorunun ifadesi olması anlamında çok değerlidir. Çünkü aynı ifadeyi “Sergüzeşt” romanında “Köle kadınlar da sevebiliyorlar!” şeklinde ifade etmek hiç de garip olmayacaktır. Bilakis bu cümlenin evrenselliğine kanıt olacaktır. İnsan duygularının özgürlüğünün önemi için kullanılmış en değerli cümle olacağı kanısındayız.

“Sergüzeşt” te ise Sami Paşazade Sezai gerçekte esir düşen bir insanın bir bütün olarak esaret altında olduğunun, duygularını yaşarken bile hürriyetinin olmadığı fikri vardır. Duygularının özgürlüğü fikrinin yansımaları bu eserde ise romanın sonunda, çok etkileyici bir biçimde verir Sezai: “Acaba Nil’in bu müdhiş, bu öldürücü girdap ve selleri, bu zavallı Dilber’i, bu talihsiz esiri nereye götürüyor?... Hürriyetine!”⁴⁰²

Hürriyetine! Diye biten bu cümle aslında, Dilber’in duygularının özgürlüğüne kavuşacağı fikrinin tezahürüdür. Bu fikir aynı şekilde Liza’nın da duygularının özgürlüğüne kavuşması için söylebilir. Liza’nın sonu ayndır. O da hayatına girdap ve sellerin içinde son verir: “Hemen suya atladı. Anyuta bağırdı, ağladı, ama onu kurtaramadı, köye koştu. İnsanlar toplandılar, Liza’yı dışarı çıkardılar, ama o ölmüştü.”⁴⁰³ Bu sahne Dilber’in hürriyetine koştuğu sahenin bir yansımasıdır. Sezai’de çıkan bu evrensel cümleler Liza’da şöyle yansıtılırsa, cümlelerin evrensel boyutu daha iyi anlaşılır: Bu müdhiş, bu öldürücü girdap ve selleri, bu zavallı Liza’yı, butalihsiz esiri nereye götürüyor?... Hürriyetine!

Duyguların özgürlüğünün konu olduğu bu eserler büyük aşkların sonucudur bir bakıma. Aşk konusu ise edebiyat eserlerinde olduğu gibi halk kültüründe de merkezdedir çoğu kez. Özellikle halk hikâye ve masalllllllarında karşımıza çıkar.

Her iki eser de deTürk halkhikâyelerinde mevcut olan “sosyal eşitsizlik” konusu üzerinde durulur. Genç âşıklar Dilber ve Celal, Liza ve Erast farklı sosyal statüdeledir ve bu durum, sevgililerin kavuşması için engel teşkil eder. Daha önce de isimlerin sıkça

⁴⁰² Sezai, 106

⁴⁰³ Karaca, 44

zikrettiğimiz “Kerem ile Aslı”, “Leyla ile Mecnun”, “Arzu ile Kamber”... gibi halk hikâyelerinde sosyal farklılıklardan dolayı kavuşmaları engellenen, birbirlerini seven gençlerin hikâyesi vardır.

Sınıf farklılığının oluşturduğu problemlerin yansıtılması gösteri sanatlarından olan meddah hikâyeciliğini de hatırlatır. Meddah hikâyeciliğinde var olan, gerçek hikâyeler ve dönemin toplumsal sorunlarını masalsı kahramanlar olmadan gerçek kişiler üzerinden seçerek yansıtma durumu hem “Sergüzeşt” hem de “Zavallı Liza” da karşımıza çıkar.

Eserlerde geçen “esaret” konusu ise özellikler “Binbir Gece Masalları” na konu olmuş bir durumun yansımasıdır. “Sergüzeşt” eserinde “köle” bir kızın esareti kendini ölüme kadar götüren bir esarettir. Bu esaret cismani bir esaretin dışında aynı zamanda manevi bir esarettir. Bu ise duyguların esaretidir. Her iki eserde de esaret, duyguların esaretidir.

Eserlerde benzerlik gösteren diğer bir konu ise “namus” ve “sadakat” konularıdır. Halk hikâyelerinde ve masallarda geçen, kadının namusuna olan düşkünlüğü ve her zorluğa rağmen sevdiğini bırakıp başkasına gitmeyen ve ölümü pahasına namusunu koruyan halk hikâyelerindeki kadın kahramanların timsali Dilber ve Liza’dır.

Dilber Celal’i çok sever ve ondan başkasıyla olmaz, sadakatini korur. Birçok kez ona yaklaşanları ve kişilerden gelen teklifleri reddeder. Örneğin esere son bölümde dâhil olan Cevher Ağa Dilber’i aşiktir, hayatı pahasına da olsa onu sever fakat Dilber Celal’e olan sadakatinden vazgeçmez. Celal’in bu saf aşkı bir tarafa Dilber’e Mısır’da esir olarak kaldığı evin efendisinden odalık olması istenir ve bunu karşılığında hazinlere, mücevherlere boğulacaktır. Fakat Dilber bunu istemez çünkü Celal’i seviyordu: “Efendinizin hazineleri, mücevherleri varsa, benim de gönlüm var.”⁴⁰⁴ Der Dilber ve hem duygularını, hem de namus ve sadakatini açık bir şekilde gösterir. Celal Bey’e aşkın sadakatine şu cümleler de tanıklık eder: “...Celal Bey’in ilham ettiği aşkı saklayan kalbi, hiçbir emel ve arzunun girmesine müsaade etmiyor, hiçbir kimseden gelecek lutuf ve iyiliğe açılmıyordu.”⁴⁰⁵

---

⁴⁰⁴ Sezai, 98

⁴⁰⁵ Sezai, 98

Halk hikâyelerinde karşılaşılan bu namus ve sadakat temalarına “Zavallı Liza” da da karşılaşılr. Yan konu olarak karşımıza çıkar bu konular ilk olarak. Liza’nın annesi kızının ölmeden önce mürvetini görmeyi istemesi ve bu arada komşu köyden bir zenginin oğlunun Liza’yı istemesi ile ortaya çıkan bu mesele Liza’nın Eros’a olan sadakati ile son bulur:

“Sana her şeyi söylemeliyim. Komşu köyden bir zenginin oğlu bana dünür oluyor. Annem de onunla evlenmemi istiyor.

“Pekiyi, sen istiyor musun?

İnsafsız! Bunu nasıl sorarsın?”⁴⁰⁶

Bu kısımda Liza fakir bir köylü kızyken zengin bir adamla evlenmeyi aşkı için reddediyor. Sadakatini bu şekilde gösteriyor.

Eserin sonunda ise Liza namusu için, aşkına kavuşamadığı için, yaşadığı üzüntüye dayanamayarak intihar ediyor. Çünkü Liza Eros’un olmuştu bir gece ve artık namusu kirlenmişti. Anlatıcının ağzından böyle duyuruz:

“Ah, Liza, Liza! Koruyucu meleğin nerede? Masumiyetin nerede?

Günah bir anda işlendi. Liza duygularını anlayamadı, şaşırıldı ve sordu.”⁴⁰⁷

Liza’nın intihar etmeden önce yanında olan komşu kızı Anyuta’ya ettiği veda cümlelerinden, söylediği sözlerden de namusu için, kandırıldığı için ölüme gittiği görülür. Liza tüm masumiyeti ve ahlaki değerlerinin vermiş olduğu vicdani bir mesele ile annesine bu veda sözlerini gönderir:

“Bu parayı anneme götür, bunlar çalıntı değil, ona Liza’nın ona karşı suçlu olduğunu, andan gaddar bir adama, E... karşı duyduğu aşkı sakladığını söyle. Adını bilse ne olur ki? O adamın beni değiştirdiğini söyle, beni affetmesini rica et.”⁴⁰⁸

Bu sözler de derin bir vicdan azabı vardır. Çünkü burada birtakım değerler çıkar karşımıza. Birincisi Liza’nın annesine söylediği yalandır. Sevdiği adamın sözüne bakıp işlediği ilk günah bu olmuştur. Kahramanın annesini hiçe sayıp, sevdiği için yalan söyleyen kötü bir evlat olmanın bunalımını“o adamın beni değiştirdiğini söyle”

⁴⁰⁶ Karaca, 39

⁴⁰⁷ Karaca, 39

⁴⁰⁸ Karaca, 44

cümlesinde net bir şekilde görürüz. Burada Liza'nın kendisinin değiştiğini iddia ettiği şey annesine yalan söyleyen kötü bir evlat olmasının yanı sıra, Eros ile beraber olması ve artık namusunun iki paralık olduğunu, değerlerini hiçe sayarak tanımadığı bir adamın olmanın ve ihanete uğramanın getirdiği kişiliğindeki yaralanma hissini onda bıraktığı derin acının timsalidir.

Eserler incelendiğinde “namus ve sadakat” konularına aşk konusuna paralel olarak yer verildiği gözükür. Masum, ahlaki değerlere sahip iki genç kızın namusu için hayatından vazgeçmesi veya türlü sıkıntılara katlanması konusunun böyle derin bir şekilde okuyucuya iletilmesinden de anlaşılacağı üzere edebi eserler halk kaynaklarından uzak kalmaz, onlarda işlenen konular, edebi eserlerde de tekrar yer edinir.

Olayların akışı iki eserde de trajik bir hale dönüşür. Bu trajedi mutsuz sonlar biten Türk halk hikâyelerini anımsatır. Sevenlerin birbirine kavuşamaması ile biten bu son aynı zamanda “Rus halk balad”ı türünü hatırlatır. Baladlarda daha önce belirttiğimiz gibi genel olarak bir trajedi hâkimdir. İncelememizde yer alan roman ve hikâyenin başkahramanları bu trajedinin baş mimarlarıdır. Baladlarda yer alan aile, aşk, tarih gibi konularda olayın merkezinde sıkça yer bulan “ölme” ve “öldürme” motifi bu eserlerin sonunu oluşturur. Bu trajik son her iki eserde de kahramanların kendilerini göle, nehre atarak intihar etmeleri şeklinde gerçekleşir.

Dilber'in trajik sonu:

“Şimşek gibi ani olarak geçen bir zaman içinde, Nil'in o soğuk, öldürücü girdapları, doğu seması gibi saf, sevgi gibi masum olan Dilber'i birkaç kere derinliğine doğru çektikten sonra, artık yüzüne çıkarmıştı.”⁴⁰⁹

Liza'nın trajik sonu:

“Hemen suya atladı, Anyuta bağırdı, ağladı, ama onu kurtaramadı, köye koştı. İnsanlar toplandılar, Liza'yı dışarı çıkardılar, ama o ölmüştü.”⁴¹⁰

Edebiyatımızda çokça yer almayan bir çeşit manzum masal türü olan, genelde gülünç veya acıklı olayların anlatıldığı balad türü, bu eserlerin acıklı hali ile, baladlardaki trajedi ile yükselen havanın trajedi ile son bulduğu halleri ile balad örneğine yakınlaşır.

⁴⁰⁹ Sezai, 106

⁴¹⁰ Karaca, 44

Eserlerde Rus lirik halk şarkılarına özgü bir anlatım vardır. İnsan duygularının yansımalarının görüldüğü bu şarkıların insanın iç dünyasını yansıtmadaki yöntemini Belinski şöyle açıklar:”Epik şiirler tablo ve suretleri, doğada bulunan tablo ve suretleri ifade etmek için, lirik şiirler ise tablo ve suretleri insan doğasının iç hacmin oluşturan çirkin ve biçimsiz hislerini ifade etmek için de kullanır.”⁴¹¹

Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere lirik halk şarkıları insanın iç dünyası ile ilgilenir. Her iki eserde de insan duygularının, hislerinin geniş tasvirlerle yer bulduğu görülmektedir.

Rus lirik halk şarkılarında bulunan iç dünyanın sergilenmesi genel olarak psikolojik paralelizm ile sağlanır. Doğa ve eşyalarla insanların ruh dünyalarının kıyaslanması veya özdeşlik kazandırılması ile kahramanların iç dünyalarında yaşadıkları sevinçler, üzüntüler, buhranlar, sıkıntılar, coşkular,; tüm bu insani duygular daha etkili, daha anlaşılır, daha coşkulu bir şekilde yansıtılır veya tasvir edilir.

Psikolojik paralelizmin özelliklerinden biri olan esere doğa tasviri ile girişi ve bunun duygusal bir fonla verilmesi halini Karamazin Zavallı Liza eseri ile gerçekleştirir. Aynı durum Sergüzeşt’te mevcuttur değildir. Eserin girişinde köle olarak satılmaya getirilen kızların haleti ruhiyelerine uygun bir duygusal fonla karamsar, kötü bir hava, yapraksız çiçeksiz bir doğa tasviri yoktur.

Eserin ilerleyen bölümlerinde özellikle Dilber üzerinden, onun duygularının yansımaları olan doğa tasvirlerine çokça yer verilir. Aynı şekilde Zavallı Liza’da da Liza karakteri ile bu tasvirler bir paralelizm içerisinde yansıtılır.

“Sergüzeşt” te Dilber’in bir kuş ile kıyaslanması ve bunun doğa tasviri ile desteklendiği şu cümlelere rastlarız:

“Sabahleyin erkenden gözlerini açtığı zamani karşısındaki nar ağacında bir kuş ötüyordu. Bir kuşun ötüşüyle bir çocuğun ruhu arasında münasebet vardır. Yayağından kalktı, başını pencereye dayayarak, kuşu seyretmeye başladı. Bu kuş doğmakta olan güneşin ilk ışıklarına karşı kanatlarını sallayarak uçtukça göğsünde şafaktan al, mavi birtakım renkler dalgalanır, ağaca konduğu zaman, yeni açılmış bir çiçeğe benzerdi.”⁴¹²

⁴¹¹ V.G.Belinski, *Stati i Resenzii 1841-1844, Tom Pyaty*, İzd Akademii Nauk Sssr, Moskva 1954, 12.

⁴¹² Sezai, 10

Yukarıdaki bu parçada Dilber'in esir ruhu ile özgür bir kuşun kanatlarını sallayışı arasında bir paralellik oluşturulmuş ve bu yansıma doğa tasviri ile desteklenmiştir. Doğa tasvirlerinde ise çeşitli edebi sanatlardan faydalanılmıştır.

Diğer bir bölümde Dilber'in halayık olarak bulunduğu evde gördüğü eziyetlere dayanamayarak kaçmaya kalkışması ve bu kaçma anında yaşadığı yalnızlık hissi doğa tasviri ile bir bütünlük içinde verilir:

“Fırar edecek... Fakat gecenin devlere mahsus müthiş, azametli semaya yayılan siyah kanatlarının altı öyle bir küçük mahluka sığınak olamaz.”⁴¹³

“Gece, bütün sükûnet ve karanlığıyla ortalığı kaplamıştı. N egökte bir yıldız, ne de bir kandil ışığı görünen bu koca gecenin içinde hiçbir ses işitilmez, arasına şiddetle esen soğuk, içe işleyen bir rüzgârın eski Bizans harabelerinden çıkardığı müthiş aksisedalar korkan kulaklarına ulaşırdı. Korkusundan önüne bakarak ve adımlarını sık sık atarak, mahalleyi geçip de bir tarafında yangın harabesine rastlayarak, oradaki bir evin kapısının önünde birdebire durdu. Yaşamak için yumuşaklı ve mülayimliğe, okşanmak ve korunmaya ihtiyacı olan bu mahlukun küçücük kalbi o büyük gecenin korkunç sükunetiyle harabelerden çıkan müthiş seslerden durmaya ve kuzeyin buzlu dağalarından dökülüp gelen o tesirli rüzgar en ince sinirlerine kadar yayılarak, bütün vücudu titremeye başladığı zamanda, Teravet'in ve hanımın zulüm ve eziyetinin hatırası...”⁴¹⁴

Celal Bey'in Dilber' olan aşkı ile Dilber ve doğa ile arasında kurduğu paralellikse şu cümlelerde mevcuttur:

“-Bak şu yıldızlar geceni bu derin sükunetinde nasıl parlıyor. Ta şu ufkun üzerinde, senin gönlüne bakan iki eş yıldız, düşündülerini Zühre'ye söylemek için ufuklara doğru uzaklaşan iki beyaz güvercini andırmıyor mu? Bunlar güzel, hepsi güzel. Fakat sen onlardan daha güzelsin...”⁴¹⁵

Yukarıdaki bu paragrafta Celal Dilber'e olan aşkının içinde oluşturduğu o coşkuyu tabiat üzerinden bu şekilde yansıtır.

⁴¹³ Sezai, 14

⁴¹⁴ Sezai, 15,16

⁴¹⁵ Sezai, 52

Celal Bey'in Dilber'e olan aşkının karşılık bulması ve bu aşk ve sevinç duygularının karmaşası, mutluluğun vermiş olduğu büyük heyecan çevresindeki her şeyi güzelleştiriyordu. Kahramanın bu hislerinin doğada yanıt bulması ile rastlaşırız şu cümlelerde:

“Vapu iskeleden hareket etti. Celal Bey'e o gün her şey ışık içinde, hayat içinde görünüyordu. Sevgilisinin güzel yüzüne saatlerce saatlerce bakan gözlerine, Marmara'nın nihayetindeki ufuklar açılarak, uzaktan uzağa ebediyeti vaad ediyordu. Köprü'den diğer bir vapura bindiği zaman, sanki ilk defa görünüyormuş gibi, Boğaziçi kendisine şahane bir manzara arz edere, hiçbir vakit dikkat etmediği heyecan verici yerler buluyor ve iki sevgiliyi sükûnet ve güzelliğiyle mes'ut edecek köşeler keşfediyordu. Gökyüzü sevdiğini kendisini her tarafta gösterecek kadar şeffaf, hava sevgilisinin neş'e verici saçının yüzüne dokunduğunu andıracak köşeler keşfediyordu. Gökyüzü, sevdiğini kendi düşüncesinin, bütün dehaların, mahşerlerin, kıyametlerin tam bir teslimiyetle karşısında titrediğini kaderin sırları, bir taraftan bu genci şu yoldaki ruhu besleyen hayalleri ile okşarken, diğer taraftan dehşetli bir hakikati hazırlıyordu.”⁴¹⁶

Celal'in aşk sarhoşluğunun tasvirinin bulunduğu bu tasvirlerle giden paralelliği Liza'nın Eros'a olan aşkının canlanması ile Liza'nın kendi duyguları ile doğanın güzelliği ile özdeşleştirmesinde bulmak mümkündür:

“Daha şafaktan önce Liza kalktı, Moskova Nehri'nin kıyısına gitti otların üzerine oturdu, ateşler içinde, havada dalgalanan ve yukarı çıkarken doğanın yeşil örtüsü üzerinde büyüleyici damlalar bırakan beyaz dumanları seyrediyordu. Her yerde sessizlik hüküm sürüyordu. Ama kısa süre sonra günün ışığı tüm doğayı aydınlattı: Koruluklar, fundalıklar canlandı, kuşlar havalandı ve şakımaya başladı, çiçekler aydınlığın hayat verici ışınlarını içmek için başlarını kaldırdılar.”⁴¹⁷

Aşkına karşılık bulan Liza'nın doğayla neşelenmesi ise şöyle yansıtılır:

“Ah, anne! dedi Liza, henüz uyanmış olan annesine, “Ah, anne! Ne kadar güzel bir sabah! Tarlada her şey neşe dolu! Hayvanlar hiç böyle güzel şarkı söylememişlerdi; güneş hiç böyle güzel parlamamıştı; çiçekler hiç böyle güzel kokmamıştı!”⁴¹⁸

⁴¹⁶ Sezai, 59

⁴¹⁷ Karaca, 35

⁴¹⁸ Karaca, 37

Aşkın heyecanı ve sevinci ile mutlu olan sevgililerin hüznü ayrılıkları da yine doğa ile yansımaları bulur. Bu paralellik Celal'in Dilber'in yokluğu ile oluşan kötü ruh halinin tezahürü olan şu parçada göze çarpar:

“Karşısında görünen küçük mezar, kendisine derim bir surette tesir ettiği için, yolunu değiştirerek, bir tepeye doğru çıkıp yorgunluktan hemen oradaki ağacın altına oturdu. Ruhunun ve vücudunun mecalsiz halini gösterir bu takatsizlikle, her iliştiği yerde bir ikidakika duran gözlerini Marmara'ya doğru çevirdi. Aşıkane bir hüznü içinde batmakta olan güneşin ziyasına karşı atmacalar, kırlangıçlar, sevda uyandıran bir sesle ötüşerek uçuşuyor ve denizin ta nihayetinde yavaş yavaş uzaklaşan bir vapurun ufukların hizasında ince, siyah bir çizgi gibi görünen dumanı, ateşten bir küre halinde suyun içine inen güneşin önünden geçerken, vapurun gittiği taraflara doğru kalbinin en derin köşesinden gelen bir sesle “Dilber, Dilber” diye bağıyordu. O anda esmekte olan hafif bir rüzgârın uzaktan kulağına eriştiği bir ses üzerine başını sesin geldiği tarafa doğru çevirerek dinledi. İnsanın aciz ve ızdırabının başlangıcında bütün varlıklardan yardım ümit ettiği, esen rüzgârdan, geçen bulutlardan bir teselli haberi beklediği gibi, bu gencin de en küçük şeylere kadar, bütün ses ve hareketler dikkatini sonra da üzüntüsünü mucip olmaktadır.”⁴¹⁹

“Hepsi pek ala! Fakat bir aynaya akseden şafak gibi; o ruhunu gösteren parlak gözleri nasıl unutmaları? Neş'e sabahı olan tebessümünü, saadet semasında doğmuş birbirine eş iki yıldız olan gözlerini kaybettikten sonra, güneşin doğuşunda ve yıldızlarda bir tatlılık, bir lezzet tasavvur edemiyordu. Kendisine onsuz sema, yer, bütün kâinat boş, manasız ve belki ışiksiz görünüyordu.”⁴²⁰

Celal'in aşk acısı ve ayrılık acısı gibi duyguları doğanın o renksiz yüzü gibi renksizleşirken aynı tablo Eros'tan ayrı düşen Liza içinde doğa bu yüzünü gösterir:

“Şimdi bu bana anlaşılmaz geliyor. Şimdi sensiz yaşamın yaşam olmadığını, hüznü ve sıkıntı olduğunu düşünüyorum. Senin gözlerin olmadan ışıklı ay karanlık. Senin sesin olmadan bülbüllerin şarkısı sıkıcı. Senin nefesin olmadan esinti benim için hoş değil...”⁴²¹

⁴¹⁹ Sezai, 76

⁴²⁰ Sezai, 82

⁴²¹ Karaca, 38

“Şafak, kızıl bir deniz gibi, göğün doğusunda söküyordu. Eros, çınarın dalları altında onunla vedalaşırken kendi ruhuyla da vedalaştı zavallı, mahmur arkadaşını kucaklamış ayakta duruyordu. Tüm doğa sessizlik içerisindeydi.”⁴²²

“Liza kendine geldi; ona ışık kederli ve hüzünlü göründü. Onun için doğanın tüm güzellikleri, sevgilisiyle birlikte kalbine gizlenmişti.”⁴²³

Liza Eros’un geri döneceği umudu ile yeniden kendine geldiğinde ise “fırtınalı bir geceden sonraki mayıs sabahı gibi gülümsüyordu”⁴²⁴ ifadesi ile üzüntü ve sonrasında gelen umut ışığı fırtınalı bir gece ve mayıs sabahı ile paralel bir anlatım kazanır.

Liza’nın ölümünün ardından mezarının tasvirinde kullanılan “somurtkan çınar” ifadesi de ölünün ardından oluşan kötü duyguların yansıması için psikolojik paralelizm yöntemi devreye sokulmuştur:

“Onu gölün yanına gömdüler, somurtkan bir çınarın altına ve mezarının başına bir haç diktiler.”⁴²⁵

Eserlerden verilen parçalarla da gözlemlediğimiz, yazarların psikolojik paralelizm yöntemini ağırlıklı olarak kullanmış olmalarıdır. Bu yöntemde yer alan benzetme ve metafor gibi öğeler de anlatımda ağır basmaktadır. Paralelizm yöntemi halk lirik şarkılarında olduğu gibi bu eserlerde de anlatımı güçlendirmiş, okurun, kahramanların iç dünyalarının dışa vurumunda aracılık etmiş, akıcılığı ve canlılığı sağlamıştır.

Foht’un dediği gibi Karamzin Zavallı Liza’da ne atasözü, ne deyim, ne adetlere yer verir. Sezai’de de aynı durum mevcuttur. Atasözü yoktur, deyim yok denilecek kadar azdır, adetlere de yer verilmemiştir. Fakat eserlerde, yazarlar kahramanlarının eşsiz iç dünyasını yansıtmak için çok daha karışık bir yola başvururlar. Edebiyat ve folklor etkileşimini kahramanların iç dünyalarını yansıtabilecekleri halk şiirselliği ile (lirik şarkılar, baladlar) ve sözlü ve yazılı anlatı türünden halk hikâyeleri ile yansıtır.

Eserlerin dil ve anlatımın da kullanılan bazı yöntemler de yine halk kültüründen faydalanışın ispatıdır.

---

⁴²² Sezai, 42

⁴²³ Karaca, 42

⁴²⁴ Karaca, 43

⁴²⁵ Karaca, 44

Hikâye ve romanın anlatıcısı olarak, okuyucu ve kahramanlar arasındaki duygusal bağın sağlanmasında önemli ve etkili bir unsur olan bu anlatıcılar Türk halk kültüründeki meddah anlatıcı tipine çok uygundur. Eserlerin anlatıcıları tıpkı meddah anlatıcı gibi olayın içine girer, kahramanlar hakkında ve olaylar hakkında yorumlar yapar, kahramanı eleştirir, över, kızar ve acır.

Zavallı Liza’da anlatıcının Liza ve Eros ile ilgili çeşitli yorumları şöyle örneklendirilebilir:

“Ah Liza, Liza! Koruyucu meleğin nerede? Masumiyetin nerede?”⁴²⁶

Bu cümlede anlatıcı bu sorularda aslında Liza’yı tenkit eder. Onun yanlış bir şey yaptığını, hatalı olduğunu söylemeye çalışır.

“O anda kalbime kan hücum etti. Eros’un içindeki insanı unutuyorum, onu lanetlemeye hazırım, ama dilim hareket etmiyor, göğe bakıyorum, yüzümde gözyaşlarım yuvarlanıyor. Ah! Neden bir aşk öyküsü değil de, hüznü bir olayı anlatıyorum?”⁴²⁷

Parçada anlatıcı, kendi hislerini, olayla ilgili yorumunu ve Eros’a olan eleştirisini aynı anda vermiştir.

Sergüzeşt’te ise anlatıcı daha çok yorumları ile dikkat çeker:

“Aferin bu küçük Kafkasyalının muztarip yüce kalbine ki, kendi malından başka bir şey kabul etmeyerek ve bohçasını koltuğunun altına alarak oda kapısından çıktı.”⁴²⁸

“Zavallı çocuklar! Sizin o minimini elleriniz, eski Asya vahşetinin kullandığı ve birkaç asırdan beri insanlığın tahakküm yükü altında inlediği esaret zincirlerini kırmak için değil, belki kendiniz gibi küçük kuşları, güzel çiçekleri okşamak içindir.”⁴²⁹

Her iki eser de tasvirlerin ağır bastığı yerde daha ağdalı bir dil, konuşmalarda ise günlük halk leksiğinden, sade diyaloglardan faydalanılır.

Zavallı Liza’dan diyalog örnekleri:

“Liza, Liza! Ne oldu sana?”

⁴²⁶ Karaca, 39

⁴²⁷ Karaca, 43

⁴²⁸ Sezai, 14

⁴²⁹ Sezai, 18

“Ah, Eros! Ağladım!”

“Niçin? Ne oldu?”⁴³⁰

Sergüzeşt'ten diyaloglar:

“-Hanımın...

-Hangi hanımın?

-(Atiye Hanım'ı göstererek) Bunun annesinin...

-Senin oyuncakların var mı?

-Hayır... Ben esirim.

-Ben sana bir tane vereyim.”⁴³¹

Yazarların müzikal halk kültüründen faydalandığı görülür. Liza'nın yanından geçen çobanın çaldığı kaval ile Celal'in karşılaştığı adamın söylediği anonim halk türküsü eserlerdeki müzikal havanın oluşturulmasında yine halk kaynaklarına başvurulduğunun göstergesidir.

Her iki eserde de batıl inanışların varlığı göze çarpar. Sergüzeşt'te batıl inanış ile ilgili belirgin bir motif olan baykuş kullanılmıştır:

“Baykuş ötüyordu. Oh! Bu ses. Bu ses hakkında birkaç asırdan beri zihinlerden zihinlere geçen meş'um fikir, felaket habercisi olduğuna dair batıl inançlar bu küçücük zihinde de gizlenecek bir nokta bulmuştu.”⁴³²

Zavallı Liza'da ise batıl inanışların varlığı Liza karakteri üzerinden dile getirilmiştir. Belli ve somut bir motiften bahsedilmez:

“Kulübe boşaldı. İçinde rüzgârlar esiyor, geceleri bu gürültüyü duyan batıl inançlı köylüler, “Orada ölü inliyor, orada zavallı Liza inliyor,” diyorlar.”⁴³³

Doğa olayları ile ilgili batıl inanışlardan biri olan kara bulutlar, yağmur yağması gibi doğa olayları da her iki eserde de kötü bir olayın, iç sıkıntısının yansımasıdır.

⁴³⁰ Karaca, 39

⁴³¹ Sezai, 11

⁴³² Sezai, 30

⁴³³ Karaca, 44

“Bu sırada şimşek çaktı ve gök gürledi. Liza’nın tüm bedeni titredi. “Eros, Eros! Korkuyorum. Gök gürültüsünün beni bir suçlu gibi öldürmesinden korkuyorum” dedi Liza.

Fırtına şiddetle gürledi, kara bulutlardan yağmur boşaldı, Sanki doğa, Liza’nın kaybolan masumiyetine ağıt yakıyordu.”⁴³⁴

Sergüzeşt’te ise yağmur Celal’in iç sıkıntısı ile birlikte yansıtılmıştır.

“Şimdi ne yapmalı? Cehennemi bir ateş içinde kalan hayata sonuna kadar tahammül mü etmeli..? Hayatın manası mahvolursa, yaşamakta ne lezzet var? Kendisini tevkif ederek kırdığı kapıyı ödettikten sonra bıraktılar.

Yağıyor! Yağıyor! Durmadan yağmur yağıyordu.”⁴³⁵

---

⁴³⁴ Karaca, 40

⁴³⁵ Sezai, 82

SONUÇ

N.M. Karamzin özellikle edebiyat alanında olmakla birlikte birçok alanda yaptığı önemli çalışmaları ile XVIII. yüzyıl Rusya'sının önemli isimlerinden biri olmuştur. Edebiyat alanında özellikle uzun hikâye türü örnekleri ile ses getirmiştir. Sami Paşazade Sezai ise Tanzimat döneminde özellikle Batılı anlamda yazılan romanların ilk örneklerinden biri olan Sergüzeşt romanı ve realist hikâye örnekleri ile döneme damgasını vurmuştur.

Çalışmamızda bu iki yazarın karşılaştırmasını yapabilmek için önce kendi özel hayatları ve edebi yazın hayatlarını araştırdık. Her iki yazarın da farklı kültürlerde olmalarına rağmen benzer bir yaşam ve edebi yazın hayatı geçirdiklerini gördük. Daha sonra yazarların, edebiyat ve halk bilimini ilişkisini gözlemleyebileceğimiz benzer iki eserini seçtik. Seçtiğimiz eserler N.M. Karamzin'in "Zavallı Liza" ve Sami Paşazade Sezai'nin "Sergüzeşt" adlı eseridir. Bu seçimi yaparken özellikle yazarların bilinçli veya bilinçsiz şekilde halk kültürü kaynaklarına başvurup başvurmadıklarını tespit ettik.

Eserleri incelerken, eserlerde bulunan halk kültürü yansımalarının yanı sıra, eserlerde işlenen konuların benzerliği de bu iki eserin karşılaştırma konusu olarak seçilmesine sebebiyet vermiştir. Çünkü karşılaştırmalı edebiyat biliminin yöntemlerinden bir olan metne dayalı inceleme yöntemi için belli başlı benzer noktaların olması gereklidir. Ancak bu benzerliklerden hareketle gerçek bir karşılaştırma yapılabilir.

Karşılaştırmaları yaparken daha önce de değindimiz gibi karşılaştırmalı edebiyat bilimine aykırı olan bir eserin diğerinden daha üstün olduğunu gösterme ve ispatlama çabası güdülmemiştir. Ayrıca bu karşılaştırmalarda yazarlardan birinin diğerini taklit ettiği gibi bir yargı da çıkarılamaz, çünkü eserler incelendiğinde orijinal iki eser olduğu görülecektir.

Metne dayalı inceleme yöntemi ile karşılaştırılan "Zavallı Liza" ve "Sergüzeşt" adlı her iki eserde tezimizin konusunu oluşturan halk kültürü öğelerinin tesbitinden önce "Zavallı Liza" eserinin doğduğu dönem olan XVIII. yüzyıl Rus edebiyatında halk bilimi çalışmaları ve bu çalışmaların edebiyata yansması hakkında bilgi sahibi olacağımız bir bölüm oluşturduk. Çalışmanın ilk bölümünü oluşturacak olan bu kısım, bu dönemde

yapılmış çalışmaların varlığını ve “Zavallı Liza”nın yazılmasında kullanılan halk kültürü kaynaklarının sebebine ışık tutacağını düşündük.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise Türk halk bilimi çalışmalarına ve Tanzimat edebiyatı hakkında genel bilgilere ve bu dönemde yazılan eserler ile halk kaynakları arasındaki etkileşime yer verildi. “Sergüzeşt” adlı eserin doğuşu ve halk kültürü ile bağlantısı ile ilgisi hakkında bilgi sahibi olmak adına bu bölüme yer verdik.

Karşılaştırmamızın esasını oluşturan eserlerin yaratıcıları çalışmamızın önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bu nedenle yazarlarımızın hayatları ve edebiyata katkılarına özellikle değindik. N.M. Karamzin’in yaşamı ve edebi yazın hayatı adına ülkemizde yapılmış çalışmaların yok denilecek kadar az olması bu konu üzerinde fazlaca durulmasına sebeptir.

Eserlerin karşılaştırılması yapılmadan önce eserler hakkında bilgi sahibi olamamız açısından her iki eserin genel bir özetine ve daha sonra eserlerdeki olay örgüsüne ve kişi kadrosuna ayrıntılı bir şekilde yer verildi. Bu bilgilerin karşılaştırmanın yapılabilmesinde büyük önem taşıdığını düşünerek böyle bir bölüm oluşturduk. Eserler arasındaki genel bir mukayese yapabilme adına eserin yazarları, kişi kadrosu, konusu ve eserlerde sürdürülen edebiyat gelenekleri arasında bir karşılaştırma yapıldı ve benzer öğelerin tespiti yapıldı.

Yapılan bu çalışmalar ışığında her iki eser üzerinde halk bilimi ve edebiyat etkileşimi örneği olabilecek halk kültürü unsurları ayrı ayrı analiz edildi ve eserler arasında bu konu üzerinden benzerlikler gün yüzüne çıkarılmaya çalışıldı.

“Zavallı Liza” adlı uzun öykü ve “Sergüzeşt” romanı arasındaki genel benzerlikler ve halk kültürünün yansıtılması açısından tespit ettiğimiz belli başlı benzerlikleri maddeler halinde şöyledir:

1. Her iki eserin başkahramanı kadındır.
2. Eserlerde konunun aşk ekseninde oluştuğu görülür.
3. Yazarlar eserlerinde toplumsal bir probleme vurgu yaparlar. Her iki eserde de “sosyal eşitsizlik” problemi birbirini seven gençlerin sınıf farklılığı, eğitim farklılığı, zenginlik, fakirlik gibi nedenlere bağlı olarak ayrılmalarının sebebi olarak verilmiştir.

4. Eserlerde değinilen diğerk bir konu “esaret” tir. “Esaret” konusu eserlerde gerçek anlamının dışında soyut bir kavram olarak dolaylı bir şekilde verilir.
5. Esaret kavramı ile duyguların özgürlüğü ve hürriyet kavramları karşı karşıya getirilmiş. Sosyal eşitsizliğin sebep olduğu duyguların esir alınması problemi başkahramanların bu probleme karşı takındıkları tavır ileduyguların özgür olması gerektiği mesajına evrilir.
6. Başkahramanların kişilik özellikleri birbirine çok yakındır. İki de masum, küçük yaşta sorumluklar yüklenmiş, ezilmiş, hakir görülmüş kişilerdir.
7. Başkahramanların dış görünüşleri ile ayrıntılı tasvirler yapılmamıştır. Her iki karakterde kişisel özelliklerinin, iç dünyalarının tasviri ile ön plana çıkmışlardır.
8. Eserin erkek kahramanları Celal ve Eros âşık iki gençtir. İki de gerçek aşkı buldukları çevreden uzakta, kendi kültürlerine, yaşayış biçimlerine ait olmayan kişilerde bulmuşlardır.
9. Eserin erkek kahramanları Celal ve Eros âşık iki gençtir. İki de gerçek aşkı buldukları çevreden uzakta, kendi kültürlerine, yaşayış biçimlerine ait olmayan kişilerde bulmuşlardır.
10. Eserlerin olay örgüsü aynı olmamakla birlikte, olayların trajik bir hal alması ve trajik bir sonla bitmesi noktasında benzerlik gösterir.

Çalışmamızın esasını oluşturan “Zavallı Liza” ve “Sergüzeşt” eserlerinde halk kaynaklarının kullanımı ve bu kaynakların eserlerde yansıtılma biçimi açısından tarafımızca gözlemlenmiş ve çalışmalarımız sonucunda çeşitli benzerlikler ortaya çıktığı görülmüştür. Bu benzerlikler şöyle sıralanabilir.

1. Eserde sözlü ve yazılı anlatı geleneğinin izleri görülmektedir.
2. Her iki eserde de sevip de kavuşamayan genç âşıkların hikâyesi vardır. Bu hikâyesi bize ilk bakışta Türk halk hikâyelerini anımsatır.
3. Her iki eserde de esaret konusu üzerinde durulmuş ve bu esaret duyguların özgürlüğünü kısıtlamıştır. Esaret konusu “Binbir Gece Masalları”nın ana konusu olarak karşımıza çıkar.
4. Başkahramanların sevdikleri adamlara sadık kalmaları ve namuslarını korumaları, Türk halk hikâyelerindeki kadın kahramanların sahip olduğu

“namus” ve “sadakat” gibi değerler, aynı şekilde bu eserlerde de varlığını gösterir.

5. Eserlerde işlenen dönemin önemli sorunlarına vurgu yapılması Türk kültüründeki meddah hikâyeleri ile ortak bir özellik taşır.
6. Eserlerin sonuna doğru, olayların trajik bir hal alması Türk edebiyatı ya da kültüründe çok rastlanmayan balad türü örneğine uygundur. Özellikler Rus halk baladlarında trajik olayların varlığı eserlerde de varlığını sürdürür.
7. Yazarlar eserlerinde önemli halk kaynaklarından olan atasözü ve deyimlere çokça yer vermemişlerdir.
8. Kahramanların iç dünyalarının yansıtılması merkezinde oluşturulmuştur her iki eser de. Kahramanlarının iç dünyalarının yansıtılması amacı ile oluşturulmuş halk kaynakları ise Rus lirik halk şarkılarıdır.
9. Rus halk lirik şarkılarında bir yöntem olarak kullanılan psikolojik paralelizm, iki eserde de kullanılmıştır. Kahramanların yaşadıkları mutluluklar, üzüntüler, coskular, iç dünyalarında yaşadıkları fakatı itiraf edemedikleri büyük aşkları, aşklarına karşılık bulduktan sonraki büyük heyecanları, aşklarına karşılık bulamayarak yaşadıkları büyük hezimet; bunların hepsinin yansıtılması doğa tasvirleri ile paralel olarak verilir. Kahraman mutluysen doğa muhteşemdir, gözüne her şey çok güzel gözüktür. Kahraman üzgünken etrafındaki her şey kötüdür, çiçekler solar, güneş aydınlanmaz. Eserlerde mevcut olan bu iç dünyayı yansıtma amacı ve bunun için kullanılan psikolojik paralelizm Rus halk lirik şarkılarını hatırlatır.
10. Eserlerde müzikal bir havanın varlığı söz konusudur. Bu müzikallik ise yine folklorik öğelerle verilir. “Zavallı Liza” da bir çobanın kavalı verken “Sergüzeşt” te bir amelenin anonim halk türküsü eşlik eder kahramanlara.
11. Eserlerde halk inanışlarına ve adetlere yer verilmiştir.
12. Her iki eserde “yağmur” ve “kara bulutlar” halk inanışlarına göre kötü bir durumun varlığına veya olacağına işarettir. Ayrıca “Sergüzeşt” te “baykuş” motifi batıl inanç sembolü olarak yer alırken, “Zavallı Liza” da vaftiz töreni “doğum” geleneğinin yansıtılması olarak karşımıza çıkar.

Karşılaştırmalarımızın analizi sonucunda yukarıda maddeler halinde saydığımız bu benzerliklerin varlığında söz etmenin mümkün olduğunu gördük. Bu analizler

sonucunda her iki farklı kültür olan Rus kültürü ile Türk halk kültürünün edebiyat eserlerine yansıtılışı gösterilmeye çalışıldı.

Çalışmalarımız sonucunda her iki eserde de halk kaynaklarına başvurulduğu gözlenmiştir. Bu anlamda edebiyat eserlerinde halk kaynaklarının varlığının kaçınılmazlığı ortaya çıkmıştır. Bir edebiyat eserinin, doğduğu kültürden kopuk olması imkânsızdır. Çalışmamız da buna bir örnek teşkil eder.

Eserler üzerinde yapılan bu inceleme halk bilimi ve edebiyat etkileşimine örnek bir çalışma olmakla birlikte, edebiyat eserleri oluşturulurken yazarların bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde farklı kültürlerin halk kaynaklarına da başvurabileceklerini göstermeye çalışan bir inceleme olmuştur.

KAYNAKLAR

- Abalı, İsmail, “Yapısal Folklor Kuramı Bağlamında Bir Masal İncelemesi Örneği”, *İdil*, 2(8), 2013, 97-102.
- Abalı, Nefise, “Türk Halk Hikâyelerinde “İlk Görüşte Aşk” Motifi, Ensest Yasağı ve Egzogami”, *Milli Folklor Dergisi*, 83, 2009, 26-40.
- Akimova, T.M., *O Folklorizme Russkih Pisateley*, Sarat un-ta, Saratov 2001.
- Alipova, D.G., “Problemi literaturnogo redaktirovaniya “pamyatnikov starinnoy angliyskoy poezii T.Persi” Vestnik, Sankt Petersburgskogo Universiteta, Sankt Petersburg, 2011.
- Alpatova, T.A., İzdatelskaya Stragediya N.M. Karamzina Problemi Poetiki Povestvovaniya// Filologos. 13, 2012.
- And, Metin, *Dünyada ve Bizde Gölge Oyunu*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1977.
- Aytaç, Gürsel, *Genel Edebiyat Bilimi*, Doğu Batı Yayınları, İstanbul 2016.
- Aytaç, G., *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Say Yayınevi, İstanbul 2009.
- Azadovski, M.K., *İstoriya Ruskoy Folkloristiki 2 t*, Prosveşenie, Moskva 1958
- Azadovski, M.K., *Stati o Literature i Folklore*, Hudoj Lit, Moskova- Leningrad 1960
- Azadovski, *Stati o literature i folklore*, Hudoj. Lit, Moskova 1960
- Bay, F.Özlem, *Fransız Edebiyatından Yapılan İlk Edebi Çeviriler Üzerine Analitik Bir Uygulama (1860-1900)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2013
- Baydemir, Hüseyin, “Bâbürnâme’de Folklorik ve Etnografik Unsurlar”, *Gazi Türkiyat*, Güz(7), 2010, 107-134
- Bazanov, V.G., *Russkaya Literatura i Folklor (XI- XVIII vv)*, Nauka, Leningrad 1970
- Belinski, G., “Polnoe Sobranie Soçinenie” : V. 13 t. T. 7, Moskva 1955.
- Belinski, V.G., *Sobranie soç. v. 9 t. Hudoj. Lit, 1976-1982 t.4: Stati, Retsenzii i Zametki, Mart 1841- Mart 1842 g*, Moskva 1841-1842

- Belinski, V.G., *Pol Sob Soç v 13 Tomax*, Moskva 1953-1959
- Belinski, V.G., *Polnoe Sobranie Soçineniy Hudojestvenie Proizvedeniya 1829-1835*, izd, Akademii nauk SSSR, Moskva 1953
- Belinski, V.G., *Sobr. soç. v treh tomah*, Goslitzdat, Moskova 1948
- Belinski, V.G., *Stati i Resenzii 1841-1844*, Tom Pyatıy, İzd Akademii Nauk Sssr, Moskva 1954
- Beloborodova., N.M. *Pravoslavie i Svadebnie Pensi Russkih Starojilov Predbaykalya XIX. Pervoy Polovini XX . vek*, Omskiy Nauçny Vestnik, Omsk 2015.
- Blagot, D.D., *İstoriua Russkoy Literaturı XVIII v. M. Goc uç-ped izd-vo Min-va prosveş RCFCP*, Moskova 1955.
- Bogdanoviç, *Soçineniye Bogdanoviça, m I, izd. Aleksandra Smirdina*, İmp. Akademii Nauk, San Petersburg (tarih yok).
- Borator, Pertev Naili, *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1973.
- Borator, Pertev Naili, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, (3. Baskı), Bilgesu Yayınevi, Ankara 2015.
- Borator, Pertev Naili, *Folklor ve Edebiyat I*, Adam Yayıncılık, İstanbul 1991
- Çetin, Nurullah, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Basımevi, Ankara 2003.
- Çulkov, M.D., *Novoe i Polnoe sobranie Rossiyskih Pesen Çast 1. Universitetskoy Tipografii. u N. Novikova*. Moskova 1780.
- Dal, Vladimir, Jukovski Vasiliy, *Literaturnaya Skazka Puşkinskogo Vremeni*, Pravda, Moskova 1988.
- Dal, V.İ., *Tolkoviy Slovar Jivogo Velikorusskogo Yazıka Sovremennie Napicanie v Çetireh Tomah” Tov Vtoroy*, Astrel, Moskova 2006.
- Dalgat, U.B., *Literatura i Folklor*, Teoretiçeskie aspektı, Nauka. Moskva 1981.
- Darkeviç, V.P., *Napodnaya kultura crednevekoviya: svetskaya prazdniçnaya jizn v isskusstve IX-XVI vekov*. Nauka, Moskva 1988.
- Dmitriyev, M. A., *Meloçi iz Zapasa Moey Pamyati*, Moskova 1869.

- Durbilmez, B., “Halk Bilimi Araştırmalarının 100. Yılında “Halk Bilimi” ile “Edebiyat”ın Ortak Alanları ve “Halk Edebiyatı” Üzerine Bir Değerlendirme” , *Milli Folklor*, 99, 2013, 101-112.
- Ekrem, Rezaizade Mahmut, *Pejmürde (Şiir- nesir)*, Âlem Matbaası, İstanbul 1311.
- Eydelman, N.YA., *Posledniy Letopisetss*, Vagrius, Moskova 2004.
- Fedorov, V.İ. *Literaturnie Napravlenie v Russkoy Lireature XVIII v.*, Prosveşenie, Moskva 1979.
- Fedorov, V.İ., *İstoriçeskaya povest N. M. Karamzina “marfa posadnitsa uçen zapad,* Mock gor ped in ta im V.P.Potemkina pod red A.İ Revyakina M MGPI 1957 T. 47 vip 6, Moskova 1957.
- Fedorova, V.P., *Svadba v Sismeme Kalendarnih i Semeynih Obiçayev Staroobryadsev Yujnogo Zuralya*, İzd. Vo, Kurganskogo gos. un-ta, Kurgan 1997.
- Filizok, Rıza, *Ziya Gökalp’in Edebî Eserlerinde Halk Edebiyatı Tesiri Üzerine Bir Araştırma*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1991.
- Finn, R., *Türk Romanı*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1984.
- Foht, G.P., *Literaturnie i Folklorne Traditsii v Povesti N.M. Karamzina “Bednaya Liza”// Folklor naya Traditsiya v Russkoy Literaure: Sbornik Nauçnih Trudov.* Volg. Goc. Ped. İnt. İm A.S.Serafimoviça, Volgograd 1986.
- Foht, P., *Literaturnie i folklorne traditsii v povesti N.M. Karamzina “Bednaya Liza” // Folklor naya Traditsiya v russkoy literature: Sbornik nauçnih trudov*, Volgrad 1986.
- Gennadyevna, P.E., *Folklorizm Prozi N.M. Karamzina*, Dissertatsiya(doktora tezi) Moskovskiy Gosudarstvenniy Universitet, Moskva 2009.
- Gökalp, G.Gonca, *Tanzimat Edebiyatında Gelenekten Gelen Unsurlar (Sözlü Kültür Etkileri Doğrultusunda XIX. Yüzyıl Yazılı Anlatılarında Yapı: Konu, Örgü, Öykü, Kişi)*, (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999.
- Grot, YA.K., *Karamzin v istorii russkogo literaturnogo yazıka// Filologičeskie i neizvestnie ego soçinenie*, Sankt Peterburg 1899.

- Gukovski, G.A., *İstoriya Russkoy L iteraturı v XVIII Veka*, Aspekt Press, Moskova 1999.
- Gukovski, G.A., *Oçerki Po İstorii Russkoy Literaturı i Obşestvennoy Mıslı XVIII. Veka*. Hudoj. Lit. Leningrad 1938.
- İstoriya Russkoy Literaturı, v 4 t. / Pod red. D.S. Lihaçeva, G.p. Makogonenko, t.1, Nauka, Leningrad 1980
- Kaman, Sevda Gülakan, “Baykuş Kelimesi ve Baykuşla İlgili İnançlar Üzerine”, *Turkish Studies*, 10(8), Ankara, 2015, 1137-1154.
- Kantarcıoğlu, Sevim, *Edebiyat Akımları Platon'dan Derrida'ya*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2009.
- Kaplan, M., Enginün, İ., Emir, B., *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II 1865-1876*, Marmara Üniversitesi yayın no: 521, İstanbul, 1993.
- Kaplan, Mehmet, *Hikâye Tahlilleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1994.
- Kaplan, Mehmet, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2004.
- Karabulut, Ayşe Turan, “Türk Halk Bilgisi Derneği Tarafından Yayımlanan Halk Bilgisi Haberleri Dergisi Hakkında Kısa Bir Değerlendirme” *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı. 50, Erzurum, 2013, 137-144.
- Karamzin N.M., *İzbarannie Stati i Pisma*, Sovremennik, Moskva 1982.
- Karamzin N.M., *Pisma Russkogo Puteşestvennika*, Moskva 1881.
- Karamzin N.M., *İzbrannıe Soçineniya v 2 Tomah*, Hudoj. Lit. Moskva, 1964.
- Karamzin, N.M., *Ob izdanii “Moskovskogo Jurnalı*, Olimp, Moskva 2002
- Karamzin, M., *Pisma Russkogo Puteşestvennika İzbr Soçinenie v 2 t.* Hudojestvennyya Liiteratura, Moskva 1964.
- Karamzin, N.M., Berkov, P.N., Makogonenko, G.P., *Jizn i Tvorçestvo XVIII vek: N.M Karamzin. İzbrannıe Soçinenie d 2 Tomah*. Hudojestvennyaya Literatura, Moskova-Leningrad 1964.

- Karamzin, N.M., Marfa Posadnitsa: Povesti; Glavı iz “İstorii gosudarstva rossii, Hudoj. Lit. Leningrad 1989.
- Karamzin, N.M., *Moskovski Jurnal*, Noyabr. Moskova 1791.
- Karamzin, N.M., Pisma K., Turgenevu, A.İ., *Moskvityanin*, Moskova 1855.
- Karamzin, N.M., *İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo*, AST, Moskva 2016.
- Karamzin, Perepiska, S Lafaterom. Soobşena Doktorom F.Valdmanom. Prigotovlena k Peçati Ya. Grotom, San Petersburg, 1893.
- Karamzin, *Vestnik Evropı*, no: 17, Moskova 1802.
- Karamzin, H. M.. “O Knijnoy trgovle i lyubvi ko çteniyu v Rossii” — V kn.: N. M. Karamzin, *İzbrannie soçineniya*, T. 2, Moskva—Leningrad 1964.
- Kaya, Doğan – Koz, M. Sabri, *Halk Hikâyeleri I*, Kitabevi Yayıncılık, İstanbul 2000.
- Kaya, Muharrem, “DivanüLügati’t Türk’ün Halkbilimi Açısından Önemi”, *Folklor/Edebiyat*, 8(31), Ankara 2002, 39-49
- Koçetkova, N.D., *Literatura Russkogo Sentimentalizma. (Estetiçeskie i Hudojestvennie İskaniya)*, Nauka, San Petersburg 1994.
- Komçatnov, A.M., *İstoriya Russkogo Literaturnogo Yazıka XI- Pervaya Polovina Akademiya*, Moskova 2015.
- Kovalevskaya, E.G., *Analiz Teksta povesti N.M.Karamzina “Bednaya Liza”// Yazık russkih pisateley XVIII veka*, Nauka Leningrad.
- Koz, M.Sabri, *Seyahatname’den Türk Halk Edebiyatı Üzerine Notlar*, Çukurova Türkoloji, 4 (11) 2011, <http://turkoloji.cu.edu.tr>
- Kozlov, V.P., *Obşeevropeskoe i Natsionalnot v İstoriçeskoy Konsepsii N.M. Karamzina//Mir istoçnikovedeniya: Sbornik v çest S.Oİ Şmidta*. Penza: Ros.Gos.gumanit. un-t, İst-arh. İn-t, Moskva 1994
- Köprülü M.Fuat, “Yeni Bir İlim: Halkiyat ‘Folk-lore’”, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yay., Ankara 2007.
- Kruglov, YU. G., *Russkie Svabednie Pensi*, Vıssşaya Şkola, Moskova 1978.

- Kudret, Cevdet, *Türk Edebiyatında Hikaye ve Roman I 1859-1910 Tanzimat'tan Meşrutiyet'e Kadar*, Dünya Yay., İstanbul 2004.
- Kudrevatıh, A.N., "Obraz Marfi Posadnitsa Kak Politiçeskogo Lidera v Povesti N.M. Karamzina, "Marfa Posadnitsa, ili Pokorenie Novgoroda" 2(48), Politiçeskaya Lingvistika, Ekaterinburg 2014.
- Lazarev, A.İ., *Tipologiya Literaturnogo Folklorizma: Na Materiale İstorii Russkoy Literaturı*, Uralski Gosudarstvenniy Un-t, Çelyabinsk 1991.
- Lazarev, T.G., *Folklornie Traditsiya v Angliyskoy Literaturë Epohi Romantizma*, Kurganskogo Gos. Un-ta, Kurgan 2001.
- Lebedeva, O.B., Narrativnaya Struktura "Pisem Russkogo Peteşestbennika" v Sevete Natsionalnoy, Povestvovatelnoy Traditsii// Karamzim i Vremya: Cb.ct. red, İ.A. Ayzikova, A.S.Yanuşkeviç, 2006, (Russkaya Klassika: İsledovaniya i Materialı vıp 3, Moskova 2006.
- Lebedeva, O.B., *İstoriya Russkoy Literaturı XVIII.v.*, Vıssaya şkola, İzd. Sentr, Moskova 2000.
- Lebedeva, O.B., *İstoriya Russkoy Literaturı XVIII Veka*, Vıssaya şkola İzf. Sentr "Akademiya", Moskova 2000.
- Livanova, Russkaya Muzikalnaya Kultura XVIII. Veka v Eyo Svyzyax s Literaturoy, Teatrom i Bitom. İssledovaniya i Materialı: v 2 t. "Gosudarstvennoe Muzikalnoe İzdatelstvo, Moskova 1952-53.
- Lotman, Yu.M., Karamzin, N.M., *İsskusstva*, San Petersburg 1997.
- Lotman, Yu.M., *Sotvorenie Karamzina Stati i İssledovaniya 1957-1990*, Zаметki i Retsenzii. İskusstvo, Sankt Peterburg 1997.
- Medriş, D.N., *Vzaimodeystvie Dvuh Slovesno-Poetiçeskih Sistem Kak Mejdissiplinarnaya Teoritiçeskaya Problema //Russkaya Literatura i Folklornaya Traditsiya*, Sbornik Nauçnih Trudov, Volgograd 1983.
- Merzlyakov, A., *Kratkoe Naçertanie Torii İzyşnoy Slovesnosti*, Moskova 1822.
- Moran, Berna, "Tanzimattan Cumhuriyet'e Roman", *Tanzimattan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi II*, İletişim, İstanbul 1985.

- Muravyev, M.N., *Stihotvoreniya, Sovetskiy Pisatel*, Leningrad 1967.
- Oğuz, Öcal, “Türkiye’de Folklorun İlk Makaleleri”, *Milli Folklor*, sayı 99, 2013, 5-14.
- Oğuz, Öcal, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker, İstanbul 2004.
- Ojegov, S.İ., *Slovar Russkogo Yazıka*, Oniks Mir i Obrazovanie, Moskova 2008.
- Orlov, P.A., *İstoriya Russkoy Literaturı XVIII veka. Vıssıaya Şkola*, Moskva 1991.
- Ölmez, Emin, “Vladimir Propp’un Masal Çözümleme Metodu Çerçevesinde “Padişah’ın Evlatlığı” Masalı Üzerine Bir İnceleme”. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), Manisa 2015, 533-541.
- Örnek, Sedat Veyis, *Türk Halk Bilimi*, (2. Baskı) Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları, Ankara 1995.
- Parlatır, İsmail, *Tanzimat Edebiyatında Kölelik*, (2. Baskı) Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.
- Parlatır, İsmail, Enginün İnci, Ercilasun Ahmet, B, Kermani Zeynep, Uçman Abdullah, Çetin, Nurullah, *Tanzimat Edebiyatı*, (2. Basım), Akçağ, Ankara 2011.
- Pehlivanoğlu, Emrah, “Ossianizm ve Beş Hececiler”, *Milli Folklor*, Sayı: 75, 2007, 5-10
- Perviy, Tolkovıy, *Bes Bolşoy Ensiklopediçeskiy Slovar*, Pipol-Norint, Moskova 2006.
- Pıpin, A.N., *İstoriya Russkoy Literaturı: v 3 t, Zt*, San Petersburg 1902.
- Pıpin, A.N., *Obşestvennie Deyatel v Rossii pri Aleksandr I.*, v Stasyuleviça, San Peterburg, 1885.
- Predteçenski, A.V., Knyajimskaya, İ.A., *Pervaya Vsesoyuznaya Konferensiya po İzuçeniyu Litereturi XVIII v. // İzv. An SSSR. OLYA.. T. 19*, Moskova 2006.
- Puşkin, A.S., *Sobraniye Soçineniy v 10 Tomah*, GİXL, Moskova 1959-1962.
- Radişev, A.N., “Puteşestvie iz Peterburga v Moskvu”, Hudoj. Lit, Leningrad 1981.
- Recaizade, Mehmet Ekrem, *Pejmurde (Şiir- Nesir)*, Âlem Matbaası, İstanbul 1311.
- Russkoy, İstoriya, Literaturı: v 4 t. / Pod red. D.S. Lihaçeva, G.p. Makogonenko, t.1, Nauka, Leningrad 1980.

- Salavat, M.K., “*Osobennosti Janra İstoričeskih Predaniy Na Primere Ustnih Rasskazov o Poezdke Buryat k Petru*” I., Gramota 2015.
- Sandıkçı, Tuncay, *Kerem ile Ash*, Metropol Yayınları, İstanbul 2006.
- Sezai, Sami Paşazade, *Bütün Eserleri 1*, haz. Zeynep Kerman, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. Baskı Ankara 2017.
- Sezai, Sami Paşazade, *Sergüzeşt*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1998
- Sokolov, A.N., *Oçerki Po İstorii Russkoy Poemi XVIII i Pervoy Polovini XIX Beka. Moskovskogo un-ta*, Moskova 1955.
- Şen, Nurcan, “Tanzimat Dönemi Periyodikleri ve Dergicilik”, *Gazi Türkiyat*, 5, Ankara 2009, 382-393.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, (2.baskı), İstanbul Üniversitesi Yay, İstanbul 1956.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *XIX. Asır Türk Edebiyatı*, (7. Baskı) Çağlayan Basımevi, İstanbul 1988.
- Tansel, Fevziye Abdullah, *Namık Kemal'in MektuplarıII*. Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara 1969.
- Ünaydın, Ruşen Eşref, *Diyorlar ki*,(2. Baskı), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985.
- Veselovski, A.N., “Psihologiçeski Paralellizm i İvo Formı v Otrajeniyah Poetiçeskogo Stilya”, *Jurnal Min. Nat. Prosv.* 1898.
- Vinogradov, V.V. *Problema Avtorstva i Teoriya Stiley*, Goslitizdat, Moskva 1961.
- Vinogradov, V.V., *Oçerki Po İstorii Russkogo Literaturnogo Yazıka XVII-XVIII vv*, Uçpegdiz, Moskva, 1983.
- Voznesenki, M.V., *Narodnaya Muzikalnaya Kultura v Russkoy Sentimentalnoy Povesti// XVIII vek. Sbornik 17*, Sankt Petesburg 1991
- Vural, Hanifi, “Ahmet Vefik Paşa ve Türk Diline Katkıları”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 46, Erzurum 2011, 1-24.

Walter,J., Ong. *Sözlü ve Yazılı Kültür (Sözün Teknolojisi)* Aktaran: G.Gonca Gökalp, *Tanzimat Edebiyatında Gelenekten Gelen Unsurlar (Sözlü Kültür Etkileri Doğrultusunda XIX. Yüzyıl Yazılı Anlatılarında Yapı: Konu, Örgü,Öykü, Kişi)*,(Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara 1999.

Yıldız, Mustafa, “Kutadgu Bilig’de Gelenek ve Sosyal Değişim”, Yûsuf Has Hâcib’in Doğumunun 1000. Yılında Kutadgu Bilig *Türk Dünya Görüşünün Şâheseri Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*, Şenyıldız, İstanbul 2006. 581-598

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Abdallı, H. Murat, Türkiye’de Kız Kaçırma Olgusu ve Özellikler ,http://www.antropoloji.net/index.php?option=com_content&view=article&id=135:turkiyede-kiz-kacirma-olgusu&catid=81&Itemid=476

Artun, Erman, “Anadolu’da Halk Kültürü Ürünlerinin Oluşumuna Kültürel Değişim ve Gelişim Açısından Bakış”,<http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/45.php> 29.08.2017 02.00

Belinski, V.G., İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo, Soçineniya Karamzina, http://dugward.ru/library/belinsky/belinskiy_istoriya_gosudarstva_ros.html

Berkov, P.N., Kapist, V.V., Kak Yablenie Russkoy Kultury XVIII veka, s. http://lib2.pushkinskijdom.ru/Media/Default/PDF/XVIII/04_tom_XVIII/Berkov257/Berkov257.pdf

Ctrijeva, A.N., Biryukov, M.A, Karamzin, N.M., Ego Almanahi İ, <https://www.proza.ru/2016/05/30/587>

Çeri, Bahriye, “Ahmed Vefik Paşa ve Atasözlerimiz”, 21, <http://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=33&Sayfa>

Dino, Güzin, “Samipaşazade Sezai Bey’İN “Sergüzeşt” İsimli Romanında Gerçekçiliğin Payı”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1244/14212.pdf>

Dmitriyev, İ.İ. “Polnoe sobranie stihotvorenie” <http://rvb.ru/18vek/dmitriev/01text/04songs/023.htm>

Görkem, İsmail, “Ziya Gökalp’İN Foklor Olgusuna Bakışı” *Erciyes Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü tarafından 10 Mayıs 2006*

tarihinde Kayseri’de düzenlenen “Doğumunun 130. Yılında Ziya Gökalp” isimli panelde sunulan bildiri, <http://www.yenidenergenekon.com/73-ziya-gokalpin-folklor-olgusuna-bakisi/>

Harakteristika Janra Predaniy, 1-2, [http://www.textologia.ru/literature/russkiy-folklor/neskazochnaja-proza/harakteristika-zhanra-](http://www.textologia.ru/literature/russkiy-folklor/neskazochnaja-proza/harakteristika-zhanra-predaniy/3291/?q=471&n=3291)

[predaniy/3291/?q=471&n=3291](http://a-pesni.org/popular20/vyjdujanar.htm)<http://a-pesni.org/popular20/vyjdujanar.htm>

<http://a-pesni.org/romans/ohtochnomne.htm>

<http://osin-music.ru/stili-i-instrumenty/narodnye-ballady/zhanry-ballady.html>

<http://pesni.retroportal.ru/np1/21.shtml>

<http://rvb.ru/18vek/maykov/01text/02fables/043.htm>

http://turkoloji.cu.edu.tr/ANSIKLOPEDI/eski_edb.pdf 25.05.2017 s. 133

<http://www.edebiyatvesanatakademisi.com/tanzimat-donem-edeb/sami-pasazade-sezai-hayati-edebi-kisiligi-eserleri-446.aspx>

<http://www.mmsk.ru/notes/note/?id=44035>

<http://www.twirpx.com/search/>

https://briefly.ru/_povest_o_frole_skobeeve/ 14.03.2017

Jurnal Moskovskiy, çast 1, v Universitetskoy Tipografii y B. Okorokova, Moskova 1791.

JurnalistKaramzin, *Russkaya liretarura XVIII.v.* <http://istlit.ru/txt/ruslit18/157.htm>

JurnalistKaramzin, <http://uchebniki-besplatno.com/literaturovedenie-uchebnik/karamzin-jurnalist-52125.html>

Karamzin, N.M., “Neskolko Slov o Russkoy Literature” Pismo v “Zritel” o Russkoy Literature İzbrannie Soçineniye v 2 Tomah, http://rvb.ru/18vek/karamzin/2hudlit/_01text/vol2/02criticism/52.htm

Karamzin, N.M., İzdanii, O.B “Moskovskogo Jurnalı”, Soçineniye v 2 t. Leningrad, 1984. http://az.lib.ru/k/karamzin_n_m/text_0850.shtml

Koz, M.Sabri, *Seyahatname’den Türk Halk Edebiyatı Üzerine Notlar*, http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/sabri_koz_seyahatname_halk_edebiyati_notlar.pdf

- Krjijanovski, Yu, Devuşka-yunoşa k istorii motiva peremena pola Abtorizovanniy perevod s polckogo. Russkiy folklor. Vıp 8, Leningrad 1963
<http://Annales.info/slav/small/girlboy.htm>
- Lazarev, A.İ., *Nekotorie Voprosı Tipologii Folklorizma Literaturı Sovetskogo Vremeni*, 4, Erişim Tarihi: 20.04.2017, http://www.lib.csu.ru/vch/2/1998_01/001.pdf.
- Lebedev, YU.V., İstoriya russkoy literaturı XIX veka. Prosveşenie
<http://www.twirpx.com/file/1190152/grant/>
- Levşin, V.A., Biografiçeskaya Spravka.
http://az.lib.ru/l/lewshin_w_a/text_1911_bio.shtml
- Lvov, N.A., http://az.lib.ru/l/lxwow_n_a/text_0010.shtml
- Merzlyakov, A.F., <http://rvb.ru/19vek/merzlyakov/01text/01songs/005.htm>
- Novikova, M., Русская поэзия XVIII - первой половины XIX в. и народная песня: Учеб. Пособие по спецкурсу для студентов пед. ин-тов по спец. №2101 "Рус. яз. и лит." - М.: Просвещение, 1982, <http://a-pesni.org/popular20/novikova5.htm>
- Oğuz, M.Öcal, "Türkiye'de Folklorun İlk Makaleleri", *Milli Folklor*, sayı 99, 2013, 9, <http://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=99&Sayfa=2>
- Okrutniki (ryajennıe)- simbolizm <http://ethnosfera.com/mummers/>
- Pozdnyakova, E.G., "Folklorizm Pesen Pisateley-Sentimentalistov"
<http://bezogr.ru/materiali-vtoroj-mejregionalennoj-nauchno-prakticheskoy-konfere.html?page=5>
- Radişev, A.N., *Bova*, <http://ruspoeti.ru/aut/radishev/11036/>
- Radişev, A.N., *Pesni, Petie na Sostoyazaniyah v Çest Drevnim Slavyanskim Bojestvam*, <https://mybook.ru/author/aleksandr-nikolaevich-radishev/pesni-petye-na-sostyazaniyah-v-chest-drevnim-slavy/reader/>
- Russkaya, *Virtualnaya Biblioteka*, <http://rvb.ru/18vek/bogdanovich/>
- Russkiy Biografiçeskiy Slovar <http://www.rulex.ru/01240093.htm>

Sokolova, A.L., *Traditsii Russkoy Narodnoy Svadbi*, s. 2, <http://www.rulit.me/books/tradicii-russkoj-narodnoj-svadby-read-405734-1.html>.

Törenek, Mehmet, “Hikayeciliğimize Düşen Cemre: Küçük Şeyler”, 139,140, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/33183> 26.05.2017.03.38,

Traditsionnaya Liriçeskaya Pesniya <http://rusprogram.ru/f52>

Yardımcı, Mehmet, “HalkBilimi”, <http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/> mehmet_yardimci_halkbilimi.

EKLER

EK 1. N.M. Karamzin'in Zavallı Liza Adlı Öyküsünün Türkçe'ye Çevirisi.

Moskova'da yaşayan hiç kimse bu şehrin çevresini benim kadar iyi bilemez, çünkü kimse benim kadar kırlara gitmemiş, plansız, amaçsız gözlerim nereye bakarsa oraya, çayırlara, koruluklara, derelere, tepelere yürüyerek gitmemiştir. Her yaz yeni güzel bir yer ya da eskilerde yeni güzellikler bulurum. Fakat benim için en güzel yer üstünde karanlık, gotik kulelerin yükseldiği Si... Manastır"dır. Bu yığında durarak sağ tarafta bütün Moskova'yı, insanın gözüne haşmetli amfiteyatroyu sunan korkunç büyüklükteki ev ve kiliseleri görebilirsiniz. Görkemli manzara, özellikle güneş onun üzerine doğduğunda, akşam ışığı onun göğe yükselen sayısız altın kubbelerinde alev alev yandığında! Aşağısında verimli sık, çiçekli çayırlar yayılır, arkasında ise sarı kumlu nehir akar. Üstünde balık sandalının ince küreği ile coşar yada ağır eşyaların taşındığı tamahkar Moskova'ya ekmeğini veren verimli Rus İmparatorluğu topraklarından gelen gemi sesi vardır.

Nehrin diğer tarafında yanında sayısız sürülerin otladığı meşe korulukları görülür, orada ağacın gölgesinin altında genç çobanlar basit ve özgün şarkılar söyleyerek yaz günlerini kısaltırlar, bu onlar için yapabilecekleri tek şeydir. Daha ileride eski ağaçların sık yeşiliğinde altın başlı Danilov manastırı parıldar. Daha ileride neredeyse ufkun ucunda Voroblevyev dağları mavileşir. Sol tarafta geniş, tahılla kaplı tarlalar, ormanlar, üç, dört küçük köy görülür ve yüksek sarayları ile Kolomenski köyü çıkar. Bu yere sık sık giderim ve neredeyse orada hep baharla karşılaşırım, buraya tabiatla kahırlandığı sonbaharın soluk zamanında geldiğim gibi. Manastırın boş duvarlar

ında rüzgar korkunç bir şekilde eser, tabutların arasında uzun otlar büyür ve karanlık hücre geçitleri. Yıkıntılara kapanmış mezar taşlarını görünce sesiz sızlanmalar için ürpertir. Bazen bu hücreye girer, kendimi orada yaşıyormuş gibi düşünürüm, acılı tablo!

Burada aksakallı yaşlıyı görürüm, çarmanın önünde eğilmiş dua ederken onun için hayatın tüm lezzetleri kaybolmuş, hastalık ve ölüm dışındaki tüm hisleri yok olmuştu. Orada soluk benizli, baygın bakışlı genç rahip pencere parmaklıkları arasından bakıyor, denizin üstünde özgürce salınan neşeli kuşları görüyor ve gözlerinden acı yaşlar

dökülüyor. O acı çekiyor, soluyor, kuruyor ve hüzünlü çan sesi bana onun ani ölümünü müjdeliyor. Bazen avlu kapısında sayısız muhasara edilmiş hasımlarla, manastırın zenginleri için gökten düşen balıkların mucizesine bakıyorum; burada İsa'nın annesinin düşmanı bozguna uğratma suretini görüyorum. Bütün bunlar vatanım hakkındaki belleğimi yeniliyor-zamanın acılı tarihini azgın tatarların ve Litvanyalıların alev ve kılıçla Rusya'nın başkentinin yakıp yıktıklarında, bedbaht Moskova korumasız biri gibi, bu yaman acılardan kurtulmak için tanrıdan yardım bekliyordu. Biçareliği çekiyordu. Yüreğine işleyen ve beni gözyaşlarına boğulmaya zorlayan bu hikâyeyi seviyorum!

Manastır duvarlarına 70 sajen uzaklıkta, akağaç korulukları yanında, yeşil çayırın arasında boş, ağaçsız, penceresiz, döşemesiz boş bir kulübe durur, damı çoktan yıkılmış ve ortadan kaybolmuş. Bu kulübede otuz yaşının içinde güzel, nazik Liza yaşlı anneciğiyle yaşardı.

Liza'nın babası yeterince varlıklı yerlilerdendir, çünkü çalışmayı sever, toprağı iyi işler ve her zaman makul bir hayat sürdü. Fakat çok geçmeden ölmesi üzerine karısı ve kızı fakirleşti. Paralı çalışanın zayıf eli tarlaları kütü işlemişti ve topraklarını kiraya vermek zorunda kaldılar ve bütün bunlar için az bir para alıyorlardı. Kaldı ki zavallı dul kadın ölen kocası için neredeyse hep gözyaşı döküyordu. (Zira köylüler de sevebilir!) Günden güne zayıflıyor, neredeyse hiç çalışmıyordu. Sadece 15 yaşındaki Liza babasından sonra, nazik gençliğine acımadan, ender güzelliğine acımadan gece gündüz çalışıyordu, keten bezi örüyor, çorap örüyor, baharları çiçek, yazın ise meyve topluyor ve onları Moskova'ya satmaya götürüyordu. Duygusal, iyi kalpli yaşlı onun bu durmak bilmeden çalışır halinin görerek onu zayıf kalbine bastırıyordu.

“Tanrı bana çalışmam için el verdi” – dedi Liza-“Sen beni koynunda besledin, küçükken benimle yürüdün, artık sıra bende seninle yürüyeceğim. Sadece üzülmeyi bırak, ağlamayı bırak. Babam gözyaşlarımızla geri dönmeyecek.” Fakat çoğu zaman Liza'da gözyaşlarını tutamıyordu. Ah! Bir babası olduğunu ve artık burada olmadığını hatırlıyordu, fakat annesinin rahatlığı için üzüntüsünü kalbine gömüyor ve iyiymiş, mutluymuş gibi gözükmeye çalışıyordu. “O dünyada” diye cevap veriyordu acılı yaşlı kadın “o dünyada” ağlamayı bırakacağım. Orada her şeyin güzel olduğu söyleniyor ve ben inanıyorum ki babanı görünce mutlu olacağım. Fakat şimdi ölmek istemiyorum, bensiz ne yaparsın? Seni kime bırakırım? Hayır. İnşallah sana önceden bir yer bulurum.

Belki yakında iyi birini bulursun. Ben de size hayır duamı verip nemli toprağın altına huzurla girerim.

Liza'nın babasının ölümünün üzerinden iki yıl geçti. Çayırılar çiçeklerle kaplandı ve Liza inci çiçekleri ile Moskova'ya geldi. Genç, iyi giyimli, iyi görümlü biri ile sokakta karşılaştı. Liza ona yaklaştı, kıpkırmızı olmuştu. Bunları satıyor musun? Diye sordu genç gülümseyerek. Satıyorum diye cevapladı. Ne kadar? Beş kapık. Ne kadar ucuz. Al sana bir ruble. Liza şaşırıp, gence bakmaya cesaret edemedi, Daha da kızardı gözlerini yere indirdi ve bunlar Bir ruble etmez dedi. Bana fazlası gerekmez. Genç “güzel kızın eliyle toplanmış güzel çiçekler bir ruble eder” dedi. Öyleyse onları alma, al sana beş kapık. Ben hep senden çiçek alma istiyorum. Bütün çiçekleri benim için topla istiyorum. Liza çiçekleri geri verdi gitmek için kalktı fakat genç elinde tutup “nereye gidiyorsun” dedi –eve –evin nerede. Liza nerede yaşadığını söyledi ve gitti. Genç onun tutmak istemedi, yanlarından geçenlerin durup onları izleyip alaylı bir şekilde güleceklerini düşündü.

Liza eve gelip başına gelenleri annesine anlattı. Annesi rubleyi almayarak iyi etmişsin dedi, belki de o kötü biridir. Ah! Hayıranne bence öyle değil. Onun öyle güzel bir yüzü, öyle bir sesi vardı ki...” Fakat emeğinin karşılığını almakla iyi etmişsin, onu armağan alma. Sen henüz bilmiyorsun arkadaşım kötü insanların kızların kalplerini nasıl kırdıklarını. Sen şehre gidince kalbim yerinden oynuyor, her zaman mumu tanrı suretinin önüne koyuyor ve seni kötülüklerden, tehlikelerden koruması için yalvarıyorum. Liza acı yaşlar döktü ve annesi onu öptü.

Başka bir gün Liza en güzel inci çiçeklerini toplayıp şehre gitti. Gözleri sessizce birini arıyordu sanki. Bir sürü insan çiçekleri almak istedi fakat o satılık olmadığını söyledi ve bir o tarafa bir bu tarafa baktı. Akşam oldu, gitmek gerekiyordu ve çiçekler Moskova nehrine atıldı. “Kimse size hâkim olmasın” dedi Liza, yüreğinde bir hüznü hissederek.

Başka bir gün akşama doğru Liza pencerenin altında oturup, sessizce acıklı şarkılar söylemeye başladı. Bir anda o haykırdı. Genç yabancı pencerenin altında duruyordu. Yanında oturan annesi kokup ne oldu sana diye sordu. Ürkek bir ses tonuyla hiçbir şey anneciğim dedi. Sadece onu gördüm. Kimi? Benden çiçek alan beyi. Yaşlı kadın pencereye baktı.

Genç onu öyle saygılı, öyle güzel bir şekilde selamladı ki yaşlı kadın onun hakkında iyilikten başka bir şey düşünemedi. Merhaba teyze. O kadar yorulduğum ki. Taze sütünüz var mı acaba? Liza kalktı, annesini cevabını beklemeden mahzene koştu, temiz odun maşraoa ile kapatılmış temiz süt kabını aldı bardağı tuttu, yıkadı, beyaz bir havluyla kuruladı ve sütü içne döktü, pencereye koydu, fakat kendisi yere bakıyordu.

Herkesin tahmin edeceği gibi genç Liza'ya teşekkür etti. Teşekkür etti, kelimelerle olduğu kadar bakışlarla da.

Bu arada iyi kalpli yaşlı teyze gence acısını, kocasının ölümünü, sevimli kızını, onun çalışkanlığını ve nezaketini anlatmayı başardı. Genç onu dikkatlice dinliyordu. Ve Liza arada gence bakıyordu fakat çok geçmeden yıldırım çaktı ve bulutlarda kayboldu, onun mavi gözleri gencin bakışları ile karşılaşınca Liza hemen yere bakıyordu. Genç, Liza'nın annesine "Ben artık Liza'nın ben de bakla kimseye bir şey satmasını istemiyorum. Böylelikle sürekli şehre gitmek zorunda kalmaz ve sen de ından ayrılmamış olursun. Ben ara ara size gelebilirim. O anda Liza'nın gözleri mutluluktan parıldadı, yanakları ya mevsimindeki şafak gibi al al oldu. Sol eline baktı ve sağ elini ısırdı. Yaşlı bu teklifi hevesli bir şekilde kabul etti kötü bir niyetten şüphelenmeden ve yabancı Liza'nı ördüğü keten bezi ve çorapları tüm arkadaşlarına götüreceğine inandırdı. Karanlık oldu ve yabancı artık gitmek istedi. "Evet, biz size nasıl hitap edeceğiz iyi yürekli. Nazik beyefendi? Diye sordu. Yaşlı teyze. Benim adım Erast diye cevap verdi. O. Erast dedi sessizce Lize Erast. Liza ismini ezberlemeye çalışıyormuş gibi 5 kere tekrarladı. Erast izin istedi ve gitti. Liza gözleri ile onu yolcu etti, annesi ise düşünceli bir şekilde oturdu kızının elini tuttu ve ona: "Ah Liza! O ne kadar iyi ve dürüst birisi. Keşke senin kocan olsa. Liza'nın kalbi atmaya başladı. "Anne, anne! Bu nasıl olur? O bir bey ve köylülerin arasında... Liza sözünün devamını getirmedi.

Şimd okuyucunun da bilmek zorunda olduğu gibi, bu oldukça zengin genç bey akıllı, iyi, doğasında iyi Erast aynı zamanda zayıf ve havaidir. O dağınık bir yaşam sürmüş, sadece kendi mutluluğunu düşünmüş, onu soylu eğlencelerinde aramış ve fakat bulamamıştır: Kendi kaderin sıkılmış ve şikâyet etmektedir. Liza'nın güzelliği ile karşılaşınca kalbi yerinden oynar. O romanlar, idiller okur, yeterince canlı bir hayal gücü vardır ve sürekli olup olmayan zamanlara düşüncelere dalar, eğer şiirlere inansa tüm insanlar acısız çaylarda geziyordu, temiz kaynaklarda gözlerde yıkaniyordu,

kumrular gibi öpüşüyorlardı, güllerin altında dizleniyorlardı ve tüm günleri mutlu bayramlar gibi geçiyordu. O şimdiye kadar kalbinin aradığı şeyi Liza'da bulduğunu düşünüyordu. Doğa beni kucağına, temiz mutluluğuna çağırıyordu.- diye düşündü ve büyük dünyada kalma zamanı.

Dönelim Liza'ya. Gece oldu-annesini kızına dualar etti ve iyi geceler diledi., fakat bu sefer isteği olmadı; Liza çok hafif bir uyku uyudu. Ruhunun yeni misafiri, Erast'ın sureti, o kadar canlı duruyordu ki neredeyse her dakika kalktı, kalktı ve iç çekti. Henüz ay yeni doğunca uyandı, Moskova nehrinin yanına gitti, otların üstüne oturdu vehavada bükülen ve yükselen bayaz dumana baktı ve yeşil doğa örtüsünde parıldayan zerrelere kaldı. Her yerde sessizlik hâkimdi. Fakat çok geçmeden gün aydınlandı ve tüm yaratıcılık uyandı: koruluklar,çalılıklar canlandı, kuşlar uçup gittiler ve cıvıladılar., çiçekler başlarını kaldırdılar, ışığını can veren ışınını içmek için. Fakat Liza hala oturuyordu. Ah Liza! Ah Liza! Ne oldu sana? Şimdiye kadar kuşlarla uyanırken, sabahları onlarla neşelenirken ve temiz, mutlu ruhun gözlerinde aydınlanırken, güneşin gökyüzü çiy tanelerinde parladığı gibi, fakat şimdi düşüncelisin ve tabiatın tüm sevinci kalbine yabancı. Bu arada genç çoban nehrin kenarında kaval çalarak sürüsünü otlatıyordu. Liza ona baktı ve şöyle düşündü: “Keşke şu zihnime doğan kişi basit bir köylü çoban olsaydı;- keşke şimdi yanımda sürüsünü otlatsaydı; ah! Gülümseyerek eğilseydim ve ona selam verseydim: Merhaba nazik çoban! Nereye götürüyorsun sürünü?” Burada koyunların için yeşil otlar büyür ve burada çiçekler allaşır onlardan şapkan için çelenk yapabilirsin. Bana tatlı tatlı baksaydı, elimi alsaydı... Hayal! Çoban kaval çalarak yanımdan geçti ve alacalı sürülerle en yakın tepeye saklandı.

Bir anda Liza neşeli bir gürültü duydu- nehre baktı ve gemiyi gördü, gemide ise Erast vardı. Tüm damarları tıkanı, elbette korkudan değil. Kalktı, gitmek istedi fakat yapamadı. Erast kıyıda bağırıyor, Liza'ya yaklaştı ve Liza'nın hayalleri gerçek oldu, zira Erast ona tatlı bakıyordu ve elini eline aldı. Liza ise kalktı, yere bekan gözleri, alev alev yanan yanakları ve titreyen kalbi ile elini geri çekemedi ve geri çevirmedi pembe dudaklarınayaklaşınca Earast... Ah! Erast onu öptü, öyle ateşli öptü ki tüm evren ona yanıyormuş gibi geldi. Sevgili Liza!. Dedi Erast,- Sevgili Liza! Seni seviyorum! Ve kelimeler ruhunun derinliklerinde seslendi semavi, güzel müzik gibi ve kulaklarına inanamadı...

Fakat ben fırçayı bırakıyorum. Bu coşku Liza'nın ürkekliği ile kayboldu.

Onlar çayırdaki oturdular ve aralarında birbirlerine bakmak ve birbirleri ile konuşmak için bir uzaklık vardı. Birbirlerine Sevi beni! Diyorlardı. Ve iki saat bir an gibi geçti. Ve nihayet Liza'nın aklına annesini onu merak edeceği geldi. Ayrılma vaktiydi. "Ah Erast!" dedi Liza. Beni hep sevecek misin?- Her zaman sevgili Liza her zaman!"- "Hayır! Yemine ihtiyacım yok. Sana inanıyorum Erast inanıyorum. Beni kandırabiliyor olabilirsin. Fakat bu olmamalı. Olmamalı Liza. Olmamalı. "Ne kadar mutluymannem beni sevdiğini duyunca ne kadar sevinecek! AH hayır Liza. Ona bir şey söylemeye gerek yok. -Peki neden? Yaşlı insanlar şüpheli olurlar. Kötü şeyler düşünebilir. Fakat ona tek kelime söyleme.

Onlar öpütüler ve vedalaştılar ve akşama doğru ya nedir kenarında ya akağaç koruluğundayada Liza'nın kulübesine yakın herhangi bir yerde görüşmeye söz verdiler. Liza gidiyordu fakat belki yüz kez dere kenarında bekleyen ve arkasından bakan Erast'a dönüp bakıyordu.

Liza kulübesine oradan çıktığı halinden çok farklı bir halde döndü. Yüzünde ve tüm hareketlerinde kalbinin sevinci vardı. "Beni seviyor!" diye düşündü ve bu düşünceyle gurur duydu. "ah anne" dedi yeni uyanmış annesine -Ah anne. Ne kadar güzel bir sabah. Tarlada her şey ne kadar neşeli. Tarlakuşu hiç bu kadar güzel ötmemişti, güneş bu kadar güzel parıldamamıştı, çiçekler hiç bu kadar güzel kokmamıştı. Yaşlı teyze çayırlığa çıktı, Liza'nın böyle güzel tasvir ettiği sabahın tadını çıkarmak için. Ona gerçekten çok güzel geldi, sevgili kızının neşesi bütün tabiatın neşesiydi. "Ah Liza" - dedi annesi. - Tanrının her şeyi güzel. Altmış yıldır hayattayım, henüz tanrının güzelliklerini doya doya seyredeemedim, uzunca bir çadıra benzeyen temiz gökyüzünü ve her yıl yeni otlarla çiçeklerle kaplanan toprağı doya doya seyredeemedim. Göklerin tanrısı insanolunun çok sevmiş olmalı ki, o zaman onun için bu dünyayı böyle güzel toparlamış. Ah Liza! Kim ölmek ister bizde acı olmasa. Evet böyle olmalı. Belki gözümüzden yaş akmayınca, ruhumuzu unutuyoruz. Liza ise " Ben yakınlarda nazik arkadaşım ile ruhumu unutacağım" diye düşündü.

Bundan sonra Erast ve Liza sözlerini söylemekten kaçınmadılar tüm gece (annesini uyuyunca) paylaşmaya başladılar, ya nehir kenarında ya akağaç koruluğunda, fakat hepsinden daha çok yüzyıllık çınar ağacının gölgesinde(kulübeye seksen sajen

uzaklıkta) eski zamanlar her yanı kazılmış sonbaharın derin temiz göletinde. Orada sakin ay dalların arasından sabah rüzgarının ve nazik arkadaşının ellerinde oynayan Liza'nın saçlarının rengiyle gümüş rengini alırdı; çoğu zaman bu aşkın parıldayan Erast'ın öpücükleri ile kuruyan gözyaşlarının ışığı Liza'nın gözlerinde aydınlanırdı. Onlar birbirlerini kucaklıyorlardı fakat ahlaklı ve utangaç... Bu kucaklaşmalar temiz ve masumdu. “Ne zaman” diyordu Erast' a Liza “ – Ne zaman bana seni seviyorum diyeceksin”, “Ne zaman beni yüreğine sokacak ve bana tatlı gözlerinle bakacaksın; Ah! O zaman öyle güzel, öyle güzel olacak ki, kendimi unutucağım, her şeyi unutacağım sadece Erast kalacak. Tuhaf mı? Tuhaf ki arkadaşım, dedi Liza, seni bilmeden mutlu ve huzurlu yaşayabilirdim. Şimdi ise bu benim için anlamsız, sensiz dünya dünya değil, sadece keder ve can sıkıntısı olduğunu düşünüyorum. Gözlerinsiz aydınlık ay bile karanlık; sesinsiz bülbülün ötüşü bile sıkıcı, nefesinsiz esen rüzgar hoş değil.”. Erast çobanıyla –Liza'nın adlandırdığı- gurur duydu, onun onunun sevdiğinin görerek kendini iyi hissetti. Büyük ışığın parıldayan ışını, onun kalbini, besleyen bu masum ruhların tutkulu arkadaşlıklarının tüm mutluluğu ile kıyaslanamazdı. Önceden Duygularının sarhoş olduğu tüm iğrençlikle şehveti düşündü. “Ben Liza ile bir erkek kız kardeşi ile nasıl yaşarsa öyle yaşayacağım: diye düşündü, sevgime kötülük katmadan, hep mutlu olacağım”! Akılsız genç adam! Kendi kalbini biliyor musun? Her zaman sen hareketlerine cevao verecek mi? Her zaman aklın duygularının hakimi olacaj mı?

Liza Erast'ın annesini sürekli ziyaret etmesini istiyordu. “ Onu seviyorum diyordu Liza ve 1-onu niçin iyilik istiyorum, ve bana öyle geliyor ki o sende herkese yetecek olan büyük saadeti görüyor. Yaşlı kadın onu görünce hep mutlu oluyordu. O, gençle ölen kocası hakkında konuşmayı, ona gençliklerini, sevgili İvan'ı ile ilk nasıl karşılaştıklarını, İvan'ın onu nasıl sevdiğini, onunla yaşamaya nasıl karar verdiğini anlatmayı seviyordu. Ah. Biz asla fakat birbirimize doya doya bakabildik yırtıcı ölüm gelip onu dizlerinden kesecek son ana kadar. O benim ellerimde öldü. Erast onu içten dinliyordu.

Böylelikle birkaç hafta geçti. Birgün akşama doğru Erast uzun bir süre Liza'yı bekleid ve Liza sonunda geldi. Fakat o kadar neşesiz, o kadar korkmuştu ki, gözleri ağlamaktan kızarmıştı. “Liza, Liza! Sana ne oldu? –“Ah Erast! Ağlıyorum. – “Neden? Ne oldu? Her şeyi söylemek zorundayım sana. Komşu köyden zengin köylünün oğlu benle evlenmek istiyor; annem de onla evlenmemi istiyor. “ Sen de kabul mü ettin?

“Korkunç” “Bunu soramaz mıydın? Evet, ben annem için üzgünüm, o ağlıyor ve onun ölümden önce acı çekmesini istemiyor, eğer beni evlendirmeden ölürse. Ah annem bilmiyor benim sevgili bir yârim olduğunu. Erast Liza’yı öptü, ona onun mutluluğunun bu dünyada her şeyden değerli olduğunu söyledi ve annesinin ölümüm ile onu yanına alacağını ve beraber yaşayacaklarını, köyde ve deli ormanda, cennette gibi yaşayacaklarını söyledi. “Fakat sen benim kocam olamazsın” dedi Liza. “Neden ki? – Ben köylüy- Sen benden kırıldın mı? Senin yârinin tüm ruhu için, duygulu, masum ruhu için her sedyen önemli olan Liza’nın kalbinin benim yanımda olmasıdır.”

Liza onun kucağına düştü. Erast kanında olağanüstü bir çalkalanma hissetti. Liza ona hiç bu kadar hoş gelmemişti.- onun şefkati hiç bu kadar dokunmamıştı. Onun öpücüğü hiç bu kadar ateşli olmamıştı. Liza hiçbir şey bilimiyordu, hiçbir şeyden şüphelenmemişti, hiçbir şeyden korkmamıştı-gecenin karanlığı isteklerini beslemişti-gökyüzünde tek bir yıldız parlamıyordu. Hiçbir ışık aldanişı aydınlatamıyordu. Erast bir titreme hissetti- Liza da nedenini bilmeden, onunla ne yaptığını bilmeden. Ah Liza Liza! Nerede senin koruyucu meleğin? Nerede senin masumlüğün?

Aldanış bir dakika sonra geçti. Liza hislerini anlayamıyordu., şaşırarak sordu. Erast sustu- söyleyecek kelime aradı fakat bulamadı. “Ah korkuyorum” dedi Liza. Bize ne oldu korkuyorum. Ölüyormuşum gibi geliyor, benim ruhum. Hayır, bunu söyleyemeyeceğim. Susuyorsun Erast? Soluklanıyorsun? Aman Allahım! Ne oldu? Bu arada şimşek çaktı, gök gürledi. Liza titriyordu. Erast, Erast! Dedi Liza. Korkunç. Korkuyorum bir cani gibi şimşek beni öldürmedi. Fırtına korkunç bir ses çıkardı., yağmur kara bulutlardan döküldü, doğanın Liza’nın masumiyetinin gitmesine sızlanıyor gibiydi. Erast Liza’yı sakinleştirmeye çalıştı ve onu kulübeye kadar götürdü. Gözyaşlarıakıyordu, onunla vedalaşırken. Ah Erast! İnan bana mutlu olacağız. Olacağız Liza olacağız. Dedi Erast. İnşallah! Senin sözlerine nasıl inanmam, senin seviyorum Liza. Fakat benim kalbimde... Tüm kalbimle! Lütfenarın buluşalım.

Görüşmeleri devam etti; fakat her şey değmişti. Erast artık Liza’sının masum şefkati ile tek kalmak, bakışlarındaki aşkla, eline dokunması ile, tek öpücükle, temiz kucağı ile. O daha fazlasının istiyordu ve sonunda, hiçbir şey isteyemiyordu.- Kim bilebilirdi onun kalbini, kim onun sevincini fikredebilirdi. Liza artık Erast için önceden tahayyülü ile yandığı ve ruhuna gurur veren masum meleği değildi. Platonik aşk yerini

Erast için artık yeni olamayan ve iftihar edemediği bu tür duygulara bırakmıştı. Liza'ya ne oldu, o gerçekten onu bırakmıştı, sadece yaşıyor ve nefes alıyordu bir kuzu gibi, Erast'ın isteklerine boyun eğdi ve onun mutlu olduğunu sandı. Liza ondakideğişikliği görmüştü ve ona sık sık şöyle diyordu: “Önceden neşeliydin, önceden mutlu ve huzurluyduk, ve önceden senin sevginin kaybedeceğimden hiç böyle korkmamıştım!” Bazen Liza ile vedalaşıp Erast şöyle diyordu: “Yarın Liza seninle görüşemeyeceğiz, önemli işlerim var. Ve her defasında Liza bu sözlere iç çekerdi.

Sonunda beş gün boyunca Liza onu görmedi ve o huzur içindeydi, altıncı gün o üzgün bir ifade ile geldi ve dedi ki: “Sevgili Liza! Seninle bir süreliğine vedalaşmak zorundayım. Biliyorsun bizde savaş var ve ben askeri görevdeyim, alayım sefere gidiyor”. Liza bembeyaz kesildi ve neredeyse bayılacaktı.

Erast Liza'yı okşayarak onu hep seveceğini söyledi ve dönüşünde onunla bir daha hiç ayrılamayacağını umuyordu. O uzun süre sustu, sonra acılı yaşlara boğuldu, Erast'ın eline yapıştı, ona tüm kalbinin sevgisiyle baktı ve sordu: “Kalamaz mısın?” Olabilir dedi fakat onursuzca, şerefime leke sürülerek. Herkes beni hor görür, benden iğrenir, korkak, vatanın aşağılık oğlu olarak. Ah. Tamam, öyleyse git, Tanrı nereye emerderse git, ama seni öldürebilirler “ dedi Liza. “Vatan için ölüm fena bir şey değil sevgili Liza” “ben ölürüm sen hayatta değilsen” “ Fakat neden böyle düşünüyorsun? “Hayatta kalacağımı umut ediyorum, sana geri döneceğimi umuyorum. “İnşallah! İnşallah! Her gün her saat bunu niçin dua edeceğim. Ah, neden okuma, yazma bilmiyorum. Sen beni her şeyden haberdar edersin, ben ise gözyaşlarımla yazacağım. Hayır, kendine dikkat et Liza, kendine sevgilin için dikkat et. Ben yokken ağlamamı istemiyorum. Katı yürekli adam! Seni benden mahrum etmeyi düşünüyorsun. Hayır. Senden ayrılıp kalbim kururken gözyaşlarım kesilebilir mi? “Yeniden kavuşunca ki mutlu anlarımızı düşün”- Düşüneceğim. Ah keşke o an çok yakında gelse. Sevgili Erast! Zavallı, senin senden daha çok seven Liza'nı hatırla!

Hayır, onların konuşmalarını daha fazla betimleyemeyeceğim. Sonraki gün sob görüşmeleri olacaktı.

Erast nazik beyin savaşa gideceğini duyduğundan beri gözyaşlarını tutamadığı Liza'nın annesiyle de vedalaşmak istiyordu. Erast Liza'nın annesine sözleştiğimiz gibi size biraz vermek istiyorum, ben yokken çalışmayı bıraksın dedi. Yaşlı kadın onu hayır

duaya boğdu. “ Tanrı senin bize iyi bir şekilde dönmeni ve kalan ömrümde seni görmeyi nasip etsin. Bu arada benim Liza’mda kendine bir koca bulur. Tanrı’ya minnettar olurum eğer düğünümüze gelirsen. Liza’nın çocukları olduğunda onları sen vaftiz edeceksin bilesin. Ah! O zamana kadar yaşamayı o kadar çok istiyorum ki! Liza annesinin yanında durdu ve ona bakmaya cesaret edemedi. Okuyucu Liza’nın o anda nasıl hissettiğini kolayca anlamıştır.

Fakat o Erast onu son kez sarılınca ve son kez kalbine sokulunca ne hissetti. “Affet Lİza” Ne kadar duygulu bir sahne! Sabah şafağı kırmızı bir deniz gibi doğudan döküldü, Erast meşe ağacının dalının altından kalktı benzi atmış, baygın, zavallı, vedalaşarak, yüreği ile vedalaşarak onun kucakladı. Tüm tabiat sessizliğe büründü.

Liza hüngür hüngür ağladı, Erast ağladı, onu bıraktı. Liza düştü, dizlerinin üstünde kollarını göğe açtı ve gittikçe uzaklaşan ve güneşte kaybolan Erat’a baktı ve zavallı Liza hatıralarından, duygularından yoksun kaldı.

Liza kendini geldi ve dünya ona iç karartıcı ve elem verici geldi. Tabiatın bütün güzellikleri onun için sevgilisi ile birlikte gizlenmişti. “Ah! –dedi o. Neden bu çölde kaldım?. Erast’ımın arkasından gitmemek için beni ne tuttu.? Savaş benim için korekuç değil, arkadaşımanın olmadığı yer benim için korkuñ. Onunla yaşamak, onunla ölmek istiyorum ya da onun değerli hayatını korumak için kendi ölümümü. Dur, dur, sevgilim. Sana uçuyorum. Artık o Erast’ın arkasında koşmak istiyordu, fakat “annem var” düşüncesi onu durdurdu. Liza iç çekti, başını eğdi, sakın adımlarla kulübesine gitti. Bu saatten itibaren onun günleri annesinden saklaması gerektiği üzüntü ve kederdi: yüreği daha da çok acı çekiyordu. Yüređi ancak sık ormanlara gidip orada sevdiği ile ayrılığı için tek başına özgürce gözyaşları dökübildiğinde hafifliyordu. Hüzünlü kumru onun ağıtlarını kendi hazin sesi ile birleştiriyordu. Fakat bazen- çok nadir de olsa umudun altın ışığı, tesellinin ışığı onun hüzünlü karanlığını aydınlatıyordu. “O bana döndüğünde ne kadar mutlu olacağım! Her şey nasıl da deđišecek!” Bu düşüncelerle onun bakışları aydınlanıyor, yanaklarında güller açıyor ve Liza fırtınalı geceden sonraki mayıs sabahı gibi gülümsüyordu. Böylelikle neredeyse iki ay geçti.

Birgün Liza annesinin gözlerini iyileştiren gülsuyu almak için Moskova’ya gitmek zorunda kaldı. Büyük sokakların birinde çok güzel bir kupa arabasına rastladı ve bu arabada Erast’ı gördü. Ah diye bağıdı ve önüne düştü Liza fakat karuça yanından geçti

ve saraya döndü. Erast çıktı ve büyük evin kapısına gitmek istedi, aniden Liza'nın kollarındaymış gibi hissetti. benzi attı, sonra onun haykırışına tek kelime etmedi, onu elinden tuttu, kendi odasına götürdü, kapıyı kapattı ve ona dedi ki : “Liza! Durumlar değişti, evlenmek zorunda kaldım, beni rahat bırakmalısın ve giderken kendi hzurun için beni unutmalısın. Seni sevdi. Ve şimdi de seveceğim, yani sana iyilik diliyorum. İşte yüz ruble – al bunu- o parayı Liza'nın cebine koydu, izin ver seni son kez öpeyim- ve eve git. Önce Liza kendine gelemedi, Erast onu kapıya götürdü ve hizmetçiye “ kızı saraydan götür dedi.

Kalbim kan reven içinde bu dakikalarda. Erast'da insanlığı unuttuyorum- ve onu lanetlemeye hazırım- fakat dilim varmıyor- ona bakıyorum ve gözyaşları yüzümden süzülüyor. Ah. Neden roman yazmıyorum da bu acıgerçeği yazıyorum.

Demek Erast Liza'yı aldattı, ona orduya gidiyorum diyerek. Hayır, aslında ordudaydı fakat düşmanla savaşmak yerine, kart oynadı ve neredeyse bütün varlığını kaybetti. Yakında barış oldu ve Erast Moskova'ya döndü, ağır bir borçla. Hatasını düzeltmenin tek yolu kalmıştı- ona uzun zamandır âşık yaşlı dul ve zengin bir kadınla evlenmek. O buna karar verdi ve onunla bu evde yaşamak için geldi.

Liza öyle bir duruma düşmüştü ki hiçbir kalem bunu tasvir edemez. “O, o beni kovdu mu? O başkasını mı seviyor? Ben öldüm!” işte onun düşünceleri, hisleri! Şiddetli bir bayılma bu anı kesti. Yoldan geçen iyi yürekli bir kadın, yerde yatan Liza'nın yanında durdu ve onu kendine getirmeye çalıştı. Zavallı gözlerini açtı, kadının yardımı ile kalktı- ona teşekkür etti ve nereye olduğunu bilmeden uzaklaştı. Yaşamamın anlamı yok dedi Liza. Eğer gök üzerime düşerse, şer bu topraklar bu zavallıyı yutarsa. Hayır, gök düşmeyecek, toprak dalgalanmayacak! Liza şehirden çıktı ve bir anda kendini birkaç haftadır onun coşkısına sessizce tanıklık eden eski meşe ağaçlarının gölgesindeki derin göletin kıyısında buldu. Bu hatıralar onun ruhunu sarstı, korkunç kalp sızısı onun yüzünden okunuyordu. Fakat birkaç dakika sonra bir düşünceli hal kapladı onu, etrafını kontrol etti, yolda giden komşusunun kızını (15 yaşındaki) gördü, ona seslendi, cebinden on imperial çıkardı ve bunu ona vererek şöyle dedi: “Sevgili Anyuta, sevgili arkadaşım! Bu parayı anneme götü bunlar çalınmış değil diye söyle ona, Liza'nın acımasız bir adama E...’ye âşık olduğunun ondan sakladığı için suçlu olduğunu söyle. Ona, onun bana ihanet ettiğini, beni affetmesini söyle. Tanrı onun

yardımcısı olsun, onun ellerini şu an ben seni nasıl öpüyorsam öyle öp ve ona zavallı Liza'nın ona öpücüklerini gönderdiğini söyle, ona söyle ben..." O anda kendini suya attı. Anyuta bağırdı, ağladı, fakat onu kurtaramadı, köye koştu- insanlar toplandı ve Liza'yı çıkardılar, fakat o artık ölmüştü.

Böylelikle güzel ruhu ve bedeniyle hayatı sona erdi. Biz oradayken yeni hayatta görüşürüz, seni tanıdım tatlı Liza!

Onu göletin yanına, meşe ağaçlarının gölgesine gömdüler ve tathtadan bir haç koydular tabutuna. Burada düşünceli bir şekilde oturuyordum.

Liza'nın annesi kızının korkunç ölümünü duydu ve dehşetten kanı dondu- gözleri ebediyan kapandı. Kulube tenhalaştı. İçinde rüzgâr esti ve batıl inançlı köy sakinleri gece bu sesi duyup "Orada ölümler nefesleniyor, orada zavallı Liza soluklanıyor."

Erast ölene kadar mutsuz oldu. Liza'nın kaderini öğrenince, teselli bulamadı, kendi katil saydı. Onunla ölümünden bir yıl önce tanıştım. O kendisi bütün hikâyeyi anlattı bana ve beni Liza'nın mezarına götürdü. Belki de şimdi barışmıştırlar.

EK 2.N.M. Karamzin'in Sierra Morena Adlı Öyküsünün Türkçe'ye Çevirisi.

Çiçekli Endülüs'de kibirli palmyelerin uğuldadığı, mersin ağaçları koruluğunun hoş kokusunun neşrettiği, haşmetli Gvaldakivivir'in suyunda yavaş yavaş yuvarlandığı, yükselen biberiyelerle taçlanmış Sierra-Morena (Karadağ'da), hüznü dolu, acı içindeki Alonzo'nun heykelini yanında yeleklenmiş duruyordu ve nazlı Elvira'da tatlı bir duygusal çekicilik yükseliyordu; onun omuzlarına dökülen kumral saçları siyah mermere düşüyordu.

Elvira genç Alonz'u seviyordu, Alonz' da Elvira'yı seviyordu ve hemen karısı olmasını istiyordu. Fakat Mayorka'dan (babasının yaşadığı yer) gelen gemilerden biri denizde yok oldu. Bu kötü haber Elvira'yı yıktı. Hayatı tehlikede idi Alonz'un. Sonun umutsuzluk skin bir kedere dönüştü. Elvira ruhunun sevgilisinin mermerden heykelini yaptırdı ve onu her gün acı gözyaşları ile suluyordu.

Gözyaşlarım onun gözyaşlarına karışmıştı,. O benim gözlerimde kendi acısının yansımaları görürdü, yüreğimdeki duygularda kendi duygularını ve beni arkadaş diye çağırıyordu. Arkadaş! Ne kadar güzel bir isimdi onun nazik dudaklarında. İlk kez o zaman öptüm ellerini.

Elvira bana unutamadığı Alonsozunu anlayırdı, onun ruhunun güzelliğini, ona olan aşkını, hayranlığını, mutluluğunu anlatırdı, sonra ise umutsuzluğu, acıyı, kederi... Ve sonunda teselliyi bu arkadaşlıkta buldu. O anda Elvira'nın bakışları daha da parıldadı, yüzünde güller açtı ve alev alev yanan elinin ateşi elimi yaktı. Heyhat! Benim yüreğim ise aşkla kavrulurdu, yüreğim duygularıyla yanar, kanım kaynardı ve bu tutkuyu gizleme gerekirdi.

Bu duyguları uzun süre sakladım. Dilim onun ruhuyla beslendiğimi söylemeye cesaret edemiyordu. Fakat Elvira Alonz'dan başkasını sevmeye lanet ediyordu, bir daha sevmeye lanet ediyordu. Nasıl kötü bir yemin! Bu benim dudaklarımı kesiyordu.

Birbirimizin yanından hiç ayrılmıyorduk; büyük ve gürültülü Gvaldakivivir nehrinde gezer, suların şarıldadığı yerde, Alonz'un heykelinin yanında otururduk ve sadece kalplerimiz konuşurdu. Elvira'nın bakışları benimkileriyle karşılaşınca başını

yere eğer ya da havaya kaldırırdı. İki soluk uçar, birleşir ve sabaya karışırdı, havanın boşluğunda kaybolurdu. Benim arkadaşöa yanan kollarımı heyecan ayırırdı Elvira'nın göğsünden. Bu ateş güzüel yüzüne yayılırdı. Çok geçmeden nabzının attığını, sakinleşmek istediğini kendinin tutmaya çalıştığını, bir şeyler söylemek istediğini hissedirdim. Fakat kelimeler dudaklarında hareketsiz kalırdı. Ben ise azap çeker ve bunun tadını çıkarırdım.

Karanlık gecelerde uzak inzivalar yakalıyordu bizi sık sık. Sarp kayalıklar arasındaki Sierra- Morena'dan duyulan şelalenin sesinin yankısı tekrarlanırdı onun en derin vadilerinde ve yarıklarında. Güçlü bir rüzgar eser ve havada dolanırdı; yıldırım karamış havada bükülür ya da ay ışığı beyaz bulutlardan doğardı. Elvira tabiatın dehşetini sever, bu onun ruhunu yüceltir, büyüler ve beslerdi.

Ve ben onunlaydım! Gedce karanlığının yoğunlaşmasında hoşnutluk duyardım. Bu karanlık kalplerimizi birbirine yaklaştırdı. Bu karanlık Elvira'yı bütün tabiattan gizliyordu... ve ben daha da canlanıyor, onunla olmanın tadını çıkarıyordum.

Ah! Kalple daha fazla ve daha ısrarla savaşmak mümkün mü? Kim kazanacak onu? Azgın suların şiddetli çabası bütün kaleleri yıkar ve taştan dağlar onarlın bağırklarına hapsolan ateşin gücüyle parçalanır.

Benim güçlü duygularım her şeyin üstesinden geldi be gizli tutkum itirafa döküldü. Dizlerimin üstüne çöktüm ve gözyşalarım nehre döküldü. Elvira'nın benzi attı ve tekrar güle döndü. Tutku, şüphe, keder belirtisi, süzgünlük onun yüzünde değışti.

Tatlı bir bakışla elini verdi bana. "Korkunç!" dedi Elvira fakat onun tatlı sesi bu dehşeti yumuşatıyordu.

"Korkunç! Sen bizim bu dilsiz arkadaşlığımızdan memnun değilsib, Beni kutsal aşkım için ettiğim yemin bozmaya zorluyorsun. Bu yemini bozanı şu yıldırımlar çarpsın." "Seni seviyorum! Ateşli öpücüklerim onun dudaklarında, aklında yer etmişti.

Aman Tanrım! Bu dakikalar hayatımın en mutlu anlarıydı.

Elvira Alonz'un anıtının yanına gitti, onun önünde durdu, beyaz mezar vazosuna sarıldı ve duygulu bir sesle şöyle dedi: "Alonz'un gölgesi Elvira'nı affedecek misin? Seni hep seveceğime yemin ettim, seni sevmem eksilmeden hayalini kalbimde saklayacağıma yemin ettim. Her gün anıtın çiçeklerle süsleyeceğime, gözyaşlarımınla bu

soğuk mermerin sabah ve akşam çiyini sileceğime yemin ettim! Fakat senden başka kimseyi sevmeyeceğime de yemin ettim, ama seviyorum! Heyhat! Kalbime güvendim ve tehlikeyi çok geç gördüm. Yüreğim üzüntü içindeydi be bu dünyada tek başıyaydım. Teselli aradı. Arkadaşlık ona masumluk ve iyilik tacıydı. Ah sevgili gölgesi! Elvira'ını affdecek misin?

Benim aşkım güzel sözlerle, Sevgilimi sakinleştirdim ve bütün bulutlar melek gözlerinden kayboldu.

Elvira bizim sonsuza kadar birleşme günümüzü tayin etti, kendini şefkatli duygularına verdi be ben de bunun tadını çıkarıyordum. Fakat gök gürültüsü üzerimizdeydi artık. Elim titredi.

Elvira'ını şatosunda herkes mutlu, herkes evlilik törenine hazırlanıyordu. Onun bütün akrabaları beni seviyordu. Endülüs ikinci vatanım olmuştu.

Artık güller sunakta hoş bir koku yayıyordu ve ben canım Elvira'ma yaklaşıyor, kalbimdeki tatlı heyecanla, ruhumdaki heyecanla ve artık papaz hayır dualarıyla birleşmemizi onaylıyordu. O anda bir yabancı çıktı siyah elbiseler içinde. Beyaz yüzü ve asık suratıyla elinde bir hançer parlıyordu. Haince! Dedi Elvira'ya. Sen sonsuza kadar benim olacağına yemin ettin ve yeminini unuttun! Beni seni tabuta kadar seveceğime yemin ettin; ölüyorum ve seviyorum!” Artık kalbinden kanlar akmaya başlamıştı, hançeri göğsüne saplamıştı ve ölü, tapınağın iskelesine düştü.

Elvira tevehhür içinde, hayretler içinde, dehşet içinde haykırdı: “Alonzo! Alonzo! Herkes donup kalmıştı! Bu korkunç olayın bir anda olması oradakileri hayretler içinde bırakmıştı.

Bu soluk, korkunç bir şekilde intihar eden bu yabancı Alonzo idi. Mayorka' bütün gemi yok olmuştu, fakat Cezayirli genci dalgadan çıkarmış ve onu zincirlemiştiler. Bir yıl sonra özgür kalınca o hemen aşkına uçmuştu. Elvira'nın evliliğın duyunca onu kendi ölümü ile cezalandırmaya karar verdi!

Elvira'yı tapıktan çıkardım. O kendine geldi fakat aşk ateşini onun gözlerinde ve yüreğinde ebediyen yandı. Gökyüzü yemininden döneni korkunç bir şekilde cezalandırdı. Dedi bana Elvira Alonzo'yu ben öldürdüm. Onun kanı beni yakıyor. Mutsuzluğu başardım. Yer iki yana yarıldı ve artık elimi tutmak için boşuna uzanma!

Dipsiz uçurum bizi ebediyen ayırdı. Bakışların sadece kalbimdeki devasız yarayı azdırır. Mutsuzluğu başardık!

Benim acım. Umutsuzluğum ona hiç dokunmadı. Elvira talihsiz Alonzo'yu gerçekten kendisinin öldürdüğüne inanıp hep arkasından ağladığı yere gömdü ve kendisini de manastıra kapattı.

Heyhat! Beni bağışlamak istemiyordu. Onu son kez tüm kalbimle kucaklamamı istemiyordu ve gözlerinde ona yaklaşmama karşı duyduğu bir acıma vardı sadece.

Gözüm dönmüştü. Kendimde duygulu bir kalp arıyordum fakat kalbim göğsümde bir taş gibi duruyordu. Gözyaşı aradım o da yoktu. Korkunç bir inziva çevrelemişti her yanıma.

Günler ve geceler benim sonsuz karanlığım için akıyordu. Uzun zamandır uyku nedir, dinlenme nedir bilmiyordum, beraber olduğumuz yerlerini hepsini geziyordu amansızca ve bedbaht bir halde. Elvira'mdan bir zerre, ondan kalan bir şey bulmak istiyordum. Fakat soğuk ve karanlık karşılıyordu beni.

Bazen manastırın تنها duvarlarına Elvira'nın son bulunduğu yere yaklaştım; orada ürkütücü kuleler yükselirdi, demir kilitler kararmıştı ve sonsuz bire sessizlik yaşanırdı ve hüzünlü bir ses bana şöyle derdi: "Elvira senin için artık yok!"

Sonunda Sierra-Morena'ya ulaştım. Endülüs'ü, Avrupa'yı bırakarak. Hiç ünü ve görkemi olmayan eski Palmira'da hüzünlü kalıntılar gördüm ve orada yıkıntılar vardı ve bu sessizliği bir top gümbürtüsü aralıyordu. Orada melankolinin kollarında, yüreğim yumuşadı, orad kuru yangını gözyaşım suladı, orada hayat hakkında, halkların ölümü hakkında düşünürken canlı olarak ay ışığı altındaki tüm koşuşmaları gördüm ve dedim ki: "insan hayatının nesi var? Varlığımız ne? Bir an ve her şey yok oluyor! Mutluluk gülümsemesi ve gelaket gözyaşları kara toprağın avucunu dolduruyor. Bu düşünceler mucizevî bir imge ile ruhumu sakinleştirdi.

Avrupa'ya döndüm ve bir süre insanların hain oyunları vardı, beni sevmeyenleriN. Endülüs'ü Sierra- Morena'yı birkez daha görmek istiyordum ve Elvira'nın göğün dergâhına göç ettiğın öğrendim, mezarına gözyaşlarım aktı ve onu ebediyen sildi.

Hissiz dünya seni bıraktım. İnsanların akılsız varlıklar dedikleri. Sizi bırakıyorum. Kasıp kavurun, paralayın, katledin birbirinizi. Benim yüreğim sizin için ölü ve kalbime dokunmuyor sizin kaderiniz.

Şimdi hüzünlü kuzeyde gözümü ilk defa güneş ışığıyla aydınlandığı, haşmetli doğanın, kayıtsızlığın bağrında, beni kendi kucağına aldığı ve ham yaşam sistemine dâhil ettiği yerde, inzivada yaşıyorum ve fırtınaya kulak kesiliyorum.

Sessiz gece, sonsuz huzur, kutsal sessizlik... Size, size açıyorum kucağımı.

EK 3. N.M. Karamzin'in Güzel Çarevna ve Mutlu Cüce Adlı Öyküsünün Türkçe'ye Çevirisi.

Siz insanlığın çirkin oğlu, şakacı tabiatın çirkin eserisiniz: Sanatçı insanlığın zerafetini göstermek isterken siz ona bir timsal olarak hizmet edemiyorsunuz. Siz, tabiattan yakınlarsınız onun size sevme yeteneğini vermediğini ve hayattan zevk alma kaynağını, aşk kaynağını kestiğini söylüyorsunuz! Umudunuzu kesmeyin arkadaşlarım halen Zefira'nın hizmetkârları olarak sevilen ve sevenler olabileceğimize inanın, yarın kucağınıza coşkuyla bırakılan Psişa getirilebilir ve size dünyada sizden daha iyisinin olmadığını söyler. Şuhikâyeyi bir dinleyin:

Çarlığın birinde güzeller güzeli, eşi olmayan çarevna herkese karşı hisli bir kalbe sahip bir kızı olan iyi yürekli bir çar varmış. Kırmızı değerli taşlı tacını giyinir halkın arasındaki yüksek tahtına oturur sağ elinde altın hükümdarlık esaslarını tutarak uyruğundakilere kalpten bir iç çekerek ceza hükmünü verirken güzel Çarevna görünürdü. Babasının gözünün içine bakarak beyaz elini kaldırır cezalıya uzatır ve adaletin somurtkan yüzü bir anda merhametin güneşiyle aydınlanırdı. Ve kurtulan suçlu iyi yürekli çarın uyruğunda iyi biri olacağına ant içerdi. Bir suçlu mu yaklaşır Çarevnaya ona hemen yardım ederdi. Kederli mi gözyaşlarınıakıtır? Hemen teselli ederdi. İyiliksever çarın bölgesindeki bütün yetimlerin anası denilirdi ona. Hatta tabiatın kendisi mutsuzluğu, sağlıktan yoksun kalmayı içine çekerken onun şifalı elleri iyileştiriyordu her şeyi. Çarevna aynı zamanda hekimlik ilmini, otların ve minerallerin yer altı kaynaklarının gizli gücünü çok iyi biliyordu. Çarevna'nın böyle bir ruhu vardı işte. Onun bedeninin güzelliği dönemin bütün şairlerince tabiat sanatının en güzel eseri olarak betimleniyordu. Şairler ise şimdiki gibi pohpohçu değildi; siyaha beyaz demezlerdi?

Eski zaman kütüphaneleri bana bu betimlemelerden birini bulmamı sağladı. İşte onun gerçek çevirisi:

“Sayısız yıldızın ardından doğan ay bile yeşil çayırların arasında sayılan sevgili Çarevna'mız kadar güzel değildir; geceleri akbulutlarda dalgalanan renkli ayın hiçbir ışığı onun omuzlarından dökülen sarı saçları gibi muhteşem parlamaz. O gururlu bir kuğu gibi, göğün sevgili kızı gibi yürür. Aşk yıldızlarına, gece yıldızlarına parlayan

göğün mavisi onun eşsiz gözlerinin süretidir. İnce kaşları gök kuşağı gibi eğimlenir, yanakları beyaz zambağa benzersabah şafağı onları kırmızı renge boyadığında.

Slava diye adlandırılan kanatlı tanrıça o dönemde de şimdiki gibi çok konuşkandı. Bütün ayçiçeklerinin üstünde gezip Çarevna'nın mucizevî güzelliğini anlatırdı. Ve onu konuşmaya doyamazdı. Üç fersah öteden çareviçler onun güzeliğini görmeye gelirlerdi. İyi yürekli çarın taştan sarayının önündeki uzun çadırları yarararak ona selam vermeye gelirlerdi. Çar bu ziyaretlerin sebebini bilirdi ve sevgili kızına layık bir koca dileyerek kalpten mutlu olurdu. Onlar Çarevna'yı görürler ve aşktan alev alırlardı. Onların hepsi iyi yürekli çara şöyle derdi. "İyi yürekli Çar! Ben üç fersah öteden, üç yüzyıllık çarlıktan geldim; babam sayısız halka hükmediyor, güzel topraklarımızda yüksek teramalarımız var. Orada altınlar ve gümüşler parlar çeşitli renkten kadifeler dökülür. Çar kızını bana ver..." İyi yürekli Çar! "Onunaşkına ara" diye cevap verir. Ve bütün çareviçler onun sarayında kalırlar, meşe ağacından masa örtülü masada Çar ve Çarevna'yla yiyip içerler. Hepsi güzelin eşsiz gözlerini izler ve bakışları açıkça şöyle der: "Çarevna beni sev! " Bilmek gerekir ki eskiden âşıklar tıpkı kızlar gibi al al, utangaç ve çekingen olurlardı. Kalplerine hükmedenleri ifade etmeye cesaret edemezlerdi. Bizim zamanımızda onlar daha cesurdular. Fakat buna karşılık anlamlı bakışlar şimdilerde neredeyse tüm gücünü kaybetti. Güzel Çarevna'nın hayranları tutkularını ifade etmek için şimdilerde modadan kalkmış farklı yöntemler kullanıyorlardı. Özellikle tüm gece onlar Çarevna'nın balkonunun camının altına gelirler, bandura çalar, topraklarının şairlerinin besteledikleri şarkıları sessizce, acıklı acıklı söylerlerdi; her kuple taş bir kalbe bile dokunacak ve yumuşatabilecek bir iç çekişle biterdi. Beş, altı, on, yirmi âşık aynı anda her biri kendi sırasında kalp ağrısı ile sızlanır; diğerleri ise ellerini ovalayıp ileri geri yürürlerdi ve tek başına, kimseye gönlünü açmayan Çarevna'nın penceresine bakarlardı sonra çadırlarına döner ve derin uykularında aşk acılarını unuturlardı.

Böylelikle günler, haftalar, aylar geçti. Güzel Çarevna birincisine, diğerine, üçüncüsüne, dördüncüsünebakıyor. Fakat onun gözü hiçbirşey görmüyordu, onunla evlenmek isteyenlere, çareviç ve krallara karşı soğuk bir kayıtsızlıktan başka. En sonunda onların hepsi iyi yürekli çarın yanına gider ve görüş birliği isterlerdi, güzel çarevnanın onlardan hangisini beğendiğini törenle ilan etmesi için. "Memnuniyetle sizin sarayınızda yaşıyoruz diyorlardı. Tuzunuzu ekmeğinizi yiyoruz. Fakat tatlı balın hepsi

aynı fıçıya dökülmez, ülkemize, anamıza, babamıza, bacımıza dönme zamanı. İyi yürekli çar hangimizin sizin damadımız olacağını bilmek istiyoruz.” Çar şu sözlerle cevap verir: “Sevgili misafirler! Eğer bizimle yıllarca sarayımızda yaşamak isterseniz size ev sahipliği yapmaktan bıkmayız. Fakat sizi burada tutmaya zorlamak istemem. Şimdi Çarevna'nın yanına gidiyorum. Onu hiçbirşey için zorlayamam fakat kimi seçerse tüm çarlığımı ona vereceğim ve benim oğlum ve varisim olacak.” Çar kızının yanına gider kızı kasnak arkasında işleme yapıyordur, fakat babasını görünce kalkar ve ellerinden öper. Çar kızının yanına oturur ve tatlı sözler söyler: “Sevgili, akıllı kızım benim, güzel Çarevna! Biliyorsun senden başka çocuğum yok, gözümün nuru; soyumuz gelecek yüzyıllarda da hükmetmeli; artık bir eş düşünme zamanı geldi. Çareviçler uzun zamandır bizimle kalıyorlar ve güzelliğinin büyüleniyorlar. Onlardan birini sev ve babanı teselli et! Çarevna mavi gözlerini yere indirerek bir süre sessizce oturur. Ve sonunda gözlerini kaldırır ve babasına çevirir. Parıldayan iki yaş al al olmuş yanaklarından dökülür, sabah esintisinde gülün üstünden dökülen iki yağmur tanesi gibi. “Sevgili babam” der kadife sesiyle. Evlilik için tasalanma zamanım geldi. Ahh, kuşlar özgürlüğe âşıktırlar fakat evli kadının böyle bir şeyi yoktur. Şu an yaşıyorum ve mutluyum, tasam, kederim yok, sadece babamın gönlünü almak istiyorum. Hiçbir şey için hiçbir çareviçi kötü diyemem. Fakat bırak, bırak kendi yerimde kalayım. İyiliksever çarın gözleri yaşarır. “Ben senin şefkatli babanım, zalim değil. Sağduyulu aile çocuklarını eğilimlerini yönetebilirler fakat onları dümenlerin gemiyi yönettiği gibi yönetemez, sessizliğin içinde rüzgâra çevril ya da doğu rüzgârına batı ol diyemez.” İyi yürekli çar kızını kucaklar. Onlara hüznü bir şekilde ve olabildiğince nazikçe güzel Çarevna'nın kendi evinde kalmak istediğini kimseyle evlenmek istemediğini söyler. Bütün çareviçler gamlanır, düşünceye dalar ve başlarını aşağıya eğerler çünkü hepsi onlardan birinin Çarevna'nın kocası olacağını ummaktadırlar. Biri beyaz mendille yüzünü siler, diğeri yere bakar, diğeri eliyle gözlerini kapatır.

Diğeri... Diğeri neler yaptı bunların hepsi yıllıklarda kaldı. Sonunda hepsi taş duvarları titretecek gibi bir iç çektiler ve baygın bir sesle ev sahibine misafirperverlikleri için teşekkür ettiler. Bir anda sarayın önündeki beyaz çadırlar yok oldu, çareviçler atlarına bindiler ve herkes hüznü bir şekilde dörtlüye kendi yoluna doğru gitti; toz direğe çıktı ve tekrar yerine düştü.

Çar sarayında sessizlik hâkimdi. Ve iyi yürekli çar uyruğundakileri yönetmek için babaların çocuklarına hükmettikleri gibi günlük işlerini yapmaya başladı. Ona tabi olanların ülkesinde refah yaygındı, işler zordu fakat kutsal ve güzeldi! Ev sahibi çok nadir misafirsiz kalıyordu. Ve çok geçmeden gezgin bir astronot, filozof, büyücü, ayı ve yıldızları açıklayan uzun şapkalı birisi birkaç haftalığına çarın sarayında yaşamaya başladı. Nazik bir kavalye gibi Çarevna'nın sandalyesini çekiyor. Tam bir filozof gibi yiyip içiyordu. sürekli ılımlılık ve ölçülülükten bahsediyordu. Çar ona çok nazik davranıyor. Ve dünya olayları ile ilgili yıldızlar, yer altı madenleri kuşlarla ilgili sorular soruyor ve bu sohbetlerden büyük haz alıyordu. Gezgin hakkında şunu söylemek gerekir ki o tarih, fizik ve felsefe hakkında birçok bilgiye sahipti. O, insanları iyi tanıyordu ve çoğu zaman onların en mahrem duygu ve düşüncelerini gözlerinden okuyordu. Şimdiki zamanda o nasıl adlandırılır bilmiyorum, fakat önceden bilge deniliyordu. Her yeni yüzyılın her kelimeye yeni bir anlam getirdiği doğrudur. Bilge sonunda toparlanıp iyi yürekli çara gider ve şu sözleri söyler: “Nezaketinizden ötürü çok teşekkür ederim (Güzel sofralarınız içinde demiş olabilir)

Sizin kalbiniz için önemli olan gizli bir şeyi açmak istiyorum iyi yürekli çar! Benim bilgeliğimde hiçbir şey gizli kalmaz, kızınız güzel Çarevna'nın ruhu da. Şunu bilin ki, o seviyor fakat aşkını gizlemek istiyor.

Ve onun güzelliğinden yoksun bırakıyor; aşk ruhun ışığıdır. Daha fazla bir şey söyleyemeyeceğim affedin! Çarın elini sıkar, çıkar, eşeğine biner ve başka bir diyara doğru yol alır.

Çar hayretler içinde kalır ve bilgenin söyledikleriyle ilgili ne düşüneceğini bilemez ona inansaydı yoksa inanmasa mıydı? O anda Çarevna gözükür, günaydın diyerek babasını selamlar ve dün gece iyi uyuyup uyumadığını sorar. “Çok rahatsızdım sevgili kızım! –Birkaç hoş olmayan rüya ruhumu tedirgin etti ve onlardan biri aklımda kaldı. Bir sürü insanla bir ölümlünün geleceği bildiği yabani bir mağaraya geldik gibi geldi bana. Hepimiz kaderimiz hakkında bir şeyler sorduk; birisi tek bir lambayla aydınlanan yarı karanlık mağaradan çıktı ve duvara bir soru yazdı bir dakika sonra sorunun yerinde yanan harflerle cevap gösterildi. Yakında torunlarımın olup olmayacağını bilmek istiyorum ve dehşet içerisinde bu sözleri gördüm: belki hiçbir zaman... Elim titredi fakat başka sorular da yazdım: “Acaba kızımın taştan bir kalbimi

var? Acaba hiçbir zaman âşık olmayacak mı? Ve cevap geldi: Oaşık fakat aşkını açmak istemiyor gizli tutuyor. O anda gözünden yaşlar döküldü. Böyle bir samimiyetsizliği neden hak ediyorum? Babası sevgili kızının düşmanı mı? Sevgili kızım seninkalbinin seçimine karşı olabilir miyim? Senin isteklerin benim kanunum olmadı mı hep? Senin sevdiğin çiçekleri kendi elimle sulamadın mı? O anda Çarevna ağlamaya başlar, babasının elini tutar hararetle öperek “Baba! Baba!”der. Gözlerine bakar ve odasına gider.

“Demek, bilgin bana doğruyu söyledi diye düşünür Çar – o içindekileri gizli tutamadı. Acımasızca mı düşünüyorum? Nedensaklıyor? Onun kalbini çareviçlerden hangisinin büyülediğini neden söylemiyor? Acaba diğerleri gibi zengin ve tanınmış değil mi, fakat benim zenginliğe ve üne ihtiyacım mı var? Benim altınım, gümüşüm az mı? Acaba karısı için iyi biri olmayacak mı? Hepsini öğrenmek gerekiyor!”O anda çar kızının yanına gitmeye karar verir, kapısına yaklaşır ve bir erkek sesi duyar: “Hayır güzel Çarevna baban beni damadı olarak asla kabul etmez.”Babanın kalbi yerinden oynar. Kapıyaçar. Fakat hangi kalem onun duygularını betimleyebilir şu an... Çirkin, arkasında kamburu olan saray mensubu, gözyaşlarıiçinde güzel Çarevna’ya sarılmış ona öpücükler yağdıran bir haldedir. Çar kaskatı kesilir. Güzel Çarevna onun dizlerinin önüne düşer ve sert bir sesle der ki : “Ya beni öldür ya da sevdiğim, sevgisi paha biçilmez cüceye ver! Başka kimsenin karısı olmayacağım. Ruhum onun ruhu ile yaşıyor, kalbimkalbiyle. Yaşarken de ölürken de ayrı olamayız”. Bu arada cüce sakın bir şekilde durur ve çara saygıyla ve cesaretle bakar. Çar uzun süre hareketsiz ve sessiz kalır. Sonunda bağırıp “ne görüyorum? Ne duyuyorum? Der ve koltuğun üstüne düşer. Çarevna babasının dizine sarılır. Çar kızına öyle bir bakar ki, çarevna bu bakışa katlanamaz ve gözlerini yere indirir. “Sen, sen...” der çar. Cüceye bakar çar, fırlar, kapıyı çarpar ve çıkar.

“Nasıl, nasıl güzel çarevna bu kambur cüceyi sevebilir” diye sorar, ya da sormaz okuyucu. Büyük Shakespr der ki, aşkın sebebi sebepsizdir; güzel söylemiş şair. Fakat psikolog buna razı değil, ona bu eğilimin hangi örnekte doğduğunu göstermemizi istemez, görünüşe bakılırsa inanılır değil. Eski yıllıklar bu manevi olayı daha sonra açıklarlar.

Saraylı cüce çok akıllı bir insandı. Ruh güzelliği bedenindeki eksikliğinin yerini tamamlamıştır. Büyük bir çalışkanlıkla öğrenmeye başlamış, eski ve yeni yazarları okumuş ve Demosfer gibi, deniz kenarına gitmiş güçlü bir konuşma yapmıştır dalgalara. Böylelikle çok geçmeden o bu büyük, değerli insan kalbini besteleyen ve en duygusuz insanı bile ağlamak ve güldürmek zorunda bırakan sanatı elde etmiştir., üstünlük elde etmiştir. Yabani hayvanlar, kuşlar, taşlar ve nehirler, rüzgârlar ve güzel konuşma sanatı. Üstelik o güzel bir sese de sahiptir, iyi arp ve gitar çalar, kendi bestelerinden duygusal şarkılar söyler ve harika bir imgeyle tuvali ve bir kâğıdı canlandırabilir. Onların üzerin eskilerden bir kahramanı veya bir kadının güzelliğinin varlığını, kristal bir dereyi, uzun söğütlü sonbaharı, yorgun çoban ve çoban yamağının tatlı bir uyku bastırılmışken çağırılışlarını canlandırır. Çok geçmeden bu mucize cücenin ünü ve yetenekleri bütün şehre ve hükümete yayılır. Herkes onunla tanışmak ister; yaşlısı, genci, kadını, erkeği... Tek kelimeyle zeki cüce seçkin biri olmuştur. Onun önemli görevi vatanındaydı. Bu konudan başka bir yerde bahsedilecek.

Güzel çarevna henüz on- on iki yaşlarında iken zeki cüce onun balkonuna gelip iyi peri kızlarını, kötü kalpli büyücüleri anlatırdı. İlkleri, insanları mutlu eden iyiler olarak betimlerdi, sonuncuları ise zehirli nefesleri ile aydınlık vadiyi karanlığa çeviren, ölüme sürükleyen, felakete sürükleyen kusurlulardı.

Çarevna hep prens ve prenseslerin başına gelen acı hikâyeleri dinleyip gözyaşlarına boğulurdu, fakat sonunda talih günaha girmenin üstesinden gelmeleriyle, aşkın kucağında yeryüzünün üstün mutluluğunu dolu dolu çıkardıklarında güzel yüzünde mutluluk belirirdi.

Çarevnanın yüreğinde hissetmeyi öğreten cücede bir alışkanlık meydana gelmişti. Cücenin dış görünüşü onun gözünde muhteşem ruhunun tezahürüydü ve çok geçmeden çarevnaya gösterdi ki 25 yaşının üstünde olan ve arkasında kamburu olmayan biri yakışıklı olur anlamına gelmiyor. Bizim kahramanımızın bencilliği yok, çarevna ondan büyülenmesini düşünmez. Çünkü kendisi çarevnanın büyülenmesine kayıtsızdır, zira aşk umut olmadan doğmaz. Fakat bir sempatiklik olduğunda güzel çarevna ona şöyle der: “Seni seviyorum!” ve aniden hayal etmeye bile cesaret edemediği bir mutluluk onun çevresinde açılır, o zaman ruhunda gizli derinden bir kıvılcım dökülür. Coşkuyla dizlerine kapanır ve canlı bir vecd hali ile şöyle haykırır: “Sen benimsin!”

Çok geçmeden aklını başına toplar, çaravnanın yüksek bir tabakaya mensup olduğunu hatırlar, kendini hatırlar ve yüzünü elleriyle kapatır, fakat çarevna onu öper ve şöyle der: “Ya seninim ya da hiç kimsenin!” Genç kızlığın vermiş olduğu çekingenlik babasına cüceye olan tutkusunu söylemeye izin vermez.

“Çarevnanın bu akıllı fakat çirkin cüceye olan aşkı” der o zaman ki alaycılardan biri. Bizi eski çarlıktaki çarın kurbağa göze olan aşk şu düşünceye götürür ve ülkesindeki bilgeleri çağırıp sorar en sevgili nedir? “gençlik” der biri, uzunca düşünüp “güzellik” der diğeri, “bilim” der üçüncüsü, “çarın ihsanı” der dördüncüsü bir selamla ve devam eder böyle. Çar iç çeker, gözleri dolar ve şöyle der: “En sevgili kurbağa gibi gözlerdir.”

Şimdi hikâyemize dönelim. Çar çarpıp çarevnanın odasından çıkar demiştik, fakat nereye gittiğini biliyorsunuz sevgili okuyucu. O kendi odasına gitti, tek başına odasına kapanarak, düşündü, düşündü ve sonunda cüceyi çağırdı, daha sonra çarevnayı ve onlarla uzun ve hararetle bir konuşma yaptı ve olay burada bitti.

Sonraki gün bütün şehre halkıyla konuşmak istediğini duyurdu ve bütün halk her taraftan sarayı sardı, iğne atsan yere düşmezdi. Çar balkona çıktı ve “Merhaba bizim iyi yürekli beyefendimiz!” diye haykırıldıktan sonra herkes sustu ve çar halkına sordu: “Dostlarım, çarevnanızı seviyor musunuz? Bin ses aynı anda cevap verdi: “Çarevnaya tapıyoruz!”

-Çar: Onun kendisine eş seçmesini istiyor musunuz?

-Bin ses: Ah! Kalpten istiyoruz. O sizin varisiniz olmak zorunda. İyi yürekli çar! Biz onu, sizi ve kızınızı sevdiğimiz gibi seveceğiz.

-Çar: Peki onun seçimine razı olacak mısınız?

-Bin ses: Çarevnanın sevgilisi senin uyruğundandır!

O anda balkondan, perdenin altından çarevna görüldü, kat rengi elbisesiyle, açık saçlarıyla güneş gibi baktı kalabalığa ve bu bakışa başlarını eğdiler. Cüce onun yanında duruyordu sakin ve haşmetli bir şekilde. Tutkulu ve nazik çarevnaya binlerce insan haykırdı: “Evet, merhaba güzel çarevna!”

Çar cüceyi göstererek şöyle dedi: “İşte o çarevnanın sonsuza dek seveceği ve ebediyete kadar hayatını birleştirmek istediği kişi.”

Herkes hayretler içinde kaldı, sonra toprak yabanarısı gibi vızıldamaya başladılar ve birbirlerine “Olabilir mi? Olabilir mi? Bu duyduğumuz. Nasıl olur? O çok güzel, o çar kızı, cüce ise, kambur ve çar oğlu değil.”

“Onu seviyorum” dedi çarevna ve bu sözden sonra cüce halkın gözüne yakışıklı görünmeye başladı.

“Şaşıyorsunuz” dedi iyi yürekli çar, fakat kader bu. Ben çok düşündüm ve sonunda hayır duamı veriyorum. Mamafih, onun meziyetlerini biliyorsunuz, unutmadınız belki de en önemli hizmet vatana yapılandır. Barbarlar dev çarın emriyle, korkunç bir kasırga gibi bizim devletimize yaklaştılar. Korkudan yüzü solmuş çoban sürüsünü bırakıp kaçınca, batılı kral tek başına silahsızdı. Ve yeryüzünün tatlı şarkısını söyledi, barbarların yüzünde bir duygusallık vardı, çar elinden kılıcını bıraktı, şarkı söyleyeni kucakladı, onun dalını aldı ve şöyle dedi: “Biz arkadaşız.” Sonra bu korkunç dev benim Tanrı misafirim oldu ve binlerce kişi ülkemizden uzaklaştı. Seni nasıl ödüllendireceğim” diye sordum cüceye “Merhametinizi diye gülerken cevap verdi. Şimdi...” O anda tüm halk tek bir ağızdan haykırdı: “Evet o güzel çarevnanın eşi olacak! Evet, o bizi yönetecek!”

Tören müziği gürlendi koro ve marşlar gürlendi, iyi yürekli çar âşıkların elini tuttu ve evlilik töreni görkemli adetlerle yapıldı.

Cüce eşiyle mutlu bir şekilde uzun yıllar yaşadı. İyi yürekli çar işiyle dolu hayatından sonra, mutlu bir şekilde öldü, yorgun bir yabancının yeşil çayırda derenin sesiyle uykuya daldığı gibi bir uykuya daldı. O zaman damadı yakut safirli tacını giydi ve en yüksek tahtta hükümdar koltuğuna oturdu ve halkını dürüst bir şekilde yöneteceğine söz verdi. Andını yerine getirdi ve yansız tarih onu yeryüzünün en iyi yöneticisi diye adlandırdı. Çocukları anneleri gibi mükemmel, babaları gibi akıllı oldular.

EK 4.N.M. Karamzin'in“Yevgeniy ile Yuliya”Adlı Öyküsünün Türkçe’ye Çevirisi.

Bayan L gençliğinin tüm zamanını Moskova’da geçirdi ve sonunda dostunun son anlarında elinden tutup “Yuliya’nın annesi olacaksın” dediği ve sevgili dostunun kızıyla, büyütüp yetiştireceği kızıyla köye gitti ve gerçek bir inzivaya çekilmeye karar verdi.

Masum hazlarla ve temiz saadetlerle kurulu hayatları sakin, berrak bir nehir gibi akıyordu. Köyde yaşayanların çoğunda hâkim olan can sıkıntısı ve aylaklık onlara yaklaştırmaya hiç cesaret edemiyordu. Onlarla hep bir şeylerle meşguldüler. Onların akılları da kalpleri de çalışmadıydı. Gecenin karanlığı yok olur olmaz, güneşin şafağı havaya yayılır yayılmaz, Bayan L doğayla birlikte uyanıp, şefkatli okşamaları ile sabahın hoşluğundan nasıplensin diye Yuliya’nın huzur dolu uykusunu bölerdi. Kucaklaşıp evden çıkarlardı, en yüksek tepeye oturup güneşi beklerlerdi ve hayır dualarla karşılarlardı onu. Tabiatın görkemli manzarasının tadını çıkarıp, neşeyle eve dönerlerdi. Bahçeye gider, çiçekleri yoklar, onların tazelenişlerine hayran hayran bakar ve güzel kokularının buğusu ile beslenirlerdi. Bayan L harika güzellikteki güle bakıp, hep gülümseyerek, ikisinin arasında büyük bir benzerlik bularak, Yuliyasına bakış atardı. Fakat Yuliya çiçeklerden en çok menekşeyi severdi. “Şirin menekşe” derdi nazik dudaklarını onun yapraklarına değdirerek. “Şirin menekşe sık çayırıların arasında boşuna saklanıyorsun; seni her yerde bulurum” diyerek sevgili menekşesi gibi uslu olacağına yemin ederdi içinden. Öğle yemeğinden sonra tarla işlerini seve seve yapan köylüleri izlemeye giderdi. Akşam beraberinde yeni bir mutluluk getirirdi. Güneşin batışını izlerlerdi, dilsiz koyunların, çobanın kavalının sesiyle eve koşuşlarını, melemelerini, atlayıp zıplamalarını, köylülerin arka arkaya köye dönüşlerini izliyor, onların yaptıkları işlerden duydukları memnuniyeti, sade bir dille tabiat anaya ve kaderlerine dualar ettikleri şarkılarda duyuyorlardı.

Asık yüzlü sonbahar geldiğinde, koyu karanlık, tüm şaheseri kapatır ya da kuzeyden gelen azgıncık kendi kasırgasıyla dirliği sarsardı. Yuliya’nın şefkatli yüreğinde baygın bir melankoli doğunca ve sakin nefes alışverişleriyle göğsü dalgalandığında, insan türünün yararına yazılmış, gerçek filozofların ölümsüz eserleri olan kitapları elinden bırakır ve Bayan L* ‘nin yabancı diyarlarda okuyan oğlunun mektuplarını alır ve tekrar tekrar okurdu. Bazen bu mektupları okuduktan sonra gözleri yaşlarla, aşkın

gözyaşlarıyla dolardı ve akıllı, iyi kalpli gence olan saygısıyla. “Ah! O geldiğinde” derdi hep Bayan L*ne kadar mutlu olacağım, onu gördüğümde ikinizi de nasıl kalbime sokacağım!

Aylar ve yıllar böyle geçti.. Genç L*’nin baba evine, ana kucağına dönme vakti geldi. Tüm gün onu bekledi ve onunla ilgili konuştular. Çiçekli çayırlarda dolaşarak – henüz yaz başıydı o zaman- hep büyük aya baktılar, beklemenin sıkıntısı ile yürekleri çarpmaya başladı. Sırada gezintileri uzatarak, öğle yemeğini, akşam yemeğini ağırdan aldılar oğlunun geleceğini, Yuliay’ın çocukluğundan beri kardeşim diye çağırmaya alışkın olduğu Yevgeniy’in geleceğini umarak.

Sonunda o geldi. Haykırış, coşku mutluluk gözyaşları... Kim tasvir edebilir bunu! Onlar sevinçten birkaç gün kendilerine gelemediler. İyi ahlaklı Yuliya, alçak gönüllülükle kalbinin atışlarını gizlemeye a-çalıştı fakat her zaman bunu başarması mümkün olmadı. Genç, ateşli genç, kardeşi gibi sevdiği kızıdan uzun süren bu ayrılıktan sonra aşkla ilgili yeni inanışlar bekliyordu. Yuliya ona çocukluğunda olduğu gibi, rahat davranmak zorundaydı. Yevgeniy Yuliya’nın ona siz değil, mutlaka sen diye etmesini istiyordu, Yuliya’sını ağzından çıkan bu söze dayanamıyordu. “Ne kadar bedbaht olurum, dedi duygulu bir sesle, bu ayrılık arkadaşlığın bu tatlı ateşi, gençliğimin saadeti olan sevgini biraz serinletseydi. Hayır kardeşim! Sen beni elbette eskisi gibi seviyorsun, yüreğim buna inanıyor.”

Sizden ayrılısam da beni kaplayan, hayrete düşüren başka bir dünyada olsam da seni ve annemi hep ilk sırada ve güzel düşüncelerle anıyordum. Evgeniy gözyaşlarıyla nasıl vedalaştığımızı hatırlıyor musun? Sana kesik kesik bir sesle: “Yuliya senin şefkatli arkadaşım olacağım hep!” dedim. Bu sahne aklımdan hiç çıkmadı.” Yuliya ona sadece bir gülümseme ile cevap verdi fakat bu gülümseme her şeyin cevabıydı. Bayan L* sevinçle oğluna ve Yuliya’ya sarıldı.

Ev sahipleri Yevgeniy’i köylerindeki tüm güzel yerlere götürdüler ve ona yeşil tepenin ucundan açılan muhteşem manzarayı gösterdiler. “Bu karaağacın altına Yuliya ile çok sık gelirdiniz, Yuliya’nın arkasından koşardın, bu ormandan dağ çileği toplardık ve Yuliya bulmayı başaramayınca üzülür, sen onun arkasında yavaşça koşar ve topladığın çilekleri onun sepetine atardın, dedi Bayan L*. Bu vadide bir keresinde beni ağlatmak ve Tanrı’ya şükretmek zorunda bırakmıştınız. Hatırladın mı? Hayır, hepsini

unutmuşsun. Sana anlatayım. Biz korulukta geziyorduk. Vadinin çıkışında çayıra uzanmış, sıcaktan ve yorgunluktan zor nefes alan bir yaşlıyı gördük. Sen hemen onun üstüne atıldın, şapkasını çıkardın, su aldı, yaşlıya döndün ve suyu içirdin, yüzündeki tozu yıkadın. Yuliya ise başörtüsü ile onu kuruladı. Aman Tanrım! Sizin bu hisli kalplerinizi görünce sizinle nasıl gurur duydum!”

Ay ışığı altında dolaşırken, gökyüzüne bakıyor ve Tanrı'nın haşmetine şaşıyorlardı, şelalelerin sesine kulak kesilip sonsuzluk hakkında tartışıyorlardı. Tabiatın ruhunu canlandırıp, ne kadar büyük fikirler hakkında birbirlerini bilgilendiriyorlardı! Yuliya'nın sakin bir hare ile aydınlana yüzündeki sakin masumluğu görünce kalbi inip kalkıyordu.

Yevgeniy ve Yuliya' ya birçok not, Fransızca, İtalyanca ve Almanca kitaplar hediye etmişti. Yuliya mükemmel derecede klavsen çalıyordu ve şarkı söylüyordu. Gluck'un müziğini bestelediği Klopstock şarkısı “Willkommen, silberner Mond” Hoş geldin Gümüş Ay' onun en sevdiği şarkıydı. Yuliya hiçbir zaman katı bir ruhla söylemezdi bu nakaratı. Gluck böyle sanatsal bir ton uyuşturmuştu büyük şairin duygusuna. Dilsiz, nazik ruh! Siz böyle virtüözlerin değerini bilirsiniz ve ölümsüz eserler onlara adanmıştır. Sizin tek gözyaşınız onlar için büyük mükâfattır.

15 Ağustos'da Yevgeniy 22 yaşını doldurdu. Yuliya ise 21. Kuşların sabah şarkısı genci uyandırdı. Gözünü açtı ve çevresindeki tüm cisimler ona gülümsüyordu. Neşeye kalkıp, annesine koştu. Düşünceli bir şekilde yanında genç elma ağacının üstünde öpüşen iki kumrunun olduğu pencereye dayanmıştı, kafasında semavi düşüncelerin olduğu altında yazılıydı sanki. Yevgeniy derin bir saygı ile baktı, düşüncesini sormaya cesaret edemedi. Fakat yüreği çok geçmeden oğlunun geldiğini hissetti, onu kucakladı ve doğum gününü kutladı. Yuliya güllü, aleutlu, beyaz elbisesiyle, açık saçlarıyla, gülümseyerek içeri girdi. Bu onun güzelliğine güzellik katıyordu. Yuliya Yevgeniy'e koştu, Yevgeniy de onun elini öptü.

Bayan L* sofada çocuklarının yanına oturdu, onlara sevgi dolu gözlerle baktı ve konuşmaya başladı: “Tanrı görüyor sizi ne kadar sevdiğimi, kalbim o senin kızın diyor. Ben hep sizin karşılıklı sevginizle mutlu oldum ve Tanrı bana böyle güzel çocuklar hediye etti diye seviniyordum. İtiraf etmeliyim ki oğlum, aklın aydınlanıp, yumuşak kalbinin ahlakı bozulur diye korkuyordum. Hep dizlerimin üstünde Tanrı'ya oğlumu

koru diyordum. O dualarımı duydu ve sen bilgili ve bozulmamış hislerle döndün. Yuliya'da yeni meziyetler bulunduğun doğru değil mi? O benim velayetimde ve ben bildiğim bütün her şeyi ona öğretmeye çalıştım. Niyetimi Tanrı biliyor ve şimdi size de söylüyorum. Ben sizi birbirinize sevgili gibi hazırladım. Siz birbirinize yetersiniz, birbirinizi seversiniz. Saadetimi gerçekleştirin ve kutsal ve sonsuz bir birliktelikle birleşin.” Yevgeniy hemen kalktı, annesinin ayaklarına kapandı ve sadece şunu diyebildi: “Anne! Anne!” Yuliya başını onun göğsüne eğdi ve sessizce elini sıktı Yevgeniy annesinin elini aldı ve Yuliya'yı kucakladı. Bu mutlu anlarda erdemli genç tüm ürkek mahcubiyetiyle ruhundaki eksikliğin ifadesiydi, güzel kızı bağına bastı. Sefanızı sürün çocuklarım!” dedi Bayan L*, annenizin mutluluğunun sefasını sürün.” “Ah! Bu bahtiyarlığa layık mıyım?” dedi Yuliya. Lütfunuz... Sen benim için göklerin hediyesisin, Yuliya, kalbimin derinliklerinde dilemeye cesaret edemediğim armağansın!”

Eğer Rafael bu sahneyi görseydi, tablosunu unuttur, hayranlıkla fırçasını bırakırdı.

Evdekilerin hepsi Yevgeniy ve Yuliya'nın kocası olacağını öğrendi, herkes mutluydu, herkes Yuliya'yı, herkes Yevgeniy'i seviyordu. Hepsi sabah ayinine koşuştular ve hepsi tüm kalpleriyle onlar için iyi dileklerde bulunmak istiyorlardı. Melekler için ne güzel bir tablo! Yevgeniy ve Yuliya bir kalpte birleşiyorlardı ve duaları ateşi göğü yakıyordu. Bayan L* derin bir coşkuyla defalarca dizlerinin üstüne çöktü, gözlerini göğe kaldırıp ve sonra tekrar çocuklarına baktı. Bu kalpten dileklerin gençler için muylu bir son olacağı, Bayan L* için üstün bir mutluluk olacağı ve bu faninin bu dünyada bu mutluluğu tadacağını düşünmek gerek. Fakat her şeye kadir olan ruhumuzun kaderi erişilemez bir gizdir. Ezelden beri var olan kuralları ile hikmetini yaratır ve biz buna şaşarız ve derin bir saygı duyarız. Büyük saadetin ebedi coşkunluğundayken, Yevgeniy akşama yakan keskin bir hararet hissetti. O bunu hissetmek istemiyordu ve bu savaşı saklamak istiyordu; onun iç dünyasında annesinin ve Yuliyasının sezişli bir gözü açılmıştır. Korku bütün sinirlerine yayılmıştı. Mutluluk, yaz güneşi gibi önsezili kederli bulutların arkasına gizlenmişti. Kasırga ve yıldırım onun bağına saklanıyordu. Hasta yatağa uzatılmış, hastaneye gönderiliyordu, herkes ezik bir haldeydi, fakat hepsi kendisine umut vermeye çalışıyordu. Belki mutluluk gözünü kapatıyordu, gelecek acının ışığı gözünü alınca.

Yevgeniy hastalığın ateşine rağmen hayata sıkı sıkı tutunmaya çalışıyordu, üzgün annesine ve ağlayan Yuliyasına sakin olmalarını, iyi olacağına inanmalarını istiyordu. Fakat yana elleri ve yüzü bunun doğru olmadığını gösteriyordu. Üç gün boyunca ne Bayan L* ne de Yuliya yataktan uzaklaştılar, gözlerini kırpmadılar. Hastalığı bir şiddetleniyor, bir azalıyordu. Doktor geldi, hastayı kontrol etti ve doğru düzgün bir şey söylemen gitti. Beşinci gün daha iyi gibiydi, teselli, kederlilerin ruhlarında yanıp sönyordu. Fakat altıncı gün o artık baygın haldeydi ve Doktor Yuliya'ya onun hayatına kefil olamayacağını söyledi. Donakalmışlık ve baygınlık!

Hasta ateşler içinde baygın bir halde sık sık “Ondan ayrılmak istemiyorum, istemiyorum! Sadece onunla yaşamak istiyorum. Bırak beni ayartan, Yuliya'ya benzemiyorsun! Diyordu.

Dokuzuncu gün şafak vakti Yevgeniy 'in ruhu ölmüş bir bedendi artık. Gözü dönmüş anneye, kutsal ruhların katedrali onu kucağından almış gibi ve yüksek sesli şarkılarla onu götürüyorlar gibiydi. Gözünün önünden geçen bu sahnelerden sonra o kendinde bir dinçlik hissetti ve ölümün kucağına düşmüş ve umutsuz bir şekilde: “Arkadaşım, kocam! Kalk! Kalk! Birlikte ölelim! Diye haykıran Yuliya'yı teselli edebildi. Onu güçlüklerle odadan çıkarabildiler.

Üç gün sonra ölüyü gömme zamanı gelmişti. Avludaki tüm insanlar ve köylüler bu kederli törene katıldılar ve acı gözyaşları döktüler. Hepsi tabutu taşıyıp ölen için son görevlerini yapmak istiyorlardı. Tabutun arkasında kederli anne, uzun siyah elbisesiyle yürüyordu. Sessiz acısı yüzünden okunuyordu fakat içinin derinliklerinde bu acı parlıyordu ve tüm umudu semavi bir destekte. Solgun, bitap düşmüş Yuliya tek başına yürüyemiyordu, tabuttan biraz uzakta iki kadın onu götürüyordu. Bir çift gözyaşı bile yoktu gözlerinde, ne de dilinde bir yakınma fakat kalbinde bu darbenin yükünü hissediyordu.

Defin müziğinin hüznü sesi ve toprağa indirilen tabutun görüntüsü Bayan L*'nin cesaretini sarsamıyordu. Fakat Yuliya artık bu son sahnelerden çıkamıyordu, yüksek sesle bağıriyordu ve o kadar hissizdi ki mezara düşmemek için zor duruyordu. Fakat Bayan L*onu yakalayıp, tutmayı başardı.

İşte böyle dünyadan göç etti gencimiz. Bağışlaya iyilerin ve masumların dünyası! Naaşın külleri anamızın kucağında yatacak fakat gerçek varlığını oluşturan ruhun

sonsuzluğunun sayısız mutluluğunda yüzecek sevdiğini bekleyerek burada ebedi bir birliktelikte birleşemedikleri yerle. Affet!

Bayan L*ve Yuliya bütün mutluluklarını yitirdiler ve mutatsız, melankolik bir inzivada yaşadılar. Tabiatın kendisi hiçbir zaman onlar için mutluluk kaynağı olmadan, kendisini karanlık bir şekilde sundu. Onun tek hazzı onları dua ederken ve gelecekle ilgili düşünceli bir haldeyken bulmaktı. Sonraki baharda Yuliya sevdiğinin mezarının üstüne kokulu çiçekler dikti onlar gözyaşlarıyla sulanacaktı, onlar orada çok geçmeden açacaklardı, bahçelerde, çayırlarda. Genç köylü kızları ve erkekleri güzel mayısı mezarın yanında kutlayacaklar fakat onların babaları ve anaları derin bir iç çekmeden mezarın yanından geçemeyecekler.

Bayan L*'nin köyünden geçen ve bu kederli hikâyeyi duyan hisli bir genç Yevgeniy'in mezarını ziyaret edecek ve çiçeklerin arasındaki beyaz mezar taşına şu kitabeyi yazacak:

Bu cennet çiçeği burada açamayacak,

Soldu, kurudu ve döküldü... Cennete getirildi.

EK 5.N.M. Karamzin'in "Boyar Kızı Natalya" Adlı Öyküsünün Türkçe'ye Çevirisi.

Hangimiz Rusların gerçek Rus oldukları, kendilerine özgü kıyafetleri ile dolaştıkları, kendi adetlerine göre yaşadıkları, kendi dillerini konuştukları ve kalpten, yani nasıl düşünüyorlarsa öyle de konuştukları zamanları sevmeyiz? En azından ben o dönemleri seviyorum, onların uzaklardaki karanlıklarına, hızlı kanatların üstünde uçmayı, çok zaman önce karaağaçların gölgesinde çürümüş gür sakallı atalarımı aramayı, eskilerin maceraları hakkında, şanlı Rus halkının tabiatı hakkında sohbet etmeyi ve torunlarını doyasıya görememiş, fakat benle doya doya konuşabilen, aklıma şaşan, çünkü onlarla eski ve yeni modayı tartışıp, onların bütün adetlerine, 8-10. Yüzyılın sonlarında Moskova güzellerinde parıldayan şeylere üstünlük veriyorum, büyük annelerin ellerini şefkatle öpmek istiyorum.

Böylelikle (tabii ki tüm okurlar için anlaşılır) eski Ruslar baba, yurttaşlarından daha tanıdıklırlar ve eğer birkaç yıl daha hayat bağımlı kesmezse, sonunda geçmiş yüzyılda yaşamış kişilerin bana anlattıkları öyküleri ve anekdotların kafamda nerede olduğunu bulamayacağım. Hafızamdaki yükü hafifletmek için değerli okurlarıma çarlığın gölgesinde, gölgelerin içinde, kendi döneminde çok belagatli sayılan, neredeyse her gün çariçe NN' ye masallar anlatan dedemin nenesinden duyulan bir hikâyeyi anlatmak istiyorum. Fakat hikâyesini çirkinleştirmekten, bulutlardan kopup gelip kötü anlatıcılığımın dolay beni cezalandırmasından korkuyorum. Ah hayır! Yüce gönüllü insan, düşüncesizliğimi affet biliyorum sen böyle bir işten rahatsız olursun. Bu dünyada yaşarken bir kuzu gibi sakın ve affediciydin, karıncayı bile incitmezdin, kelebek senin burnunun üstünde rahatça dinlenebilirdi. Şimdi tarif edilmez bir mutluluk denizinde yüzerken, gökyüzünün temiz eterini teneffüs ederken, elin itaatli torununa kalkıyor olabilir mi? Hayır, sen onun övgüye değer bir zanaata emek verip bir şeyler karalamasına, yaşayanların ve ölülerin masallarına suçu atmaya, okuyucuların sabrını sınamaya ve sonunda tıpkı Morfey tanrısının edebi esneyişi gibi onları yumuşacık divana atıp, derin bir uykuya daldırmaya izin verirsin. Ah! Bu dakikalarda karanlık koridorumda olağanüstü bir ışık görürüm, parıltılarla ve çatırtılarla dönen alevli halkalar görürüm ve sonunda, mucize! Senin suretin, tasvir edilemez güzelliğin, tasvir edilemez haşmetin görünür. Gözlerin güneş gibi ışıltılı parıldar, dudakların sabah şafağı gibi,

karlı dağın zirvesinde aydınlanan gün ışığı gibi al al olur, genç şaheserin varlığının ilk günü gibi gülümersin ve coskuyla iştirim tatlı sözlerini: “Devam et sevgili torunum”. Devam edeceğim, edeceğim ve kalemle donanıp, boyar kızı Natalya'nın hikâyesini erkekçe anlatacağım. Fakat önce biraz dinlenmem lazım, büyük annelerimin bana görünmesi ile oluşan coşku beni yordu. Birkaç dakikaya kalemimi alacağım ve şu satırlar giriş ya da önsöz olacak.

Beyaz taşlı Moskova'da, ünlü Rus çarlığı taht şehrinde, zengin, akıllı, görevine sadık, Rus adetlerine uygun olarak, büyük konuksever boyar Matvey Andreyev adında biri yaşarmış. Sayısız malikâneye sahipti ve hiç sitemkâr değil, yoksul komşularının koruyucusuydu, aydın dönemimize göre herkes inanmayabilir fakat eskiden bu nadir bir şey değildi. Çar onu sağ gözü olarak çağırırdı ve sağ gözü çarı hiçbir zaman aldatmazdı. Bir davayı çözmesi gerektiğinde, hemen boyar Matvey'i yardıma çağırırdı ve boyar Matvey enlini temiz kalbine koyup: “Benim vicdanım bu suçlu, bu suçsuz diyor” derdi ve onun vicdanı dürüstlükle ve çarın vicdanı ile uygun düşerdi. İşler hızlı yürürdü: suçsuz olan yaşlı gözlerini şükranla kaldırırdı, eliyle iyi beyi ve iyi boyarı gösterirdi, suçlu olan ise insanlardan utancını gizlemek için sık ormana doğru kaçar.

Boyar Matvey'in tüm yüzyıl boyunca ve tüm çarlık boyunca özenilen adetlerinden birini söylemeden geçmek olmaz, özellikle 12 günlük bayramda kendi evinde temiz masa örtüleri serilmiş uzun masalar kurulur, avlu kapısının yanındaki peykede oturup oradan geçen yoksul insanları çağırırdı, gelen ne kadar insan olursa onların hepsini toplayıp eve döner ve her misafire yer gösterip, onların arasına otururdu. Burada o dakikalarda sofralarda tas ve tabaklar görünür ve sıcak yemeklerin hoş kokulu buharı ince beyaz bir bulut gibi yemek yiyenlerin kafalarının üstünde dolanırdı. Bu arada ev sahibi misafirlerle tatlı sohbetler eder, onların ihtiyaçlarını öğrenir, onlara iyi tavsiyelerde bulunur, hizmetlerinden teklif eder ve sonunda onlarla arkadaşlarıymış gibi eğlenirdi. Eski zamanlarda, insanlığın olduğu çağda her şey bundan ibaret değildi, saygın aksakallı yaşlı çok sayıdaki ailesi ile dünya nimetlerine doymuştu ve etrafına bakıp her yüzde, her bakışta aşkın ve saadetin canlı resmini görüp gururlanıyordu. Yemekten sonra tüm fakir kardeşler, kadehlerini şarapla doldurup, hep bir ağızdan haykırırlardı: “iyi, iyi yürekli boyar, babamız! Sağlığına içiyoruz! Kadehimizde kaç damla varsa, o kadar yıl saadet içinde yaşa! Onlar içerlerdi ve beyaz örtüye minnetarlık gözyaşları dökülürdü.

Böyle biriydi boyar, çarın sadık hizmetlisi, insanlığın vefalı arkadaşıydı. Henüz on altı yaşını doldurmuşken, kanı damarlarında yavaş yavaş akarken, sakın sakın atan kalbi gerçek akşamın geldiğini ve gecenin yakalaştığını müjdeledi fakat o insanlığın yitip gittiği bu yoğun zifiri karanlıktan korkuyor muydu? O iyi kalbiyle, güzel işleri ile olan bu gölgeli yolculuğundan korkuyor muydu? En önde korkusuzca gidiyor, günün parıldayan son ışığının tadını çıkarıyor, sevinçle geçmişe sakın bir bakış fırlatıyordu. Halk aşkı, çarın lütfu yaşlı boyarın erdemliliğinin mükafatıydı, fakat onun mutluluk ve sevinç tacı biricik kızı Natalya idi. Boyar kollarında edebi uykuya dalan annesinin arkasından ağladığı çok olmuştu, fakat karısının aşkının servisi aile sevgisinin çiçekleri ile kaplıydı, Boyar genç Natalya'da ölen karısının suretini görüyordu, ve acı gözyaşları ile hüzünlenmek yerine, gözlerinde şefkatin tatlı gözyaşları parıldıyordu. Tarlalarda, koruluklarda, çayırlarda sayısız çiçek vardır fakat hiçbiri güle benzemez, gül çiçeklerin en güzelidir, beyaz taşlı Moskova'da sayısız güzel vardı, zira Moskova ezelden beri güzellerin yaşadığı yer olarak sayılırdı, fakat hiçbir güzellik Natalya'nın güzelliği ile kıyaslanamazdı, o hepsinden daha güzeldi. Okuyucu İtalyan mermerini ve Kafkas karının beyazlığını tahayyül etsin, o yine de Natalya'nın yüzünün beyazlığını tasavvur edemez. Natalya'nın al yanakları hakkında gerçek bir anlayışa sahip olamaz. Bilindik şeyleri tekrar ederek okuyucuyu sıkmaktan korkuyorum zira bizim görkemli zamanımızda güzelliği benzetme hazinesi çok fazla tükenmişti, zira bir yazar arayıp yeni bir şey bulamayınca üzüntüden kalemini kırardı

Sokrat cismani güzelliğin ruhun tasviri olduğunu söyler. Ona inanmamız gerekir zira ilk olarak o usta bir heykeltıraştı (sonuçta cismani güzelliğin aidiyetini biliyordu) ikinci olarak o bilgeydi veya bilge severdi (sonuçta ruh güzelliğini iyi biliyordu.) Bu arada bizim Natalyamız çok güzel bir ruha sahipti., kumru gibi nazik, kuzu gibi masum, Mayıs ayı gibi hoştu, tek kelimeyle edepi bir kızın sahip olabileceği tüm nitelikleri sahipti. Ruslar Locke'un "Eğitim Üzerine Düşünceler" ini, Rousseau'un "Emilya"sını okumadıkları halde, çünkü bu yazarlar henüz dünyada yoktu ve onlar okuma yazmayı iyi bilmiyorlardı ve okumuyor, çocuklarını eğitmiyorlardı, doğanın, otları, çiçekleri eğittiği gibi.

Adını tam olarak hatırlayamadığım ünlü bir psikolog derdi ki, insanın günlük hayattaki çalışmalarının tasviri onun inançlı kalbinin yansımasıdır. Aslında ben de öyle düşünüyorum ve sevgili okurlarımın izniyle boyar kızı Natalya'nın güneşin doğuşundan

batışına kadar gününü nasıl geçirdiğini anlatmak istiyorum. Günün ışıkları sabah bulutlarının arkasından sessiz ve nemli topraklara düşer düşmez, güzelimiz üzerindeki nazik dirsekleri ile çıplak kollarını kesiştiren beyaz atlası ile uyanır, kalkar, üzerine, desenli uzun(telogrey)⁴³⁶, ince ipek elbisesini giyer ve dağınık, uzun, koyu kumral saçları ile canlanan doğanın muhteşem tablosuna bakmak, tıpkı sabah sesiyle uyanmış, üzerindeki çiylere rüzgar esintisi ile silkeleyen büyük bir kuş gibi, gecenin dumanlı örtüsünü kaldıran parlak güneşli, altın kubbeli Moskova'ya bakmak, karanlık, uçsuz bucaksız,kuzeyin tüm vahşi hayvanlarının yaşadığı, böğürtülerin kuşların şarkılarını bastırıldığı, mavimsi kır şeklindeki, koyu gri dumanlı Marina koruluğuna bakmak için yüksek teremanın yuvarlak penceresine doğru yaklaşırdı. Diğer taraftan Natalya'nın bakışları Moskova nehrinin ışıltılı kıvrımlarına, çiçekli tarlalara, emekçi yerlilerin, önceden nasıl yaşıyor ve çalışıyorlarsa şimdi de öyle çalışan, öyle giyinen, değişmeyen, tüm değişimlere rağmen Rus fizyonomisinin doğasını bize sunan yerlilerin işlerinden dönerken söyledikleri neşeli şarkıların seslerinin geldiği dumanlı köylere bakar.

Natalya pencereden bakar ve yüreğindeki sakin sevinici hisseder, tabiatı güzel sözlerle övmeyi beceremez ama onun tadını çıkarmayı bilir, susar ve şöyle düşünürdü: “Beyaztaşlı Moskova ne kadar güzel! Her yeri ne kadar ne güzel!” Fakat Natalya, üzerindeki sabah kıyafeti ile her şeyden daha güzel olduğunu hiç düşünmüyordu. Gece düşleriyle heyecanlanan genç kanı, onun nazik yanaklarını kırmızıya boyardı, güneş ışıkları beyaz yüzünde oynaşır, kara kirpiklerinin arasından geçen bu ışıklar gözlerinde daha da berraklaşırdı. Koyu kahve kadife saçları omzundan ve yarı açık göğsünden aşağı dökülürdü fakat çok geçmeden güneş, rüzgârla sessiz duvarlarla yüzleşerek muhteşem sadeliği onun inceliğini kapatırdı. Daha sonra Natalya dadısını, ölen annesinin vefakâr hizmetçisini uyandırır. “Kalk anne!” derdi Natalya! “Neredeyse sabah ayini çanı çalacak!” Anne kalkardı, erkenci kuş diye çağırdığı küçük hanımını giyindirir, pınar suyu ile onu yıkar ve saçlarını beyaz kemik tarak ile tarar, örer ve güzelimizin başını incili çatkıyla süslerdi. Böylelikle tüm işlerini halledip sabah ayini için yola çıkmak üzere küçük hanımın odasını kilitlerler (onların yokluğunda birinin odaya girip kötülük yapmasına karşın) ve sabah ayinine giderlerdi. “Her gün mü?” diye soruyor okuyucu. Elbette. Eski zamanlarda bu bir adetti. Sadece, kışın korkunç tipi ya da yazın sağanak yağış güzelin bu dini vazifesini yerine getirmeye engel olabilirdi

⁴³⁶Eski Rus kadınlarının giydiği ipek elbise.

galiba. Natalya Kilisenin yemek masasının köşesinde durarak sürekli dua eder ve bir sağına bir sola bakardı.

Eskiden klüpler, maskeli balolar yoktu, Ayinden sonra Natalya her zaman birkaç kapık verirdi fakirlere ve babasının yanına gelir, şefkatle elini öperdi. Babası kızının gün geçtikçe daha tatlı ve daha iyi olduğunu görerek gözyaşlarını tutamaz, Tanrı'ya bu paha biçilmez hediye için, bu servet için nasıl teşekkür edeceğini bilemezdi. Natalya babasının yanına oturur ve ya kasnak işler, ya dantel örer, ya yün eğirir ya da gerdanlık dizerdi. Babası onun yaptığı işlere bakmak isterdi fakat bunun yerine kızına bakıp sessizce duygulanmışlığının tadını çıkarırdı.

Okuyucu! Ana baba olma duygusunu biliyor musun? Bilmiyorsan bari diktiğin rengârenk karanfile ya da beyaz yasmine nasıl hayran hayran baktığını, onun renklerine ve gölgesine nasıl bir mutlulukla baktığını ve “Bu benim çiçeğim, ben diktim ve büyüttüm” düşüncesiyle nasıl mutlu olduğunu hatırla ve bil ki bir baba da sevgili kızına bakıp böyle neşeleniyor ve şöyle düşünüyor: “O benim!” Rusların o doyurucu öğle yemeğinden sonra boyar Matvey dinlenmeye gidiyor, kızı ise annesiyle ya ormana ya da büyük yeşil çayırılara giderdi. Natalya çiçek toplar, kelebeklerin uçuşunu hayran hayran izler, çimenlerin güzel kokuları ile beslenir, neşeyle eve döner ve sakın bir şekilde el işlerinin yapmaya devam ederdi. Akşam olunca yeni gezintiler, yeni sevinçler... Arkadaşları akşamın bu serin saatlerini onunla paylaşmaya gelirlerdi ve onlar her şeyden konuşurlardı. İyi yürekli boyar Matvey'in kendisi de eğer devlet işleri veya ev işleri ile uğraşmıyorsa bu sohbetlere katılırdı. Onun aksakalı genç kızları ürkütmezdi, onları güzel şeylerle eğlendirmeyi becerirdi, onlara şerefli knez Vladimir'in ve kudretli Rus bahadırılarının serüvenlerini anlatırdı.

Kışın ormana, tarlaya gitmek mümkün olmadığında, Natalya şehirde kızakla kayar, kızların eğlencelerle, neşeleriyle ve masum halleri ile zamanı kısalttıkları akşam eğlencelerine giderdi. Burada anneler veya dadılar küçük hanımları için çeşitli eğlenceler bulurlardı, körebe oynarlardı, gizlenirlerdi, altın sakarlardı, şarkı söylerlerdi, ortamı bozmadan hoplayıp zıplarlar, alay etmeden gülerlerdi ve mütevazı ve ahlaklı köy koruyucuları bu eğlencelerde olurlardı. Derin geceyarıları onları ayırır, güzel Natalya genç kızlığın gibi karanlığın koynunda rahat bir uykunun tadını çıkarırdı.

Boyar kızı böyle yaşardı. Ve 17 yaşının ilkbaharı gelmişti, otlar yeşermiş, çiçekler açmıştı, tarla kuşları ötüyordu. Natalya sabah erkenden odasının camının önünde oturarak daldan dala atlayan, şefkatle birbirlerini öpen ve yaprakların derinliklerine gizlenen kuşların olduğu ormanı izliyordu. Güzel Natalya onların ilk defa eşli bir şekilde uçtuklarını, oturduklarını ve saklandıklarını fark etti ve kalbi sanki sarsıldı, sanki bir büyücü asasını dokundurmuştu. O iki, üç kez iç çekti, etrafına bakındı ve dadısından (evde ilkbahar güneşinin altında pinekleyen) başka yanında kimsenin olmadığını fark etti. Natalya tekrar iç çekti ve önce sağ gözünden sonra sol gözünden pırlanta gibi yaşlar belirdi ve daha sonra ikisindende yuvarlana yuvarlana yüzünden indi ve biri göğsüne düştü diğeri ise pembe yanağında kaldı.

Natalya hüzünlendi ruhunda bir hüzün, bir baygınlık hissetti. Her şey kötü gelmeye başladı. Kalktı tekrar oturdu ve sonunda dayanamayıp dadısını uyandırdı ve yüreğinin sıkıldığını söyledi. Yaşlı kadın ona dualar okudu ve ona kötü gözle bakan, ona nazar değdiren kişiyi lanetledi. Ah, iyi yürekli kadın!

Fakat belki okuyucular (eğer hala kitabı ellerinde tutuyorsalar, henüz uykuya dalmadıysalar)- okuyucular bilmeyebilirler kahramanımızın başına aniden gelen, evinde aradığı, bunun için üzüldüğü, ağladığı, iç çektiği bir belanın ortaya çıkacağını. Bilindiği üzere bu ana kadar o özgür bir kuş gibi neşeliydi, hayatı verimli, çiçekli dere kenarının arasından akan beyaz taşlı bir dereciğin aktığı gibi akıyordu; peki ona ne oldu? Belki daha yükseklerden uçar, küçük bir kuş gibi, ilkbahar havasını çeke çeke uçar ve Natalya'nın nazik kalbine konar, aşk, aşk, aşk ihtiyacı... İşte tüm sır, işte güzelin kederinin sebebi. Eğer okuyuculardan birine bu durum anlaşılmaz geliyorsa, on sekizlik bir kızın benzer duygularının açıklamasını istesin.

Bu andan itibaren Natalya tamamen değişti, artık o kadar canlı, o kadar neşeli değildi, genelde düşünceliydi, eskisi gibi ormanda, tarlada gezse de, eskisi gibi arkadaşlarıyla vakit geçirse de artık eskisi gibi bunlardan zevk almıyordu. İnsan işte böyle çıkıyor çocukluktan, gençliğinin eğlencesi olan oyunları etrafında topluyor, onlarla oynamak istiyor, ama onların artık onu eğlendirmedini hissediyor. Güzelimiz bu yeni, karışık ve karanlık duygularına anlam veremiyordu. Tahayyül ona mucize görünüyordu. Örneğin bazen (sadece rüyada değil gerçekte de) önünde uzaklardan bir ışık beliriyor, tatlı, hoş bir suret melek gülümsemesiyle onu kendine doğru çekiyor ve

bir anda havada kayboluyordu. Ah! Diye haykırıyor Natalya ve elleriyle yere doğru çöküyordu. Bazen bu yangınlı düşüncelerle binlerce kadın ve erkağın el ele tutuşup mutlu yüzlerle girmek için koşuşturdukları büyük tapınakta belirirdi, Natalya'da oraya girmek isterdi fakat sanki bir el onu elbisesinden tutar ve gitmesine izin vermezdi ve yabancı bir ses ona şöyle derdi: “Tapınağın önünde dur, hiç kimse sevgili eşi olmadan buraya giremez.” Natalya yüreğinin bu hareketliliğe anlam veremez, bu rüyalarını nasıl yorumlayacağını bilemez, ne istediğini bilemezdi, fakat içinde canlı duran bir eksiklik vardı ve bu ona acı çektiriyordu. İşte böyle güzeller. Hayatınızdan birkaç yıl boşluğa doğru akan bir nehir gibi akabilir, tatlı bir çobansız tüm hayat size boş gelebilir ve arkadaşınızın neşeli sesi, bir kuşun neşeli sesi size can sıkıntısının alameti gibi gelebilir. Boşuna kendinizi aldatarak kız arkadaşlarınızla boş ruhunuzu doldurmak, boşuna arkadaşlarınızdan en iyisini örnek seçip. Hayır, güzeller, hayır! Kalbiniz başka bir şey istiyor, ona yaklaşınca güçlü bir heyecanın olduğu, tüm şevkatli, tutkulu, ateşli duyguların onda toplandığı birini istiyor, fakat nerede o, nerede?

Elbette açık ya da gizli sizin kederinizi paylaşan Dafna ya da Hloya'da değil. İstemek ve ne aradığını bilemeyerek ve soğuk bir arkadaşlıkta bulamayarak kahırlanmak ve üzülmek, Fakat ne bulacaksınız ya da aksi bir durumda hayatınız huzursuz, kötü bir rüya gibi olacak, koyu mavi ya da kara gözleriyle hüznün ve can sıkıntısı içinde çardak gölgesinde oturan genç gibi olacaksınız ve hüznü şarkılar sizin dışı vuran bu halinize sızlanacak. Sevgili okuyucu! Beni affet bu geri çekilişim için! Fakat sadece Sterna kaleminin esiri olmamıştır. Öykümüze dönelim tekrar. Boyar Matvey çok geçmeden Natalya'nın bir sıkıntısının olduğunu fark etti. Baba kalbi kaygılanmaya başladı. Kızının bu değişikliğin sebebini büyük bir özenle anlamaya çalıştı ve kızının bir sorununun olduğunu anladı ve hemen, Muromski ormanının derinliklerinde, bitkiler ve kökler toplayan ve insanları onlara bulaşan illetlerden kurtarmasıyla ünlenmiş teyzesine bir ulak gönderdi. Boyar Matvey kızının bütün hastalık belirtilerini anlattı ve ondan kendi ustalığıyla torununu sağlığına kavuşturmasını ve kendisine de huzur ve saadet diledi. Bu elçiliğin başarılı olduğu belli değil; mamafih bunu bilmeye ihtiyaç da yok. Şimdi bu önemli olayı anlatmamız gerekiyor.

Şimdi olduğu gibi eskiden de zaman uçup gidiyordu, oysa bizim güzelimiz iç çekmeye, çile çekmeye devam ediyordu, yıl onun eksenine dönmüştü. Baharın yeşil

halısı ve yaz karla kaplanmıştı, ürkütücü kraliçe soğuk tahtında oturmuş Rus çarlığına tipiyle nefes alıp veriyordu, yani kış gelmişti ve Natalya birgün kendi alışkanlığı üzere sabah ayinine gitti. Duasını ederken gözü bir anda sol tarafa takıldı ve ne görsün? Altın düğmeli mavi kaftanlı yakışıklı bir genç diğerlerinin arasında bir çar gibi oturuyordu ve onun parıltılı ve basiretli bakışları Natalya'nın bakışları ile karşılaştı, Natalya bir anda kıpkırmızı oldu, kalbi hızlı hızlı atmaya başladı ve dedi ki : “İşte o!” Gözlerini yere indirdi fakat bu uzun sürmedi tekrar başını kaldırdı ve yakışıklıya baktı. Yüzü tekrar kızardı ve yine kalbi hızlı hızlı atmaya başladı. Akşam sabah onun tahayyülünü büyüleyen bu güzel hayal bu gencin suretinden başkası değil gibi geldi ve bu yüzden ona sanki tanıdığı biriymiş gibi bakıyordu. Güneşin doğuşu gibibir ışık girmişti ruhuna, fakat bu karışık ve kırık dökük, gece boyunca onu heyecanlandıran rüyaların ardından henüz kendine gelememişti. “Demek ki gerçekten dünyada böyle hoş bir insan, böyle bir yakışıklı, böyle sevimli bir genç varmış.” Diye düşündü Natalya. Nasıl bir boy! Nasıl bir duruş! Nasıl beyaz, pembe bir yüz! Ya gözleri, gözleri yıldırım gibi; onlara bakmaya çekiniyorum. O bana büyük bir dikkatle bakıyor, hatta dua ederken bile. Onu kesin tanıyorum, beklisi de o da benim gibi üzölmüştür, iç çekmiştir, düşünmüştür ve beni görmüştür, karanlık da olsa, nasıl ki benim ruhumun derinliklerinde gördüysem o da beni görmüştür.”

Okuyucu bilmeli ki güzel kızların kalbindeki bu değişimi hemen fark ettiklerini, adını koymasalar da ne olduğunu ve şu an Natalya'nınne hissettiğini hemen anlarlar. Ayın ona çok kısa geldi. Dadısı on kez onun elbisesini çekiştirdi ve on kız ona “Gidelim küçük hanım; her şey bitti” dedi. Fakat küçük hanım yerinden henüz kalkamıyordu çünkü yan taraftaki yakışıklı yabancı mihlanmış gibi orada öylece duruyordu. İkisi birbirlerine baktı ve sessizce iç çektiler. Yaşlı anne iyi göremediği için hiçbir şer anlamamıştı ve Natalya kendi kendine dua ettiğini bu yüzdem kiliseden çıkmadığını sanıyordu. Sonunda kilise görevlisi anahtarlarla geldi. O anda güzel kız kilisenin kapanacağını anladı, kapıya doğru gitti, arkasından da genç geliyordu. Natalya solda genç ise sağındaydı. Natalya iki kez başörtüsünü düşürdü ve arkasına dönmek zorunda kaldı, yabancı kuşağını düzeltiyordu, aynı yerde durdu ve günele baktı, dışarı çok soğuk olmasına rağmen henüz şapkasını takmamıştı.

Natalya eve gelmişti ve altın düğmeli mavi kaftanlı gençten başka bir şey düşünemiyordu. O üzgün değildi fakat neşeli değildi tıpkı büyük mutluluğunun nerede

durduğunu öğrenen fakat henüz zayıf da olsa bir umudunun varlığının tadını çıkaran bir insan gibiydi. Öğle yemeğinde tüm âşıklar gibi o da yemek yiyemedi, - zira bize neden Natalya'nın o yabancıya âşık olduğunu direkt ve sade bir şekilde söylenmiyor. “ Bir dakika mı?” diyecek okuyucu. İlk kez görüp ondan bir kelime duymadan mı? Hazretleri! Olayın nasıl olduğunu size anlatacağım: gerçeklerden şüphe etmeyin, birbirleri için yaratılmış iki kalbin karşılıklı duygularının gücünden şüphe etmeyin. Kim inanmıyorsa busadece duygulu bir ruhun tatlı bir inanca sahip olan bu sevgiye, bizden o tarafa gitsin ve bu hikâyeyi okumasın!

Boyar Matvey öğle yemeğinde sonra uyumaya geçince (Voltaire koltuğunda değil, şimdi olduğu gibi meşeden sedirde), Natalya'da dadısıyla birlikte odasına geçti, en sevdiği penceresinin önüne oturdu, cebinden beyaz baş örtüsünü çıkardı, bir şeyler söylemek istiyordu, fakat vazgeçti- buzla kaplı pencereye baktı, kafasındaki incili çatkısını düzeltti, dirseğine bakarak, sakin ve biraz heyecanlı bir ses tonuyla dadısına ayindeki genci nasıl bulduğunu sordu. Yaşlı kadın neden bahsettiğini anlamadı. Açıklamak gerekiyordu, fakat bu utangaç bir geç kız için kolay mıydı? “Hepsinden daha yakışıklı olandan bahsediyorum” diye devam etti Natalya. Dadı yine anlamadı ve Natalya solda duran ve bizim arkamızdan kiliseden çıkan genç demek zorunda kaldı. “Onu fark etmedim” dedi soğuk bir şekilde dadı ve Natalyagüzel omzunun askısını yavaşça sıktı onu fark etmemesine şaşırarak.

Ertesi gün Natalya ayine herkesten daha erken gitti ve kiliseden herkesten sonra çıktı, fakat mavi kaftan yakışıklı orada değildi- üçüncü gün yine yoktu, ve duygulu boyar kızı yemekten içmekten kesildi, uykuları kaçırıyordu, güç bela yürüyordu, fakat içindeki nu ıstırabı babasından ve dadısından saklamaya çalışıyordu. Sadece geceleri gözyaşları yatağına dökülüyordu. “Katı yürekli, diye düşünüyordu, - kayı yürekli! Neden her an onu aradığım gözlerimden saklanıyor? Ölüyorum, ölüyorum- ve sen uğursuz tabutuma bir damla gözyaşı bile akıtmıyorsun!” – Ah! Neden hep en şefkatli, en ateşli tutkuların keder doğuyor, çünkü âşık aşkının karşılıklı olamayabileceğini düşünmeyerek, tutkusunun ilk gününden iç çekmiyor, üzüntü duymuyor.

Dördüncü gün Natalya tekrar ayine gitti, kötü haline aldirmeden, korkunç soğuğa aldirmeden, Boyar Matvey'in onun yüzündeki alışılmadık solgunluğu fark edip, kendisine dikkat etmesini ve soğuk havalarda dışarı çıkmamasını istemesine

aldırmadan. Kilisede yine kimse yoktu. Güzel her zaman ki yerinde oturup kapıya bakmaya başladı. Birisi girdi fakat o değildi. Başka biri girdi o da değildi. Üçüncüsü, dördüncüsü... Hiçbirisi o değildi. Beşinci kişi girdi ve Natalya'nın bütün damarları çekildi, oydu, o yakışıklı, ruhunda suretinin yansıması olan. İçindeki güçlü heyecandan ayakta zor duruyordu ve dadısının omzundan tutunmak zorunda kaldı. Yabancı dört bir yanını selamladı herkesten çok da ve saygıyla da Natalya'yı. Yüzünün beyazlığı yansyordu, fakat gözleri eskisinden daha parlaktı; o Natalya'ya baktı ve öyle dikkatsizce bir iç çekti ki Natalya göğsünün iniş kalkışını hissetti ve alçakgönüllülüğüne rağmen sebebini anladı. Canlanan aşk umudu bizim tatlı güzelimizin yanaklarında alev aldı bu dakikalarda, aşk gözlerinde parladı, aşk kalbini dövdü, aşk o dua ederken ellerini kaldırttı. Ayın saati onun için tek mutlu andı. Herkes kiliseden çıkmaya başladı, Natalya herkesten sonra çıktı, arkasından da genç adam. Başka tarafa gitmek yerine bir sağ omzundan bir sol omzundan ona bakan Natalya'nın arkasından gidiyordu genç adam. Mucize! Âşıklar birbirlerine bakmaya doyamıyorlardı, tıpkı aç gözlü birinin altına doyamadığı gibi. Boyarın evinin avlu kapısında Natalya son kez yakışıklıya baktı ve nazik bir bakışla ona şöyle dedi: “ Hoşçakal, yabancı” Kapı açıldı ve Natalya genç adamın iç çekişini duydu ve o da iç çekiyordu bu arada. Yaşlı kadın bu kez daha dikkatliydi ve Natalya'yı beklemeden onlara eşlik eden bu yabancı yakışıklı hakkında konuşmaya başladı. Kadın ondan övgüyle bahsediyordu ve onun Natalya'nın ölen kardeşine benzediğini ispatlamaya çalışıyordu, onun soylu bir aileden geldiğini ve küçük hanımına böyle bir eş dilediğini söylüyordu. Natalya sevindi, kızardı, düşündü ve cevapladı: “Evet” “Hayır” kendisi de ne cevap vereceğini bilmiyordu.

Ertesi gün, üçüncü gün yine sabah ayinine gittiler ve istedikleri kişiyi gördüler, eve döndüler ve avlu kapısında nazik bir bakışla “ Hoşça kal” dediler. Fakat güzel kızların kalbi şaşırtıcıdır: bugün memnunken, yarın olmayabiliyorlar, daha fazlası ve daha fazlası, isteklerinin sonu yoktur. Böylelikle artık Natalya bu yakışıklıyı görmek istiyor, onun gözlerindeki şefkati görmek istiyor, onun sesinin işitmek istiyor, elinin tutmak istiyor, ona daha yakın olmak istiyor ve dahası... Ne yapmalı? Nasıl olabilir? Bu isteklerin kökünü kurutmak zordu ve bunlar gerçekleşmeyince güzel çutsuz olacaktı, Natalya tekrar gözyaşlarına boğuldu. Kader, kader! Sen onun haline acımıyor musun? Parıldayan gözleri ağlamaktan solsun mu istiyorsun? Bakalım ne olacak?

Birgün akşama doğru, boyar Matvey evde yokken, Natalya pencereden avlu kapısının açıldığını gördü- mavi kaftanlı biri içeri girdi, ve Natalya elindeki işi yere düşürdü-zira bu kişi yakışıklı yabancıydı. “Dadı! – dedi yavaşça.- Kim o? Dadı baktı, gülümsedi ve çıktı.

“O burada: dadı gülümsedi, ona doğru gitti, galiba ona gitti- Ah, aman Allah’ım! Şimdi ne olacak?” diye düşündü Natalya, pencereden baktı ve genç adamın girdiğini gördü. Yüreği onunla karşılaşmak için uçuyordu, fakat çekingenlik ona dur diyordu. Güzel, bu son sese itaat etti, fakat ıstırap verici bir baskı ve büyük bir kederle, zira kalbinin dayanılmaz bir karşı koyuşu vardı. Natalya kalktı, gezindi, bir şey aldı, sonra diğerini ve çeyrek saat ona bir yıl gibi geldi. Sonunda kapı açıldı ve onun gıcirtısı ruhunu sarstı. Dadı içeri girdi, küçük hanıma baktı, gülümsedi ve tek kelime etmedi. Güzel de konuşmaya başlamadı, sadece çekingen bir bakışla sordu. “Ne, dadı? Ne?” Yaşlı kadın sanki onun mahcubiyetiyle, sabırsızlığıyla eğleniyordu, uzun süre sessiz kaldı, birkaç dakika geçtikten sonra ona şöyle dedi: “ Biliyor musun küçük hanım bu genç adam hasta? Hasta mı? Ne hastalığı?” diye sordu Natalya ve yüzünün rengi değişti. “Çok hasta diye devam ett, dadı.- onun kalbi o kadar hasta ki zavallı ne yiyebiliyor, ne içebiliyor, keten bezi gibi bembeyaz ve zar zor yürüyor. Ona ilacının bende olduğunu söylemişler ve o da bunu için bana gelmiş, acı acı ağlıyor ve yardım etmemi istiyor. İnanabiliyor musun, benim gözlerimden de yaşlar süzüldü. O kadar acıdım ki. E dadı? İlacını verdin mi? “Hayır beklemesini söyledim”- Beklemek? Nerede? – “Bizim gölgelikte.” Olur mu? Orada müthiş bir soğuk var, her taraftan geliyor, o ise hasta.” –Ne yapabilirim? Bizim aşağı kat öyle dumanlı ki, kömür çarpmasından ölür, onu nereye götüreyim, henüz ilacını hazırlamamışken? Buraya mı getirsem? Tereme girmesini mi söylesem? Bu iyi olur küçük hanımım, o dürüst biri- senin yanında durur ve bu iyiliğini hiç unutmaz. Baban evde yok, her yer karanlık- kimse görmez, hiçbir sorun olmaz. Ne de olsa sadece masalarda güzel kızlar için erkekler ürkütücüdür! Ne düşünüyorsun, hanımım?” Natalya(nedenini bilmiyorum) titriyordu ve kesik kesik bir sesle ona cevap verdi: “Bence... nasıl istersen... sen benden daha iyi bilirsin.”

O anda dadı kapıyı açtı ve genç adam kendisini Natalya’nın ayaklarına attı. Güzel ah dedi, gözleri bir dakikalığına kapandı; beyaz elleri asılı kaldı ve başını uzun göğsüne yasladı. Yabancı onun ellerini öpmeye cesaret gösterdi, iki kez, üç kez- pembe dudaklarından öpmeye cesaret gösterdi iki kez, üç kez, öyle hararetiydi ki, dadı korktu

ve bağırdı: “Bey! Bey! Anlaşmamızı hatırla! Natalya daha önce yabancı kara gözleriyle karşılaştığı kara gözlerini açtı, zira onlar bu dakikalarda ona çok yakındı; onlar ateşli duyguların, kaynayan kalbin yansımasıydı. Natalya nefesini alabilmek için kafasını zorla kaldırdı. O anda genç adam konuşmaya başladı- fakat roman diliyle, gerçek duygusallığın dili ile, ona sade, şefkatli, tutkulu sözlerle onu gördüğünü ve âşık olduğunu, onun aşkına karşılık verilmediği sürece mutlu olamayacağı ve yaşayamayacağı kadar âşık olduğunu söyledi. Güzel, susuyordu, sadece kalbi ve bakışları konuşuyordu- fakat yabancı sözlü olarak doğrulamak istiyordu ve dizlerinin üstünde durarak ona sordu: “Natalya, güzel Natalya! Beni seviyor musun? Cevabın kaderimi belirleyecek: ya bu dünyada mutlu bir insan olacağım ya da Moskova nehri tabutum olacak.” –Ah hanımım”- dedi yufka yürekli dadı. Hemen söyle ona onu sevdiğini! Onu mahvetmek mi istiyorsun?” – “Sen kalbimin sevgilisisin” dedi Natalya yumuşak bir sesle, elini onun omzuna koyarak. – İnşallah, -gözlerini göğe kaldırıp ve sonra onları tekrar hayranlık dolu yabancıya çevirerek, inşallah ben de senin sevgilin olurum” dedi. Onlar birbirlerine sarıldılar ve nefesleri kesilir gibi oldu. Kim görmüştür bu ahlaklı âşıkların ilk kucaklaşmalarını, bu ahlaklı kızın kızsalsı çekingenliğini unutup ilk defa sevgilisini nasıl öptüğünü, kendiniz tahayyül edin bu tabloyu; ben onu tasvir edemiyorum.- fakat çok duyguluydu, yaşlı kadının kendisi bile yaptığı anlaşmayı unutmamıştı, gözlerinde iki damla yaş döküldü ve masumiyet tanrıçası Natalya’nın teremasında yoktu.

Sessiz coşkunun ilk dakikasından sonra genç adam güzelin yüzüne bakarak yaş dökmeye başladı. “Sen ağlıyor musun?” – dedi Natalya kadife gibi sesiyle, başını onun omzuna koyarak. – “Ah! Ben kalbimi açmalıyım sana, güzel Natalya!- diye cevap verdi. O henüz bu saadetine inanamıyordu.”- “Ne gerekli?” diye sordu Natalya ve sabırsızlıkla cevabını bekledi.- “Söz ver, isteğimi kabul edeceksin.” –“ Söyle, söyle nedir? Yapacağım ne istersen!” –“ Bu gece, ay gittiğinde,- horozlar ötmeye başladığında kızakla sizin avlu kapısına geleceğim ve sen benle geleceksin, işte isteğim bu!” –“ Gitmek? Bu gece? Nereye?” – İlk olarak nikâhımızın kıyılacağı kiliseye sonra da yaşadığım yere”. – Nasıl? Babamın haberi olmadan mı? Onun hayır duası olmadan mı?” – “Onun haberi olmadan, onun hayır duası olmadan ya da ben ölürüm!” – “Aman Allah’ım! Yüreğim kaskatı kesildi. Babamın evinden sessizce ayrılmak mı? Babam ne yapar? Acısından ölür ve ben hayatım boyunca bu günahla yaşarım. Canım sevgilim!

Neden onun ayaklarına kapanmıyoruz? O seni sever, hayır duasının verir ve bizi kiliseye kendisi gönderir. – “Onun ayaklarına kapanırız, fakat biraz zaman sonra. Şu an evlenmemize izin vermez. Beni öğrenirlerse, bütün hayatım tehlikede olacak.”-“ Seni nez zaman öğrenecekler sevgilim? Aman Allah’ım! Eğer doğruyu söylersen insanlar nasıl kötülük eder. Ben bile sana inanamıyorum. Adın ne söyle bana?” – “Aleksey.” – “Aleksey?” Bu ismi hep sevmişimdir. Seni öğrenirlerse nasıl bir kötülük olur?” – “Eğer benle mutlu olmaya razı olursan her şeyi öğrenirsin. Güzel, tatlı Natalya! Zaman geçiyor, seninle daha fazla kalamam. Benim de yaptığı doğru işlere saygımın olduğu babanın mahvolmaması ve kızının hayatından endişe etmemesi için ona bir mektup yazıp hayat olduğunu ve yakında seni görebileceğini haber vereceğim. Söyle, söyle, ne istiyorsun, yaşamamı mı ölmemi mi?”- Bu sözlerden sonra o kalktı ve yanan, ateşli gözleriyle güzele baktı. “Bana mı soruyorsun? dedi duygulu bir ses tonuyla. – Sana itaat edeceğime söz vermedim mi? Küçüklüğümden beri babamı sevmeye alışığım çünkü o da beni çok çok sever (bu arada başörtüsü ile gözlerinden dökülen yaşları siler.), - seni daha yeni tanıyorum, fakat daha çok seviyorum: bu nasıl oldu bilmiyorum”. – Aleksey yeni bir hayranlıkla ona sarıldı, elindeki değerli taşlı altın yüzüğü çıkardı, onun parmağına taktı ve dedi ki: “Sen benimsin!” Yıldırım gibi ortadan kayboldu. Yaşlı dadı onu avludan geçirdi.

Okuyucuyla birlikte biz de Natalya’yı suçluyoruz, onu kınıyoruz çünkü sadece birkaç defa gördüğü genç adam için, ondan bir iki güzel kelime duyarak bir anda onunla baba evinden kaçmaya karar verdiği, kaderini yabancı birine emanet edip nereye olduğunu bile bilmeden bu yabancının şüpheli sayılabilecek sözlerine inanıp, iyi yürekli, duygusal, şefkatli babasını bıraktığı için. Kim hayatında ateşli bir aşk yaşayıp da şiddetli bir maneviyata karşı durur, işte odur mutlu olan! Mutlu olanın tutkuları iyiliğe karşı değildir, başka türlü oson anda zayıflığının farkına varır ve nehre akıtır pişmanlık gözyaşlarını. İnsan yüreğinin yıllıkları bizi nu gerçek hüzne inandırır.

Dadıya gelirsek, o, genç adam Natalya’yı kilisede gördükten sonra dadıyla konuşabilmek ve onu kendi tarafına çekebilmek için tumturaklı sözler vermiş ve güzel hediyeler teklif etmiştir. Heyhat! İnsanlar özellikle yaşlılık zamanlarında altına, gümüşe düşkün olurlar. Yaşlı kadın neredeyse kırk yıldır boyar Matvey’in evinde ahlaklı ve dürüst bir şekilde hizmet ettiğini unuttu, kendini bir yabancıya sattığını unuttu. Fakat

dürüstlüğünden kalanla ondan Natalya ile evleneceğinin ve bu andan itibaren onun aşkına ve masumluğuna kötülük getirmeyeceğinin sözünü aldı.,

Natalya sevgilisi gidince birkaç dakika hareketsiz kaldı: yüzünde manevi bir huzurluk okunuyordu, fakat şüphesi yoktu, zira o kararını vermişti! Ve hatta kalbinin derinliklerinden tıpkı uzak mağaradan gelen yavaş bir sesle kendisine sordu: “Ne yapıyorsunuz sen, akılsız? Fakat diğer ses, daha güçlü bir şekilde, tüm kalbiye ona cevap veriyordu: “Seviyorum!”

Dadı döndü ve Natalya’yı bu yakışıklı gençle evleneceğine ve eşler kocaları için her şeyi bırakmak ve unutkan zorunda olmak zorunda olduklarını söyleyerek sakinleştirmeye çalıştı. “Unutmak mı? – Natalya bu son sesi duyarak tekrarladı. – Hayır! Babamı hep hatırlayacağım ve her gün onun için dua edeceğim. Zaten o da yakında babamın ayaklarına kapanacağımızı söyledi, öyle değil mi dadı?” – “Elbette hanımım- dedi yaşlı kadın. “O ne söylediye olacak”. “Kesinlikle olacak!”- dedi Natalya ve yüzünde bir mutluluk belirdi.

Boyar Matvey eve geç döndü ve kızının uyuduğunu düşünerek odasına girmedi. Gece yarısı yaklaştı- Natalya ebediyete kadar kalbini teslim ettiği ve sabırsızlıkla beklediği sevgilisini düşünüyordu. Ay henüz gökyüzünde parlıyordu, onun gözlerinde mutluluk belirtisi olan bu ay artık ona hoş gelmiyordu. Şimdi o “Ayın göğün üstünde ne kadar yavaş döndüğünü düşünüyordu. Hemen git, ışıklı ay! O bana gelecek sen saklanınca!” Ay iniyordu, artık yarısı yere düşmüştü- karanlık havada yoğunlaşmaya başladı- horozlar öttü- ay kayboldu ve gümüş yüzük boyar avlusunda şingirdadı. Natalya sarsıldı. “Ah dadı! Koş koş; o geldi!” Bir dakika sonra genç adam görüldü ve Natalya kucağına atıldı. “İşte babana mektubum”, dedi o, kâğıdı göstererek. – “Babama mektup mu? Ah! Oku! Ne yazdığını duymak istiyorum”. Genç adam kâğıdı açtı ve şu satırları okudu: “Kızını dünyadaki her şeyden daha çok seviyorum- onun bana vermeye razı olmayacaktın- o benimle geliyor- bizi affet!- Aşk her şeyden daha güçlü- belki de zamanla damadın olmaya layık olacağım.” Natalya mektubu aldı ve okuyamasa da ona baktı ve gözlerinden yaşlar döküldü. “Yaz- dedi- ağlamamasını istiyorum, bu yaşlar benim gözyaşlarımla ıslanacak diye de yaz, beni unut ya da affet diyebilecek kadar özgür değilim diye de yaz. Genç adam cebinden kalemini çıkardı ve Natalya’nın dediklerini yazdı, mektubu masaya bıraktı.

Daha sonra güzel Tanrı'ya dualar ederek tilki derisinden kürkünü giydi, bir eline ölen annesinin fotoğrafını diğer eline sevdiğini elini alarak odadan çıktı, sundurmadan indi, avlu kapısından çıktı- baba evine baktı, son gözyaşlarını döktü, kızağa oturdu, sevgilisine sokularak dedi ki: “Nereye istiyorsan oraya götür beni!” At arabacısı atlara kırbacı vurdu ve atlara dötrnala gitmeye başladı fakat bir anda acıklı bir ses geldi: “Beni bırakıyorsunuz, zavallıyı bırakıyorsunuz” “ Genç adam dönüp baktı ve âşıkların çoktan unuttukları Natalya'nın odasındaki değerli eşyaları toplayan dadasının koştuğunu gördü. Atlar durduruldu, yaşlı kadın bindi, tekrar atlar koşmaya başladı ve çeyrek saat sonra Moskova'dan çıktılar.

Yolun sağ tarafında yanan alevler gözüküyordu ve Natalya karlar altındaki köy kilisesini gördü. Aleksey (okuyucu genç adamın adını unutmayın)- Aleksey sevdiğini bu eski püskü, zayıf, küçük bir lambanın aydınlattığı tapınağın içine götürdü. Orada yılların yükü ile beli bükülmüş papazla karşılaştılar ve titrek bir sesle o şöyle dedi: “ Çoktandır sizi bekliyorum, sevgili çocuklar! Torunum uyudu artık”. Kilisenin köşesinde uyuyan çocuğu uyandırdı, önlerine küçük bir masa koydu ve nikâhlarını kıymaya başladı. Çocuk okuyor, şarkı söylüyor, ne yapması gerekiyorsa onu yapıyor ve şaşkınlıkka gelin ve damadı izliyor ve kilisenin delik camında gürültü koparan rüzgârla titriyordu. Aleksey ve Natalya dualar ediyor, ant içiyorlar, birbirlerine duygulu bir şekilde, tatlı gözyaşları ile bakıyorlardı. Tören bitiminde yaşlı papaz yeni evlilere şöyle dedi: “Adlarınızı bilmiyorum ve sormuyorum kimsiniz diya fakat bize gece karanlığını ve fırtınanın gürültüsünü (bu dakikalarda korkunç bir fırtınası sesi vardı) bize bahşeden, kötülük için anlaşılmaz ve korkunç olan, iyiler için merhametli olan Tanrı'nın adı ile size refah vaat ediyorum eğer birbirinizi her zaman severseniz, zira karıkoca sevgisinde tanrı sevgisi vardır ve her kim temiz kalbinde yerine getirirse- temiz olmayan kalplerde o yaşayamaz, - huzurla bakın ve bu sözlerimi unutmayın!” Yeni evliler yaşlı adamdan hayırdularını aldılar, elini öptüler, birbirlerini öptüler, kiliseden çıkıp gittiler.

Rüzgâr yolu kapatmıştı fakat atlar bir yıldırım gibi uçuyorlardı adeta, burun delikleri tütüyor, buhar direklere çıkıyor, yumuşak kara toynaklarından bulutlara kalkıyordu. Çok geçmeden yolcularımız yolda hiç kimsenin olmadığı ormanın derinliklerine girdiler. Yaşlı dadı korkudan titriyordu, fakat Natalya sevgilisinin yanında olduğunu hissederek, hiçbir sedyen korkmuyordu. Genç koca karısının beyaz yüzünü incitmekle tehdit eden tüm dal ve budakları eliyle çekip alıyordu. Genç, karısını

göğsünde tutuyordu kızak kürtünün derinliklerine indiğinde ve sıcak öpücüklerle karısının dudaklarında açan gülü soğuktan uzaklaştırıyordu. Yaklaşık dört saat boyunca onlar uzun ağaçların arasından girerek ormandan gittiler. Artık atlar yorgun düşmüştü ve karın derinliklerine adımlarını zorla atıyorlardı; kızak yavaşça ilerliyordu ve sonunda Natalya sevgilisinin elinden tutup sessizce ona “Geldik mi?” diye sordu. Aleksey etrafına baktı, ağaçları tepelerine baktı ve eve az kaldı dedi. Birkaç dakika sonra duvarlarla çevrili küçük bir evin olduğu dar bir ovaya geldiler. Onları karşılamaya kuşaklarında asılı uzun bıçaklarla donanmış yanan çıra demetleri ellerinde beş altı kişi çıktı. Yaşlı dadı bu geçit vermez ormanın ortasındaki yabani, terk edilmiş evi görünce, bu silahlı insanların yüzünde bir kötülük ve gaddarlık görünce, korktu, ellerini birbirine geçirip, bağırdı: “Ah! Biz öldük! Haydutların elindeyiz!”

Okuyucunun gözündeki korkunç tabloyu tasavvur edebiliyorum. Masumluğa kapılmış, aldatılmış aşk, barbarların elinde mutsuz güzel, canı, haydutların elebaşının karısı, korkunç cimayetlerin tanığı ve sonuçta ıstırap verici bir hayatın sonunda adaletin keseri altında idam sekisinde geberen, mutsuz babanın gözlerinden, bu doğru, dürüst, duygulu insanın gözlerinde acı ve ıstıraptan akan gözyaşları tasavvur edilebilir- fakat ben burada tarihi gerçeklikten ayrılıp kendi anlatımına dönüyorum. Hayır, sevgili okurum, hayır! Bu sefer gözyaşlarınızı tutun ve sakın olun, yaşlı dadı yanılıyor, Natalya haydutların elinde değil!

Natalya haydutların elinde değil! Fakat kim bu gizemli genç adam veya ossian dilinde konuşan, karanlığın ve tehlikenin oğlu, ormanın derinliklerinde yaşayan bu adam kim? Devamını okumanızı rica ediyorum.

Natalya dadanın haykırılarından endişelendi, Aleksey’in elinden tuttu ve biraz huzursuzlukla fakat sevdiğine tam bir güvenle gözlerine baktı ve sordu: “Neredeyiz?” Genç adam öfkeyle yaşlı kadına baktı, sonra tatlı bakışlarını Natalya’ya çevirerek, gülümseyerek cevap verdi: “İyi insanların yanındasın- korkma!”. Natalya sakinleşti, zira sevdiği onu sakinleştirmişti.

İki bölime ayrılmış küçük eve girdiler. “Burada benim insanlarım yaşıyor dedi Aleksey sağ tarafı göstererek, - burada ise ben”. İlk odada kılıç, balta, miğfer ve zırh asılıydı, diğer tafafta ise uzun bir yatak ve yanan lambanın önünde Meryem Ana ikonu duyardı. Natalya burada dua etti ve tatlı tatlı baktı ve Aleksey’i ev sahibiymiş gibi

selamladı. Genç koca tilki derisi kürkünü çıkardı karısının, sıcak nefesi karısının ellerini yakıyordu, onu meşe ağacında sekiye oturttu, güzelliğe baktı ve mutluluktan ağladı. Sevimli Ntalya'da onunla birlikte ağladı, zira şefkat ve mutluluk gözyaşlarıydı bunlar.

Güzel merakını unuttu, daha doğrusu, o sevgilisinin yüreğinde kötülük olmadığını bildiği için aslında merak denen bir şey yoktu onda. Ah! Eğer tüm insanlar rus çarlığında olsaydı, tek bir ağızla Natalya'ya şöyle derlerdi: "Aleksey- zalim!", o ise gülümseyerek cevap verirdi onlara: "Hayır! Kalbim sizden daha iyisini biliyor, kalbim diyor ki o herkesten daha iyi. Sizi dinlemiyorum."

Fakat Aleksey'ın kendisi konuşmaya başladı. "Sevgili Natalya" dedi. Hayatımın gizini sana açmalıyım. Büyük isteğimiz bizi ebediyen bir araya getirdi; artık hiçbir şey beraberliğimizi bozamaz. Koca karısından hiçbir şeyi gizlememeli. Şunu bilmelisin ki ben, talihsiz boyar Lyuboslavski'nin oğluyum."- "Lyuboslavski? Olabilir mi? Babam onun habersizce kaybolduğunu anlatmıştı". – "O hayatta değil artık diye duyuldu".- Sen hatırlamazsın fakat elbette otuz yıldır çarlığımızın huzurunu bozan çalkantılar ve isyanları duymuşsundur. Ünlü bazı ikbal sever beyler yasal olarak hükmeden genç beye karşı ayaklandılar, fakat çok geçmeden Tanrı isyancıları cezalandırdı ve bir kül gibi dağıldılar ve onların suç ortakları da, isyancıların başlarının alınlarından kan akıtıldı. Babam şüpheli dense de yanlışlıkla tutuklandı. Onun düşmanları, hain ve kötü insanları vardı; vatan hainliğinin yalandan olduğu ispatladılar ve isyancılarıyla birlik oldu, babam masumluğuyla lanetlendi, fakat şartlar onu mahkûm etti ve hâkim onun ölüm fermanını yazmaya hazırdı... Umut masumun ruhunda kaybolmuştu, onu sadece Tanrı kurtarabilirdi ve kurtardı. Sadık bir arkadaşı zindan kapısını açtı ve babam çalışkan hizmetlisini, on iki yaşındaki oğlunu da alarak saklandı.

Rusya sınırları içinde güvenli değildik. Volga'ya dökülen Sviyaga nehrinin olduğu ülkeye ve birçok halkın taptığı yalancı peygamber Muhammet'in olduğu, batıl inançlı halkların, fakat yabancı sever olan halkların şehrine gittik. Bize çok dostça yaklaştılar ve biz neredeyse on yıl onlarla beraber yaşadık, hiçbir eksiklik yaşamadan, fakat hep vatanımız için tasalanıyorduk; Volga nehrinin kıyısında oturup Rusya'dan gelen dalgaları izleyerek gözyaşları döküyorduk, batıdan bütün kuşlar bize tüm kuşlardan daha sevimli geliyordu, gözlerimizle ve nefesimizle uğurluyorduk onları. Bu arada baban her yıl Moskova'ya gizli bir ulak gönderiyordu ve bize umut veren, eninde

sonunda suçsuzluğunun kanıtlanacağını ve ülkemize şerefle döneceğimizi söyleyen arkadaşından mektuplar alıyordu. Fakat avı babamın yüreğini kavuruyordu, gücü kaybolmuştu ve gözleri derin bir karanlığa doğru kapandı. Sonunun yaklaşmasından hiç korkmadı ve hayır dualar ederek ve : “Tanrı ve arkadaşım seni bırakmayacak” diyerek kollarımda öldü. Sana kötü yetim hayatımı anlatmayacağım: birkaç ay gözyaşım kurumadı. Felaketimi arkadaşımıza haber verdim; cevabında, yabancı diyarlarda ölen ve Hıristiyan olmayan topraklara gömülen masum cefakârın sonunun ruhundaki kederini bana söyledi ve bu erdemli adam beni Rusya’ya çağırdı. Moskova’da kırk verst (1,06 km) uzaklıkta, diye yazıyordu, geçir vermez deli ormanın içinde تنها küçük bir ev yaptığını ve ondan ve güvenilir insanlar başka kimse bilmiyor diyordu. Burada gerçekten güvende olana kadar yaşabilirsin. Gönderdiğim kişi yeri biliyor “diyordu.

Volga kıyısındaki konuksever yerlilere teşekkür ettim, babamın yeşil mezarına veda ettim, mezarının üstünde biten her çiçeği, her otu öptüm ve gözyaşlarımla suladım, sadık hizmetlilerle beraber Rusya sınırlarına döndüm, vatan toprağını öptüm- ve karanlık ormanın derinlerindeki, ovadaki bu küçük, boş evi buldum, şimdi senin benimle olduğun bu evde sevgili Natalya. Burada beni kır saçlı yaşlı karşıladı ve bana titrek bir sesle: “Sen Lyuboslavyanski Bey’in oğlusun! Benim beyim, onun sadık dostu, sana ikinci baba olmak isteyen ve bu evi senin için yapan kişi öldü! Fakat sonu ölmeye yakınken de yetimi aklıdaydı. Burada yaşamak için her şeyi bulabilirsin; hazineyi bulursun, onlar senin.”Gözlerimi göğe kaldırdım; sustum ve gözyaşların göğsüme döküldü. “Benim yardımcım kim olacak? Diye düşündüm. – Benim akıl hocam? Yeryüzünde tak başımayım!.. Tanrım! Beni kime emanet ettin sen babam! Zavallıyı bırakma!”

Buraya yerleştim: sayısız gümüş ve altın gördüm içeride, fakat bunlar beni hiç teselli etmedi. Birkaç gün sonra beni hiç kimsenin tanımadığı çar şehrinde bulunmak istedim. Velinimetim yaşlı hizmetkâr Moskova yollarına götüren, bizden başka kimsenin anlamadığı köylerdeki geçitleri gösterdi. Kilisenin parıltılı kubbesini, halkın kalabalığını, büyük evleri, şehrin tüm mucizesini gördüm ve gözlerimden mutluluk gözyaşları döküldü. Rusya’nın başkentinde geçen gençliğin altın günleri, masum ve eğlenceli günler, neşeli bir rüya gibiydi. Eski evimizi aradım ve üstünde uçan farelerin olduğu boş duvarları buldum. Soğuk bir dehşet yayıldı içime.

Sonra çok kez Moskova'da bulundum ve sakin bir otelde kalıyordum kendini yabancı tüccar olarak tanıtan bir beyi gördüm sürekli ve babamın iyiliklerini çok duyduğunu söyler ve ulu kilisenin karşısında toplandıklarında başkenti süsleyen bütün iyi ve övgüye layık işleri birbirlerine anlatırlardı. Eve dönerken güvenliğimizi yok eden yabani hayvanlarla savaşırdım, fakat çoğu kez avı elimden koyup, toprağa bırakırdım ve gözyaşlarına boğulurdum. Her yerde üzgündüm, تنها ormanda da, halkın arasında da. Çar şehrinin sokaklarında kederle yürürdüm, karşılaştığım insanlara bakarak, “Yakınlarına, kendi canlarına, onarlı bekleyenlere gidiyorlar, mutluluğa gidiyorlar- ben ise kimseye gitmiyorum, kimse de beklemiyor beni, kimse bu yetimi düşünmüyor!” Bazen beyin ayaklarına kapanıp, babamın suçsuzluğuna onu inandırmak istiyordum, çara olan inancımınla kaderimi onun merhametine emanet etmek istiyordum; fakat sanki görünmez kudretli bir el bu niyetimi gerçekleştirmeme engel oluyordu.

Hüzünlü sonbahar geçti, can sıkıcı kış geçti; ormandaki inziva dayanılmazdı. Şehre daha çok gitmeye başladım ve seni, güzel Natalya'yı gördüm. Sen bir melek gibi görüldün gözüme. Hayır!.. Meleklerin parıltısı insanın gözünü kamaştırır ve ona uzun süre bakılamaz derler, fakat ben sana hep bakmak istiyordum. Daha önce çok güzel gördüm, güzelliklerine hayran kaldım ve hep şöyle düşündüm: “Tanrı Moskova kızlarının güzelliklerinden daha güzel bir şey yaratmamış, fakat gözlerim senin gözlerine bakınca, kalbim sustu ve o güzeller bana yabancı gelmeye başladı. Sen ilk bakışınla kalbine bir alev akıttın, ilk bakışın benim ruhumu çekti ve hemen sana âşık oldum. Seni göğsüme çekip hiçbir şeyin bizi ayıramayacağı şekilde sarılmak istedim. Sen gidince, güneş battı ve akşam oldu gibi geldi. Sokakta durdum ve üstüme yağın karı hissetmiyordum, sonunda kendime geldim- sorup sormaya başladım, kim olduğunu öğrenip otelime döndüm ve Matvey'in güzel kızını düşünmeye başladım. Babam bana anneme olan aşkını çok anlatırdı, onu cennette ilk gördüğünü ve o zamandan beri ona huzur vermediğini ve onların kiliseye nasıl gittiklerini anlatırdı. “Ben de öyle yapacağım .” Diye düşündüm. Sensiz huzurlu, mutlu olamam canım Natalyam. Fakat nasıl güvenilebilirim? Sevgili çar beyi kızını böyle bir adamla, babasını canı sayan adamın oğluyla görmek ister mi? Doğru, eğer bana âşık olursa... Onunla ve beyaz taşlı Moskova'dan daha güzeldir bu تنها ev. Belki yanılıyorum, o bana tatlı tatlı bakmadı bana öyle geldi sadece. Fakat ben, galiba yanılıyorum. Bu nasıl olur? Böyle bir mutluluk hemen gelmez!” Akşam oldu- fakat ben gözümü bile kırpmadım. Sen hep

gözümün önünde ve ruhumdaydın. Ertesi gün başımda, iki gün boyunca yatağa mahkumeden güçlü bir ağrı ve zayıflık hissettim. “ Böyle! Diye kesti Natalya. Böyle! Ben bunu biliyordum, içimin sıkılması boşuna değildi. Kaç gün boyunca yoktun ayinde.”

“Fakat hastalık seni düşünmeme engel olmadı. Hizmetkârlarımdan biri babanın evine gitti, dadınla görüşüp, yanıma, otele gelmesine razı etti. Yaşlı dadına kalbimi açtım, iyi niyetli olduğuma inanmasını istedim- sonunda bana yardım etmeye razı oldu. Sonrasını biliyorsun. Seni kilisede gördüm, gözlerindeki tatlı duygulu hali, yüzünün rengini fark edince, bakışlarımız karşılaşınca sonunda kaderimi öğrenmek istedim ve ayaklarına kapandım ve zavallı yetim dünyanın en mutlu insanı oldu. Senin kabulünden sonra senden ayrı kalmam mümkün mü? Başka bir yerde yaşamam mümkün olabilir miydi? Her dakika huzursuz ve her dakika “O hayatta mı? Başı belada mı? Kalbi acılı mı? Ah! Zengin ve tanınmış biri onun karısı olmasını istiyor mu?” diye düşünerek yaşamak mümkün mü? Hayır, hayır! Ya ölürüm ya da sensiz yaşarım! Bizi evlendiren kilisenin papazı satılık değildi, sadece razı ettim, gözyaşlarıma dayanamadı.

Artık biliyorsun kocanım; artık bütün dileklerim gerçekleşti. Üzüntü, keder! Affedin! Sizin için bu küçük تنها evimden başka yer yok. Canım Natalya’m beni seviyor, canım Natalya’m benimle! Fakat gözlerinde bir karanlık görüyorum, sakın olmalısın, canım benim. Gece geçiyor ve yakında sabah şafağı gökyüzünde görünecek”.

Aleksey Natalya’nın elini öptü. Güzel Natalya iç çekti. “Ah! Neden babam yanımızda değil! Dedi kocasının kalbine sokularak. Ne zaman görüşeceğiz onunla? Ne zaman hayır duasını verecek? “ Seni bana veren her şeye kadir olan tanrı, bizim için iyi olanı yapacaktır.” Diye cevap verdi Aleksey. Ona güvenelim: o bize bir sebep gönderecek babanın ayaklarına kapanmamız için ve hayır duasını almak için.”

Bu sözleri söyleyerek kalktı ve evin önüne çıktı. Orada onun adamları ve dadı ile(onların haydut olmadığına ve o uzun bıçakların ormandaki hayvanlardan korunmak için olduğuna inanan) oturuyorlardı. Dadı korkmayı bırakmış, onlarla tanışmış ve genç adam hakkında bir şeyler sormaya, onun bu تنها yaşamı, hayatı gibi sorular sormaya başlamıştı. Aleksey adamlarından birinin kulağına bir şey fısıldadı ve bir dakika sonra orada kimse kalmadı. Yaşlı kadının elini tutup evin diğer bölümüne götürdüler. Genç koca sevgilisinin yanına döndü- onun soyunmasına yardım etti, yüreği titredi- onun

beyaz elini eline aldı. Fakat alçak gönüllü ilham perim yüzünü beyaz başörtüsü ile kapattı, tek kelime yok!.. Kutsal perde kapandı, kutsal ve meraklılar için karanlık!

Ya siz, mutlu karıkocalar gökyüzünün yıldızları altında kalp coşkunuğu ile sefa sürün, fakat tutkunuzun tadını çıkarırken ahlaklı olun! Masumane bir utangaçlık sizinle yaşar ve saadetin nazlı çiçekleri karıkoca yatağında hiçbir zaman solmaz.

Güneş artık çıkmıştı ve parıltılı milyonlarca elmas karın üzerine saçılmıştı, fakat bizim karıkocaların yatak odasında henüz derin bir sessizlik hâkimdi. Yaşlı anne çoktan kalkmış, belki on kez kapının önüne gelmiş, kapıyı dinlemiş ve hiçbir şey duyamayınca sonunda yavaşça kapıyı vurup yüksek sesle “Kalkma zamanı-kalkma zamanı!” dedi. Birkaç dakika sonra kapı açıldı. Aleksey artık mavi kaftanını giyinmişti, fakat güzeller güzeli henüz yatakyaya uzanmış haldeydi ve uzun süre neden olduğu bilinmeyen bir utançla yaşlı kadına bakamadı. Yanaklarındaki güller biraz beyazlaşmıştı, gözlerinde baygın bir zayıflık vardı, fakat Natalya hiç bu kadar çekici olmamıştı bu sabah ki kadar. O dadısının yardımıyla giyindi, gözyaşları içinde dua etti ve bu arada ev işleri ile uğraşan, öğle yemeğinin hazırlanmasını emreden ve ev için gerekli olan diğer işlerle meşgul olan kocasını beklemeye başladı. Kocasını sevgili karısına döndüğünde, Natalya onu şefkatle kucakladı ve sessizce: “Canım sevgilim! Aklım babamda. Ah! O şimdi üzüntü içindedir, ağlıyordur, kahırlanıyordur!.. Onun nasıl olduğunu duymak, bilmek istiyorum...” Natalya razı olmadı, fakat Aleksey onun istediğini anladı ve hemen boyar Matvey’i ziyaret etmek için Moskova’ya bir adam gönderdi.

Fakat bu gönderilen biz önceden haber verelim ve bakalım çar şehrinde neler olacak. Boyar Matvey sabaha kadar Natalya’yı bekledi ve sonunda onun odasına gitti. Orada her yer bomboştu ve her şey yerli yerinde değildi. Hayretler içinde kaldı ve masanın üzerinde bir mektup gördü, mektubu açtı ve okudu, gözlerine inanmadı, bir kez daha okumak istedi, inanmak istemiyordu çünkü fakat dizlerinin bağı çözüldü, yere düştü. Bir süre şuursuzca yerinde kaldı. Kendine gelince adamlarına onu beye götürmelerini emretti. “Bey! Dedi tir tir titreyen yaşlı. Bey” O konuşmadı ve çara Aleksey’in mektubunu verdi. Dini bütün hükümdar öfkeyle somurttu. “Kim bu aşağılık? Fakat adaletin korkunç eli her yer bulur onu” Dedi ve çarlığın tüm ülkelerine Natalya ve onu lkaçıran kişiyi bulma emri ile ulaklar gönderildi.

Çar boyarı arkadaşı gibi teselli etti. İç çekmeler ve gözyaşları zavallı babanın sıkışan yüreğini hafifletiyordu ve öfke hissi yerini müşfik bir kedere bırakıyordu. “Tanrı görüyor diyordu göğe bakarak, tanrı görüyor seni nasıl sevdiğimi nankör, gaddar ve benim nazlı Natalya’m. Böyle bey! O artık benim hayatımda yok! Onu kim götürdü baba evinden? O nerede? Onunla ne yapıyor? Ah! Bu ihtiyar zamanımda onun arkasından dünyanın öbür ucuna mı koşayım!.. Belki de bir zalimdir, kızımın cazibesine kapılmıştır, sonra onu bırakmış, öldürmüştür. Kızım bir zalimi sevemezdi! Fakat onun için mi babasına söylemedi? Oğlum gibi bağıma basamayacağım kim olabilir? Acaba bey ihsan buyurmaz mı? Acana ihsan buyumaz mı benim damadım olsun? Ne düşüneceğimi bilemiyorum! Fakat kızım yok! Ağlıyorum ve o gözyaşlarımı görmüyor-ölüyorum, kızım babasının gözlerini kapatmıyor onda hayatı ve ruhu olan.! Doğru Tanrının iradesi dışında bir şey yapılamaz, belki de böyle bir cezayı layık gördü bana. Şikâyet etmeden boyun eğiyorum! Senden tek bir şey istiyorum bey: onun tüm ülkedeki merhametli babası ol. Ben kederden öleyim fakat kızım sağ salim olsun! Beni sevmesin.. (Bu arada boyar Matvey mektubu aldı ve tekrar okusu) –Sen ağladın; bu kâğıt senin yaşlarınla ıslamış; onu kalbimde saklayacağım senin sevginin son göstergesi olarak. Ah! Keşke ölümüne saatler kala olsa bile gelsen... Fakat Tanrı bilir! Bu arada baban, yaşlı yetim, zavallıların ve kederlilerin babası olacak, onları kendi çocukları gibi bağına basacak, kendi kardeşi gibi ve onlara gözyaşları içinde “Dostlarım! Natalya için dua edin” diyecek. Boyar Matvey böyle konuştu ve duygulu çarın kalbine çok dokundu bu sözler.

Bundan sonra iyi yürekli boyar, hayatın kederin karanlığıyla örtülecek- heyhat!ve hiçbir iyilik bizi kederden kurtaramayacak! Ebediyan evinin geniş avlusunda oturup, iç çekip Natalya’yı sana getirecek o şefkatli kalbini düşüneceksin! Çar ulakları dönecekler ve iç çekişleri sana cevap olacak. Zavallılar boyarın masasına oturacaklar, fakat onun ekmeği onları acı gibi görecek, zira acıyı bu iyi adamın yüzünde görecekler.

Bu arada Aleksey’in gönderdiği adam eve haberlerle döndü. Boyar Matvey çarın sarayındaydı ve tüm Rusya’da onun kızı aranıyordu. Natalya daha çok şey bilmek istiyordu ve ona çarın sarayına gittiğinde babasının nasıl olduğunu, iç çekip çekmediğini, ağlayıp ağlamadığını, kızının adını sessizce sayıklayıp sayıklamadığını sordu. Ulak cevap veremedi, ne evet ne hayır diyebildi, zira o nazik Natalya’nın o

sezişli gözlerine bakamıyordu. “nede dedi natalya neden görünemez olamadım ya da küçüğük bir kuş, beyaz taşlı Moskova’ya uçmak için, babamı görmek, elini öpmek, ona acı gözyaşlarını dökmek ve sevgilime dönmek için? “Ah hayır! Seni bırakamam! Dedi Aleksey. Başınane geleceğini bilmek? Hayır sevgilim! Ben ayrılığı düşünemem ama sen düşünebiliyorsun. Natalya tatlı bir sitem hissetti ve öpücüklerle, gözyaşlarıyla ve gülücüklerle kendini mazur göstermeye çalıştı.

Şimdi tüm dünyadan karanlık ormanda saklanan genç karıkocanın veâşıkların mutluluğunu tasvir etmem gerekiyor fakat siz, benzer mutluluğu yaşamış olanlar, sizce bu mutluluğu tasvir etmek mümkün mü? Kendi halvetlerinde yaşayan Natalya ve Aleksey zamanın nasıl aktığını ya da uçtuğunu fark etmiyorlardı. Saatler ve dakikalar, günler ve geceler, haftalar ve aylar bu tenhada bir nehir gibi akıyordu. Natalya uyuyordu ve seviyordu, yatağından kalkıyordu ve seviyordu, dua ediyor ve seviyordu; hiçbir şey düşünmüyor, sadece seviyor ve bunun tadını çıkarıyordu. Aleksey de aynıydı ve onların hisleri güzel bir harmoni oluşturuyordu.

Fakat okuyucu onlar sadece birbirlerine bakıyorlar ve sabahtan akşama kadar oturuyorlar sanmasın. Hayır! Natalya el işleri yapıyordu, çok geçmeden farklı ipekten ve farklı motiflerden iki tane havlu işledi. Bunlardan birisi beyaz yüzünü silmesi için sevgili kocasına, diğeri ise sevgili babasınaydı. “Birgün ona gideceğiz!” dedi güzeller güzeli ve iç çekti. Peki Aleksey? O da karısının yanına oturuyor, manzara ve tablo çiziyor ve Natalya’nın beğendiklerine hayran hayran bakıyor, beğenmediklerini düzeltiyordu. İşte böyle sevgili okuyucu! Aleksey resim çizebiliyordu, üstelik kötü de değildi, zira tabiatın kendisi ona sanatı öğretmişti. O, berrak nehirdaki kıvrıkcık ağacın suretini görüyor ve birdenbire onun gölgesini kâğıda çizmek istiyordu, tecrübe başarılı olmuştu, çok geçmeden onun çizimleri doğanın gerçek bir kopyası olmuştu: sadece ağaç değil, diğeri birçok nesne büyük bir gerçeklikle yansıyor. Güzeller güzeli onun elinin hareketlerine bakıyor ve onun tek bir çizimle farklı türdeki şeyleri nasıl meydana getirdiğine şaşırıyordu: meşe koruluğu, Moskova kuleleri, bey sarayı...

Aleksey artık yabani hayvanlarla dövüşmüyordu zira onlar (sanki güzel Natalya’ya deli ormanın yeni sakinine saygıdan) karıkocanın evine yaklaşmıyorlardı ve sadece uzakta uluyorlardı. Böylelikle kış geçti, kar kalktı nehirler ve dereler gürültü çıkarmaya başladı, otlar toprakta kırçlaştı, yeşil demetler ağaçlarda yapraklandı.

Aleksey dışarı koştı, ilk çiçeği kopardı ve Natalya'ya getirdi. Natalya gülümsedi, sevgilisini öptü ve bu dakikalarda ormanda bahar kuşları ötüyordu. “Ah nasıl bir mutluluk, nasıl bir neşe!” dedi güzeller güzeli.

– Sevgilim! Dolaşmaya gidelim!” Onlar gittiler ve nehrin kenarına oturdular. “Biliyor musun dedi Natalya kocasına, biliyor musun geçen bahar kedersiz bir şekilde kuşları dinleyemiyordum? Şimdi sanki ben onları anlıyorum ve onlarla aynı düşünüyorum gibi geliyor. Bak, çalılıkta iki kuş ötüyor, sanırım narbüllüleri- bak kanatlarıyla birbirlerini nasıl kucaklıyorlar; onlar benim seni sevdiğim gibi seviyorlar birbirlerini, sevgilim, ve senin beni sevdiğin gibi! Doğru değil mi?” Herkes Aleksey'in cevabını tahmin ediyordu, bahar kendiyile birlikte bizim ıssızlarımız için çeşitli mutluluklar getirmişti.

Fakat sefkatli Natalya aşkın tadını çıkarırken babasını unutmuyordu, Aleksey her hafta iki veya üç kez Moskova'ya adam gönderip boyar Matvey'den haber alıyordu. Boyar güzel işler yapıyordu, üzülüyor, fakirleri doyuruyor ve onlara:”Dostlarım Natalya'ya dua edin” diyordu. Natalya iç çekip onun suretine bakıyordu.

Birgün ulak büyük bir acele ile geri döndü. “Bey! Dedi Aleksey'e, Moskova birbirine girmiş durumda. Azgın Litvanyalılar Rus çarlığına karşı ayaklanmışlar. Ben şehrin insanların bey sarayının önünde nasıl toplandıklarını gördüm, boyar Matvey'in askerleri nasıl takdir ettiğini gördüm, kalabalık halkın şapkalarını fırlatıp hep bir ağızdan “Çar için ölelim! Vatan için ölelim ya da Litvanyalıları yenelim! Dediklerini gördüm. Rus savaşçılarının nasıl hizmet ettiklerini, kılıçların, baltaların ve şişlerin nasıl parladığını gördüm. Yarın onlar cesur savaş amirinin emrinde savaş alanına gidecekler.” Aleksey'in kalbi titredi, kanı kaynadı, o duvardan babasının kılıcını çıkardı, karısına baktı ve kılıç yere düştü, gözünde biraz sessizlikten sonra. Babana, evine dönmek istiyor musun?”

Natalya: “Seninle sevgilim seninle! Ah, sana söylemeye cesaret edemiyordum, fakat bana her zaman babamdan boşuna saklanıyormuşuz gibi geliyor. O bizi görünce öyle sevinir ki her şeyi unuttur, ben de senin ve onun elini tutar ve derim ki: “İşte onlar, işte benim sevdiğim- şimdi gerçekten mutluyum!”

Aleksey: Fakat benim şu an çar hazretlerine hizmet etmem gerekiyor. Şu an böyle bir durum var.

Natalya: Nasıl, sevgilim?

Aleksey: Savaşa gitmek ve Rus çarlığının düşmanlarıyla savaşmak ve yenmek. Çar o zaman Lyuboslavyanskilerin onu sevdiğini ve gerçekten vatanlarına hizmet ettiklerini görür.

Natalya: Gidelim sevgilim! Sen yanımda ol da, ben her yerde hazırım.

Aleksey: Ne diyorsun canım Natalyam? Orada öldürücü oklar uçuşuyor, orada kılıçlar doğruyor. Benimle nasıl geleceksin?

Natalya: Yani beni bırakmak istiyorsun? Benim ölümümü istiyorsun? Çünkü ben sensiz yaşayamam. Çoktan söylememiş miydim sevgilim beni hiçbir zaman bırakma diye? Şimdi ise tek başına, okların uçuştığı yere gitmeyi mi düşünüyorsun? Peki seni kim koruyacak? Hayır, ya beni de götürürsün ya da artık kalbinin sahibi değilim.

Aleksey karısına sarıldı. “Gidelim dedi, gidelim ve birlikte ölelim, eğer Tanrı böyle uygun gördüyse! Yalnız savaşta kadınlar yok Natalyam!” Güzeller güzeli düşündü, gülümsedi, yatak odasına girdi ve kapıyı kapattı. Birkaç dakika sonra çıktı, Aleksey şaşırdı, fakat çok geçmeden bu gencin Matvey’İN kızı olduğunu anladı ve onu öptü. Natalya kocasının kıyafetlerini giyinmişti ve on üç on dört yaşlarında gözüküyordu. “Ben senin küçük erkek kardeşinim dedi gülerek, şimdi bana keskin bir kılıç, balta, zırh ve başlık ver ve gör erkeklerden daha kötü olmadığımı”. Aleksey bu tatlı kahramanından memnun değildi, onun için en hafif silahı seçti, ona bakırdan zırh giyindirdi (üzerinde Tanrı bizimle yazan)beyleri için ölmeye hazır olan adamlarını silahlandırdı, babasının zırhını giydi ve birkaç saat sonra تنها evde iki yaşlı ile Natalya’nın annesi kaldı sadece.

Biz ise bir süreliğine göğün onları bırakmayacağını, onları öldürücü okların uçuştığı, yıldırım gibi parlayan kılıçların olduğu, şişlerin çatırdadığı ve kırıldığı, insan kanının nehirlere döküldüğü, kahramanları vatanları için öldüğü ve ölümsüz oldukları yerden koruyacağı karıkocayı bırakalım ve hikâyemizin başladığı ve burada bitmesi gereken yere, Moskova’ya dönelim.

Heyhat! Rusya’nın başkentinde nasıl bir boşluk var! Her şey sessiz, her şey kederli... Sokaklarda hiç kimse gözüküyor zayıf yaşlılar ve kiliseye gidip Rus çarlığının üzerindeki kara bulutların dağılmasından, Ortodoks askerlerinin zafer

kazanmalarından ve Litvanya'nın çekilmesi için dua eden kederli kadınlardan başka. İyi kalpli, duygulu çar uzun sundurmada durup sabırsızlıkla askerleri götürmesini, sayısız düşmanla karşılaşmasını bekliyordu. Boyar Matvey dini bütün çarın yanından ayrılmıyordu. “Bey! Dirodu, Tanrı'ya ve bizim cesur askerlerimize, diğer tüm halklardan farklı olan bu uyuğumuzdakilere güven. Rus kılıçlarından çok korkuyorlar; senin oğullarının göğsü taşa gibidir, serttir, zafer hep olacaktır onların yarenlerinin inançlarıyla. Böyle söyledi boyar; vatanının hayrını düşündü ve kızı için üzüldü.

Toz ve ter içindeki haberci dötrnala geldi, çar onu kapının yarısında karşıladı ve savaş amiri titreyen eli ile mektubu açtı. İlk kelimesi “zafer” oldu. “Zafer! Diye haykırdı sevinçle “Zafer!”

“Biz onun değerini bilemedik, diye yazıyordu savaşın yöneticileri, düşmanı savuran, elebaşlarını büyüleyen savaşın zaferin tüm şerefine sah bu genç savaşçıyı. Her yerde kardeşi onu takip ediyordu, güzel bir melezi ve onu kalkanı ile koruyordu. İsmi beyden başkasına açıklamak istemiyor. Yenilen Litvanyalılar Rusya'nın sınırlarından çıkıyorlar ve yakında savaşçılığın büyük bir şanla Moskova şehrine dönecek. Biz kendimiz çara yenilmez genci, vatan koruyucusunu ve tüm ihsana değer bu genci göstereceğiz.

Çar sabırsızlıkla kahramanlarını bekliyordu ve onları karşılamak için boyar Matvey ve diğer memurlarla meydana çıktı. Moskova'da kimse kalmadı, yaşlılar, güçsüz hallerini unutup çocuklarına doğru şehre koştular; kadınlar ve analar çocuklarını alıp ya da ellerinden tutup oraya gittiler. Savaşçı askerlerin ilk bölüğü, ikinci ve üçüncü bölüğü gözüktü, rengârenk bayraklar dalgalanıyordu; askerler açık kılıçlarla, düzgün adımlarla geçiyorlardı, arkalarında atlılar, önlerinde savaş yöneticileri ganimetlerle birlikte. Beyi gördüler ve haykırdılar: “Zafer ve akıllı Rus çarı!” havada gürledi. Savaş yöneticileri beyin ayaklarına düştü. Bey onları kaldırdı ve gülümseyerek : “Vatanım adına size teşekkür ediyorum”. “Bey biz görevimizi yapmaya çalıştık! Fakat Tanrı zaferi bu genç savaşçının ellerinden verdi” dediler. İşte onların yanında duran, gözlerini yere indirmiş ve saygıyla eğilen genç asker. “Kimsin sen, cesur genç?” diye sordu bey sağ elini ona uzatarak. “İsmi Rusya sınırları içinde şanlı olmalı”. “Bey! Yabancı bir ülkede ölen, hükümlü bey Lyoboslavyanski'nin oğluyum, size kellemi getirdim.”

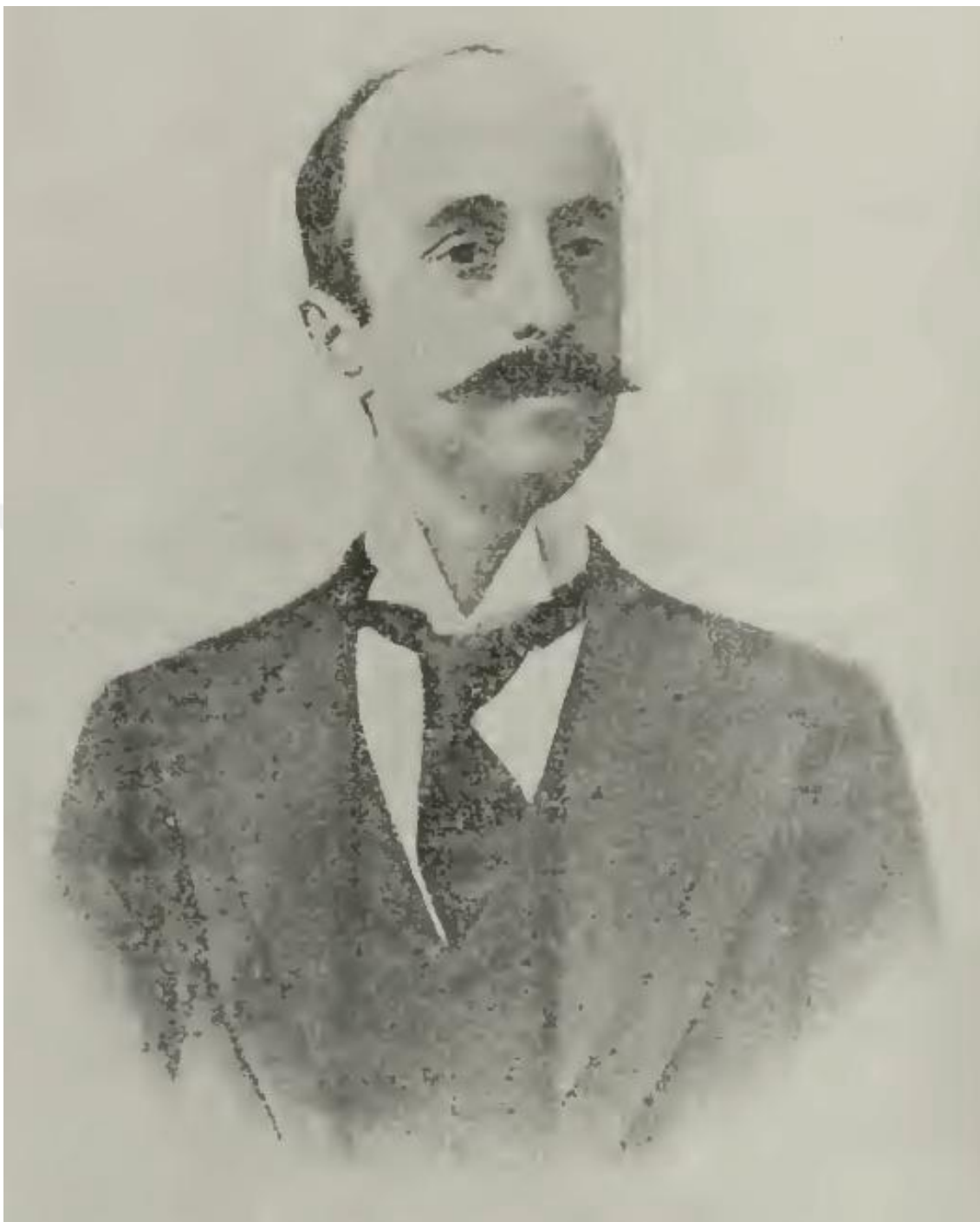
Çar gözlerini havaya kaldırdı. “Tanrım teşekkür ederim sana, bana bir adaletsizliği önlemem için şans verdiğin için, masum babanın acısını oğluyla ödüllendirdiğin için. Cesur genç! Babanın suçsuzluğu ortaya çıktı, maalesef geç de olsa! Heyhat! Ben o zaman olgunlaşmamış bir savaşıydım ve Matvey bana tavsiyede bulunacak yerde değildi. Kötü kalpli bey Lyoboslavyanski’ye iftira attı ve bizden biri kendi hayatına son vererek, masumları kınayan adaletsizliğini itiraf etti. Gözyaşlarımı görüyorsun. Çarın arkadaşı, Boyar Matvey’in birincisi ol!” “Demek babamın onur kırıcı hatırası temizlendi” dedi Aleksey. Fakat ben suçluyum büyük beyim! Boyar Matvey’in kızını baba evinden ben götürdüm!” Çar şaşkına döndü. “O nerede?” diye sordu sabırsızlıkla. Boyar kızını bulmuştu bu arada: Güzel Natalya asker kıyafetiyle, onun kucağına atıldı; başlık başından düştü ve kumral saçları omuzlarına döküldü. Şaşkın ve gururlu baba olanlara inanamıyordu, fakat yaşlı adamın hisli kalbi kızının bulunduğunu tahmin etmişti. Ona sevincini getirir getirmez eğer diğer beyler tutmasa, yere düşecekti. Uzun süre tek kelime konuşmadı, başını Natalya’nın omzuna koyarak, sonunda onun adını söyledi, güzelinin, şirininin adını söyledi ve her kelimesinde çoktan beri keder olan yüzünde mutluluk hareleri belirdi. Sanki çoktandır unutmuş olduğu o ismi öğreniyordu: öyle yavaş söylüyordu ki! Ve öyle sık tekrarlıyordu ki! Natalya babasını elini öptü. “Sen beni bu kadar mı seviyorsun.

EK 6. RESİMLER

SAMI PAŞAZADE SEZAI

А О Н И Д Ы,

ИЛИ

*Собрание разныхъ новыхъ
стихотворений.*

К н и ж к а II.

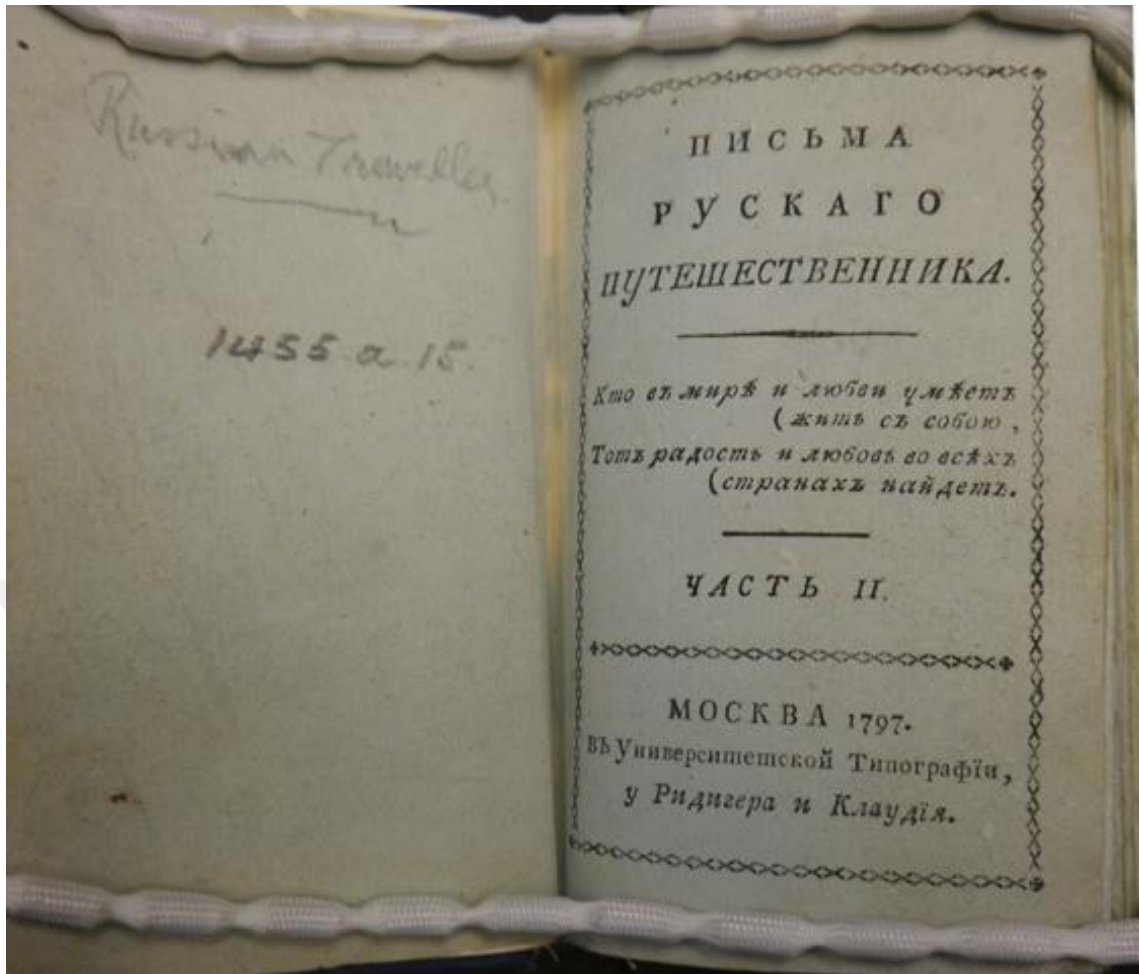
РАЗМЫШЛЕНИЕ О БОГѢ.

Непостижимое разсудку Суще-
ство,
Душа вселенная, СвѣшѢ, Сила —
Божество!

Кн. II.

А

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Pınar DİLEKÇİ
Doğum Yeri ve Tarihi	KARS-1986
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	Rusça, İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
İletişim	
E-Posta Adresi	pinar.dilekci@kafkas.edu.tr
Tarih	18.10.2017